

Asle Bentsen, Rosanne Kristiansen, Geir Møller og Ingvild Vardheim

Ung i Agder 2016

Vest-Agder
fylkeskommune
— EN DRIVKRAFT FOR UTVIKLING

AUST-AGDER
FYLKESKOMMUNE

ungdata

Asle Bentsen:

Spesialkonsulent ved KoRus-Sør.
Jobber spesielt med Ungdata,
BrukerPlan og andre former for
kartlegginger og analysearbeid.
asle.bentsen@
borgestadklinikken.no

Rosanne Kristiansen:

Spesialkonsulent ved KoRus-Sør.
Jobber spesielt med Ungdata og
andre former for kartlegginger
og analysearbeid.
rosanne.kristiansen@
borgestadklinikken.no

Geir Møller: Spesialkonsulent
ved KoRus-Sør. Jobber spesielt
med Ungdata, BTI Ungdata og
andre former for kartlegginger
og analysearbeid.
geir.moller@
borgestadklinikken.no

Ingvild Vardheim:

Spesialkonsulent ved KoRus-Sør.
Jobber spesielt med Ungdata og
andre former for kartlegginger
og analysearbeid.
ingvild.vardheim@
borgestadklinikken.no

Rapport: Ung i Agder 2016

ISBN 978-82-999733-8-0 (Trykt)

ISBN 978-82-999733-9-7 (Elektronisk)

Utgitt av:

Kompetansesenter rus – region sør
Borgestadklinikken
Postboks 1 Sentrum
[www.borgestadklinikken.no/
kompetansesenter](http://www.borgestadklinikken.no/kompetansesenter)

Vest-Agder fylkeskommune
Tordenskjoldsgate 65
Postboks 517 Lund
4605 Kristiansand

Aust-Agder fylkeskommune
Postboks 788 Stoa
4809 Arendal

Alle ukrediterte foto:

www.colourbox.com

Kartgrunnlag:

Statens Kartverk

Layout og trykk:

Reklamehuset Wera
wera.no

Forsidebilde:

StyleSheetMedia

Innhold

Forord.....	6
1 Innledning	18
1.1 Datamaterialet.....	20
1.2 Innhold i rapporten	24
2 Ung i Agder 2016	26
2.1 Foreldre	27
2.2 Venner.....	29
2.3 Skole.....	33
2.4 Fritid.....	39
2.5 Nærområdet.....	45
2.6 Helsevaner og atferd.....	48
2.7 Helse og trivsel.....	59
2.8 Tjenestetilbudet	72
3 Sosioøkonomiske oppvekstforskjeller hos ungdom i Agder.....	78
3.1 Fysisk aktivitet og fysisk helse	81
3.2 Psykisk helse	86
3.3 Rusbruk.....	91
3.4 Mobbing	95
3.5 Utdanningsmotivasjon.....	97
3.6 Oppsummering og avslutning	99
4 Mobbing.....	102
4.1 Innledning	103
4.2 Ulike teoretiske perspektiver på mobbing	104
4.3 Omfang av mobbing i Agderfylkene.....	106
4.4 Hvem er involvert i mobbing?	108
4.5 Er det effekter av skolemiljøet eller skolekulturen?	118
4.6 Mobbefaktorer i agderskolene	119
4.7 Oppsummering.....	122

5	Gjennomføring av videregående opplæring	
	- studieforberedende program og yrkesfaglige program	124
5.1	Bakgrunn.....	125
5.2	Årsaker til skoleavbrudd	125
5.3	Data og metode	126
5.4	Uavhengige variabler i analysen	127
5.5	Faktorer som har betydning for tanker om skoleavbrudd	129
5.6	Drøfting	133
5.7	Oppsummering.....	135
6	Alkoholbruk.....	136
6.1	Bakgrunn.....	137
6.2	Data og metode	138
6.3	Resultater.....	140
6.4	Variasjoner mellom kommuner i Agder	146
6.5	Oppsummering.....	149
7	Psykisk helse	150
7.1	Bakgrunn.....	151
7.2	Data og metode	152
7.3	Uavhengige variabler i analysen	153
7.4	Faktorer som har betydning for psykisk helse.....	154
7.5	Skolevariasjoner.....	156
7.6	Oppsummering.....	157
	Referanser	158

Forord

Ungdata-undersøkelsen «Ung i Agder 2016» ble gjennomført på alle ungdomsskoler og videregående skoler i Agder våren 2016. Undersøkelsen er et samarbeid mellom alle kommunene i Agder, Aust-Agder fylkeskommune, Vest-Agder fylkeskommune, Kompetansesenter rus – region sør (KoRus – Sør) og Universitetet i Agder. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) har det faglige ansvaret for undersøkelsen.

Undersøkelsen gir en oversikt over den lokale oppvekstsituasjonen blant nesten 14 000 ungdommer i Agder, og er den største levekårsundersøkelsen som er gjennomført på Sørlandet. Målet med undersøkelsen er først og fremst å bistå kommunene med kunnskapsoppbygging, kunnskap til å gjennomføre gode planprosesser, kunnskap til å jobbe målrettet med forebyggende arbeid og kunnskap til å bidra til gode rammer for barn og unges helse.

Etter Folkehelseloven § 5 og § 21 skal kommunene og fylkeskommunen ha nødvendig oversikt over helsetilstanden og påvirkningsfaktorer i befolkningen. Hensikten med denne rapporten er å gi en samlet oversikt over barn og unges oppvekstsvilkår i Agder, og å bidra til en diskusjon om og refleksjon rundt sammenhengene som påvirker ungdommenes helse og trivsel. Dersom vi ønsker å komme frem til gode helsefremmende og forebyggende tiltak må vi kjenne til risikofaktorer, og vi må ha en formening om årsakssammenhenger.

Rapporten er utarbeidet av spesialkonsulentene Asle Bentsen, Rosanne Kristiansen, Geir Møller og Ingvild Vardheim ved KoRus – Sør. Representanter fra kommunene og fylkeskommunene har sittet i referansegruppen, og gitt faglige innspill til innholdet i rapporten.

Anne-Cathrine Utsigt
leder
Kompetansesenter
rus – region sør

Tine Sundtoft
fylkesrådmann
Vest-Agder fylkeskommune

Arild Eielsen
fylkesrådmann
Aust-Agder fylkeskommune

FAKTA:

Ungdom i Agder 2016

Foreldre

- 83 % er svært fornøyd med foreldrene sine
- 54 % svarer at foreldrene kjenner til hvem de har kontakt med på nettet
- 75 % har god familieøkonomi

Venner

- Å være til å stole på er det viktigste for å få status i vennemiljøet
- 9 av 10 har minst en venn de kan stole på og betro seg til om alt mulig
- 11 % har blitt utsatt for plaging, utfrysing eller trusler fra andre ungdommer minst en gang i måneden

Skole

- 93 % trives på skolen
- En av fem gruer seg ofte til å gå på skolen
- Nesten to av tre tror de kommer til å ta høyere utdanning
- 32 % av elevene på VG1 har hatt tanker om å slutte på skolen dette året

Foto: Trippel UB

Fritid

- 63 % er medlem av en organisasjon, klubb, lag eller forening
- 11 % bruker mer enn seks timer utenom skoletiden på aktiviteter foran skjerm hver dag

Nærområdet

- 71 % er fornøyd med lokalmiljøet der de bor
- 59 % er fornøyd med lokaler for å treffe andre unge på fritida der de bor

Helsevaner og atferd

- 68 % spiser frokost hver dag
- 5 % snuser daglig

Helse og trivsel

- En av fem har vært plaget av ensomhet den siste uken
- 7 % har hatt vondt i hodet hver dag den siste måneden
- 58 % er fysisk aktive på en slik måte at de blir andpustne eller svette tre ganger i uka eller mer
- 34 % oppgir at de har brukt helsesøster/skolehelsetjenesten minst en gang i løpet av det siste året

Sammendrag

Ungdata-undersøkelsen «Ung i Agder 2016» ble gjennomført i alle kommunene i Aust- og Vest Agder våren 2016. Til sammen svarte i underkant av 14000 ungdommer på undersøkelsen - 90 % av alle ungdomsskoleelevene og 80 % av alle elevene i første trinn på videregående skole i de to fylkene. Undersøkelsen dekker temaer som familie, venner, skole, fritid, mobbing, psykisk og fysisk helse og bruk av tobakk og rus, og gir et godt grunnlag for å si noe om hvordan det er å være ungdom i Agder i dag.

Hvordan er det å være ung i Agder?

Foreldre og venner

De aller fleste ungdommene i Agder har et godt forhold til foreldrene sine. På alle klassetrinnene svarer mer enn 8 av 10 ungdommer at de er fornøyde med foreldrene sine, og de aller fleste oppgir at foreldrene pleier å vite hvor de er og hvem de er sammen med på fritiden. 76 % av elevene på ungdomsskolen og 70 % av elevene på videregående skole oppgir at foreldrene stort sett eller hele tiden har god råd, noe som er litt lavere enn hva som rapporteres på nasjonalt nivå. Åtte prosent av elevene på ungdomsskolen og 11 % på videregående skole svarer at foreldrene ofte eller noen ganger mangler penger til å betale for ulike fritidsaktiviteter som ungdommene ønsker å delta på.

Det store flertallet av ungdommene – 9 av 10 – har nære venner de kan betro seg til, og vennegjengen ser ut til å være den vanligste vennskapsformen. Samtidig svarer imidlertid rundt 20 % av ungdommene i Agder at de er plaget av ensomhet, og dette ser ut til å gjelde langt flere jenter enn gutter. Mens 67 % av guttene svarer at de aldri er plaget av ensomhet, gjelder det samme bare for 44 % av jentene. Andelen som er plaget av ensomhet øker også relativt mye med alderen.

Når ungdommene blir bedt om å vurdere hva som gir status i vennegjengen, viser resultatene at «det å være til å stole på» utvilsomt er egenskapen ungdommene setter høyest. Litt over 90 % mener dette er en egenskap som øker statusen litt eller mye. Der nest følger «å være flink i idrett» og «ha et bra utseende». Litt over halvparten av ungdommene mener disse to egenskapene er viktige for status. Hasjrøyking og det å drikke seg full blir ansett som de handlingene som i minst grad øker statusen blant venner.

I alt svarer 7 % av ungdommene i Agder at de blir utsatt for plaging, trusler eller utfrysing av andre unge på skolen eller i fritiden. Omfanget er størst på ungdomsskolen, og det er litt flere jenter enn gutter som rapporterer om dette.

Skole og framtid

De aller fleste ungdommene i Agder - 93 % - er helt eller litt enige i at de trives på skolen. Rundt 9 av 10 elever på begge skolenivåene mener også at lærerne deres bryr seg om dem og at de føler at de passer inn blant de andre elevene på skolen. Samtidig svarer så mange som 65 % av elevene på videregående skole og 61 % av elevene på ungdomsskolen at de kjeder seg på skolen. 1 av 5 oppgir at de ofte gruer seg til å gå på skolen.

Blant elevene på videregående skole oppgir 68 % at de aldri har hatt tanker om å slutte på videregående skole, mens 13 % svarer at de ofte eller av og til har hatt slike tanker. Det er flere jenter (36 %) enn gutter (23 %) som har hatt tanker om å slutte på skolen. Samtidig oppgir over 9 av 10 videregående elever at de tror de kommer til å gjennomføre videregående utdanning. Mange av ungdommene, 63 %, tror også at de kommer til å ta høyere utdanning på universitet eller høyskole. Det er betydelig flere jenter (70 %) enn gutter (55 %) som har planer om høyere utdanning.

Fritid

Resultatene viser at andelen ungdommer som er aktive i ulike fritidsorganisasjoner, synker relativt kraftig med alderen. Mens 71 % av 8. klassingene i Agder er medlem av en organisasjon, klubb eller forening, oppgir bare 52 % av elevene på videregående det samme.

Det er særlig i overgangen fra ungdomsskolen til videregående skole at mange faller i fra. Hjemmet blir en viktig arena for ungdommenes fritid, og 71 % svarer at de har vært hjemme hele kvelden 2-5 kvelder i løpet av siste uke. En stor del av ungdommenes fritid går med til ulike skjermaktiviteter. Rundt halvparten av ungdommene bruker mellom 2-4 timer på aktiviteter foran en skjerm i løpet av en dag. Blant gutter er det vanligst å bruke mye tid på å spille dataspill/TV-spill. 24 % av guttene, mot 3 % av jentene, bruker mer enn tre timer hver dag på å spille dataspill/TV-spill. Blant jentene er det vanlig å bruke mye tid på sosiale medier. Hele 33 % av jentene bruker mer enn tre timer hver dag på sosiale medier, mens 13 % av guttene bruker like mye tid på dette.

Nærområdet

De aller fleste ungdommene i Agder (90 %), opplever det som trygt å ferdes i nærområdet der de bor når de er ute om kvelden. Her ligger det nasjonale gjennomsnittet på 87 %. Det er langt flere gutter enn jenter som opplever nærområdet som trygt, og vi finner at ungdommene blir tryggere jo eldre de blir. Ungdommene har også blitt spurt om hvordan de opplever tilbudet til ungdom i lokalmiljøet på fire områder: Lokale for å treffe andre unge på fritida, idrettsanlegg, kulturtilbud og kollektivtilbud. Her svarer litt over halvparten av ungdommene at de opplever 3-4 av tilbudene som svært bra eller nokså bra, mens 12 % opplever at ingen av disse tilbudene i kommunen er svært bra eller nokså bra. På dette spørsmålet finner vi relativt store variasjoner mellom kommunene i Agder.

Helsevaner og atferd

1 av 4 ungdommer i Agder svarer at de er så fysisk aktive at de blir andpustne eller svette minst 5 ganger i uka. Det er litt flere gutter enn jenter som er såpass aktive, og andelen synker i løpet av ungdomstiden. Den vanligste treningsformen for de yngste er å trene i et idrettslag, mens det blant de eldre ungdommene er mye vanligere å trene på treningsstudio eller helsestudio. På spørsmål om måltidsvaner svarer flertallet av ungdommene at de spiser både frokost, lunsj og middag hver dag. Andelen som spiser frokost synker imidlertid fra 76 % på 8. trinn til 60 % på VG1. Det ser ut til at ungdommene i Agder ligger langt under Helsedirektoratets anbefaling om minst fem porsjoner grønnsaker, frukt og bær hver dag: 31 % spiser grønnsaker eller salat hver dag, mens 26 % spiser frukt og bær hver dag.

Nesten ingen røyker regelmessig lenger, men 13 % av elevene i videregående skole snuser ukentlig eller oftere. Når det gjelder bruk av alkohol ser vi at antallet som oppgir at de drikker jevnlig øker med alderen, og særlig i overgangen fra ungdomsskole til videregående skole. Mens 76 % av ungdommene i 8. trinn aldri har smakt alkohol, gjelder det samme for under halvparten (37 %) på VG1. Det er likevel bare 3 % på VG1 som svarer at de drikker ukentlig. Videre svarer 10 % av videregående elevene at de har kjørt moped eller annet motorisert kjøretøy når de har drukket alkohol. Bruk av hasj øker også gjennom ungdomstiden. I Agder svarer 2 % av elevene på ungdomsskolen og 6 % av elevene i videregående skole at de har brukt hasj minst én gang det siste året. De tilsvarende Ungdata-tallene på nasjonalt nivå er 3 % på ungdomsskolen og 9 % på videregående skole.

Helse og trivsel

Det store flertallet av ungdommene i Agder, 68 %, svarer at de er litt eller veldig fornøyd med helsa si. 18 % oppgir at de er litt eller svært misfornøyd. Gutter er langt mer fornøyd enn jenter, og det er de yngste som er mest fornøyd. Det er også store forskjeller mellom jenter og gutter når det gjelder selvbilde og kroppsbilde. Mens 77 % av guttene synes de selv ser bra ut, gjelder det samme bare for 52 % av jentene. Hele 61 % av jentene svarer at de ønsker at kroppen deres var annerledes, mens 1 av 4 jenter svarer at de ofte er skuffet over seg selv. Jenter er også langt oftere plaget av tegn på ulike psykiske plager. Mest utbredt er typiske stress-symptomer. Omtrent halvparten av jentene oppgir at de har bekymret seg mye om ting i løpet av den siste uken, mens 20 % av guttene har opplevd det samme. Når det gjelder fysiske helseplager svarer 37 % av jentene og 16 % av guttene at de har hatt hodepine mange ganger eller daglig i løpet av den siste måneden. Generelt ser vi at andelen som er plaget med ulike psykiske og fysiske helseplager øker for hvert klassetrinn.

34 % prosent av ungdommene i Agder oppgir at de har brukt skolehelsetjenesten minst en gang det siste året. Dette er en del høyere enn de nasjonale Ungdata-tallene som ligger på 26 %. Det er langt flere jenter enn gutter som oppsøker skolehelsetjenesten, det samme gjelder helsestasjon for ungdom. Mens 11 % av jentene på 8. trinn har vært på helsestasjon for ungdom minst en gang det siste året, gjelder det samme for 21 % av jentene på videregående trinn 1.

Dypdykk

I den siste delen av rapporten har vi sett nærmere på fem ulike temaer fra Ungdata-undersøkelsen i Agder: Sosial ulikhet, mobbing, tanker om å avslutte videregående opplæring, alkoholbruk og psykisk helse.

Sosial ulikhet

Målet med denne artikkelen har vært å se på om variasjoner i sosioøkonomiske ressurser henger sammen med andre variasjoner i ungdommenes liv. I Agder finner vi, på samme måte som NOVA finner på nasjonalt nivå i rapporten «Sosiale forskjeller i unge liv» (Bakken, Frøyland og Sletten 2016) at det på de fleste områder er systematiske forskjeller i ungdoms livskvalitet og oppvekstsituasjon knyttet til familiens sosioøkonomiske status. Resultatene viser at det

er en betydelig høyere andel ungdommer med høy/høyest sosioøkonomisk bakgrunn som er fysisk aktive minst 5 ganger i uka, sammenlignet med ungdom som kommer fra familier med lavere sosioøkonomisk status. Andelen som er med i organisasjon, klubb, lag eller forening er også betydelig høyere for ungdom fra ressurssterke familier. Vi finner også systematiske forskjeller når det gjelder fysisk og psykisk helse. Ungdommer fra familier med lav sosioøkonomisk status er mindre fornøyde med helsa si, de har generelt dårligere selvbilde og er oftere plaget av ulike psykiske helseplager, sammenlignet med ungdommene fra mer ressurssterke familier. På spørsmålene knyttet til helse ser forskjellene ut til å være særlig store blant jentene. Hvis vi ser på andelen ungdom som drikker en gang i måneden eller oftere, ser vi en tendens til at ungdom med lavest sosioøkonomisk status drikker noe mer, men her er ikke gradienten tydelig. Det er langt flere ungdom fra familier med lav sosioøkonomisk bakgrunn som svarer at de har hatt tanker om å slutte på videregående skole.

Mobbing

I denne artikkelen ser vi grundigere på hvordan vi kan forstå mobbing som fenomen: Er mobbing kun et resultat av enkeltindividers aggressive handlinger, eller handler det også om ulike gruppeprosesser eller om kulturelle og strukturelle forhold på skolenivå? Med utgangspunkt i Ungdata-undersøkelsen i Agder har vi forsøkt å belyse disse spørsmålene. I analysene finner vi flere forhold som støtter opp om individ- eller familieperspektivet. For det første ser vi at jo mer atferdsproblemer ungdommene har, desto større er sannsynligheten for å bli involvert i mobbing. For det andre finner vi at ungdom med høy grad av mestringstro, er mindre involvert i mobbing. Men vi finner også resultater som peker i retning av at mobbing handler om grupper, strukturer eller kulturer. Vi ser blant annet at vennerelasjoner har en viss betydning, i den forstand at tilgang på venner i seg selv ser ut til å beskytte mot mobbing. Skolemiljøet eller skolekulturen har også betydning for sannsynligheten for å bli mobbet. Vi finner også at de ungdommene som vektlegger ytre statussymboler (klær og utseende) har en klart større risiko for å bli involvert i mobbing. Dette gjelder både det vi kaller gjensidig mobbing, det å mobbe andre og det å bli utsatt for mobbing. Resultatene støtter således opp om forståelse av mobbing som noe mer enn individuelle handlinger til personer med bestemte atferdsutfordringer.

Gjennomføring av videregående opplæring

Denne artikkelen peker på likheter og forskjeller mellom videregående elever på henholdsvis studieforberedende program og yrkesfaglige program, når det gjelder hva som påvirker sannsynligheten for å ha tenkt på å slutte på skolen. Resultatene viser at det først og fremst er innen skolearenaen vi finner interessante forskjeller mellom studieprogrammene. Spesielt dreier det seg om det vi har kalt skoletilpasning. Skoletilpasning dreier seg her om hvorvidt ungdommene trives på skolen, føler at lærerne bryr seg om dem, om de kjeder seg, om de føler at de passer inn blant de andre elevene og om de gruer seg til å gå på skolen. Det ser ut til at denne skoletilpasningen er langt viktigere for ungdom som går på studieprogram som gir yrkeskompetanse, enn for dem som går på program som gir generell studiekompetanse. Vi finner også at selvbilde er viktigere for dem på studieforberedende program, i den forstand at det å ha tegn på dårlig selvbilde henger sterkere sammen med tanker om skoleavbrudd blant disse ungdommene, sammenlignet med ungdommene på yrkesfaglige program. Disse variasjonene forklarer ikke nødvendigvis forskjellene i reelt frafall mellom ungdommer på studieforberedende program og yrkesfaglig program, men resultatene kan bidra til å nyansere bildet noe. Funnene kan være nyttige for å tilpasse ulike tiltak mot skoleavbrudd til å treffe målgruppen.

Alkoholbruk

I denne artikkelen ser vi nærmere på variasjonene i alkoholbruken blant ungdommene i Agder: Hvilke faktorer kan tenkes å påvirke variasjonene i ungdommenes alkoholvaner? Er det de samme faktorene som påvirker alkoholbruken på de ulike klassetrinnene? I analysene finner vi at det særlig er to forhold som forklarer hvor ofte ungdommene drikker seg beruset. For det første finner vi at ulike egenskaper ved familien, særlig hvorvidt ungdommene får lov til å drikke alkohol av foreldrene eller ikke, har stor betydning for hvor ofte ungdommene drikker alkohol. Ungdommene som har en problematisk atferd på skolen har også markant større sannsynlighet for ofte å drikke seg beruset, sammenlignet med de som ikke har slik atferd. Vi finner ingen signifikant sammenheng mellom sosioøkonomisk bakgrunn og alkoholbruk blant ungdommene. Analysen av alkoholbruk på de ulike klassetrinnene, viser at mange av faktorene vi har inkludert har relativt lik betydning uavhengig av ungdommenes alder, samtidig som vi ser visse endringer. Ungdommenes forhold til foreldre, særlig foreldrenes regler

for bruk av alkohol, får sterkere betydning for alkoholbruk jo eldre ungdommene blir. Vi finner også at ungdommene fritidsvaner betyr mer for alkoholbruk jo eldre de blir, i den forstand at det å være ofte sosial med venner er tydelig assosiert med hyppig alkoholbruk blant de eldste ungdommene. Dårlig tilknytning til skolen ser derimot ut til å representere en mer stabil risiko for økt rusatferd, uavhengig av ungdommenes alder.

Psykisk helse

I denne analysen ser vi nærmere på hva som forklarer psykiske plager hos ungdom, i dette tilfelle jenter i første klasse på videregående. Vi har først undersøkt hvordan faktorer knyttet til områdene familie, skole, atferd og kognitive faktorer påvirker omfanget av psykiske helseplager, deretter har vi sett på uforklart variasjon mellom skolene i Agder. Resultatene viser at ulike egenskaper ved familien er viktige for ungdommenes psykiske helse. Dårlig relasjon til foreldre, dårligere familieøkonomi og lavere utdanning hos foreldrene gir økt sannsynlighet for psykiske plager blant ungdommene. God skoletilpasning ser også ut til å være en betydelig beskyttelsesfaktor mot psykiske plager. Ungdom som har høy grad av skoletilpasning er vesentlig mindre utsatt for psykiske plager enn andre. Både matvaner og alkoholvaner henger sammen med psykiske plager. Ungdommene som spiser frokost og lunsj daglig er mindre utsatt for psykiske plager sammenlignet med de som spiser ett, eller ingen av disse måltidene daglig. Det er også slik at jo oftere ungdommen har vært beruset, desto større sannsynlighet har de for å oppleve psykiske plager. Dårlig selvbilde gir også en klar risiko for psykiske plager. Til sist fant vi lite uforklart variasjon mellom de ulike videregående skolene i Agder når det gjelder psykiske helseplager. Dette kan skyldes at det faktisk er lite variasjon, og at det stort sett er kjente forklaringer som påvirker den psykiske helsen. Imidlertid kan det også være at utvalget ble for lite til å identifisere statistisk signifikante forskjeller, eller at svakheter med modellen gjorde at forskjellene ikke kom til syne.

1

Innledning

Våren 2016 ble i underkant av 16 000 elever fra ungdomsskolene og videregående skole i Aust- og Vest-Agder invitert til å delta i Ungdata-undersøkelsen «Ung i Agder 2016». Denne rapporten viser resultatene fra undersøkelsen. Det var elever fra 8. trinn til og med videregående trinn 1 som deltok i undersøkelsen.

Ungdata er et kvalitetssikret og standardisert system for lokale spørreskjemaundersøkelser, som tilbys gratis til alle kommuner og fylkeskommuner i landet. Undersøkelsen er web-basert, og gjennomføres elektronisk på skolen i skoletiden.

Undersøkelsen i Agder er et samarbeid mellom Kompetansesenter rus – region sør (KoRus-Sør), Aust- og Vest-Agder fylkeskommune, Universitetet i Agder og kommunene i Agder. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) har det faglige ansvaret for undersøkelsen. Undersøkelsen i Agder er tenkt gjentatt hvert 3. år.

I følge folkehelseloven § 5 og § 21 skal kommunene og fylkeskommunene ha oversikt over helsetilstanden i befolkningen og de positive og negative faktorene som kan virke inn på denne. Resultatene fra denne undersøkelsen gir oversikt over den lokale oppvekstsituasjonen blant ungdom i Agder. Spørsmålene i undersøkelsen dekker en rekke temaer, som relasjoner til foreldre og venner, forhold til skolen og skolearbeid, fritidsaktiviteter, nærmiljø, helsevaner, bruk av tobakk og rusmidler, psykisk og fysisk helse, bruk av tjenesteapparatet, med mer.

Målet med Ungdata-undersøkelsen er å gi kommunene et kunnskapsgrunnlag de kan bruke i eget plan- og utviklingsarbeid, blant annet innenfor folkehelse og forebyggende arbeid rettet mot barn og unge. Nå som nærmere 90 % av kommunene i Norge har gjennomført en eller flere Ungdata-undersøkelser, har resultatene også blitt en kilde til kunnskap om ungdom på nasjonalt nivå.

1.1 Datamaterialet

Alle de offentlige ungdomsskolene og videregående skolene (VG1) deltok i undersøkelsen. I tillegg deltok de fleste private ungdomsskolene og private videregående skolene. Se tabell 1.1 til 1.4 for oversikt over skoler som deltok i undersøkelsen, svarprosent, antall svar og antall elever. Ikke alle kommunene har egen videregående skole i kommunen.

Skolene gjennomførte undersøkelsen i uke 9-13 (februar og mars). Til sammen var det 15 651 elever som kunne svare på Ungdata-undersøkelsen: 11 042 fra ungdomsskolen og 4609 fra videregående skole. På ungdomsskolene svarte 90 % av elevene og på videregående skole svarte 80 % av elevene. Til sammen har vi fått svar fra 13 635 ungdommer i Agder.

Ungdata-undersøkelsen i Agder bestod av en grunnmodul, som er felles for alle Ungdata-undersøkelser i hele landet, samt spørsmål valgt ut av arbeidsgruppa som har samarbeidet om «Ung i Agder 2016». I overkant av halvparten av kommunene, og alle de videregående skolene, hadde i tillegg med spørsmål om selvskading/selvmondsforsøk og seksualitet. Arbeidsgruppa bak Ung i Agder 2016 har bestått av representanter fra KoRus-Sør, Aust- og Vest-Agder fylkeskommune, Universitetet i Agder, samt representanter fra kommunene i Aust- og Vest-Agder.

For å luke ut useriøse besvarelser, har datamaterialet blitt «vasket». Dette er en standardisert prosedyre som NOVA utfører med alle besvarelser fra Ungdata-undersøkelsene. Vaskingen foregår i hovedsak på to måter; enten ved at NOVA finner en usannsynlig involvering i ulike aktiviteter som etterspørres i samme spørsmålsbatteri (for eksempel at ungdommene svarer maksimumsverdien «6 ganger eller oftere» på alle spørsmålene om fritid) eller ved at de finner usannsynlige kombinasjoner av svar (for eksempel at ungdommene er veldig mye plaget av depressivt stemningsleie samtidig som de er svært fornøyd med alle sider i livet sitt). Alle ungdommene som har svarkombinasjoner som dette, får svarene sine slettet på de aktuelle spørsmålene. Gjennom denne vaskeprosessen oppnår man at åpenbart useriøse besvarelser ikke blir inkludert i analysene, selv om det likevel ikke er noen garanti for at man finner alle tullesvar. Det er heller ikke alle spørsmål som har egnede måter for å identifisere useriøse besvarelser på. For at de mest useriøse besvarelsene ikke skal påvirke svarene, har NOVA også laget en sumskåre for antall «tulleindikatorer» ungdommene slår ut på. Alle som slår ut på to eller flere av disse indikatorene blir slettet fullstendig fra datafilen¹.

I Agder var det 13 635 som besvarte undersøkelsen², mens det etter filvask er 13 269 besvarelser igjen i datamaterialet. 189 (1,4 %) elever er fjernet fra datamaterialet på grunn av tullesvar. 9805 av svarene kommer fra ungdomsskolen og 3464 av svarene kommer fra elever som går på videregående trinn 1. I tabell 1.1-1.4 er det en oversikt over antall svar og svarprosent pr. kommune og pr. videregående skole.

1 For mer informasjon om hvordan datamaterialet er vasket, se http://ungdata.no/asset/8423/1/8423_2.pdf

2 Dette inkluderer en videregående skole som hadde med VG1-VG3 (Setesdal VGS).

Kommune	Skoler	Svar-prosent	Antall svar	Antall elever
Arendal	Nedenes skole, Asdal skole, Roligheden skole, Stinta skole, Moltemyr skole, Birkenlund skole, Stuenes skole, Hisøy skole, Arendal internasjonale skole, St. Franciskus skole, Steinerskolen	92 %	1446	1573
Birkenes	Valstrand skole, Engesland	92 %	167	182
Bygland	Bygland ungdomsskole	87 %	41	47
Bykle	Bykle ungdomsskole	88 %	29	33
Evje og Hornnes	Evje ungdomsskole	90 %	114	127
Froland	Froland ungdomsskole	90 %	207	229
Gjerstad	Gjerstad ungdomsskole	100 %	90	90
Grimstad	Grimstad ungdomsskole, Holvika ungdomsskole, Fevik ungdomsskole, Fjære ungdomsskole	88 %	756	860
Iveland	Iveland ungdomsskole	85 %	41	48
Lillesand	Høvåg skole, Lillesand ungdomsskole	84 %	343	410
Risør	Risør ungdomsskole	89 %	215	242
Tvedestrand	Tvedestrand ungdomsskole	88 %	202	230
Valle	Valle ungdomsskole	89 %	39	44
Vegårshei	Vegårshei ungdomsskole	92 %	71	77
Åmli	Åmli ungdomsskole	86 %	61	71
Totalt		90 %	3822	4263

Tabell 1.1. Oversikt over ungdomsskoler som deltok i undersøkelsen fra Aust-Agder

Kommune	Skoler	Svar-prosent	Antall svar	Antall elever
Audnedal	Byremo ungdomsskole	82 %	61	74
Hægebostad	Byremo ungdomsskole ³	88 %	59	67
Farsund	Farsund kristne grunnskole, Farsund barne- og ungdomsskole, Lista ungdomsskole	88 %	372	421
Flekkefjord	Flekkefjord ungdomsskole	94 %	294	314
Kristiansand	Fiskå skole, Grim skole, Haumyrheia skole, Havlimyra skole, Holte skole, Karuss skole, Lindebøskauen skole, Møvig skole, Oddemarka skole, Torridal skole, Ve skole, Vigvoll skole, Kristiansand International School, Samfundets skole, Krossen skole, Mottaksskolen, Steinerskolen	87 %	2797	3219
Kvinesdal	Kvinesdal ungdomsskole	88 %	221	251
Lindesnes	Lindesnes ungdomsskole	90 %	174	193
Lyngdal	Lyngdal ungdomsskole, Lyngdal kristne grunnskole	86 %	335	389
Mandal	Blomdalen ungdomsskole, Vassmyra ungdomsskole	90 %	528	589
Marnardal	Marnardal ungdomsskole	84 %	59	70
Sirdal	Sinnes skole, Tonstad skole	95 %	74	78
Songdalen	Songdalen ungdomsskole, Finsland skole, Oasen skole	93 %	231	249
Søgne	Tinntjønn skole, Tangvall skole, Nygård skole og kompetansesenter	87 %	379	434
Vennesla	Vennesla ungdomsskole, Skarpengland skole	90 %	475	525
Åseral	Åseral ungdomsskole	94 %	44	47
Totalt		88 %	6103	6779

Tabell 1.2. Oversikt over ungdomsskoler som deltok i undersøkelsen fra Vest-Agder

³ Elevene fra Hægebostad kommune går på Byremo Ungdomsskole, som er en interkommunal ungdomsskole som ligger på Byremo i Audnedal kommune. Skolen er en interkommunal skole for Hægebostad og Audnedal kommune.

Videregående skoler Aust-Agder	Svarprosent	Antall svar	Antall elever
Arendal videregående skole	77 %	213	276
Sam Eyde videregående skole	69 %	286	413
KVS Bygland videregående skole	85 %	22	26
Setesdal videregående skole ⁴	73 %	265	362
Drottningborg videregående skole	90 %	61	68
Dahlske videregående skole	77 %	265	346
Møglestu videregående skole	72 %	164	227
Risør videregående skole	74 %	103	139
Tvedestrand og Åmli videregående skole	80 %	136	170
Totalt	75 %	1515	2027

Tabell 1.3. Oversikt over videregående skoler som deltok i undersøkelsen fra Aust-Agder

Videregående skoler Vest-Agder	Svarprosent	Antall svar	Antall elever
Byremo videregående skole	100 %	63	63
Lister videregående skole, studiested Eilert Sundt	90 %	69	77
Lister videregående skole, studiested Lista	86 %	49	57
Lister videregående skole, studiested Flekkefjord	87 %	137	157
Lister videregående skole, studiested Kvinesdal	97 %	68	70
Lister videregående skole, studiested Lyngdal	86 %	48	56
Kristiansand katedralskole Gimle	88 %	442	500
Kvadraturen skolesenter	77 %	229	299
Tangen videregående skole	80 %	284	355
Vågsbygd videregående skole	87 %	186	215
KVS Lyngdal as	85 %	100	117
Mandal videregående skole	78 %	249	318
Sirdal videregående skole	93 %	28	30
Søgne videregående skole	80 %	24	30
Kristen videregående skole, Vennesla	88 %	29	33
Vennesla videregående skole	97 %	160	165
Øvrebo videregående skole	75 %	30	40
Totalt	88 %	2195	2582

Tabell 1.4. Oversikt over videregående skoler som deltok i undersøkelsen fra Vest-Agder

På grunn av lavt elevantall og anonymitetshensyn ble ikke elevene i kommunene Bygland, Bykle, Valle, Iveland, Marnardal, Åmli og Åseral spurt om hvilket klassetrinn de går i. I figurer der det presenteres tall fordelt på klassetrinn er derfor disse 7 kommunene ikke med i datamaterialet.

⁴ Setesdal videregående skole gjennomførte Ungdata på VG1-VG3, men i denne rapporten har vi kun tatt med elevene fra VG1, for å kunne sammenligne med de andre dataene i rapporten.

Når man sammenligner resultatene for kommunene, er det viktig å være klar over at en ujevn fordeling av ungdom på trinn og kjønn mellom kommunene kan gi store utslag. Se tabell 1.5 for fordeling av elever fra ungdomsskolen og fra videregående skole. Videre må vi være klar over at tilfeldige variasjoner kan gjøre store utslag på svarfordelingen i kommuner med lavt elevantal, uten at dette nødvendigvis dreier seg om signifikante forskjeller⁵.

Kommune	Andel svar fra ungdomsskolen	Andel svar fra videregående skole
Risør	77 %	24 %
Grimstad	77 %	23 %
Arendal	78 %	22 %
Gjerstad	74 %	26 %
Vegårshei	85 %	15 %
Tvedestrand	71 %	29 %
Froland	84 %	16 %
Lillesand	75 %	25 %
Birkenes	81 %	19 %
Åmli	90 %	10 %
Iveland	73 %	27 %
Evje og Hornnes	70 %	31 %
Bygland	77 %	23 %
Valle	80 %	20 %
Bykle	85 %	15 %
Kristiansand	77 %	23 %
Mandal	74 %	26 %
Farsund	77 %	23 %
Flekkefjord	78 %	23 %
Vennesla	75 %	25 %
Songdalen	85 %	15 %
Søgne	76 %	24 %
Marnardal	76 %	24 %
Åseral	81 %	19 %
Audnedal	70 %	30 %
Lindesnes	86 %	15 %
Lyngdal	76 %	24 %
Hægebostad	82 %	18 %
Kvinesdal	79 %	21 %
Sirdal	83 %	17 %

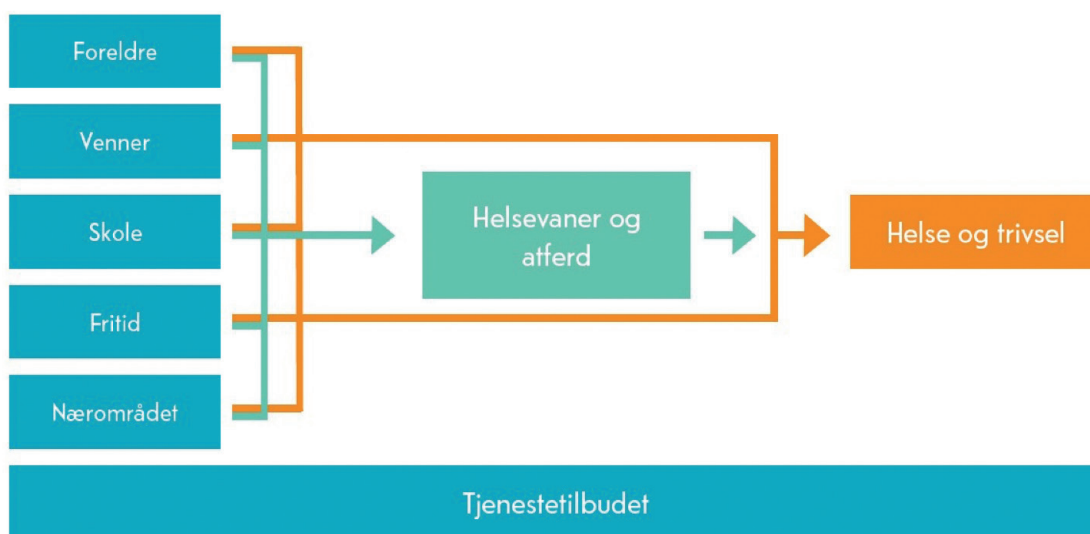
Tabell 1.5. Fordeling av elever fra ungdomsskole og videregående skole bosatt i den enkelte kommune

5 Statistisk signifikans er et begrep som brukes for å beskrive sannsynligheten for at noe er et resultat av tilfeldigheter. Et resultat av en statistisk analyse betegnes som statistisk signifikant dersom det er lite sannsynlig at resultatet har oppstått tilfeldig (https://no.wikipedia.org/wiki/Statistisk_signifikans)

1.2 Innhold i rapporten

Spørsmålene som presenteres i denne deskriptive delen av rapporten kan organiseres etter en enkel modell (se figur 1.1). Modellen setter enkelttemaene inn i en sammenheng og kan hjelpe i fortolkningen av dataene.

Figur 1.1. Analysemodell

Modellen foreslår for det første at det viktigste målet for arbeidet med barn og unge er helse og trivsel. Med trivsel mener vi da i hvilken grad den enkelte opplever å være tilfreds med livet generelt. Med helse menes den psykiske og den fysiske helsen. Analysemodellen antyder at trivsel og helse påvirkes av tre hovedfaktorer: sosiale arenaer, helsevaner og individuell atferd. Med helsevaner og atferd menes her fysisk aktivitet, kostholdsvaner, bruk av rusmidler eller tobakk, samt annen type atferd som for eksempel kriminalitet. Med sosiale arenaer menes de arenaene hvor ungdom inngår i sosialt fellesskap med andre. Vi skiller her grovt mellom fem typer: foreldre/hjem, venner, skole, fritid og nærmiljø.

Kapittel 2 i rapporten inneholder beskrivende statistikk for mange av temaene i undersøkelsen. Denne delen av rapporten gir et overordnet bilde av hvordan det er å være ung i Agder. Rekkefølgen på temaene er organisert som i modellen i figur 1.1. Det kan derfor være nyttig å ha denne i bakhodet når man leser kapittel 2.

I den deskriptive delen vil mange av tallene presenteres i kartdiagram på kommunenivå. I de tilfellene resultater fordelt på kommune inkluderer elever på videregående skole, gjelder dette elever som er bosatt i den aktuelle kommunen. Elevene blir altså fordelt tilbake til bostedskommune, uavhengig av hvor de går på skole. Dersom vi ser på fenomen hvor det er store variasjoner mellom kjønn eller trinn, vil vi vise dette i egne figurer. I kartdiagrammene vil kommunenes tall sammenlignes med gjennomsnittet i Aust-Agder, gjennomsnittet i Vest-Agder og gjennomsnittet nasjonalt. Hvis ikke annet er spesifisert, viser vi i teksten til tall for Aust- og Vest-Agder samlet.

Der hvor vi sammenligner med nasjonale Ungdata-tall, er disse hentet fra ca. 170 000 besvarer fra 356 kommunale og 5 fylkeskommunale undersøkelser gjennomført i perioden 2013-2015. Sammenligningsgrunnlaget er elever fra 8. trinn til VG1. Der hvor vi har lagt fram tall fra kun ungdomsskolen i rapporten, er sammenligningstallene også hentet fra ungdomsskolen.

I kapitlene 3, 4, 5, 6 og 7 vil vi se nærmere på henholdsvis fenomenene sosial ulikhet, mobbing, skolegjennomføring, rusbruk og psykisk helse.

2

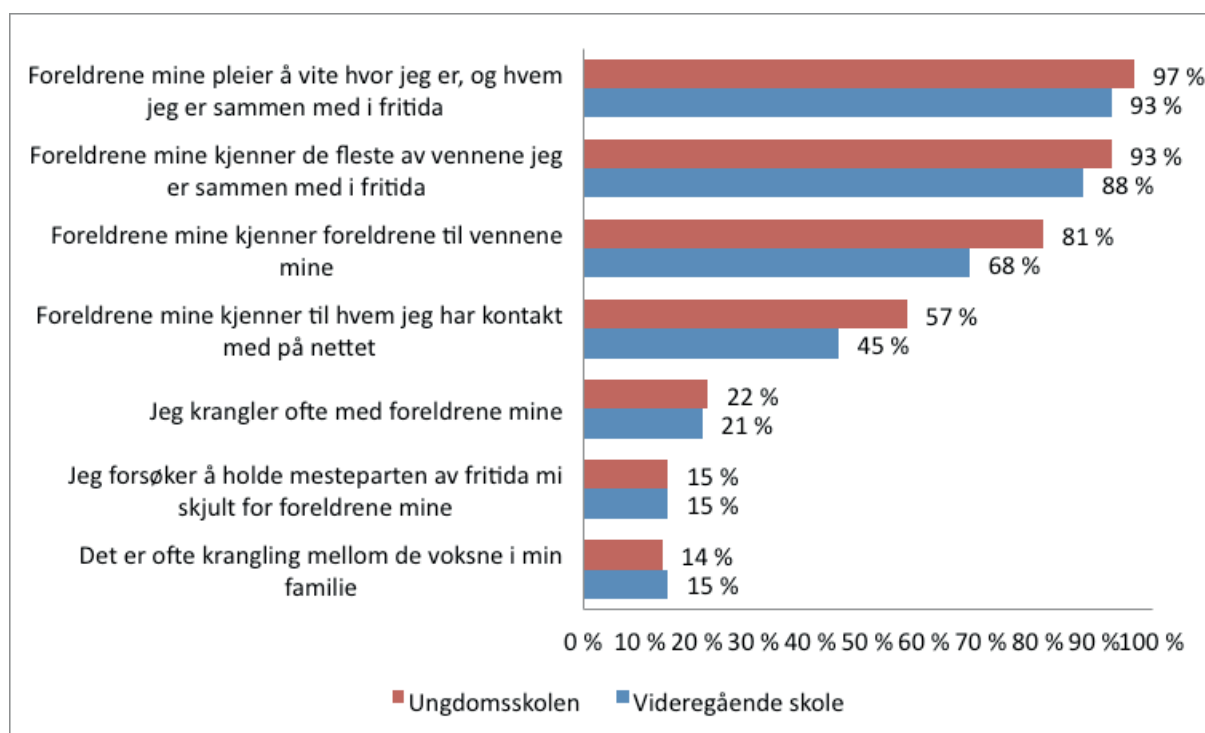
Ung i Agder 2016

Tekst: Rosanne Kristiansen

2.1 Foreldre

Tilknytning til sosiale arenaer er viktig i ungdommenes liv. Den viktigste sosiale arenaen er hjemmet. Hjemmet som arena representerer ikke bare primærarenaen de første leveårene, men vil også være viktig både på for ungdommene i ungdomsskolen og i videregående skole. Foreldrene kjenner også i stor grad de fleste av vennene til barna sine. Mange kjenner også foreldrene til barnas venner.

I Ungdata-undersøkelsen har ungdom i Agder blitt spurt om de er fornøyde med foreldrene sine. 83 % på ungdomsskolen og 82 % i videregående skole er svært eller litt fornøyd med foreldrene sine. Flertallet svarer at de er svært fornøyd.

Figur 2.1. Utsagn om forholdet til foreldrene. Andel som svarer at utsagnet passer svært godt eller ganske godt

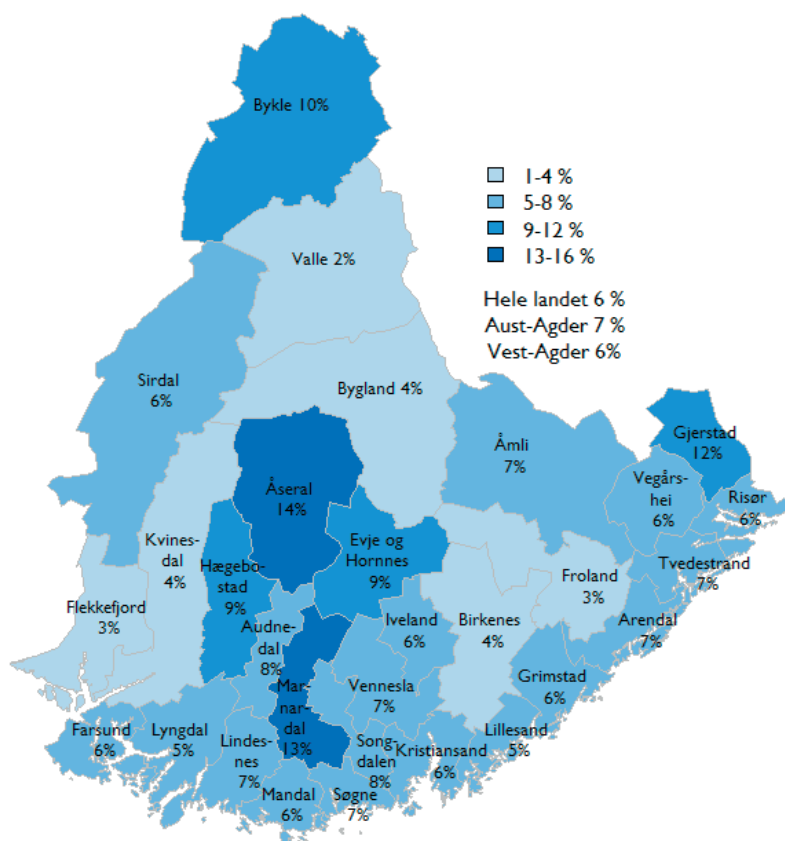
Ungdommene har også blitt stilt ulike utsagn om forholdet til foreldrene, og som vi ser av figuren under har foreldrene god oversikt over hvor ungdommene er og hvem de er sammen med på fritiden. Dette gjelder både på for ungdommene i ungdomsskolen og i videregående skole. Foreldrene kjenner også i stor grad de fleste av vennene til barna sine. Mange kjenner også foreldrene til vennene til barna.

2.1.1 Familieøkonomi

Foreldrenes ressurser er viktige for barn og unges levekår. Barnas sosioøkonomiske bakgrunn har betydning for en rekke områder, slik som skolegang, helsevaner og senere deltakelse i arbeidslivet (Dahl m.fl. 2014). Å redusere sosial ulikhet er et overordnet mål i folkehelsearbeidet. Hvis vi ser på gruppenivå, finner vi at den delen av befolkningen som har høy utdanning og høy inntekt har bedre helse enn den delen av befolkningen som har lav utdanning og lav inntekt. Det samme mønsteret finner vi også for barn og unge. I familier med lav sosioøkonomisk status⁶ er det for eksempel en høyere andel barn og unge som oppgir at de har dårlig helse, enn i familier med høy sosioøkonomisk status (Folkehelseinstituttet 2014).

I Ungdata-undersøkelsen har ungdommene blitt spurt om hvor god eller dårlig råd foreldrene har hatt de siste to årene. 76 % av elevene på ungdomsskolen og 70 % av elevene på videregående skole oppgir at foreldrene stort sett eller hele tiden har hatt god råd. Dette er noe lavere enn hva som rapporteres på nasjonalt nivå – her er det 78 % av ungdomsskoleelevene og 71 % av elevene i videregående skole som opplever at foreldrene stort sett eller hele tiden har hatt god råd.

Figur 2.2 viser andelen ungdommer i hver kommune som har svart at familien hele tiden eller stort sett har hatt dårlig råd de siste to årene. Vi finner en god del variasjon mellom kommunene, fra Valle hvor kun 2 % rapporterer om dårlig familieøkonomi til Åseral, hvor hele 14 % rapporterer om dårlig familieøkonomi. Totalt sett skiller ikke andelen i Aust-Agder (7 %) eller Vest-Agder (6 %) seg ut fra den nasjonale andelen (6 %) som melder om dårlig familieøkonomi.

Figur 2.2. Andelen ungdomsskoleelever og elever på videregående skole bosatt i den enkelte kommunen som svarer at foreldrene hele tiden eller stort sett hele tiden har hatt dårlig råd de to siste årene

6 Sosial økonomisk status måles vanligvis med inntekt, utdanning eller yrkesstatus, enten alene eller i kombinasjon (<http://www.forebygging.no/Kronikker/2007-2005/Sosiale-forskjeller-i-helseadferd-og-oppfatninger/>).

Andelen ungdom som svarer at familien har god råd synker fra 79 % på 8. trinn til 70 % på videregående trinn 1. Det er også flere gutter (78 %) enn jenter (71 %) som rapporterer om at de har god råd. Dette tyder på at opplevelsen av familiens økonomi til en viss grad er subjektiv. Hvis vi ser på mer objektive mål for sosioøkonomisk status, så finner vi at det ikke er så store forskjeller mellom kjønn og trinn. I analysedelen av rapporten skal vi se nærmere på sosial ulikhet og hvordan sosioøkonomisk status påvirker ungdoms oppvekstkår i Agder. Her vil vi ta utgangspunkt i de mer objektive målene for sosioøkonomisk status.

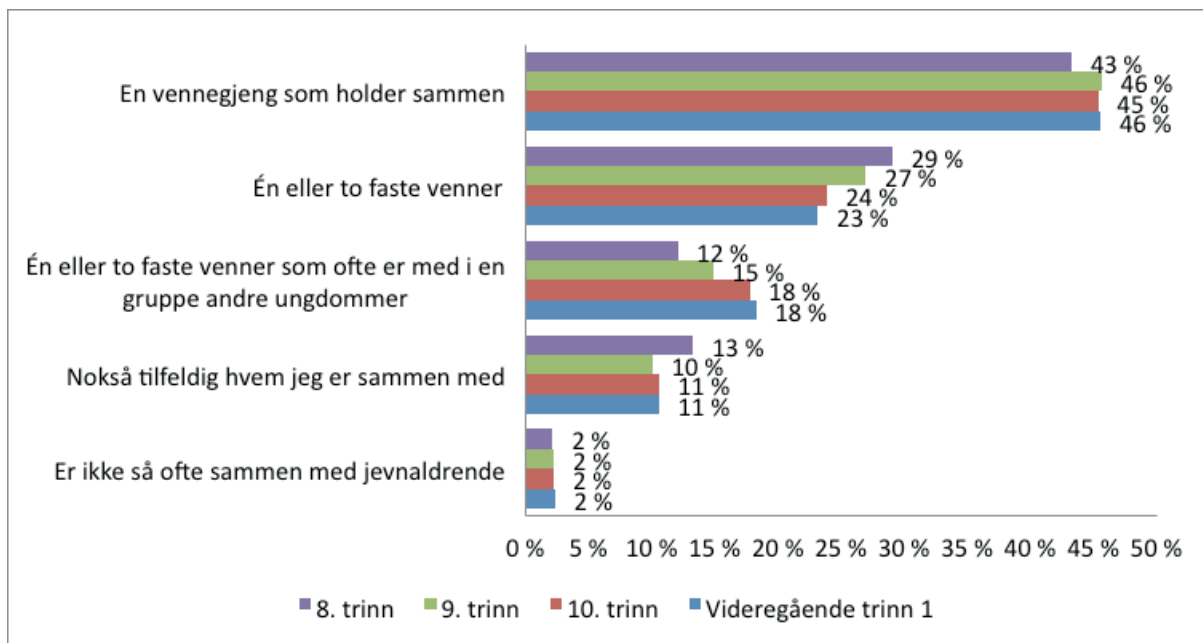
Ungdommene i Agder har også fått spørsmål om foreldrene mangler penger til å betale for ulike fritidsaktiviteter som ungdommene ønsker å delta på. Her svarer 8 % på ungdomsskolen og 11 % på videregående skole at dette stemmer ofte eller noen ganger. Det er også 5 % på ungdomsskolen og 6 % på videregående skole som svarer at foreldrene ofte eller noen ganger nesten ikke har penger til å betale for det nødvendige (mat, husleie, telefon og lignende).

2.2 Venner

2.2.1 Omgangsformer med venner og ensomhet

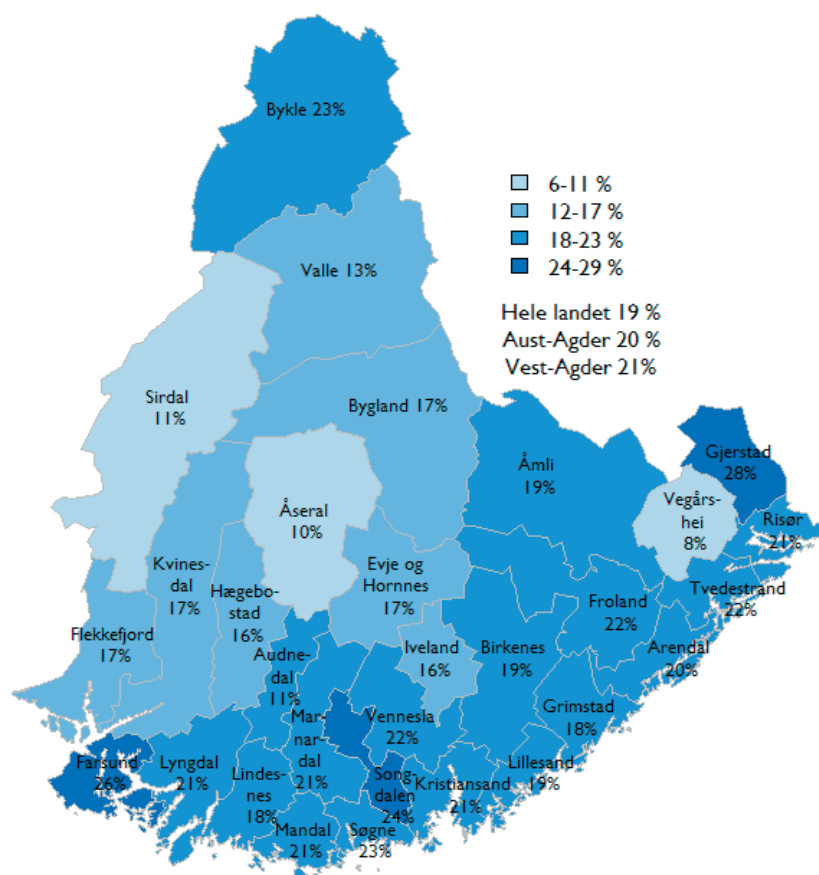
Ungdomstiden beskrives ofte som en fase i livet der jevnaldrende er særlig viktige. Venner bidrar til støtte og bekreftelse, og kan også være viktige for utvikling av selvbilde og sosial kompetanse (Bakken, Frøyland og Sletten 2016, s. 40). I Ungdata-undersøkelsen har ungdommene blitt spurt om de har minst en venn de kan stole fullstendig på og betro seg til om alt mulig. 9 av 10 svarer at de helt sikkert har minst en fortrolig venn, eller at de tror de har det. Det er ingen store forskjeller i hvordan gutter og jenter svarer på dette spørsmålet, eller mellom elever på ulike klassetrinn.

Ulike ungdommer former ulike typer vennskap, og har ulike typer omgangsformer. Ungdommene har blitt spurt om på hvilken måte de oftest er sammen med venner. Figur 2.3 viser at det vanligste er at en vennegjeng holder sammen. Mange har også en eller to faste venner, men dette avtar noe med alderen. Utover ungdomstiden blir det derimot vanligere å ha en eller to faste venner som ofte er med i en gruppe andre ungdommer. Rundt 10 % totalt svarer at det er nokså tilfeldig hvem de er sammen med, og 2 % svarer at de ikke så ofte er sammen med jevnaldrende.

Figur 2.3. Når du er sammen med venner/kamerater, er du da som oftest sammen med...?

Rundt 20 % av ungdommene i Agder svarer at de er ganske mye eller veldig mye plaget av ensomhet. Figur 2.4 viser andelen ungdommer i hver kommune som svarer at de er ganske mye eller veldig mye plaget av ensomhet. Det er langt flere jenter enn gutter som svarer at de er plaget av ensomhet. Mens 67 % av guttene svarer at de aldri er plaget av ensomhet, gjelder det samme bare for 44 % av jentene. Andelen som er plaget av ensomhet øker også mye med alderen. Mens det i 8. trinn er 64 % som aldri er plaget av ensomhet, gjelder dette bare for 47 % på videregående trinn 1. Også her finner vi store variasjoner mellom kommunene, fra 8 % i Vegårshei til 28 % i Gjerstad som rapporterer om at de er

Figur 2.4. Andelen ungdomsskoleelever og elever på videregående skole bosatt i den enkelte kommunen som svarer at de er ganske mye eller veldig mye plaget av ensomhet

ganske mye eller veldig mye plaget av ensomhet. Totalt sett er det litt flere både i Aust-Agder (21 %) og Vest-Agder (20 %) som er plaget av ensomhet, enn hva det rapporteres om nasjonalt (19 %).

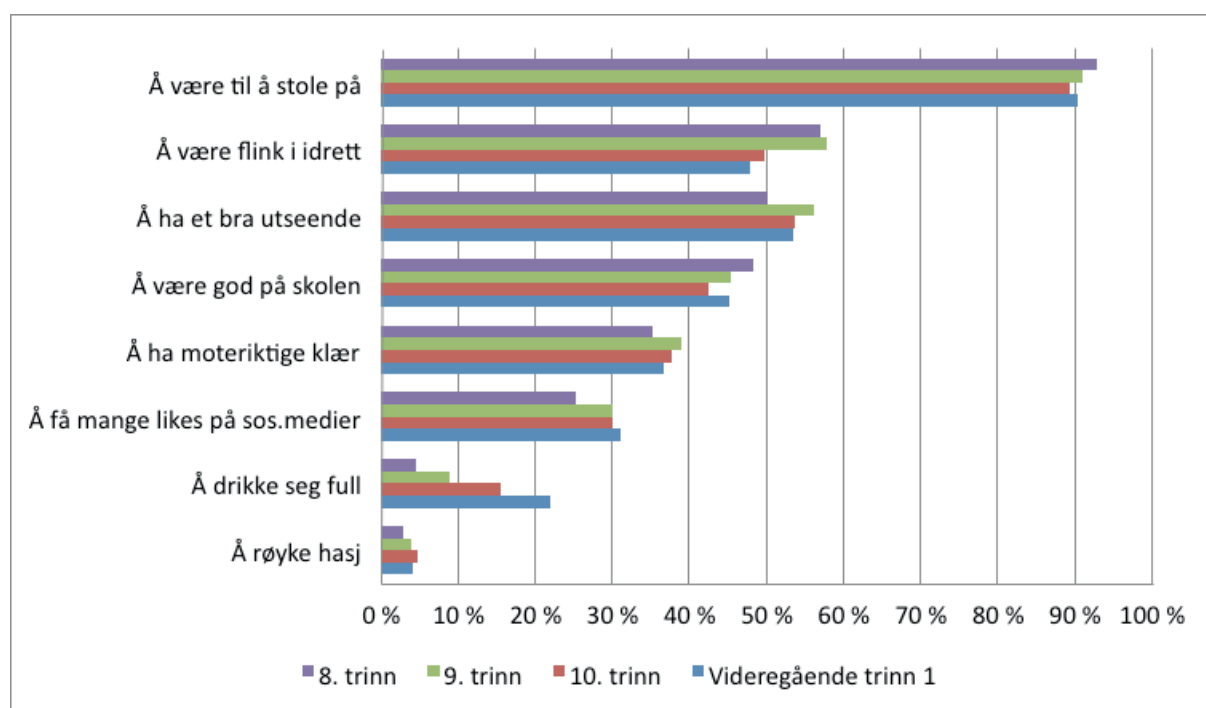
2.2.2 Status i vennemiljøet

I Ungdata-undersøkelsen har ungdommene blitt spurt om hva som er viktig for å få status i vennemiljøet. Figur 2.5 viser at det å være til å stole på er den egenskapen som ungdom i Agder mener er absolutt viktigst for å få status i vennemiljøet. Rett over 90 % mener dette er en egenskap som øker statusen litt eller mye. Der nest er det viktig for statusen å være flink i idrett og å ha et bra utseende. Litt over 50 % mener disse to egenskapene er viktige for status. Statusen det gir å være flink i idrett synker med alderen, mens betydningen av å ha et bra utseende øker mye fra 8. til 9. trinn.

Det er få (13 %) som mener det å drikke seg full gir økt status. Vi ser imidlertid at dette er noe som endrer seg mye med alder. Mens det bare er 5 % som mener det gir økt status å drikke seg full på 8. trinn, er det 22 % som mener dette gir status på videregående trinn 1 (figur 2.5).

Mellom 3-5 % av elevene mener det å røyke hasj gir økt status. Totalt sett mener 76 % av elevene at det å røyke hasj reduserer statusen. 59 % mener at det å drikke seg full reduserer statusen.

Ved nærmere analyser finner vi at det er betydelig flere gutter enn jenter som mener at det å være god i idrett øker statusen, mens det er betydelig flere jenter enn gutter som mener det å ha et bra utseende, det å få mange «likes» på sosiale medier og det å ha moteriktige klær øker statusen. Det er også flere jenter enn gutter som mener at det å være til å stole på øker statusen.

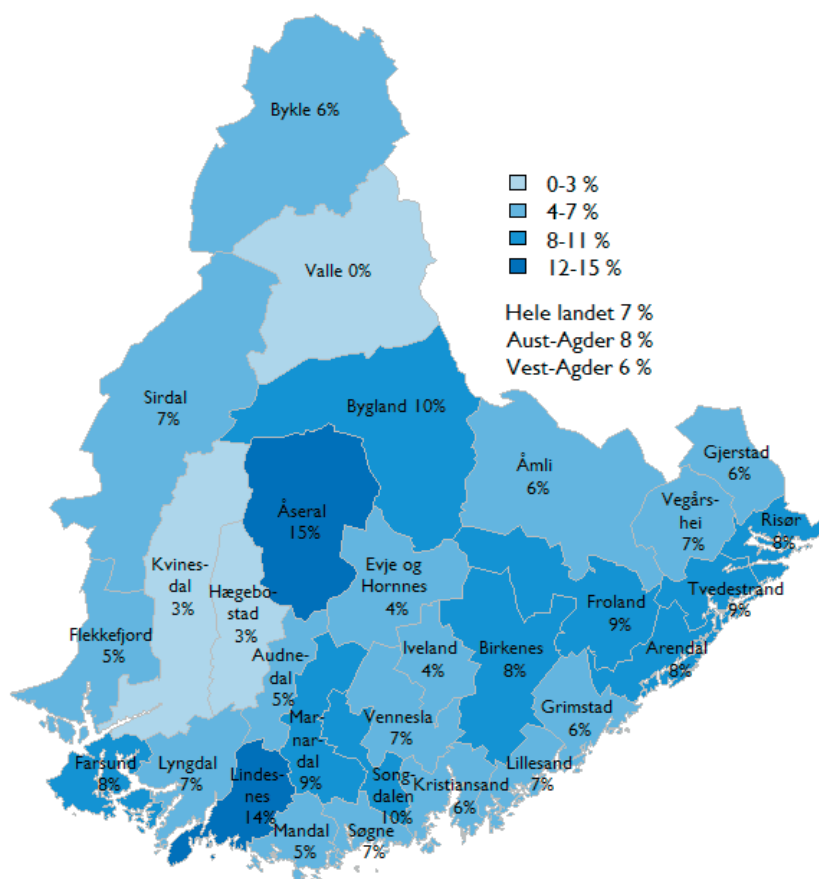
Figur 2.5. Hva er viktig for å få status i ditt vennemiljø? Andelen som svarer «øker statusen mye» eller «øker statusen litt»

2.2.3 Mobbing

Det å bli plaget eller utsatt for utfrysing og trusler rammer mange ungdommer hver dag. Folkehelseinstituttet viser til at om lag 63 000 barn og unge i Norge mobbes regelmessig 2-3 ganger i måneden eller oftere. Belastningen medfører blant annet betydelig økt risiko for å utvikle psykiske plager og lidelser. Risikoen varer i mange tilfeller til voksen alder⁷. Blant annet er depresjon, angst og ensomhet mer framtrædende blant mobbeofre (Bakken, Frøyland og Sletten 2016, s. 94).

Loven slår fast at alle elever har en individuell rett til ikke å bli utsatt for krenkende ord eller handlinger som mobbing, vold, diskriminering, rasisme eller utestenging. Skolen skal aktivt drive et kontinuerlig arbeid for å fremme helse, miljø og trygghet for sine elever (Opplæringslovens § 9a-3 og § 9a-4).

I Ungdata-undersøkelsen blir ikke ungdommene spurt om mobbing direkte, men om fenomener som gjerne er forbundet med mobbing. Spørsmålet er formulert slik: «Blir du selv utsatt for plaging, trusler eller utfrysing av andre unge på skolen eller i fritida?». 60 % av ungdommene i Agder svarer at de aldri blir utsatt for plaging, trusler eller utfrysing. Hvis vi slår dem sammen med dem som svarer at de nesten aldri blir utsatt for dette, så gjelder det for 89 % av ungdommene i Agder. 4 % blir utsatt for dette omtrent en gang i måneden, mens 7 % oppgir at de blir utsatt for plaging og lignende hver 14. dag eller oftere. Omfanget er størst på ungdomsskolen. Andelen som svarer at de blir utsatt for plaging og lignende hver 14. dag eller oftere går ned fra 8 % i 8. trinn til 5 % i VG1. På ungdomsskolen er det 8 % jenter og 7 % gutter som rapporterer om at de blir utsatt for plaging og lignende hver 14. dag eller oftere, mens på videregående skole er det 4 % gutter og 6 % jenter som rapporterer om dette.

Figur 2.6. Andelen ungdomsskoleelever og elever på videregående skole bosatt i den enkelte kommune som blir utsatt for plaging, utfrysing eller trusler av andre unge på skolen eller i fritiden hver 14. dag eller oftere

⁷ <https://www.fhi.no/fp/barn-og-unge/oppvekst/fakta-om-mobbing-blant-barn-og-unge/>

Omfanget av mobbing varierer mellom kommunene. Mens det ikke er noen i Valle som rapporterer om at de mobbes hver 14. dag eller oftere, er det 15 % i Åseral som rapporterer om dette. Totalt sett er det litt flere i Aust-Agder (8 %) og litt færre i Vest-Agder (6 %) som rapporterer om dette, sammenlignet med nasjonale tall (7 %). Figur 2.6 viser andelen ungdom bosatt i den enkelte kommune som blir utsatt for plaging, trusler eller utfrysing hver 14. dag eller oftere.

Det er kun 2 % av ungdommene i Agder som svarer at det hender at de selv er med på plaging, utfrysing eller trusler av andre unge på skolen eller i fritiden hver 14. dag eller oftere. Det er flere gutter enn jenter som svarer at de er med på dette, og fenomenet er mest utbredt på ungdomsskolen.

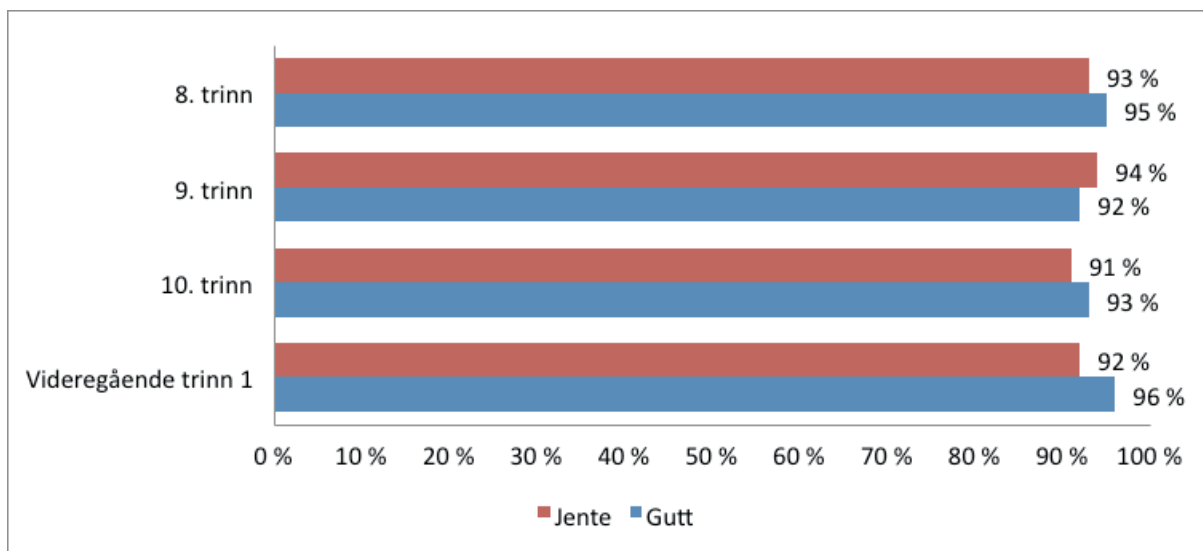
Til tross for at mange ungdommer bruker mye tid på digitale medier, er det få som oppgir at de har blitt utsatt for mobbing via digitale medier. Her er det grunn til å tro at spørsmålet i Ungdata ikke fanger opp omfanget av dette fenomenet. 3 % av ungdommene i Agder svarer at de blir utsatt for plaging eller trusler fra andre via Internett eller mobil hver 14. dag eller oftere. 1 % svarer at de selv er med på plaging eller trusler av andre unge via Internett eller mobil hver 14. dag eller oftere.

2.3 Skole

2.3.1 Trivsel og læringsmiljø

Skolen utgjør en stor del av hverdagen til ungdom, og er en arena både for læring og sosialt samvær. Opplæringsloven sier at alle har rett på et godt og inkluderende læringsmiljø. Utdanningsdirektoratet definerer læringsmiljøet som «de samlede kulturelle, relasjonelle og fysiske forholdene på skolen som har betydning for elevenes læring, helse og trivsel» (www.udir.no/laringsmiljo). Skoler som har et godt og trygt læringsmiljø, og gode relasjoner mellom elev og lærer, har lav forekomst av mobbing, vold og seksuell trakassering. Skoler med et godt læringsmiljø er også gode på å se elever som sliter med andre typer problemer (Prop. 15 S (2016-2020), s. 35).

I Ungdata-undersøkelsen er det stilt flere spørsmål som har med elevenes trivsel og læringsmiljø å gjøre. Blant annet har elevene blitt spurt om de trives på skolen. 93 % av elevene i Agder er helt enige eller litt enige i at de trives på skolen. 7 % er litt uenige eller helt uenige i at de trives på skolen. Totalt sett er det litt flere gutter enn jenter som trives på skolen (figur 2.7).

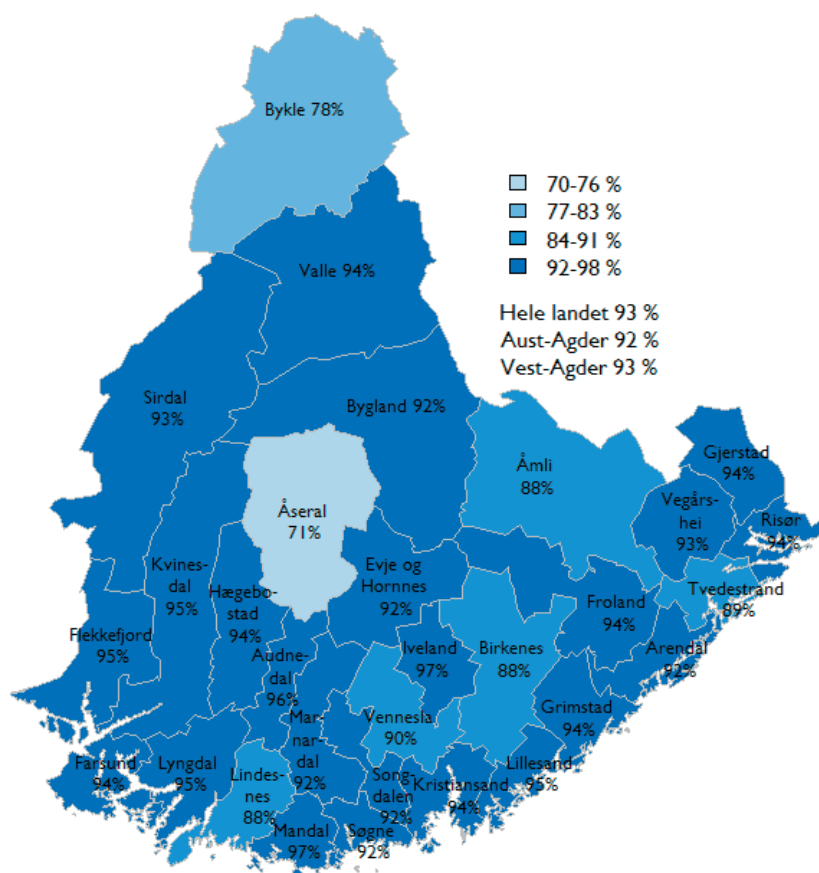

Figur 2.7. Andelen som er helt eller litt enige i at de trives på skolen

I halvparten av kommunene i Agder er andelen ungdom som trives på skolen høyere enn det nasjonale Ungdata-tallet, som er 93 % (figur 2.8). Også her finner vi store variasjoner mellom kommunene, fra Åseral hvor kun 71 % svarer at de trives på skolen til Iveland hvor 97 % svarer at de trives på skolen. Samlet trives ungdommen i Agder omtrent like godt på skolen som i resten av landet.

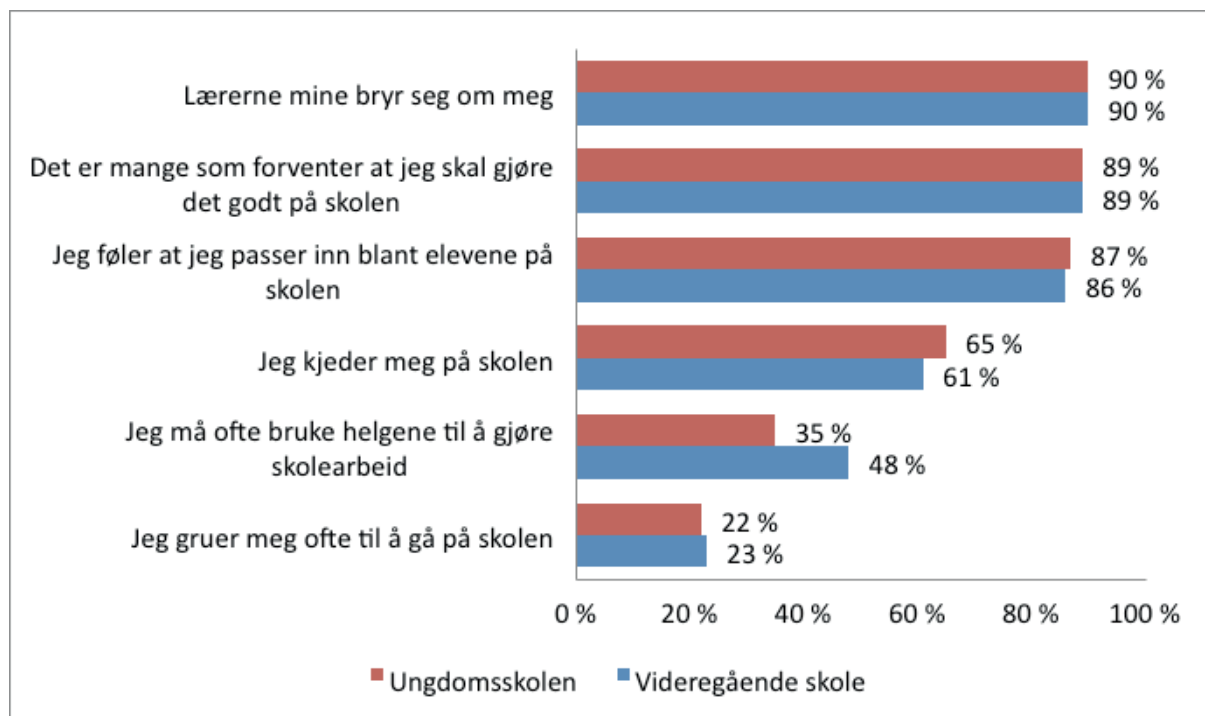
I Ungdata-undersøkelsen har ungdommene i Agder blitt bedt om å ta stilling til en rekke påstander om hvordan de har det på skolen og om hvordan de oppfatter læringsmiljøet. Figur 2.9 viser at 90 % av elevene på begge skolenivå mener at lærerne deres bryr seg om dem, rundt 90 % opplever at det er mange som forventer at de skal gjøre det godt på skolen og rett under 90 % føler at de passer inn blant de andre elevene på skolen.

Til tross for at de trives godt på skolen, oppgir så mange som 65 % av elevene på videregående skole og 61 % av elevene på ungdoms-

Figur 2.8. Andelen ungdomsskoleelever som er litt eller helt enige i at de trives på skolen

skolen at de kjeder seg på skolen. 1 av 4 svarer også at de ofte gruer seg til å gå på skolen. Vi ser også at det er en relativt stor andel, 35 % på ungdomsskolen og 48 % på videregående skole, som svarer at de ofte må bruke helgene til å gjøre skolearbeid.

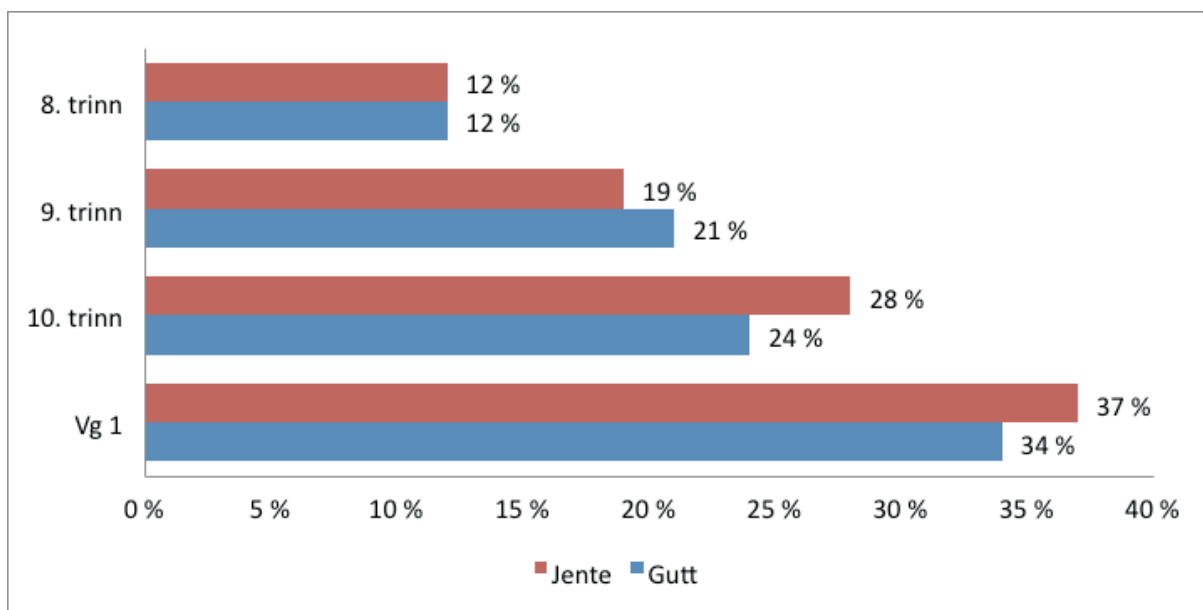
Figur 2.9. Er du enig eller uenig i følgende utsagn om hvordan du har det på skolen? Andel enig.

2.3.2 Skulking

I Ungdata-undersøkelsen har ungdommene blitt spurt om skulking. I Agder har 19 % av ungdomsskoleelevene og 36 % av elevene i videregående skole skulket skolen minst en gang de siste 12 månedene. Dette er litt færre enn i Norge totalt, hvor 21 % av ungdomsskoleelevene og 38 % av VG1-eleven har skulket skolen en gang eller mer.

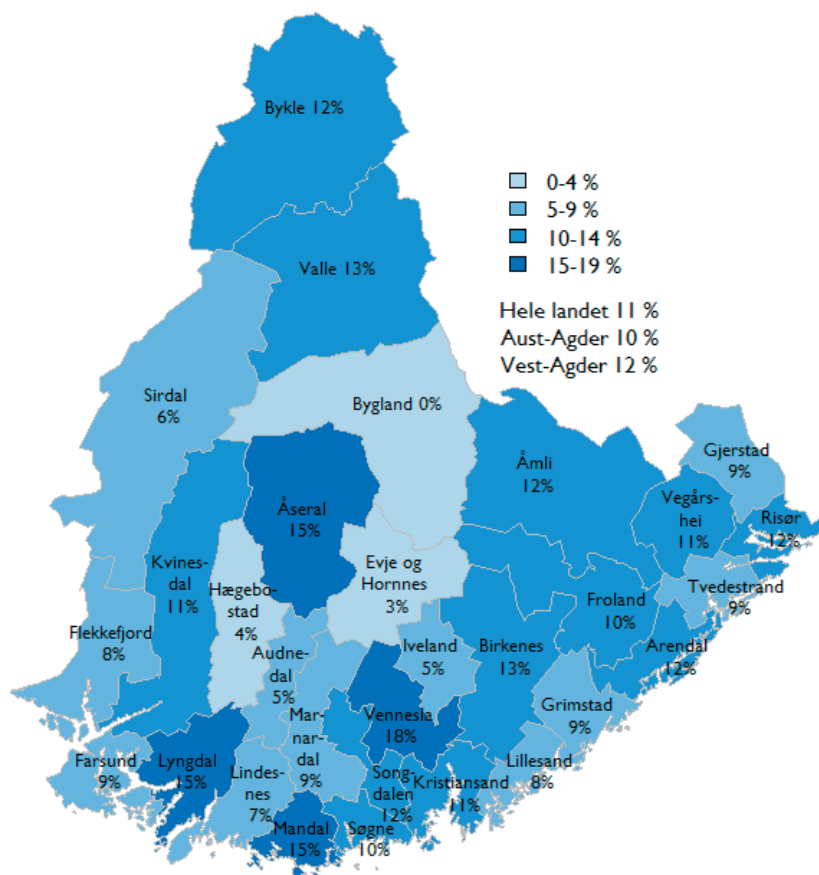
Skulk dreier seg om ureglementert fravær i enkelttimer eller dager, det vil si fravær som ikke skyldes sykdom, velferdspolisjon eller annen legitim grunn. Skulk kan si noe om hvor motivert ungdommene er for å gå på skolen, og hvor godt de trives. Tidlig skulking er også en risikofaktor for senere frafall fra videregående opplæring (Aalmen, Karoliussen og Andreassen 2015). Elever som går yrkesfaglig linje på VGS og har høyt fravær og lave karakterer på første og andre trinn, havner for eksempel ofte bakerst i køen for å få lærlingeplass (ibid.). I artikkelen til Aalmen m.fl. vises det til at de elevene fra videregående skole som har skulket 6 ganger eller mer, har mer risikoatferd enn dem som ikke har skulket. Blant annet røyker de i større grad, de snuser i større grad, de har i større grad vært beruset, de trives i mindre grad på skolen, de gruer seg oftere til å gå på skolen, de blir litt oftere mobbet og de føler seg i større grad ensomme. Dette er også i større grad ungdommer som rapporterer om dårlig familieøkonomi (ibid).

Figur 2.10 viser at skulking øker med alder. På 10. trinn og VG1 er det en del flere jenter enn gutter som skulker i Agder.

Figur 2.10. Andelen som har skulket skolen minst en gang i løpet av de siste 12 månedene

I figur 2.11 ser vi at det er en del variasjoner mellom kommunene når det gjelder andelen ungdommer på ungdomsskolenivå som har skulket 2 ganger eller mer de siste 12 månedene. Mens det er 0 % av ungdomsskoleelevene som rapporterer om skulking i Bygland, er det 18 % som har skulket 2 ganger eller mer det siste året i Vennesla. Totalt sett er det en litt lavere andel i Aust-Agder (10 %), og en litt høyere andel i Vest-Agder (12 %), som har skulket 2 ganger eller mer de siste 12 månedene sammenlignet med nasjonale tall (11 %).

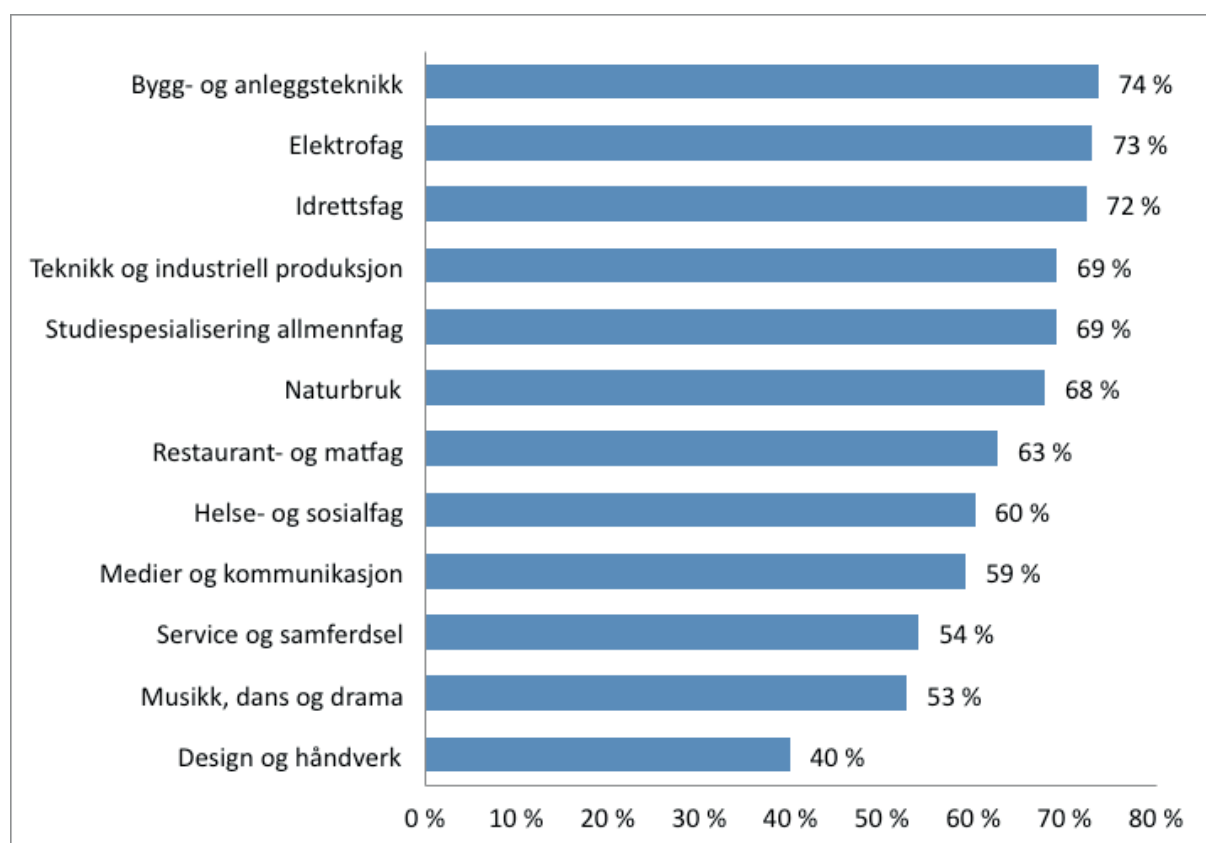
Figur 2.11. Andelen ungdomsskoleelever som har skulket 2 ganger eller mer de siste 12 månedene

2.3.3 Utdanningsmotivasjon

Det har aldri vært så mange som tar høyere utdanning som i dag, og det er særlig blitt flere jenter som tar høyere utdanning. Samtidig er det mange som ikke fullfører og består videregående opplæring. Det er en målsetting å styrke tiltak som sikrer ungdom skoletilknytning, trivsel og mestring, for å bidra til bedre skoleprestasjoner og økt gjennomføring i videregående skole (Prop. 15 S (2016-2020), s. 36). Ungdom som faller ut av videregående opplæring har generelt dårligere helse, flere psykiske lidelser og bruker mer rusmidler enn de som fullfører 12-årig skolegang.

I Vest-Agder var det 75 % av elevene som startet i videregående opplæring i 2010, som fullførte og bestod i løpet av 5 år⁸. I Aust-Agder gjaldt dette for 72 %⁹.

I Ungdata-undersøkelsen har elever på videregående i Agder fått spørsmål om de har hatt tanker om å slutte på videregående skole dette året, og om de tror de kommer til å gjennomføre videregående utdanning. 66 % svarer at de aldri har hatt tanker om å slutte. 19 % har hatt tanker om dette, men sjeldent. 7 % har hatt tanker om dette av og til, og 5 % har hatt tanker om dette ofte. 2 % svarer «vil ikke svare».

Figur 2.12. Andelen elever på de ulike linjene som ikke har hatt tanker om å slutte på videregående skole i løpet av dette året

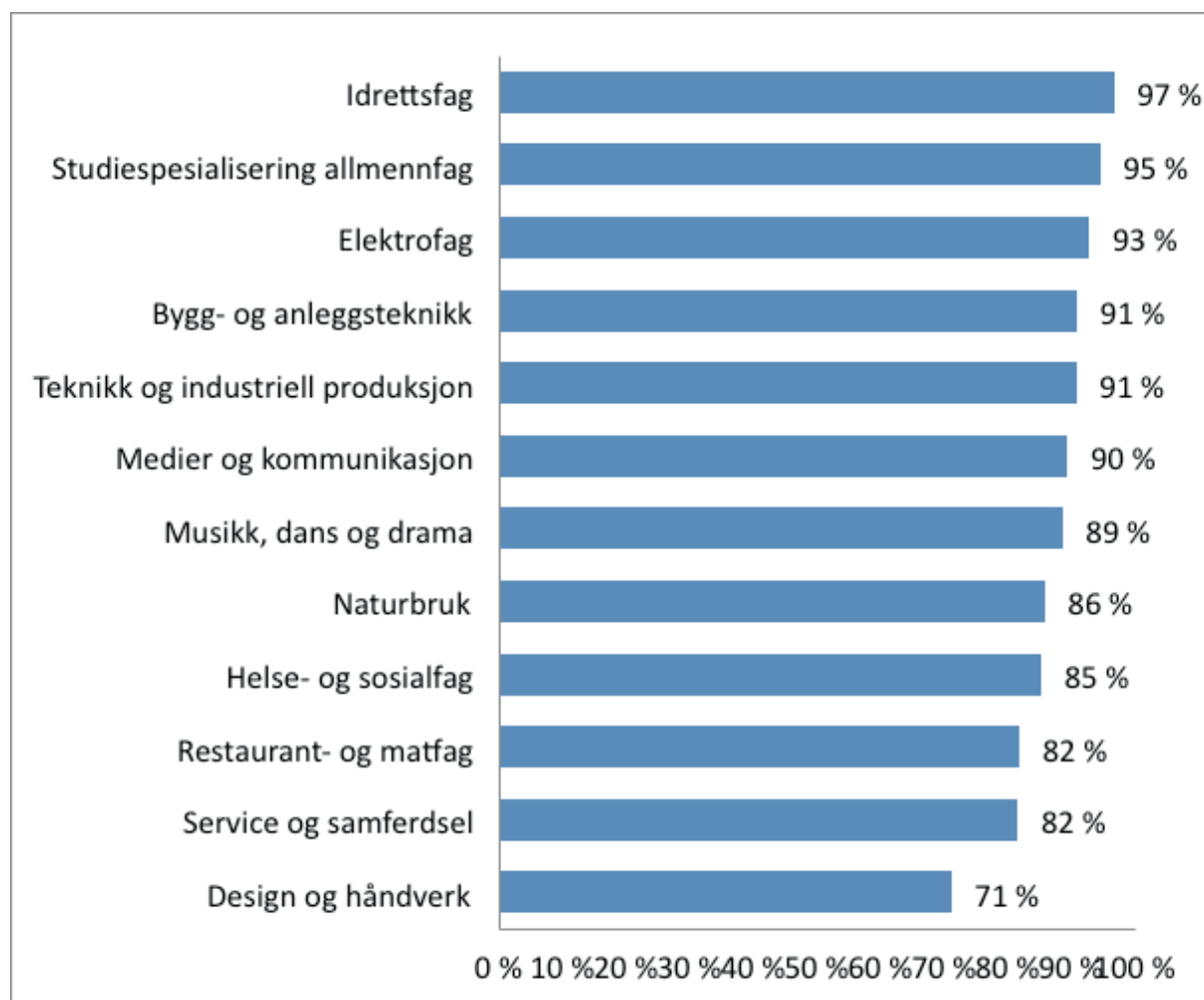
8 Ungdom som har gjennomført grunnskolen eller tilsvarende opplæring, har lovfestet rett til tre års videregående opplæring (ungdomsretten). Man må normalt bruke retten i løpet av 5 år når opplæringen skjer i skolen, eller innen 6 år når hele eller deler av opplæringen skjer i lærebedrift.

9 <https://skoleporten.udir.no>

Det er flere jenter enn gutter som svarer at de har hatt tanker om å slutte på videregående skole – 36 % av jentene har hatt slike tanker, mot 26 % av guttene.

Det er store variasjoner mellom de ulike utdanningsprogrammene når det gjelder det å ha tanker om å slutte på videregående skole. Det er flest på bygg- og anleggsteknikk, elektrofag og idrettsfag som ikke har hatt tanker om å slutte. På linjen for design og håndverk er det kun 40 % som ikke har hatt tanker om å slutte på skolen dette året.

Til tross for at mange har hatt tanker om å slutte på videregående skole i løpet av det siste året, oppgir 91 % av elevene at de tror de kommer til å gjennomføre videregående utdanning. Det er kun 1 % som tror at de ikke kommer til å gjennomføre videregående utdanning. De resterende svarer «kanskje» eller «vet ikke». Det er flere gutter enn jenter som tror de kommer til å gjennomføre videregående utdanning.

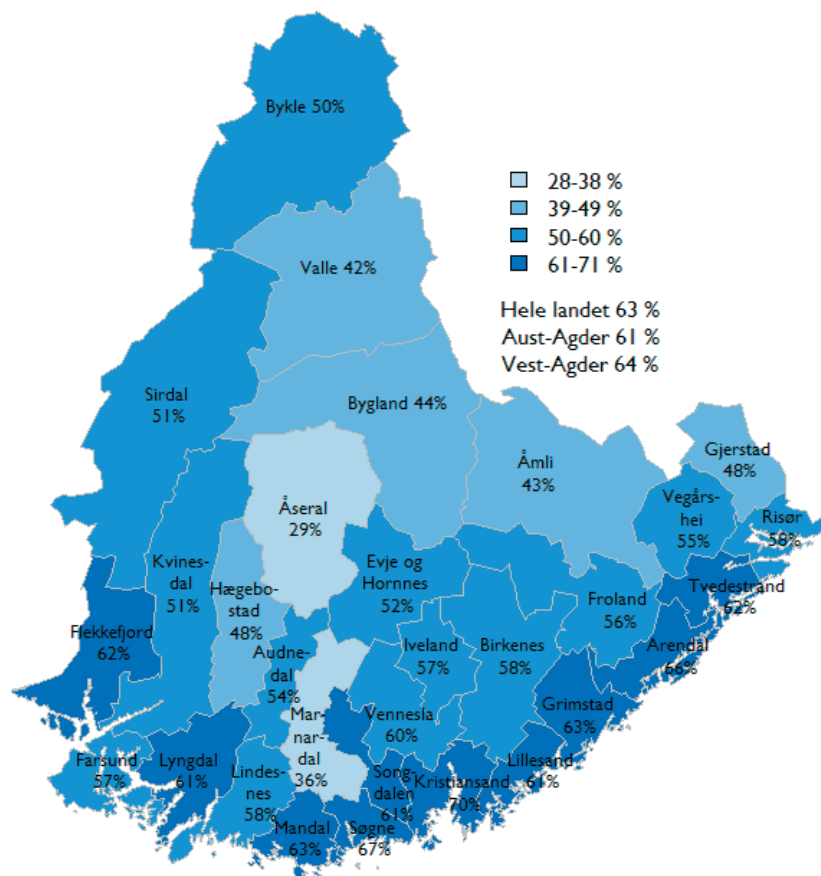
Figur 2.13. Tror du at du kommer til å gjennomføre videregående utdanning? (Andel som har svart «ja»)

Mange av ungdommene tror også at de kommer til å ta utdanning på universitet eller høyskole. Til sammen svarer 63 % av elevene på ungdomsskoler og videregående skoler i Agder at de tror de kommer til å ta høyere utdanning. 11 % tror ikke de kommer til å gjøre det, mens 26 % svarer at de ikke vet. Det er litt mindre vanlig å ha planer om høyere utdanning blant elever i Agder enn blant elever i andre deler av landet, men her ser vi at det er forskjeller

mellom Aust- og Vest-Agder. Mens 64 % i Vest-Agder tror de kommer til å ta høyere utdanning, gjelder det samme kun for 61 % i Aust-Agder. De nasjonale tallene viser at 63 % svarer at de tror de vil ta høyere utdanning, 9 % tror ikke de vil gjøre det og 28 % vet ikke.

Det er betydelig flere jenter enn gutter som har planer om høyere utdanning. 70 % av jentene (69 % på ungdomsskolen og 73 % på videregående skole) i Agder har planer om høyere utdanning. 55 % av guttene (56 % på ungdomsskolen og 54 % på videregående skole) har planer om det samme.

Figur 2.14 viser at andelen som tror de kommer til å ta høyere utdanning varierer mye mellom kommunene i Agder – fra 29 % i Åseral til 70 % i Kristiansand.

Figur 2.14. Andel ungdomsskoleelever og elever på videregående skole bosatt i den aktuelle kommunen som tror de kommer til å ta utdanning på høyskole eller universitet

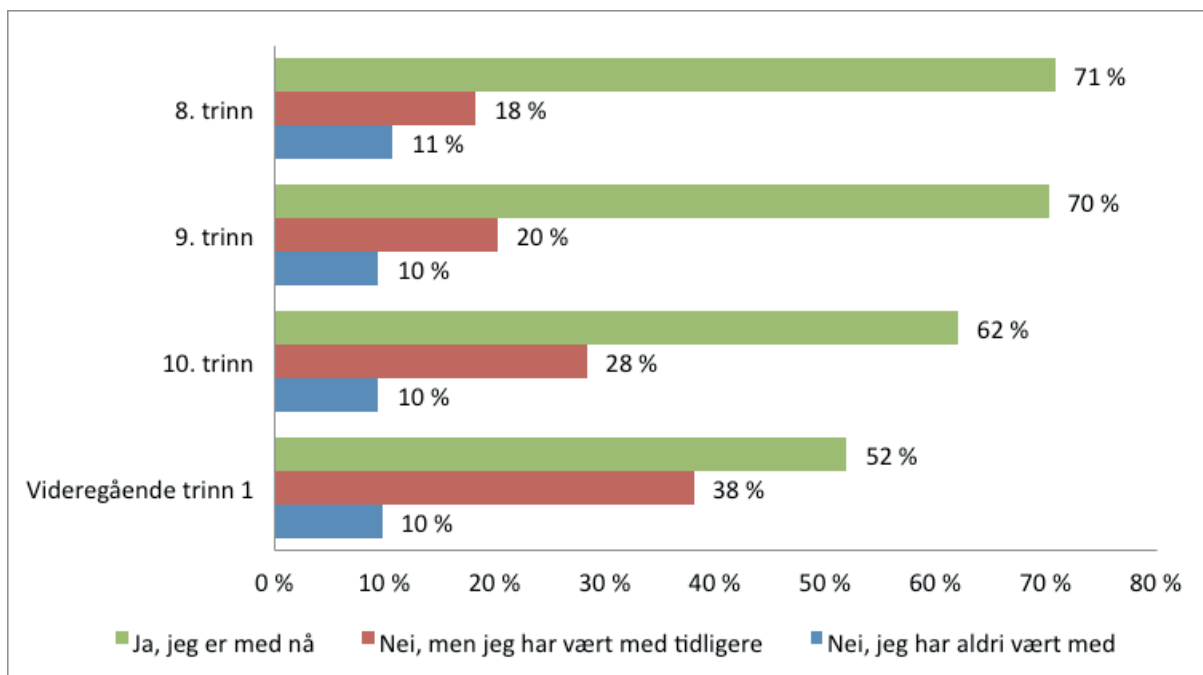
2.4 Fritid

2.4.1 Organisert og uorganisert fritid

Fritiden er den tiden ungdommene har igjen når skoleforpliktelsene er unnagjort. Det er vanlig å skille mellom organiserte og uorganiserte fritidsaktiviteter. Organisert fritid foregår ofte i en organisasjon, en klubb, et lag eller en forening. Det er et samlebegrep for aktiviteter som er ledet eller initiert av voksne, som holdes regelmessig, som samler en gruppe ungdommer og som er regelstyrt. Uorganiserte fritidsaktiviteter skjer utenfor organisasjonene, og kan finne sted i det offentlige eller i det private rom, og kan foregå alene eller sammen med venner eller familie (Bakken, Frøyland og Sletten 2016, s. 65). Det å være aktiv i en organisasjon, klubb, lag eller forening kan gi mulighet til å utvikle egne evner og ferdigheter, og å være sammen i et fellesskap.

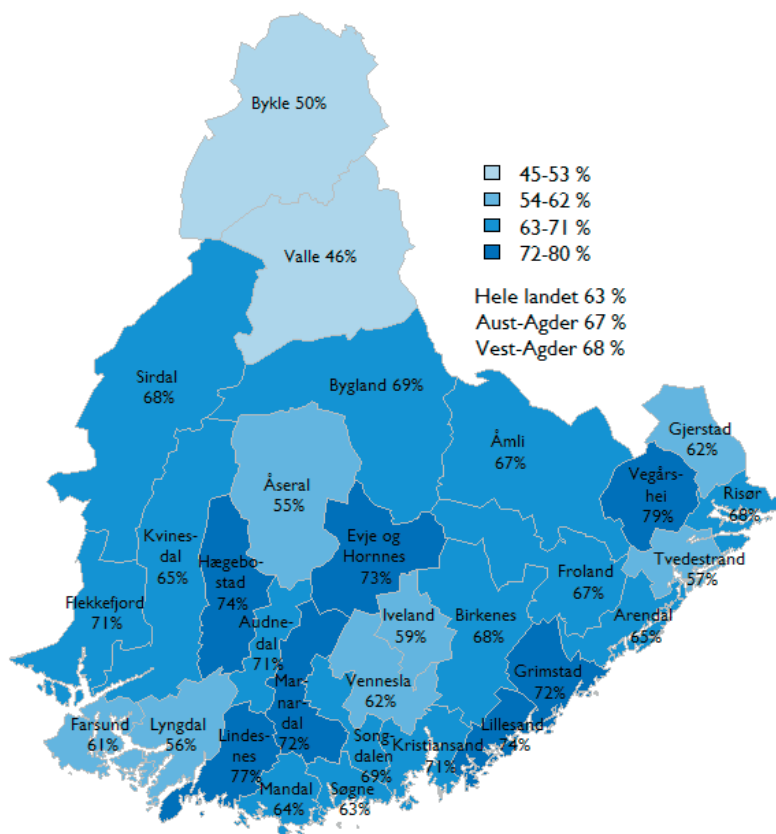
I Ungdata-undersøkelsen har ungdommene blitt spurt om de er medlem eller tidligere har vært medlem av en organisasjon, en klubb, et lag eller en forening etter fylte ti år. Figur 2.15 viser at 71 % av 8. klassingene i Agder er medlemmer nå. Andelen synker imidlertid kraftig med alder, og blant elevene på VG1 er det bare 52 % som oppgir at de er medlem av en orga-

nisasjon, klubb, lag eller forening. Det er særlig i overgangen fra ungdomsskolen til videregående skole at mange faller i fra. Det er ingen store forskjeller mellom kjønnene når det gjelder å være medlem av en organisasjon eller lignende. Det er ca. 10 % som svarer at de aldri har vært medlem av en organisasjon, klubb, lag eller forening på alle trinn.

Figur 2.15. Er du, eller har du tidligere vært, med i noen organisasjon, klubb, lag eller forening etter at du fylte ti år?

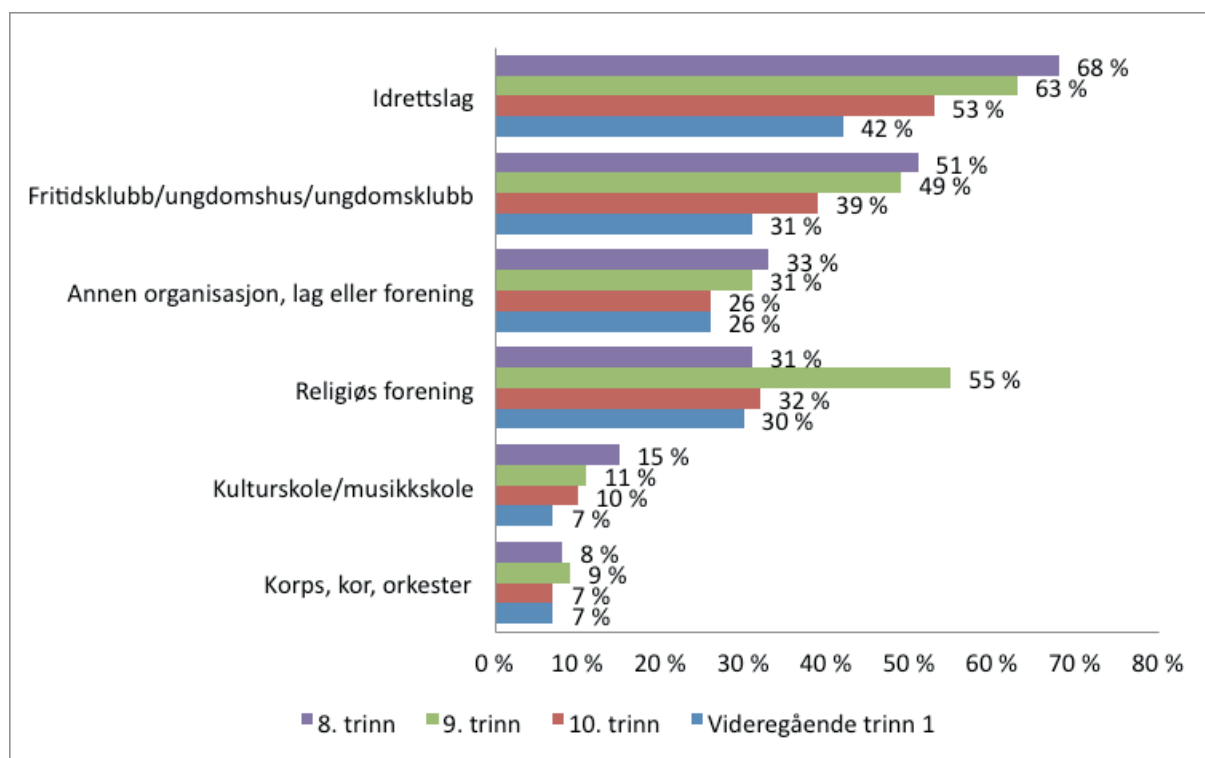
Figur 2.16 viser at det er en del variasjoner mellom kommunene i Agder når det gjelder andelen ungdommer på ungdomsskolen som er medlem av en organisasjon, klubb, lag eller forening, men andelen som er med i slik organisert aktivitet er en del høyere enn i landet ellers (63 %) – både i Aust-Agder (67 %) og i Vest-Agder (68 %). Andelen ungdomsskoleelever som er med i noen organisasjon, klubb, lag eller forening varierer også en del mellom kommunene – fra 46 % i Valle til 79 % i Vegårshei.

Figur 2.16. Andelen ungdomsskoleelever som er medlem av en organisasjon, klubb, lag eller forening

I Ungdata-undersøkelsen har det også blitt stilt spørsmål

om hvor ofte ungdommene har deltatt på aktiviteter, møter eller øvelser i ulike organisasjoner, klubber eller lag. Figur 2.17 viser at det vanligste er å være med i idrettslag, men andelen som er medlemmer synker betydelig for hvert klassetrinn. Andelen som svarer at de har deltatt i en religiøs forening har et stort oppsving i 9. trinn, noe som sannsynligvis er relatert til konfirmasjonsundervisningen.

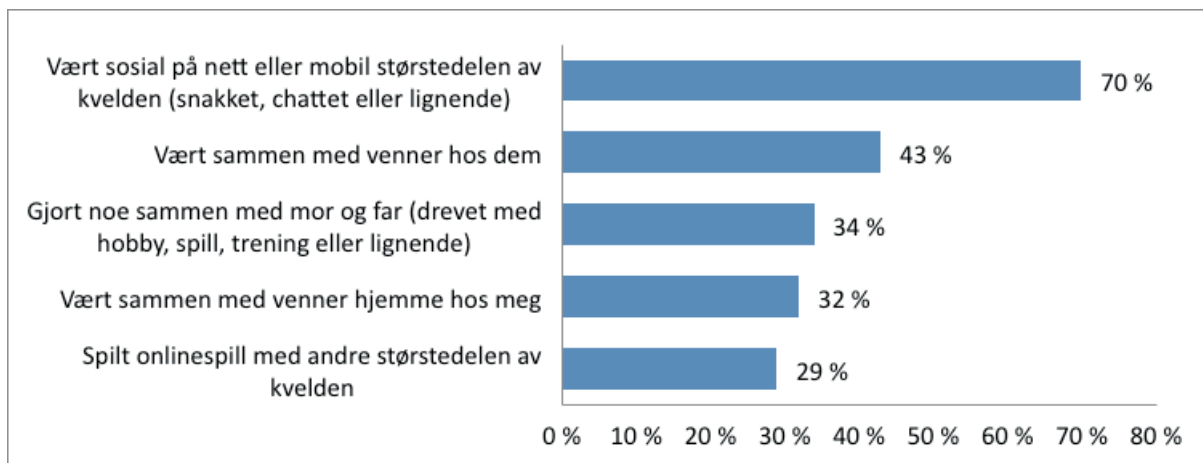
Figur 2.17. Andelen som har vært med på aktiviteter møter eller øvelser i følgende organisasjoner, klubber eller lag minst en gang i løpet av siste måned

Til tross for at mange ungdommer deltar i organiserte fritidsaktiviteter, har hjemmet blitt en viktigere arena for ungdommenes fritid. Dette skyldes blant annet at man kan være hjemme og fortsatt ha kontakt med venner gjennom internett og sosiale medier. I Ungdata-undersøkelsen har ungdommene blitt spurt om hvor mange ganger de har vært hjemme hele kvelden i løpet av den siste uka. 51 % av ungdommene svarer at de har vært hjemme hele kvelden 2-5 kvelder i løpet av den siste uka, og 20 % svarer at de har vært hjemme hele kvelden 6 ganger eller mer siste 7 dager. Kun 9 % svarer at de ikke har vært hjemme hele kvelden noen kvelder siste 7 dager. Det er veldig små forskjeller mellom de ulike klassetrinnene og mellom kjønnene når det gjelder andelen som tilbringer hele kvelden hjemme.

Under har vi forsøkt å skille på hvilke aktiviteter ungdommene driver med utenfor huset, og hva slags innendørs aktiviteter de driver med.

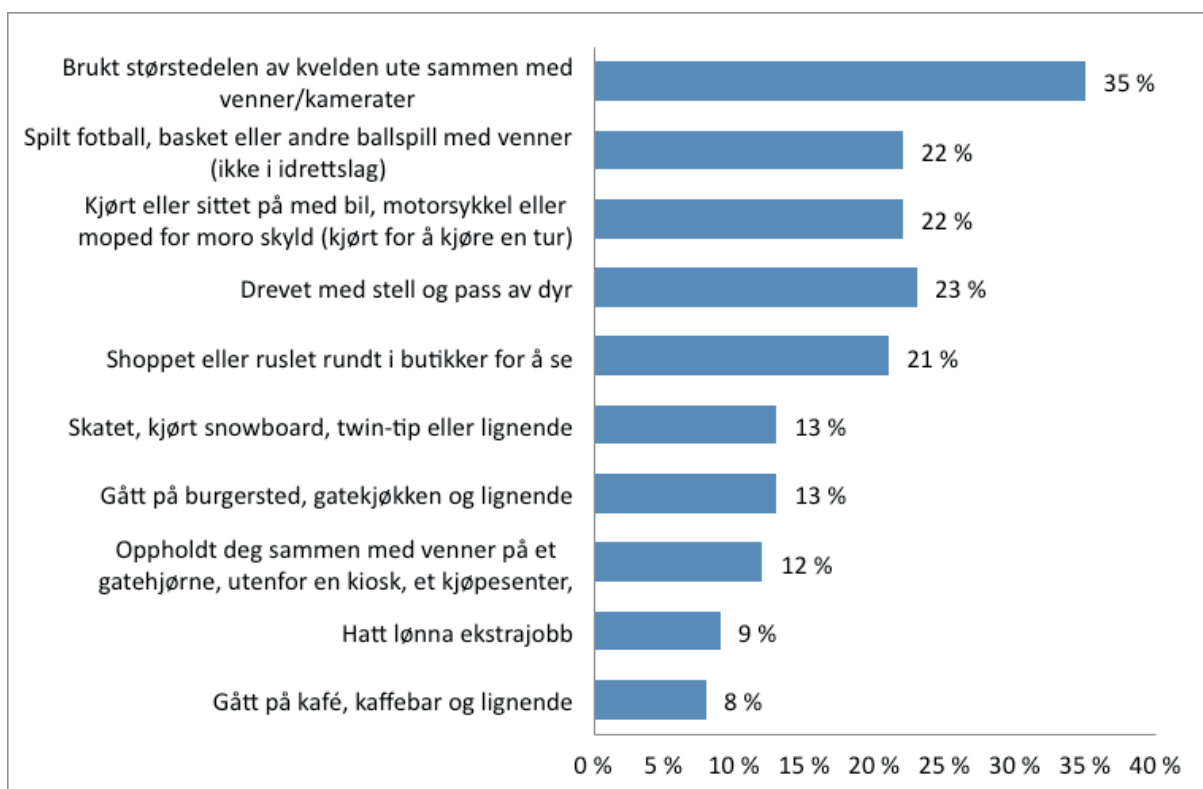
I figur 2.18 ser vi på hva slags uorganiserte inne-aktiviteter ungdommene i Agder rapporterer om å ha deltatt i minst 2 ganger siste uke. Her ser vi at så mye som 70 % av ungdommene svarer at de har vært sosiale på nett eller mobil størstedelen av kvelden minst 2 kvelder i løpet av de siste 7 dagene, 38 % av disse ungdommene svarer at de har vært dette 6 ganger eller

mer. Nesten halvparten av ungdommene har vært sammen med venner hjemme hos dem. Det er betydelig flere gutter enn jenter som spiller online-spill med andre størstedelen av kvelden, mens det er flere jenter enn gutter som er sosiale på nett eller mobil. Vi skal se nærmere på ungdommenes digitale hverdag i neste kapittel.

Figur 2.18. Her blir det nevnt en del aktiviteter som du kan bruke fritida di til. Tenk tilbake på den siste uka (de siste 7 dagene). Hvor mange ganger har du ... Andel som har svart 2 ganger eller mer.

I figur 2.19 ser vi nærmere på hva slags uorganiserte uteaktiviteter ungdommene i Agder rapporterer om å delta i minst 2 ganger siste uke.

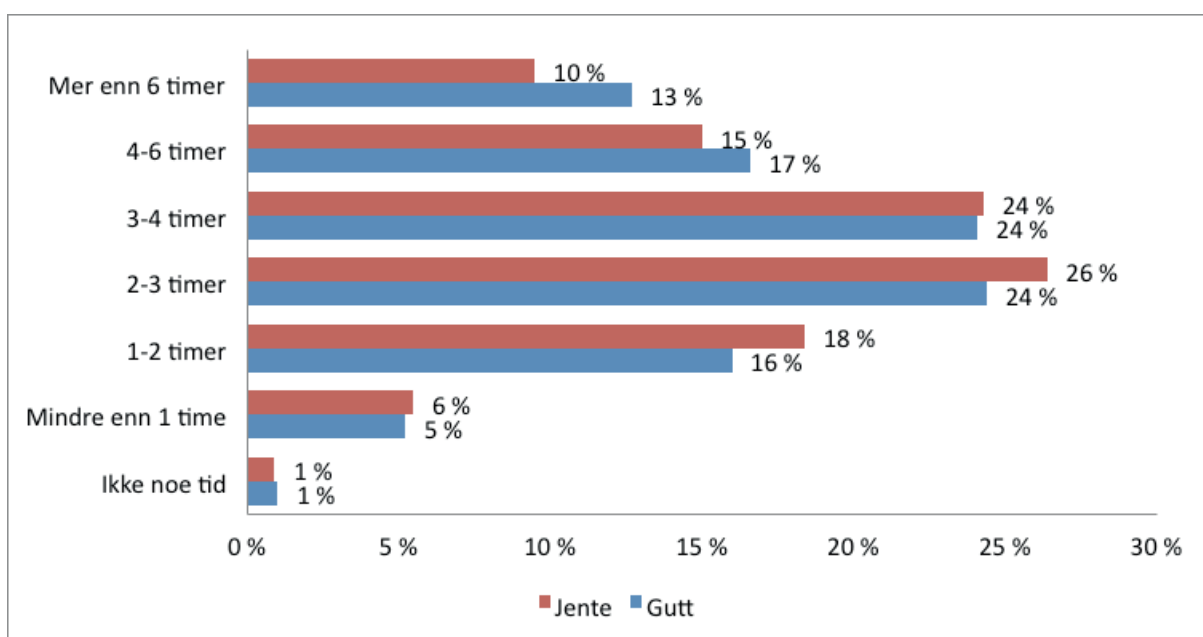

Figur 2.19. Her blir det nevnt en del aktiviteter som du kan bruke fritida di til. Tenk tilbake på den siste uka (de siste 7 dagene). Hvor mange ganger har du ... Andel som har svart 2 ganger eller mer.

2.4.2 Digital hverdag

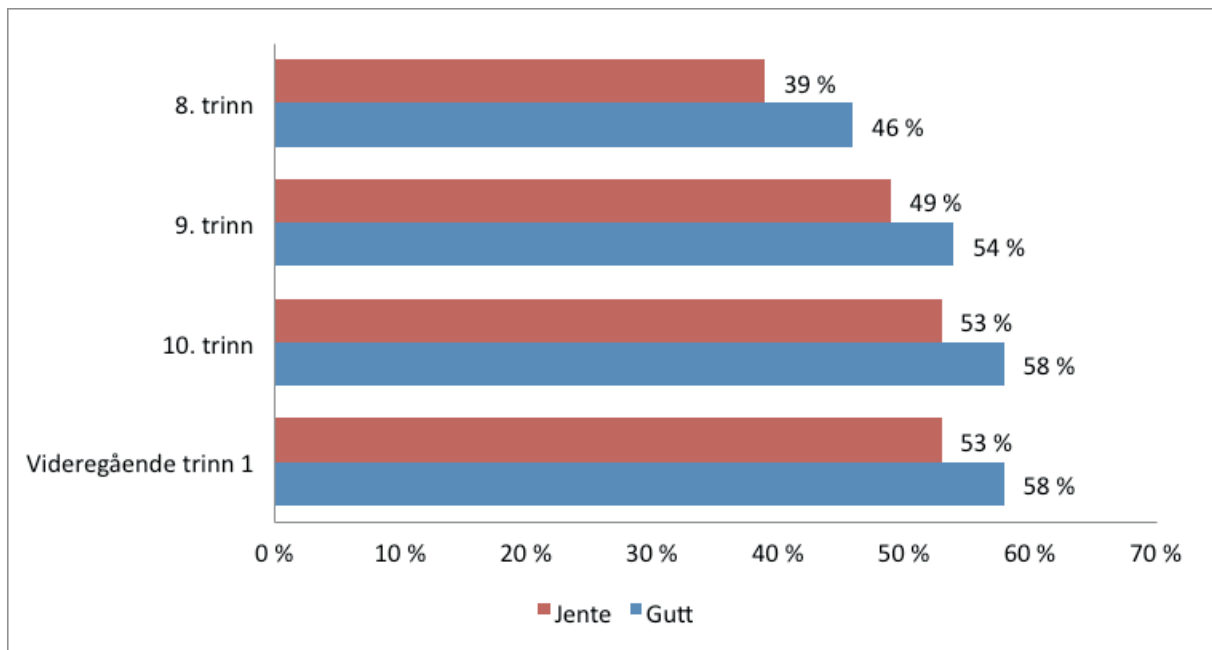
Den digitale hverdagen er i stor utvikling, og dette merkes også på ungdommenes bruk av digitale medier. Ungdom er ofte i front når det gjelder digital utvikling, og er raske til å ta i bruk ulike typer digitale medier som nettbrett, smarttelefoner, streaming-tjenester, ulike sosiale medier, osv. Mange typer bekymringer er også knyttet til ungdommenes bruk av digitale medier.

I Ungdata-undersøkelsen har ungdommene blitt spurt om hvor lang tid de vanligvis bruker på skjermaktiviteter utenom skoletid i løpet av en dag. Ca. 50 % av ungdommene i Agder bruker 2-4 timer på aktiviteter foran en skjerm i løpet av en dag (figur 2.20). Det er flest gutter som bruker mye tid (4 timer eller mer) foran skjermen.

Figur 2.20. Utenom skolen, hvor lang tid bruker du vanligvis på aktiviteter foran en skjerm (TV, data, nettbrett, mobil) i løpet av en dag?

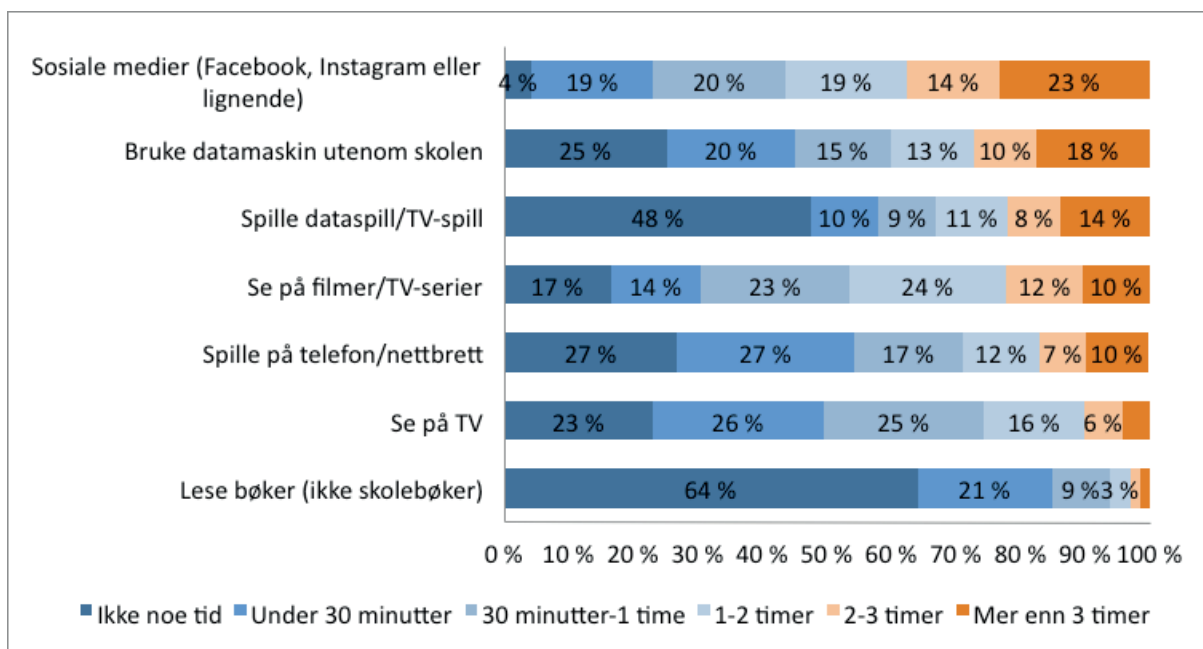
Figur 2.21 viser at andelen som daglig bruker mer enn tre timer foran skjerm utenom skolen øker i løpet av ungdomsskolen, men holder seg stabilt fra 10. trinn til VG1. Blant elevene på 8. trinn er det 39 % av jentene og 46 % av guttene som bruker mer enn 3 timer foran skjerm i løpet av en dag. Blant elever på 10. trinn og VG1 er det 53 % av jentene og 58 % av guttene som bruker 3 timer eller mer på skjermaktiviteter utenom skoletid hver dag.

Figur 2.21. Andelen som bruker mer enn tre timer utenom skoletid på aktiviteter foran en skjerm (TV, data, nettbrett, mobil) i løpet av en dag

I Ungdata-undersøkelsen er det også stilt spørsmål om hvor lang tid ungdommene bruker på ulike medier i løpet av en gjennomsnittsdag. Figur 2.22 viser at det flest ungdommer bruker mye tid på, er sosiale medier. 37 % av ungdommene bruker 2 timer eller mer på sosiale medier hver dag. 28 % av ungdommene bruker mer enn 2 timer på datamaskinen utenom skolen hver dag. Det flest ikke bruker noe tid på, er å lese bøker. 64 % rapporterer om at de ikke bruker noe tid på å lese bøker.

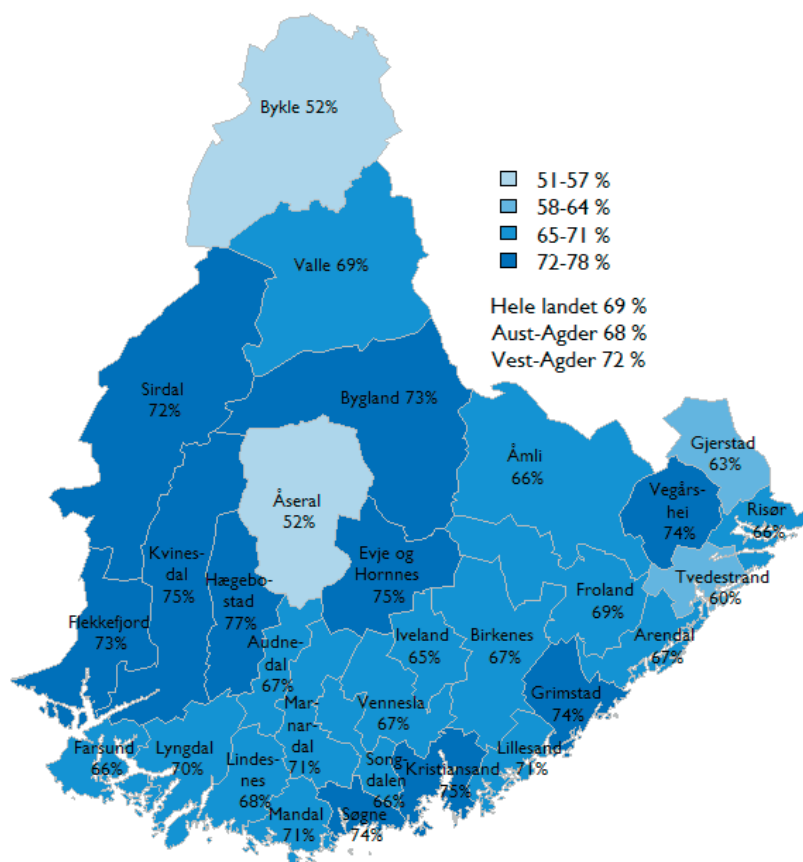
Figur 2.22. Tenk på en gjennomsnittsdag. Hvor lang tid bruker du på følgende?

Det er noen forskjeller mellom gutter og jenter i bruk av medier. Blant gutter er det vanligst å bruke mye tid på å spille dataspill/TV-spill. 24 % av guttene, mot 3 % av jentene, bruker mer enn tre timer hver dag på å spille dataspill/TV-spill. Blant jentene er det vanlig å bruke mye tid på sosiale medier. Hele 33 % av jentene bruker mer enn tre timer hver dag på sosiale medier, mens 13 % av guttene bruker like mye tid på dette.

2.5 Nærområdet

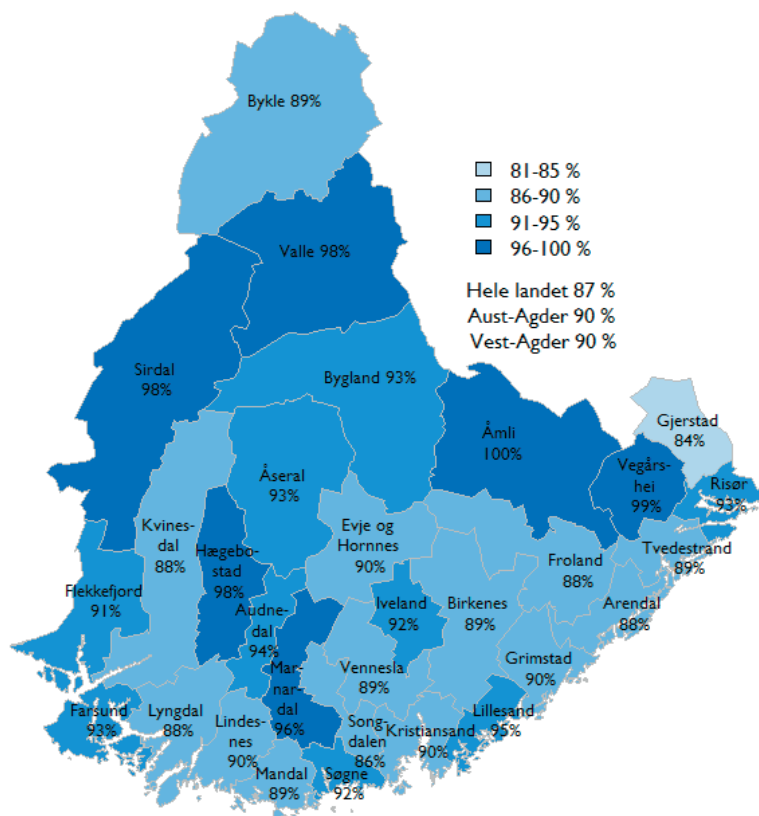
2.5.1 Trivsel i nærområdet

Nærområdet barn og unge forholder seg til i det daglige er viktig for trivsel og tilhørighet. I Ungdata-undersøkelsen i Agder har ungdommene blitt spurt om hvor fornøyd de er med lokalmiljøet der de bor.

Figur 2.23. Andelen ungdomsskoleelever og elever på videregående skole bosatt i den aktuelle kommunen som er litt fornøyd eller svært fornøyd med lokalmiljøet der de bor

70 % er litt eller svært fornøyd, 16 % er verken fornøyd eller misfornøyd, mens 14 % er litt eller svært misfornøyd. Det er flere gutter enn jenter som er svært fornøyd med lokalmiljøet der de bor. Andelen som er svært fornøyd med lokalmiljøet synker med alder. Man kan tenke seg at dette skyldes at ungdommene i større grad orienterer seg utover lokalsamfunnet jo eldre de blir, og at de derfor blir mer kritiske til nærområdet sitt med alderen. Det kan også tenkes at lokalsamfunnet har tilbud som passer bedre til den yngste aldersgruppen.

Figur 2.24. Andelen ungdomsskoleelever og elever på videregående skole bosatt i den aktuelle kommunen som opplever det som svært trygt eller ganske trygt å ferdes i nærområdet der de bor når de er ute om kvelden

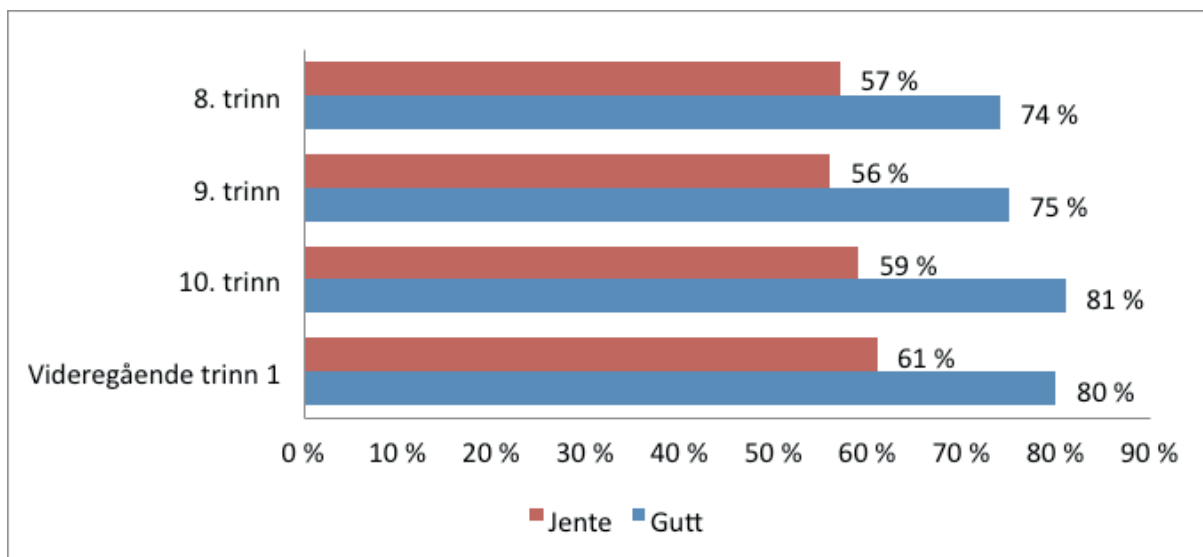
Andelen som er litt eller svært fornøyd med lokalmiljøet varierer mellom kommunene, fra 52 % i Åseral til 77 % i Hægebostad. I Vest-Agder er det litt flere (72 %) enn nasjonalt (69 %) og i Aust-Agder (68 %) som er litt eller svært fornøyd med lokalmiljøet der de bor, se figur 2.23.

2.5.2 Trygghet i nærområdet

Trygge og inkluderende lokalsamfunn skaper rammer for samvær og aktivitet i et større fellesskap. I Ungdata-undersøkelsen har ungdommene blitt spurt om de opplever det som trygt å ferdes i nærområdet der de bor når de er ute om kvelden. De aller fleste (90 %) oppgir at de synes dette er trygt.

I figur 2.24 ser vi at det store flertallet av ungdommene i alle kommunene opplever det trygt å ferdes i nærområdet der de bor. Andelen som opplever dette som trygt varierer fra 84 % i Gjerstad til 100 % i Åmli. Både i Aust-Agder og Vest-Agder er det flere (90 %) som opplever det som trygt å ferdes i nærområdet der de bor om kvelden, enn det er nasjonalt (87 %).

Nærmere analyser viser at det er flere gutter enn jenter som opplever det som trygt å ferdes i nærområdet der de bor om kvelden. Når vi ser på et annet spørsmål i Ungdata-undersøkelsen – nemlig om ungdommene synes det er trygt å ferdes på gater og veier i nærmeste sentrum eller tettsted om kvelden, finner vi at kjønnsforskjellene enda større (se figur 2.25). Vi finner også at ungdommene blir tryggere jo eldre de er.

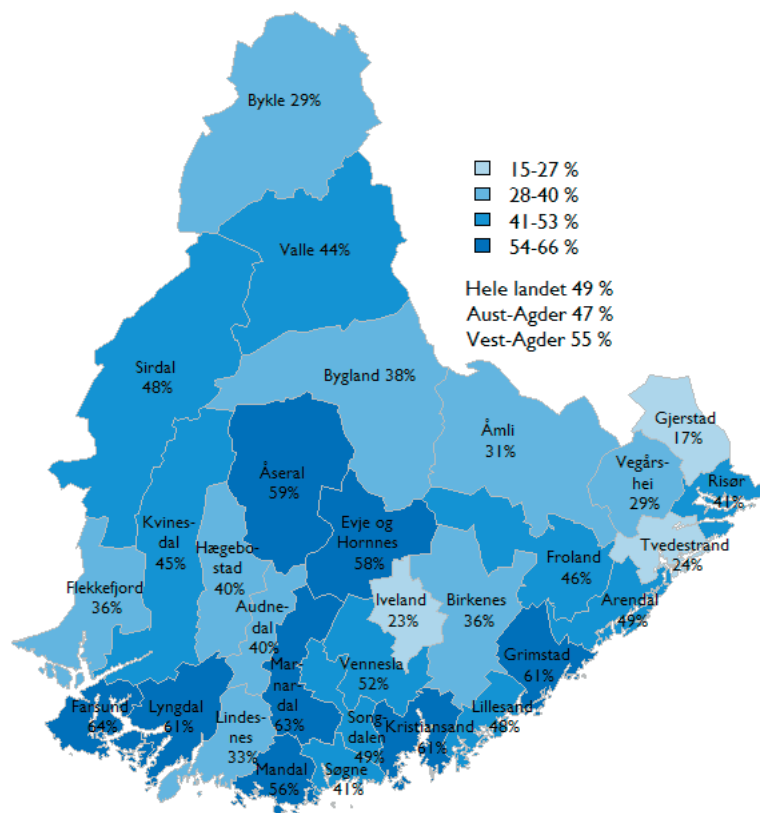
Figur 2.25. Andelen som opplever det som trygt å ferdes på gater og veier i nærmeste sentrum eller tettsted når de er ute om kvelden

2.5.3 Møteplass for ungdom i nærområdet

Det å skape positive og attraktive møteplasser for ungdom kan forebygge både psykiske problemer og rusproblemer, og forhindrer utenforskap. I Ungdata-undersøkelsen har ungdommene blitt spurt om hvordan de opplever tilbudet til ungdom når det gjelder fire områder: 1) Lokaler for å treffe andre unge på fritida (fritidsklubb, ungdomshus eller lignende), 2) Idrettssanlegg, 3) Kulturtilbud (kino, konsertscener, bibliotek eller lignende) og 4) Kollektivtilbud (buss, tog, trikk eller lignende).

I Agder er det 52 % som opplever 3-4 av tilbudene over som svært bra eller nokså bra, 36 % opplever 1-2 av tilbudene som svært bra eller nokså bra, mens 12 % opplever at ingen av disse tilbudene i kommunen er svært bra eller nokså bra.

I figuren under ser vi på variasjonen mellom kommunene i Agder når det gjelder andelen ungdommer som opplever 3-4 av disse tilbudene i kommunen som svært bra eller nokså bra. Her varierer det helt fra at det kun er 17 % som finner minst 3 av disse tilbudene som svært eller nokså bra i Gjerstad, til at 64 % gjør det i Farsund. Vi finner

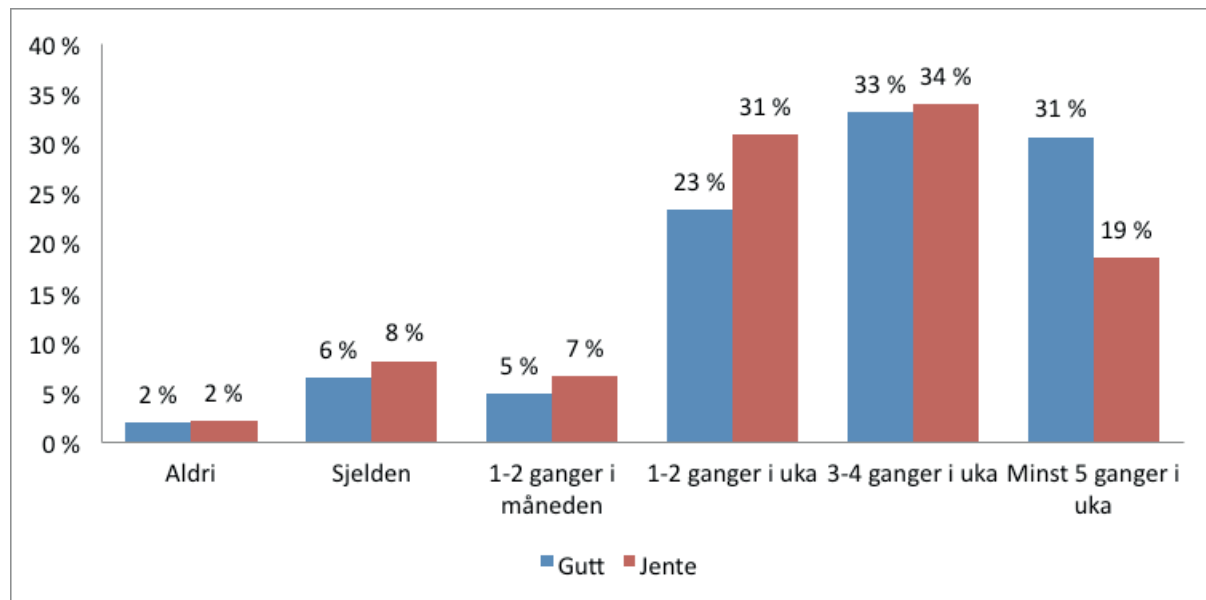
Figur 2.26. Andelen ungdomsskoleelever og elever på videregående skole bosatt i den aktuelle kommunen som synes 3-4 av tilbudene til ungdom i kommunen er svært bra eller ganske bra

også at det er langt færre i Aust-Agder (47 %) enn i Vest-Agder (55 %) som opplever at minst 3 av disse tilbudene i kommunen er svært eller nokså bra. I Norge totalt er det 49 % som opplever at minst 3 av disse tilbudene i kommunen er svært eller nokså bra.

2.6 Helsevaner og atferd

2.6.1 Fysisk aktivitet

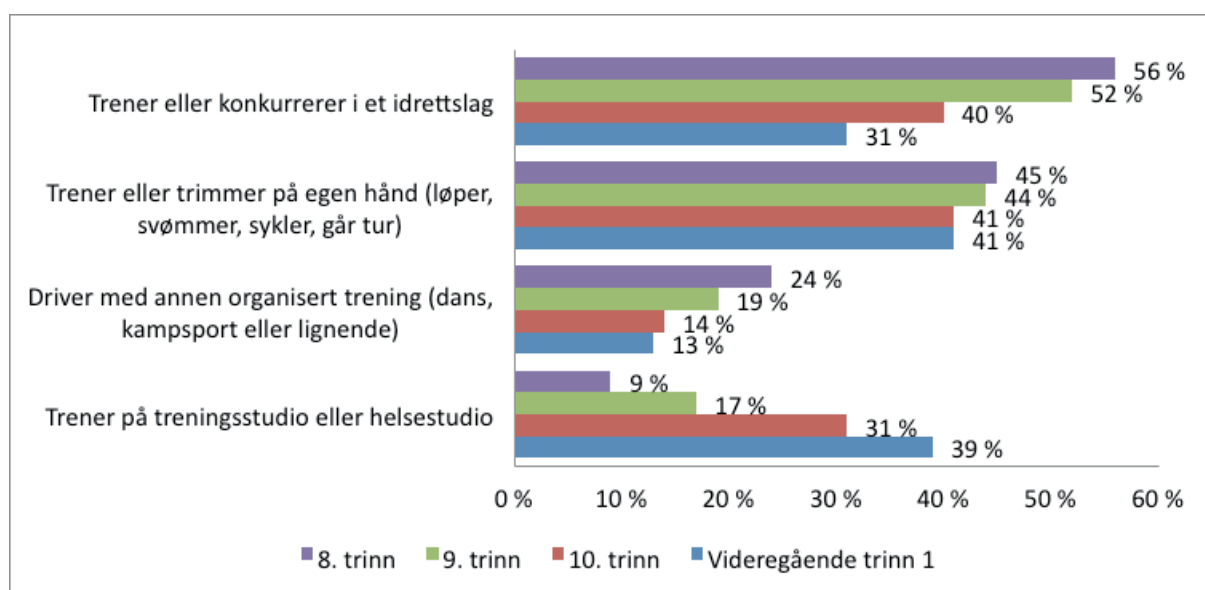
Regelmessig fysisk aktivitet er kilde til helse og livskvalitet. Ungdom trenger bevegelse og aktivitet for normal utvikling (Prop. 15 S (2016-2020): s. 37). Fysisk aktivitet har positiv effekt på psykisk helse, konsentrasjon og læring. Helsedirektoratet anbefaler at barn og unge utøver minimum 60 minutter fysisk aktivitet hver dag. Intensiteten bør være både moderat og høy¹⁰. I tillegg bør barn og unge utføre aktivitet som gir økt muskelstyrke og som styrker skjelettet minst tre ganger i uka (FHI-rapport, mai 2016, s. 49). Fysisk aktivitet bør være en naturlig del av sentrale oppvekstarenaer, som blant annet skole, og samtidig må det være tilrettelagt slik at fritidstilbud og nærmiljøer kan gi mulighet for både organisert og uorganisert fysisk utfoldelse. Fysisk aktivitet er også viktig for fysisk velvære, og forebygger hjerte- og karsykdommer, overvekt og fedme, diabetes type 2 og ulike kreftformer. Grunnlaget for gode aktivitetsvaner og god fysisk og psykisk helse legges i barne- og ungdomsårene (Prop. 15 S (2016-2020): s. 37).

Figur 2.27. Hvor ofte er du så fysisk aktiv at du blir andpusten eller svett?

I Ungdata-undersøkelsen har ungdommene i Agder blitt spurt om omtrent hvor ofte de er så fysisk aktive at de blir andpustne eller svette. Totalt svarer 25 % at de er fysisk aktive på en slik måte minst 5 ganger i uka. I figur 2.27 ser vi at det er litt flere gutter enn jenter som er i slik aktivitet mer enn 5 ganger per uke.

Ungdommene har også blitt spurt om hva slags type trening de holder på med og hvor ofte. I figur 2.28 ser vi at treningsform endrer seg mye i løpet av ungdomstiden. Den vanligste aktiviteten for de yngste er å trene eller konkurrere i et idrettslag, etterfulgt av å trene eller trimme på egen hånd. Andelen som driver med organisert trening synker drastisk i løpet av ungdomsskolen, og blant de eldre ungdommene er det mye vanligere å trene på treningsstudio eller helsestudio.

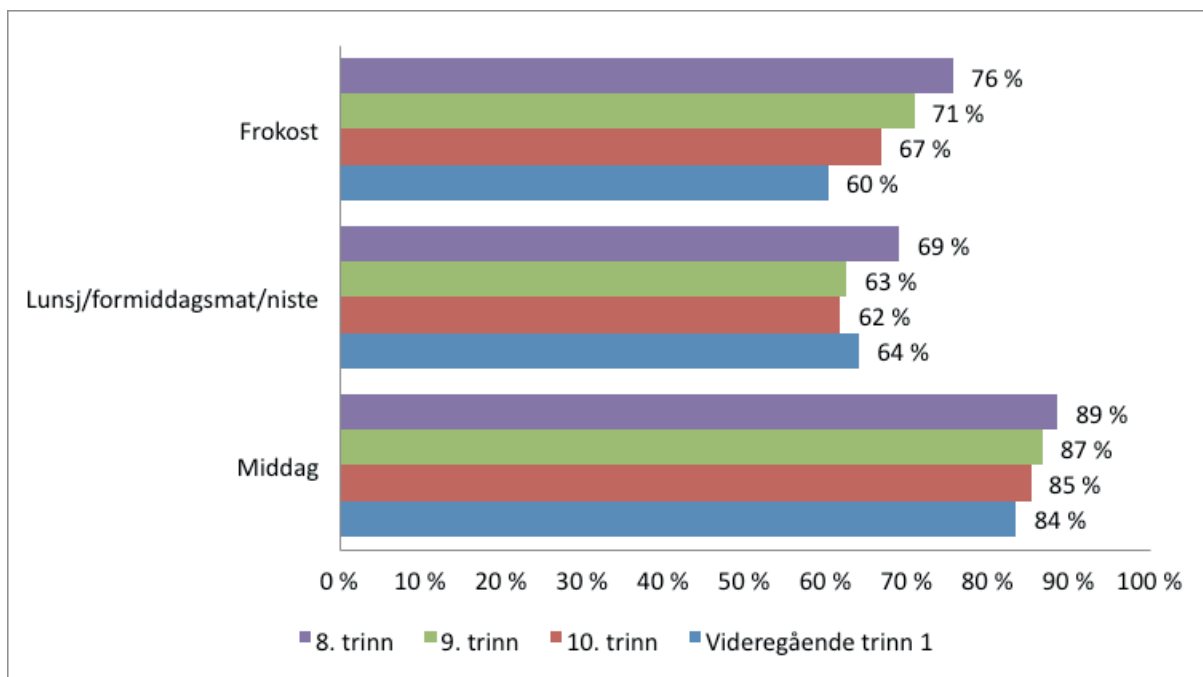

Figur 2.28. Hvor ofte trener du eller driver med følgende aktiviteter? Andelen som driver med aktiviteten minst 1-2 ganger i uka

2.6.2 Kosthold

Gode kostholdsvaner etableres tidlig og tas med videre i livet. Det er derfor viktig å legge til rette så barn og ungdom kan ha et variert og sunt kosthold. Det sosiale aspektet ved mat og måltider er også viktig (Prop. 15 S (2016-2020): s. 37).

I Ungdata-undersøkelsen har ungdom i Agder blitt spurt om måltidsvaner. Flertallet av ungdommene spiser både frokost, lunsj og middag hver dag. 68 % spiser frokost hver dag, 64 % spiser lunsj hver dag og 86 % spiser middag hver dag. Figur 2.29 viser at andelen som spiser frokost hver dag synker fra 76 % på 8. trinn til 60 % på VG1. Andelen som spiser lunsj går også ned på ungdomsskolen, men øker så litt igjen på videregående skole. Dette kan henge sammen med at færre elever på videregående skole spiser frokost, og at de har lengre skoledager. Middag er det måltidet det er vanligst å spise hver dag, men dette endrer seg også med alderen. Mens 89 % av elevene på 8. trinn spiser middag hver dag, gjelder det samme for 84 % av elevene på videregående skole. Nærmere analyser viser at det er flere gutter enn jenter som spiser frokost, lunsj og middag hver dag.

Figur 2.29. Andelen som spiser ulike måltider hver dag

37 % av ungdommene spiser grovt brød hver dag. 55 % spiser fisk til pålegg eller middag 2 ganger i uka eller oftere. 31 % spiser grønnsaker eller salater hver dag. 26 % spiser frukt og bær hver dag. Helsedirektoratet anbefaler at man spiser minst fem porsjoner grønnsaker, frukt og bær hver dag¹¹. Det ser ut til at ungdommene i Agder ligger langt unna denne anbefalingen. Andelen som spiser grønnsaker, frukt og bær synker også med alder.

Vi finner også en del variasjon i matvanene mellom kjønnene. Mens 37 % av jentene spiser grønnsaker og salater hver dag, gjelder det samme bare for 25 % av guttene. Når det gjelder frukt og bær, spiser 32 % av jentene dette hver dag, mens det samme kun gjelder for 20 % av guttene.

Det er litt flere gutter (26 %) enn jenter (24 %) som spiser salt snacks (eks. potetgull, peanøtter, o.l.) 3 ganger i uka eller oftere. Men det er en del flere jenter (33 %) enn gutter (29 %) som spiser søtsaker (eks. sjokolade, smågodt) 3 ganger i uka eller oftere. Det er like mange gutter som jenter som spiser søte kjeks og bakverk (eks. kaker, boller) 3 ganger i uka eller oftere (19 %).

Når det gjelder hva man drikker, så finner vi også noen kjønnsforskjeller, mens det er få forskjeller mellom trinnene. 81 % av jentene og 74 % av guttene drikker vann (springvann, kjøpevann uten smak) hver dag. 49 % av guttene og 40 % av jentene drikker brus og andre drikker med tilsatt sukker (eks. saft, iste, iskaffe) 3 ganger i uka eller oftere. 33 % av guttene og 30 % av jentene drikker brus og andre drikker med kunstig søtning (lettbrus, lettsaft, lett iste, iskaffe zero) 3 ganger i uka eller oftere. Når det gjelder energidrikk (f.eks. Red Bull, Battery, Pure Rush, Cult, Burn) svarer 58 % av jentene og 31 % av guttene at de aldri drikker dette. 36 % av guttene og 16 % av jentene drikker energidrikk ukentlig eller oftere.

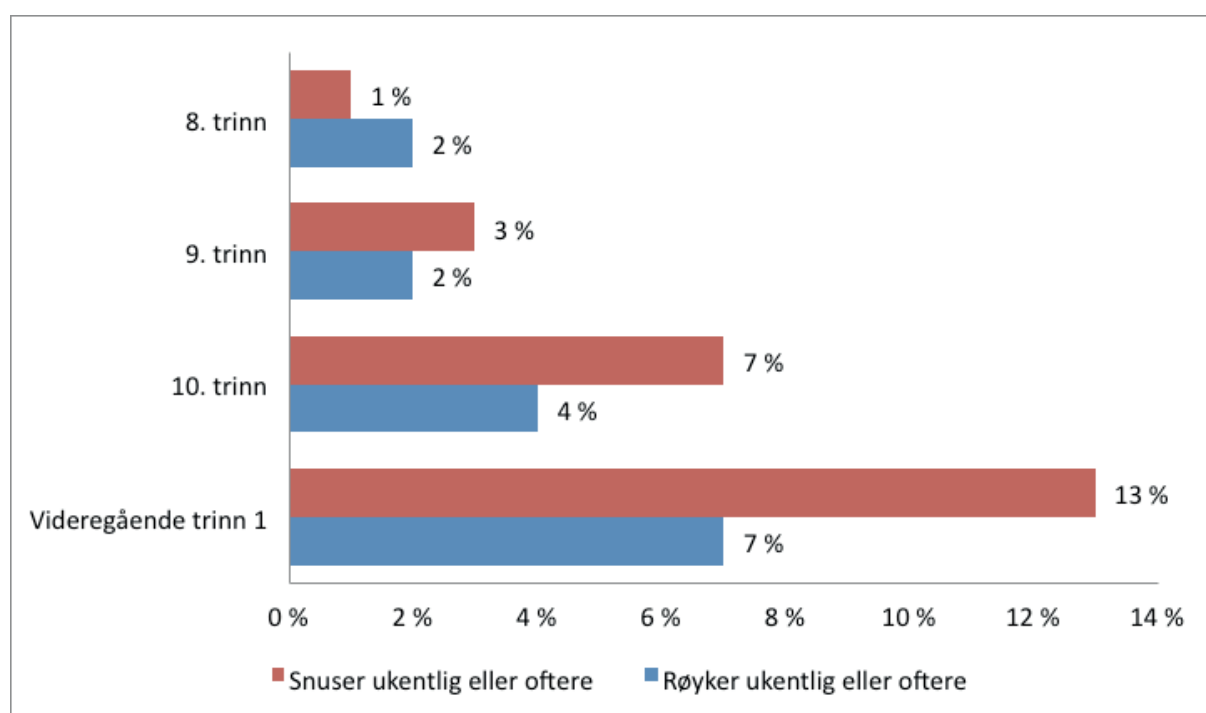
11 <https://helsedirektoratet.no/folkehelse/kosthold-og-ernering/kostrad-fra-helsedirektoratet>

Folkehelseinstituttet advarer mot energidrikker, og skriver at det er risiko for at barn og unge får i seg for mye koffein hvis de har høyt inntak av energidrikker¹².

2.6.3 Bruk av rusmidler

Tobakk

Ungdommenes tobakksvaner har endret seg mye de siste årene. Stadig færre røyker, men flere har begynt å snuse. I Ungdata-undersøkelsen har elevene blitt spurt om de røyker eller bruker snus. I figur 2.30 ser vi at det er få som røyker og snuser ukentlig eller oftere i Agder, men at det er flere som snuser enn røyker og at omfanget øker med alderen. Bare 1 % av ungdomsskoleelevene og 3 % av elevene i videregående skole røyker daglig. 3 % av ungdomsskoleelevene og 10 % av elevene i videregående skole snuser daglig. Det er noe flere gutter enn jenter som røyker og/eller snuser minst ukentlig.

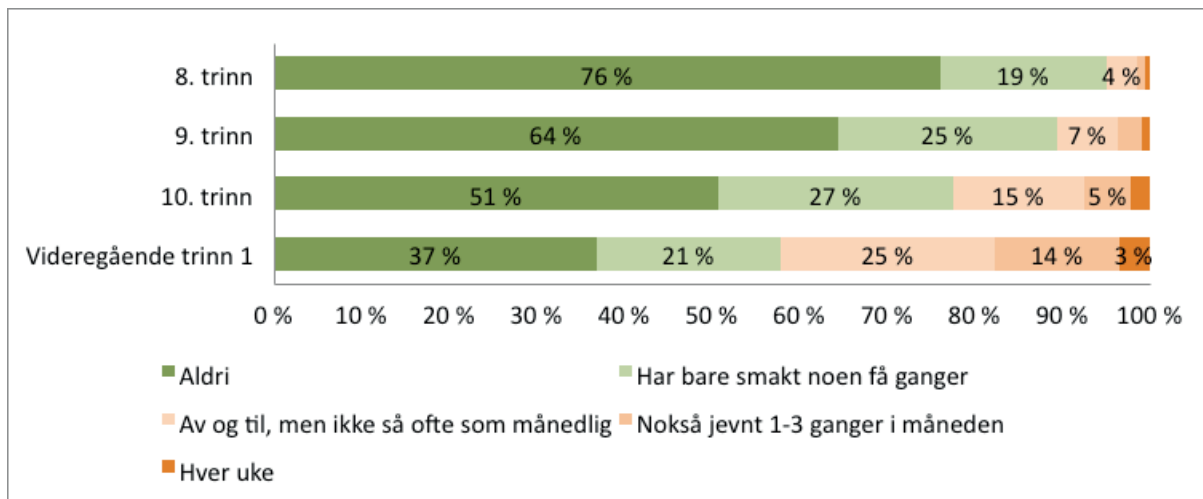
Figur 2.30. Andelen som røyker eller snuser ukentlig eller oftere

Alkohol

Alkohol er det vanligste rusmiddelet blant ungdom, og i løpet av ungdomstiden smaker de aller fleste på alkohol. Samtidig har de unges bruk av alkohol hatt en betydelig nedgang siden årtusenskiftet. Den store europeiske skoleundersøkelsen, Espad, viser også at de ungdommene som hadde drukket alkohol i 2011, drakk betydelig mindre enn de ungdommene som hadde drukket i 2003. Andelen som drikker mye alkohol har altså også gått betydelig ned (Prop. 15 S (2016-2020): s. 10). Det er likevel mange unge som drikker alkohol, og da særlig i den siste tenåringsfasen (ibid., s. 17). I Ungdata-undersøkelsen har ungdommene fått en rekke spørsmål om bruk av alkohol, holdninger til alkohol og bruk av alkohol i de nære omgivelsene.

12 <https://www.fhi.no/ml/kosthold/fakta-om-koffein-og-koffeinholdige/>

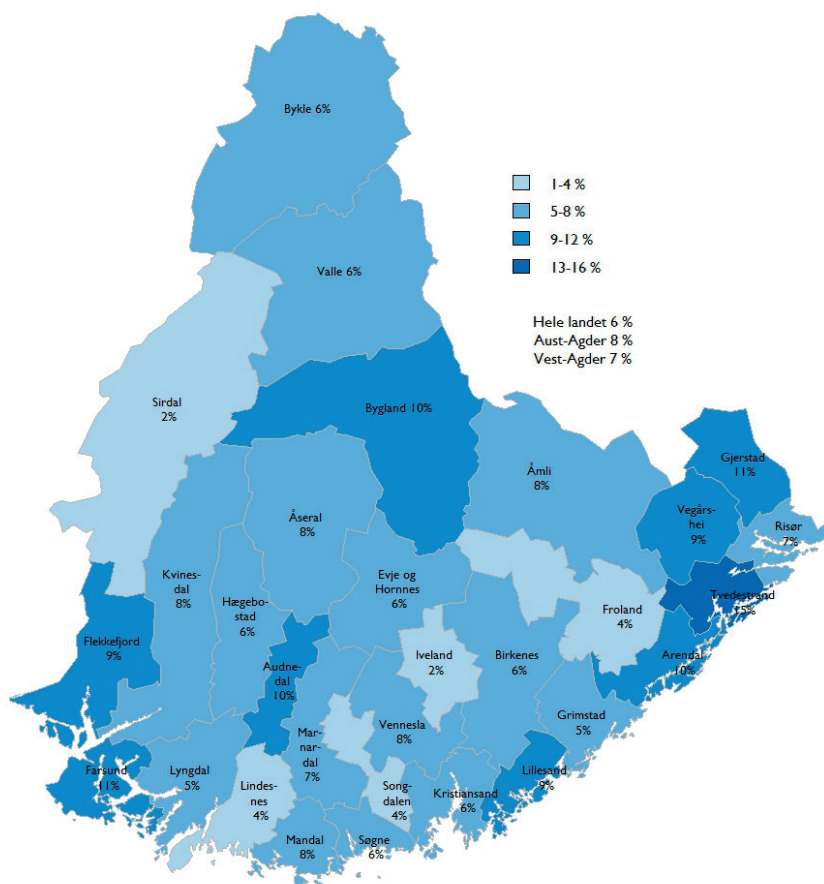
I figur 2.31 ser vi at mens 76 % på 8. trinn aldri har smakt alkohol, gjelder det samme for under halvparten (37 %) på VG1. Vi ser også at antallet som oppgir at de drikker jevnlig øker med alderen. Nærmere analyser viser at det er litt flere gutter enn jenter som drikker jevnlig, men det er ikke store kjønnsforskjeller.

Figur 2.31. Hender det at du drikker noen form for alkohol?

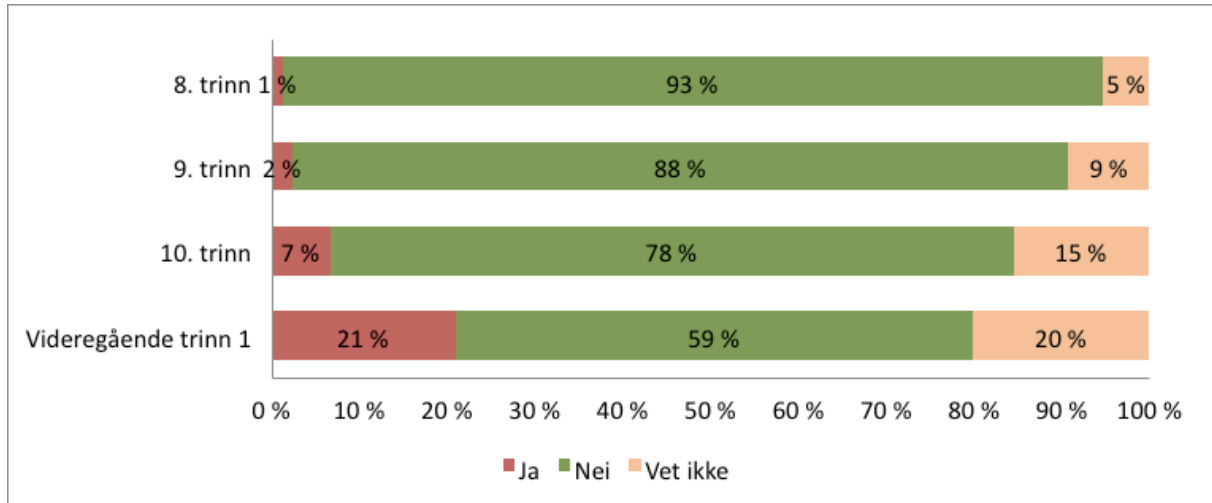
I figuren under ser vi andelen ungdom bosatt i de ulike kommunene i Agder som svarer at de drikker alkohol månedlig eller oftere. Vi finner en del variasjoner mellom kommunene, fra 2 % i Iveland og Sirdal til 15 % i Tvedestrand. Det er litt flere i Vest-Agder (7 %) og Aust-Agder (8 %) enn nasjonalt (6 %) som drikker alkohol månedlig eller oftere.

Hvorvidt ungdommene får lov til å drikke alkohol av foreldrene sine kan ha betydning for alkoholforbruket. Figur 2.32 viser at andelen som får lov til å drikke alkohol av foreldrene sine endrer seg mye gjennom ungdomstiden. Mens 1 % av 8. klassingene oppgir at de får lov til å drikke av foreldrene sine, oppgir

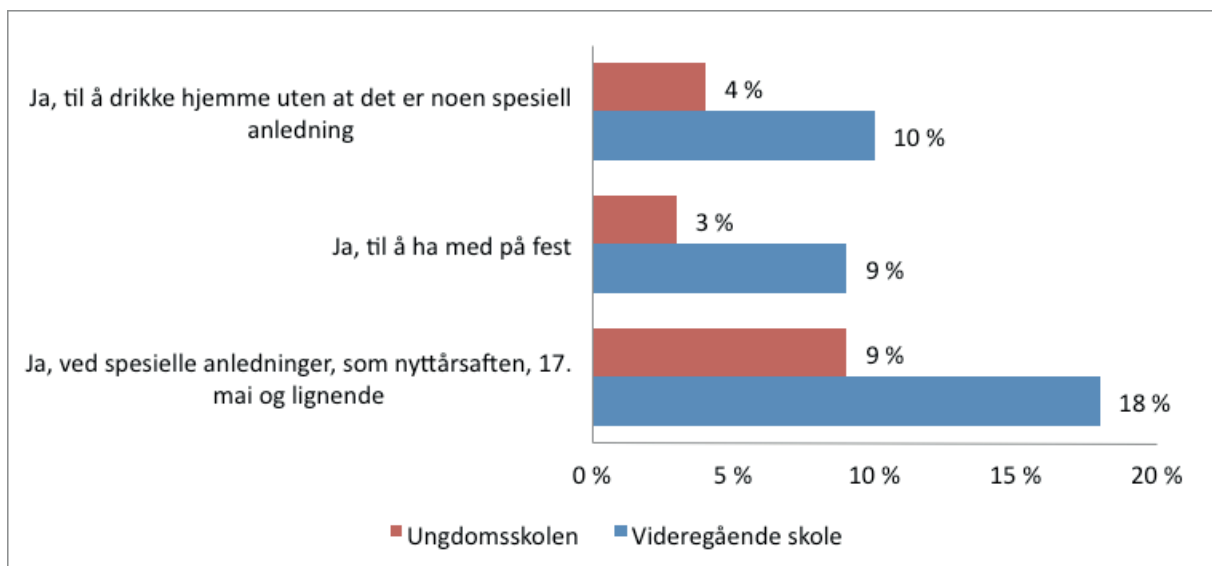
Figur 2.32. Andelen ungdomsskoleelever og elever på videregående skole bosatt i den aktuelle kommunen som drikker alkohol månedlig eller oftere

21 % av elevene på VG1 det samme. Mange debuterer med alkohol i overgangen fra ungdomsskolen til videregående skole, og vi ser at andelen som ikke vet om de får lov til å drikke alkohol av foreldrene øker med alder. På VG1 svarer 1 av 5 ungdommer at de ikke vet om de får lov til å drikke alkohol av foreldrene eller ikke.

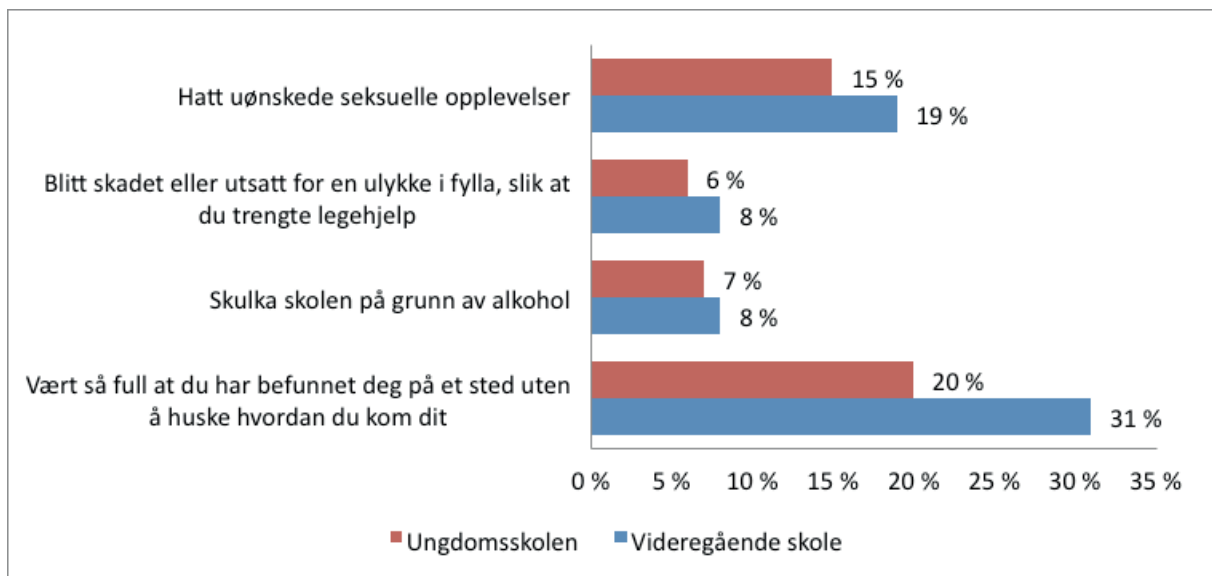
Figur 2.33. Får du lov til å drikke alkohol av foreldrene dine?

Alle ungdommene har også fått spørsmål om de noen gang får alkohol hjemme. Her ser vi også at det skjer et skille fra ungdomsskolen til videregående skole (figur 2.34). Det vanligste er å få alkohol til spesielle anledninger.

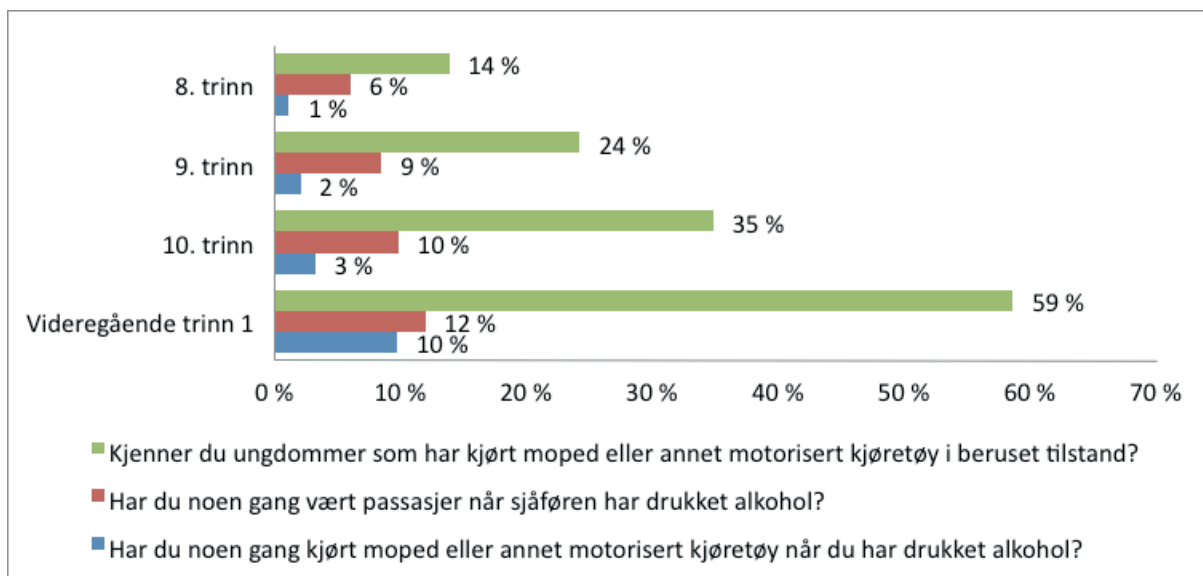
Figur 2.34. Hender det at du får alkohol av foreldrene dine? Andelen som har svart «ofte» eller «av og til»

Av de 23 % på ungdomsskolen og 55 % på videregående skole som på et innledende spørsmål svarer at de har debutert med alkohol, er det i undersøkelsen fulgt opp med noen spørsmål om ulike negative hendelser man kan ha opplevd i forbindelse med at man har drukket alkohol. Av de mulige negative hendelsene det er spurt om i undersøkelsen, er det flest som har opplevd at det har blitt så fulle at de har befunnet seg på et sted uten å huske hvordan de kom dit. Dette er vanligst blant gutter. Det nest vanligste er å ha hatt uønskede seksuelle opplevelser. Dette er det flest jenter som rapporterer om.

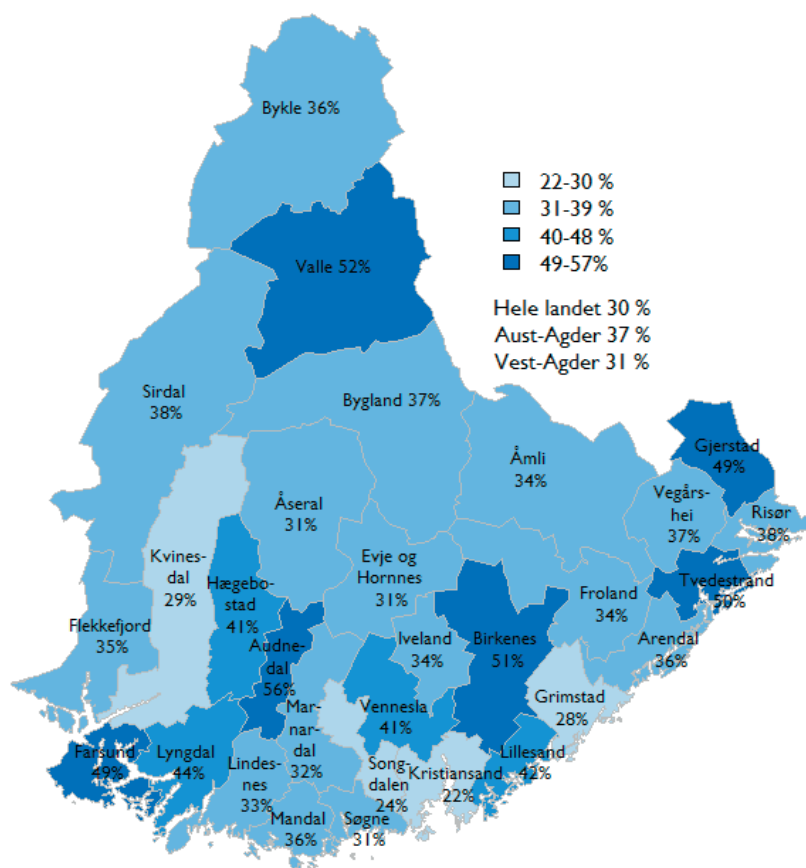
Figur 2.35. Hvor mange ganger har du gjort eller opplevd følgende i forbindelse med at du har drukket alkohol? De som har svart 1 gang eller mer. (Dette spørsmålet går kun til ungdom som svarer at de har debutert med alkohol)

Vi har også spurt om hva slags erfaringer ungdommene har med kjøring i beruset tilstand. I figur 2.36 ser vi at det er få på ungdomsskolenivå som svarer at de noen gang har kjørt moped eller annet motorisert kjøretøy når de har drukket alkohol, mens det er 10 % på videregående som svarer at de har gjort dette. Det er nesten bare gutter som har svart at de har kjørt motorisert kjøretøy i beruset tilstand. Det er litt flere på alle trinn som svarer at de noen gang har vært passasjer når sjåføren har drukket alkohol. Dette gjelder også i aller størst grad guttene (20 % gutter og 4 % jenter). Det flest ungdommer svarer positivt på, er at de kjenner ungdommer som har kjørt moped eller annet motorisert kjøretøy i beruset tilstand. Her er det ingen kjønnsforskjeller.

Figur 2.36. Kjøring i beruset tilstand. Andel ungdommer som har svart «ja»

Ved nærmere analyse ser vi at det er en del forskjeller mellom kommunene i Agder når det gjelder antallet ungdommer som kjenner andre ungdommer som har kjørt moped eller annet motorisert kjøretøy i beruset tilstand – fra 22 % i Kristiansand til 56 % i Audnedal (se figur 2.37). Vi finner også at det er langt flere i Aust-Agder (37 %), mot Vest-Agder (31 %) og landet (30 %) som kjenner andre ungdommer som har kjørt moped eller annet motorisert kjøretøy i beruset tilstand.

Figur 2.37. Andelen ungdomsskoleelever og elever på videregående skole bosatt i den aktuelle kommunen som kjenner ungdommer som har kjørt moped eller annet motorisert kjøretøy i beruset tilstand

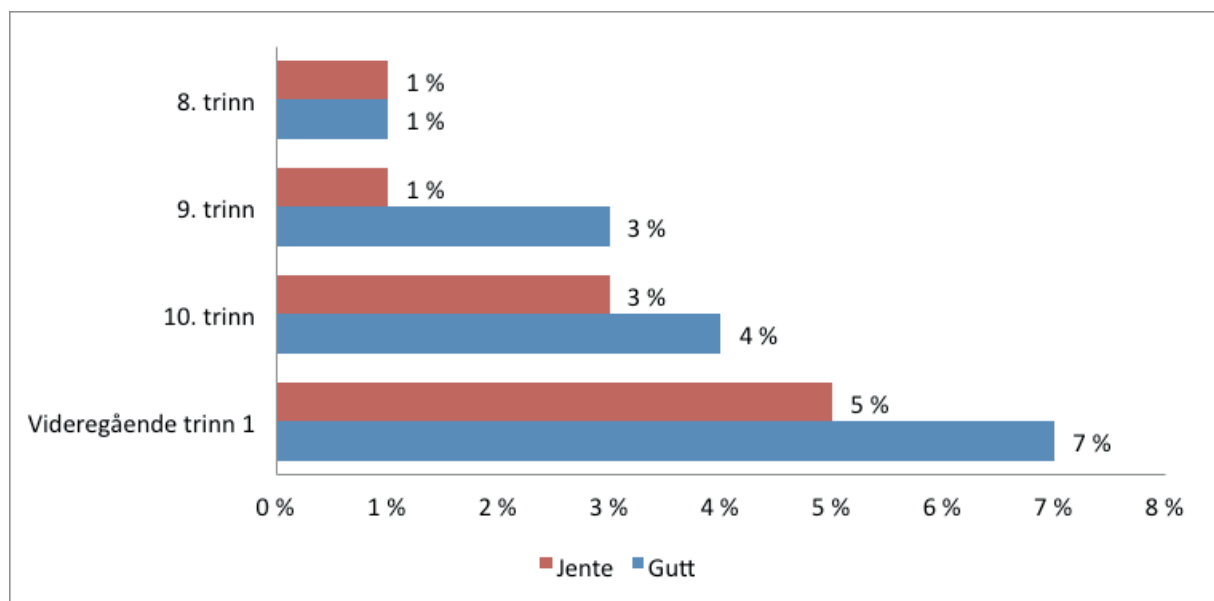
Cannabis og andre narkotiske stoffer

Bruk av cannabis og andre narkotiske stoffer er ulovlig i Norge. Bruk av cannabis skiller seg derfor fra bruk av alkohol, som er lovlig å selge til alle som er fylt 18 år og som er mer sosialt akseptert. Ungdata-undersøkelsene viser at etter en økning i bruk fram mot årtusenskiftet, har det i det siste tiåret vært en markant nedgang i bruk av hasj og marihuana i aldersgruppa rundt 15 år (Prop. 15 S (2016-2020): s. 17).

I Agder oppgir 2 % av elevene på ungdomsskolen og 6 % av elevene i videregående skole at de har brukt hasj/marihuana/cannabis minst en gang det siste året. De tilsvarende Ungdata-tallene på nasjonalt nivå er 3 % på ungdomsskolen og 9 % på videregående skole.

Hvis vi ser nærmere på hyppig bruk av cannabis i Agder, så finner vi at 1 % på ungdomsskolen og 2 % på videregående skole sier de har brukt dette 6 ganger eller mer de siste 12 månedene.

Figur 2.38 viser at omfanget av cannabisbruk øker betydelig i løpet av ungdomstiden. Ved nærmere analyser finner vi også at det er flere gutter enn jenter som røyker cannabis, med unntak av i 8. trinn, hvor vi ikke finner noen forskjell.

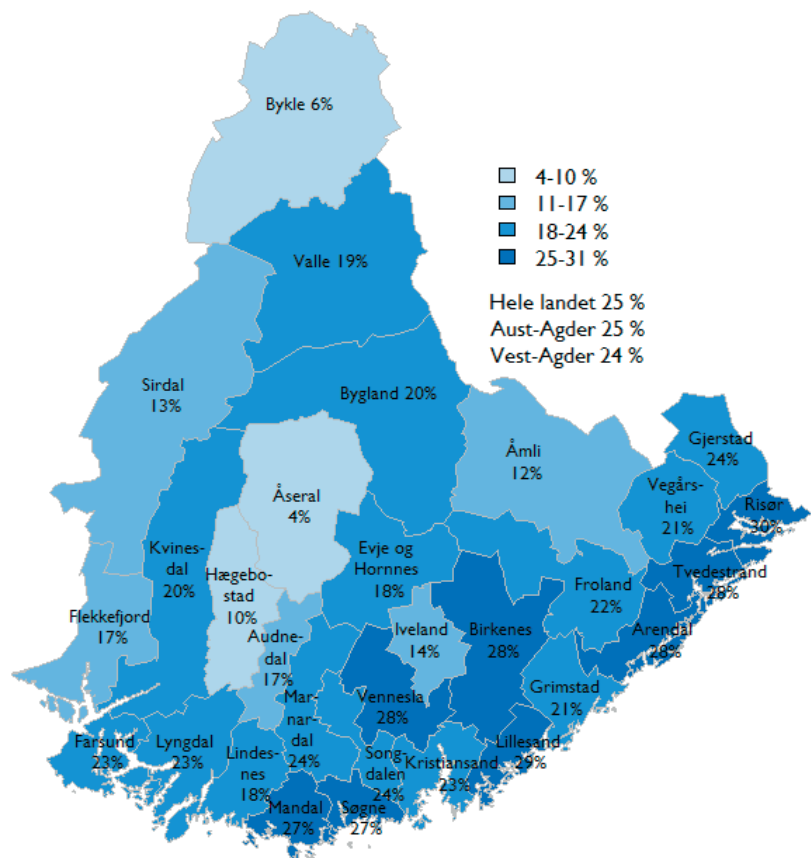

Figur 2.38. Andelen som har brukt hasj/marihuana/cannabis minst en gang det siste året

Man kan anta at bruken av hasj avhenger av hvor lett det er å få tak i stoffet. Til sammen svarer ca. en av fire av de spurte ungdommene i Agder at de ville klart å skaffe hasj eller marihuana i løpet av to til tre dager hvis de ønsket det. Dette er tilsvarende tall som det som kommer fram i de nasjonale Ungdata-tallene. Også her finner vi en del variasjon mellom kommunene – fra 4 % i Åseral til 30 % i Risør.

Stoffer som kokain, ecstasy og heroin har bare marginal utbredelse blant ungdom i Norge i dag (Prop. 15 S (2016-2020): s. 17). 2 % av ungdommene på videregående skole i Agder svarer at de i løpet av de siste 12 månedene har prøvd andre narkotiske stoffer. Halvparten av disse har kun prøvd dette en gang. Vi finner ingen forskjeller mellom gutter og jenter her.

1 % av ungdommene i Agder svarer at de har brukt rusmidler som er kjøpt over internett. Under 1 % sier at de selv har kjøpt rusmidler over internett. Det er litt flere gutter enn jenter som svarer at de har kjøpt og brukt rusmidler framskaffet via internett.

Figur 2.39. Andelen ungdomsskoleelever og elever på videregående skole bosatt i den aktuelle kommunen som tror de ville klart å skaffe hasj eller marihuana i løpet av to til tre dager hvis de ønsket det

Ungdata-undersøkelsene viser at de ungdommene som tidlig begynner å eksperimentere med rusmidler i mange tilfeller har atferdsmønstre som er kjennetegnet av andre typer antisosial atferd, og at de har et mer trøblete forhold til både skolen og foreldrene. De begår flere kriminelle handlinger, har dårligere psykisk helse og får oftere problemer seinere i livet (Prop. 15 S (2016-2020): s. 17).

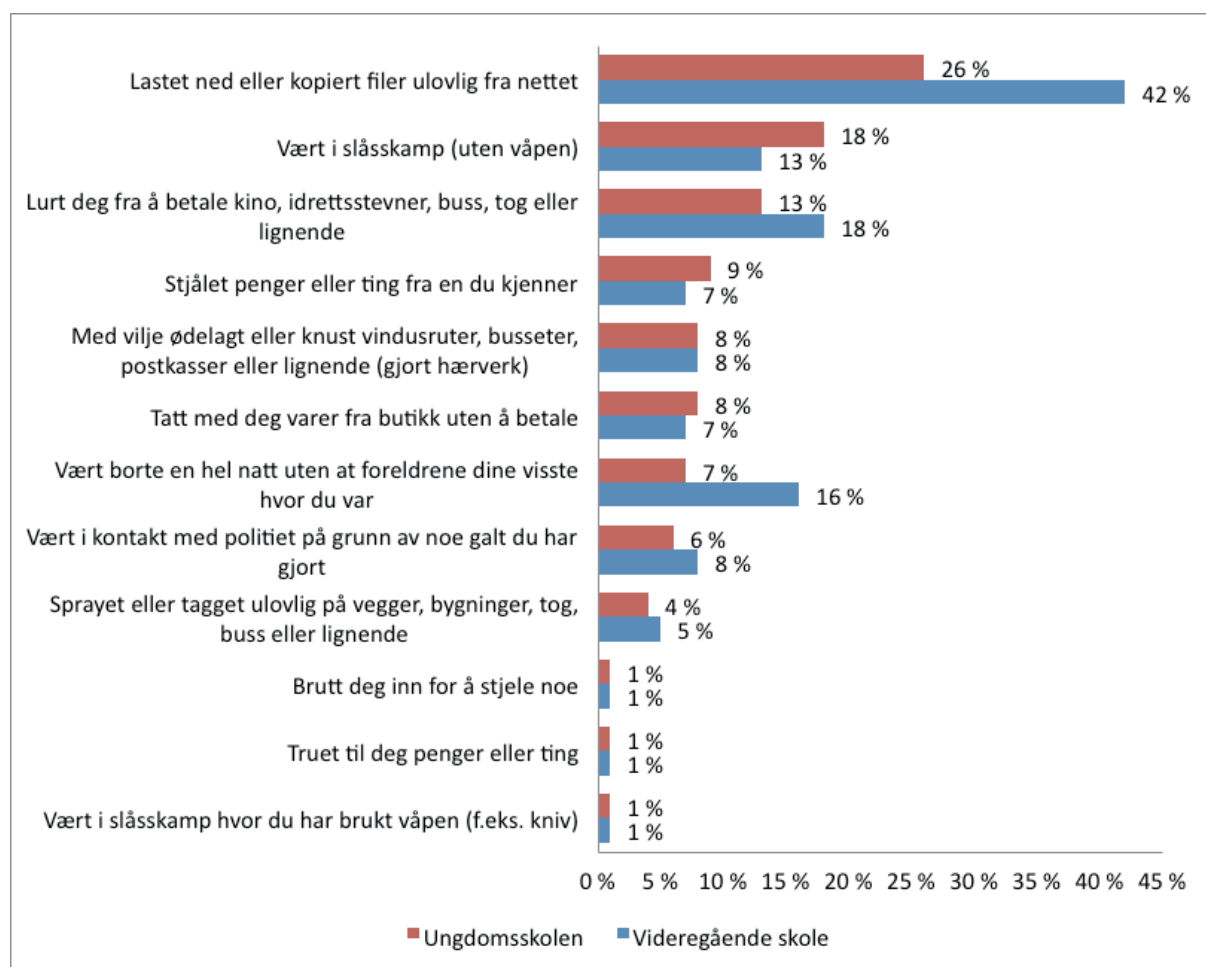
2.6.4 Regelbrudd

Ungdomstiden kan være en periode der mange tester ut grensene. Lovbrudd eller atferd som er på kant med loven er mest utbredt blant ungdom og unge voksne. Ungdomskriminaliteten i dag er imidlertid historisk lav (Lid 2015).

I Ungdata-undersøkelsen har ungdommene i Agder blitt spurt om hvor mange ganger de har vært med på eller gjort ulike regelbrudd av ulik alvorlighetsgrad det siste året. Figur 2.40 viser at de fleste ungdommene i Agder bedriver lite regelbrudd. Det vanligste regelbruddet er å laste ned eller kopiere filer ulovlig fra nettet. 26 % av elevene på ungdomsskolen og 42 % av elevene i videregående skole sier de har gjort dette minst en gang i løpet av det siste året.

Det å laste ned eller kopiere filer ulovlig fra nettet, lure seg fra å betale kino, idrettsstevner, buss, tog eller lignende og det å være borte en hel natt uten at foreldrene vet hvor ungdommen er, er handlinger som er mer vanlig blant de eldre ungdommene. Mens det å være i slåsskamp er mer vanlig blant de yngre ungdommene. For de andre handlingene finner vi ikke store aldersforskjeller.

Nærmere undersøkelser av datamaterialet viser at omtrent alle regelbruddene skjer hyppigere blant gutter enn blant jenter. Å laste ned eller kopiere ulovlig fra nettet er langt vanligere blant gutter (39 %) enn blant jenter (21 %). Henholdsvis 26 % av guttene og 8 % av jentene

Figur 2.40. Hvor mange ganger har du vært med på eller gjort noe av dette det siste året? Andelen som svarer minst en gang

har vært i slåsskamp (uten våpen) det siste året. Å gjøre hærverk er også vanligere blant gutter enn jenter (11 % mot 4 %). 10 % av guttene og 6 % av jentene har tatt varer fra butikk uten å betale det siste året. 8 % av guttene og 4 % av jentene har vært i kontakt med politiet for noe galt de har gjort. For de andre regelbruddene er det ingen tydelige forskjeller mellom gutter og jenter.

2.7 Helse og trivsel

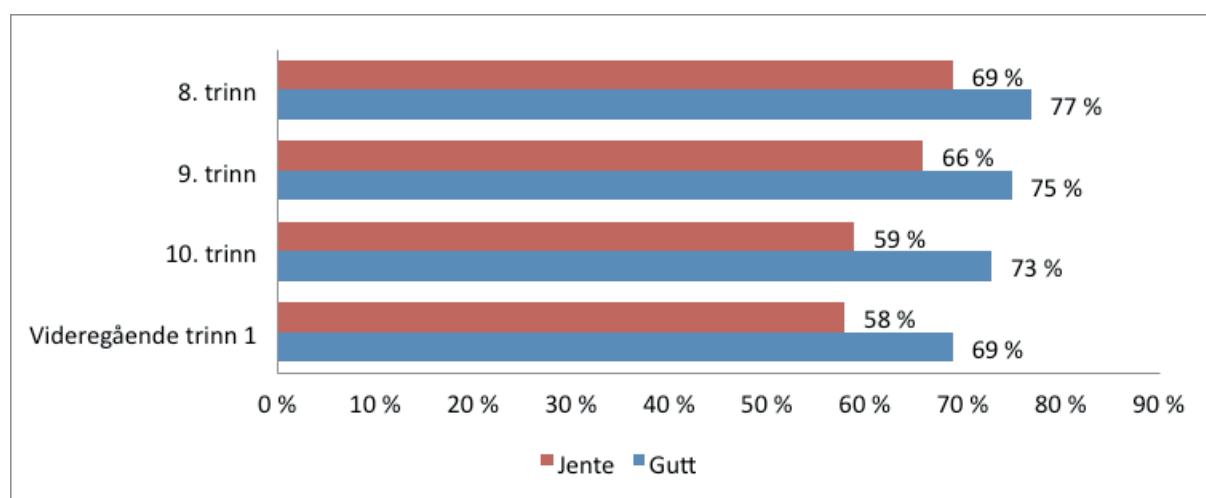
Det viktigste målet for arbeidet med barn og unge er god helse og god trivsel. Med trivsel mener vi da i hvilken grad den enkelte opplever å være tilfreds med livet generelt. Med helse menes den psykiske eller fysiske helsen.

Ungdomstiden kan være en vanskelig tid for mange. Det skjer store endringer, både fysiologisk, sosialt og mentalt, og mange kan ha det utfordrende fra tid til annen. I Ungdataundersøkelsen har ungdommene i Agder blitt spurt ulike spørsmål som skal måle deres helse og trivsel.

Ungdommene er blant annet spurt om hvor fornøyd de er med egen helse. Egenvurdert helse er et mye brukt mål i helseundersøkelser. Hvordan man vurderer egen helse kan blant annet si noe om framtidig bruk av helsetjenester, og framtidig sykdom og dødelighet.¹³

De aller fleste ungdommene i Agder er fornøyd med helsa si. Totalt oppgir 68 % at de er litt fornøyd eller veldig fornøyd med helsa si. 18 % oppgir at de er litt eller svært misfornøyd. Resten er verken fornøyd eller misfornøyd.

Figur 2.41 viser at det er de yngste som er mest fornøyd med helsa si. Det er også guttene som er mest fornøyd. I figuren under ser vi de som er svært eller litt fornøyd med helsa si. Hvis vi bare hadde sett på de som svarer at de er «svært fornøyd» med helsa si, ville vi sett enda større kjønnsforskjeller.

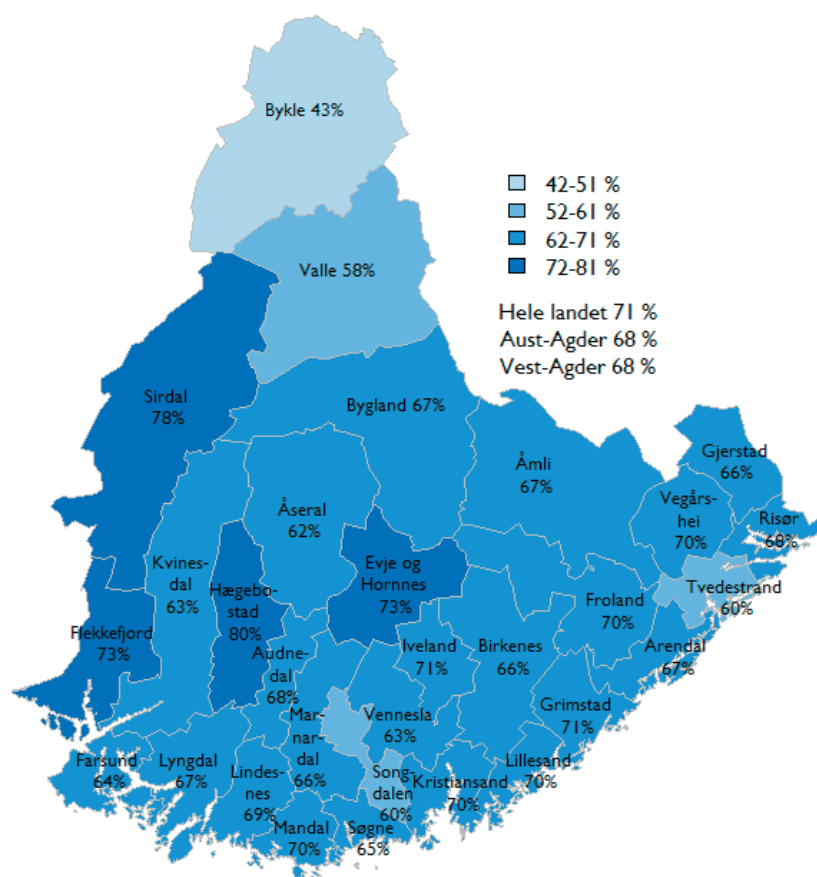
Figur 2.41. Andelen som er litt fornøyd eller svært fornøyd med helsa si

13 Folkehelseinstituttet, <http://www.fhi.no/artikler/?id=70815>

Vi finner en del forskjeller mellom kommunene når det gjelder andelen ungdom som er fornøyd med egen helse – fra kun 43 % i Bykle, til 80 % i Hægebostad. Totalt sett er det litt færre i både Aust- og Vest-Agder som er fornøyd med egen helse (68 %), sammenlignet med landet totalt (71 %). Se figur 2.42.

2.7.1 Selvbilde og kroppsbilde

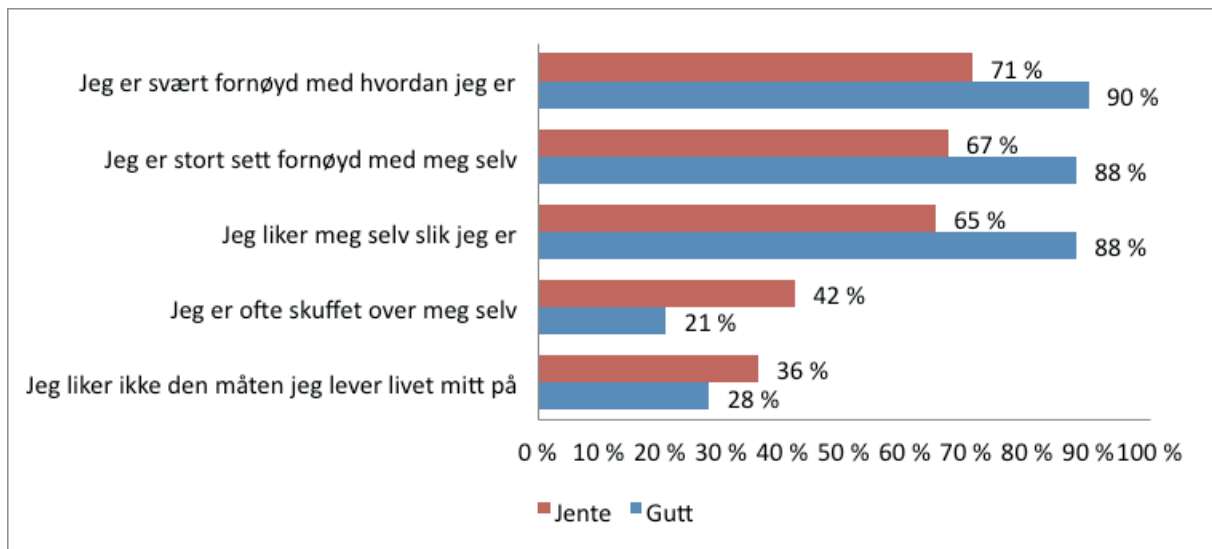
Å være fornøyd med seg selv og måten man lever livet på er en del av det å ha et godt liv. Ungdom er i en fase av livet der det for mange er viktig hvordan de framstår for andre og hva andre synes om dem. Det kan gå ut over selvbildet. Selv om det er normalt å være usikker på seg selv i ungdomsårene, har forskning vist at dårlig selvbilde blant ungdom kan knyttes opp mot andre type problemer (von Soest, 2007).

Figur 2.42. Andelen ungdomsskoleelever og elever på videregående skole bosatt i den aktuelle kommunen som er litt fornøyd eller svært fornøyd med egen helse

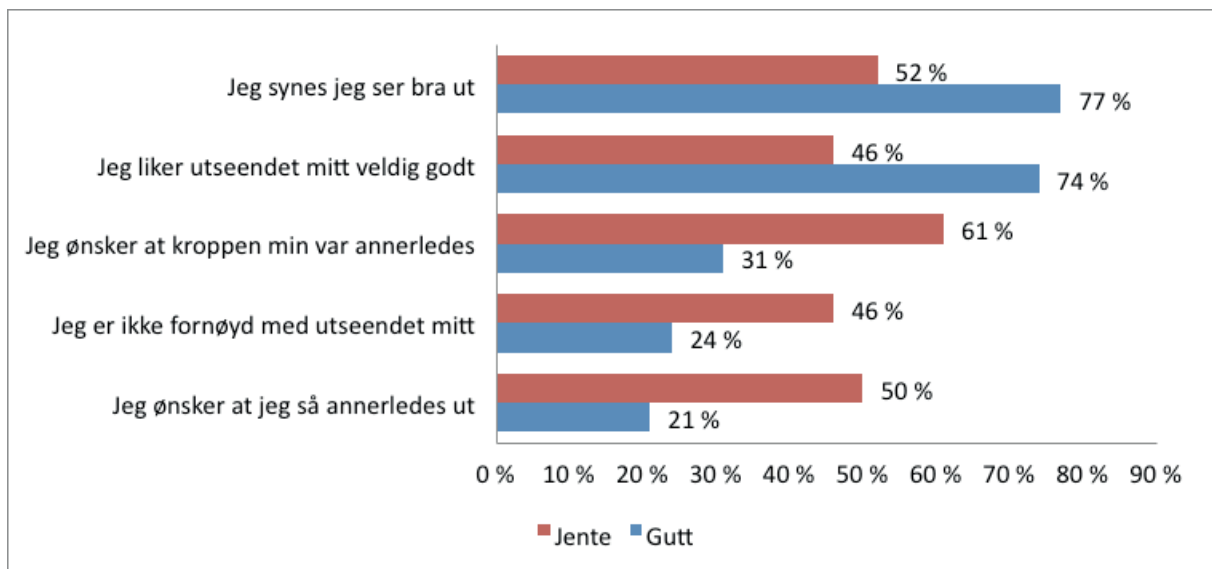
Ungdata-undersøkelsen gir informasjon om selvbildet til ungdom i Agder ved hjelp av fem påstander de har tatt stilling til. Figur 2.43 viser at flertallet har et godt selvbilde. Guttene er imidlertid i større grad fornøyd med seg selv og det livet de lever enn hva jentene er. Mens rundt 90 prosent av guttene oppgir at de er fornøyd med hvordan de er, med seg selv og at de liker seg selv slik de er, svarer i underkant av 70 % av jentene det samme.

36 % av jentene svarer at de ikke liker den måten de lever livet sitt på. Blant guttene er andelen 28 %. Mange jenter oppgir også at de er skuffet over seg selv. Mens 4 av 10 jenter svarer at de ofte er skuffet over seg selv, svarer bare 2 av 10 gutter det samme. Selvbildet blir også noe dårligere i løpet av ungdomstiden.

Figur 2.43. Andelen som svarer at ulike påstander om selvbildet stemmer ganske godt eller stemmer svært godt

Ungdommene har også blitt bedt om å ta stilling til fem påstander om kropp og utseende. Figur 2.44 viser at det er store kjønnsforskjeller i synet på egen kropp og eget utseende. Mens 77 % av guttene synes de ser bra ut, gjelder det samme bare for 52 % av jentene. Hele 61 % av jentene svarer at de ønsker at kroppen deres var annerledes. Det samme gjelder for 31 % av guttene. Halvparten av jentene skulle ønske at de så annerledes ut. Det samme gjelder for 21 % av guttene. Nærmere undersøkelse av datamaterialet viser at kroppsbildet blir dårligere jo eldre ungdommene blir.

Figur 2.44. Andelen som svarer at ulike påstander om kropp og utseende passer svært godt eller nokså godt

2.7.2 Psykisk helse

Psykiske plager som angst, depresjon, og atferdsproblemer er relativt vanlige blant barn og unge. Psykiske plager og vansker kan være belastende, men bare de mest alvorlige tilfellene kvalifiserer til å få en diagnose på en psykisk lidelse. Ifølge Folkehelse rapporten 2014 har 15-20 % av barn og unge i Norge mellom 13 og 18 år nedsatt funksjonsevne på grunn av psykiske plager (Folkehelseinstituttet 2014). For 8 % av disse er plagene så alvorlige at de kvalifiserer til en psykisk lidelse. For de aller fleste er plagene forbigående. Personer som har opplevd psykiske plager i ungdomsårene har imidlertid større risiko for psykiske plager og lidelser senere i livet, i tillegg til at de har større risiko for frafall i videregående skole, rusproblemer og dårlig fysisk helse (Folkehelseinstituttet 2014). Evne til å mestre hverdagslivets krav og utfordringer er viktig for den psykiske helsen. Sosial støtte og sosiale nettverk er viktig for de som sliter med psykiske plager og lidelser.

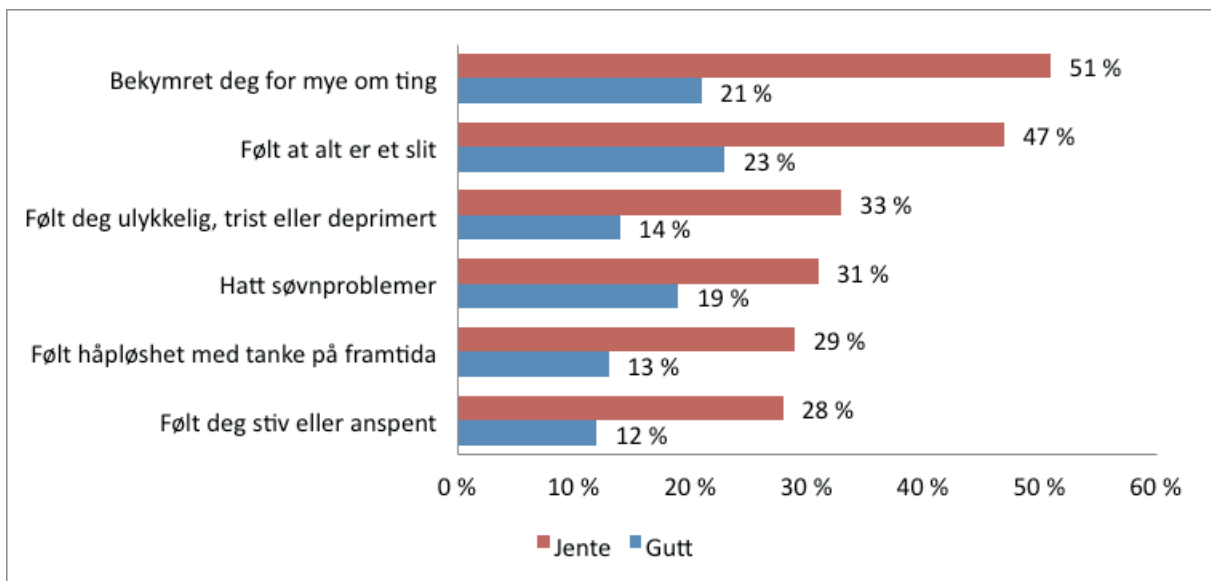

Depressivt stemningsleie

I Ungdata-undersøkelsen har ungdom i Agder fått en rekke spørsmål om deres psykiske helse. Psykiske plager måles med en modifisert versjon av Kandel & Davies Depressive Mood Inventory (DMI) (Bakken, Frøyland og Sletten 2016, s. 90). Spørsmålene brukes blant annet av psykologer for å fange opp depressive symptomer, og de er også brukt i mange ungdomsundersøkelser tidligere (se Frøyland og Sletten 2011, s. 95).

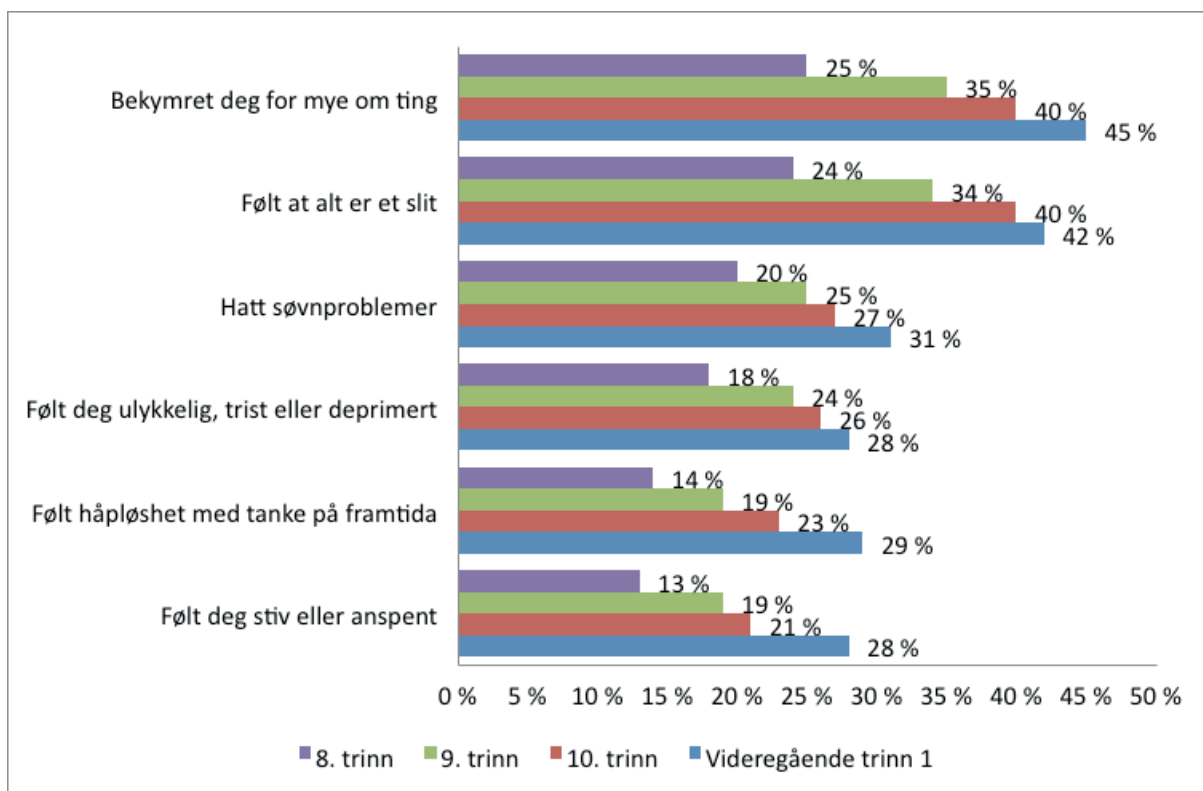
Skalaen består av seks påstander som til sammen skal fange opp unge med depressive symptomer. I undersøkelsen har ungdommene blitt bedt om å oppgi hvor mange ganger i løpet av den siste uka de har vært plaget av følgende; «følt at alt er et slit», «hatt søvnproblemer», «følt deg ulykkelig, trist eller deprimert», «følt håpløshet med tanke på framtida», «følt deg stiv eller anspent» og «bekymret deg for mye om ting». Svaralternativene spenner fra «ikke plaget i det hele tatt» til «veldig mye plaget».

Figur 2.45 viser at det å bekymre seg mye om ting og det å føle at alt er et slit er mest utbredt. Omtrent halvparten av jentene oppgir at de har vært ganske mye eller veldig mye plaget av dette i løpet av den siste uken. Litt over 20 % av guttene har opplevd det samme. På alle de andre målene ser vi at det er langt flere jenter enn gutter som er plaget.

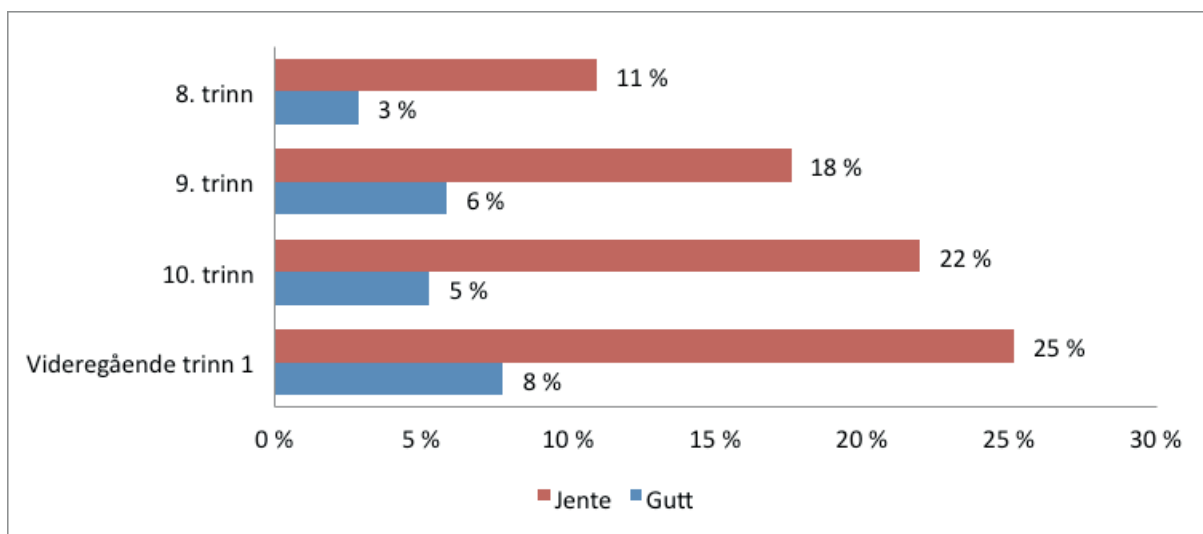
Figur 2.45. Andelen som har vært ganske mye eller veldig mye plaget av ulike symptomer på et depressivt stemningsleie i løpet av den siste uka

Figur 2.46 viser at alle symptomene på et depressivt stemningsleie øker med alderen.

Figur 2.46. Andelen som har vært ganske mye eller veldig mye plaget av ulike symptomer på et depressivt stemningsleie i løpet av den siste uka

For å kartlegge andelen som er mye plaget av depressive symptomer har vi sett på hvor mange av ungdommene som ukentlig er ganske mye eller veldig mye plaget av 5-6 av de ulike symptomene på et depressivt stemningsleie. I figur 2.47 ser vi at dette gjelder for 3 til 4 ganger så mange jenter som gutter på hvert trinn, og at andelen som er plaget øker med alder. En av fire jenter på VG1 sier at de i løpet av den siste uka har vært plaget av 5-6 av de 6 ulike symptomene på et depressivt stemningsleie.

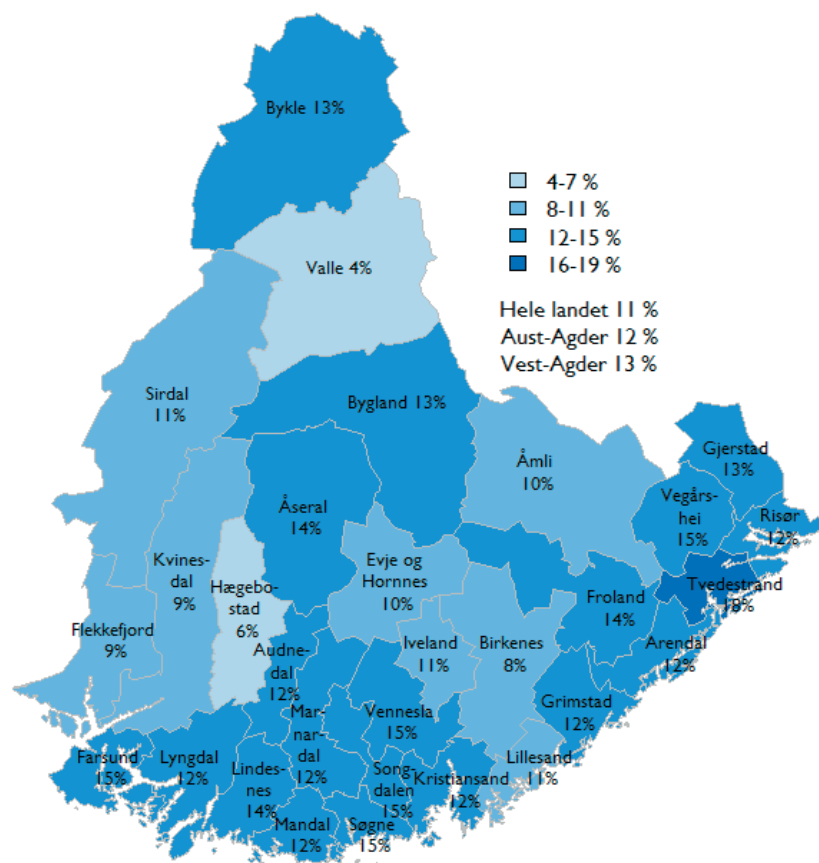

Figur 2.47. Andelen som har vært plaget av 5-6 av de 6 ulike symptomene på et depressivt stemningsleie i løpet av den siste uka

I figur 2.48 ser vi på andelen ungdom i de ulike kommunene i Agder som svarer at de har vært plaget av 5-6 av de 6 ulike symptomene på et depressivt stemningsleie i løpet av den siste uka. Her ser vi også store variasjoner mellom kommunene – fra 4 % i Valle til 18 % i Tvedestrand.

Angst

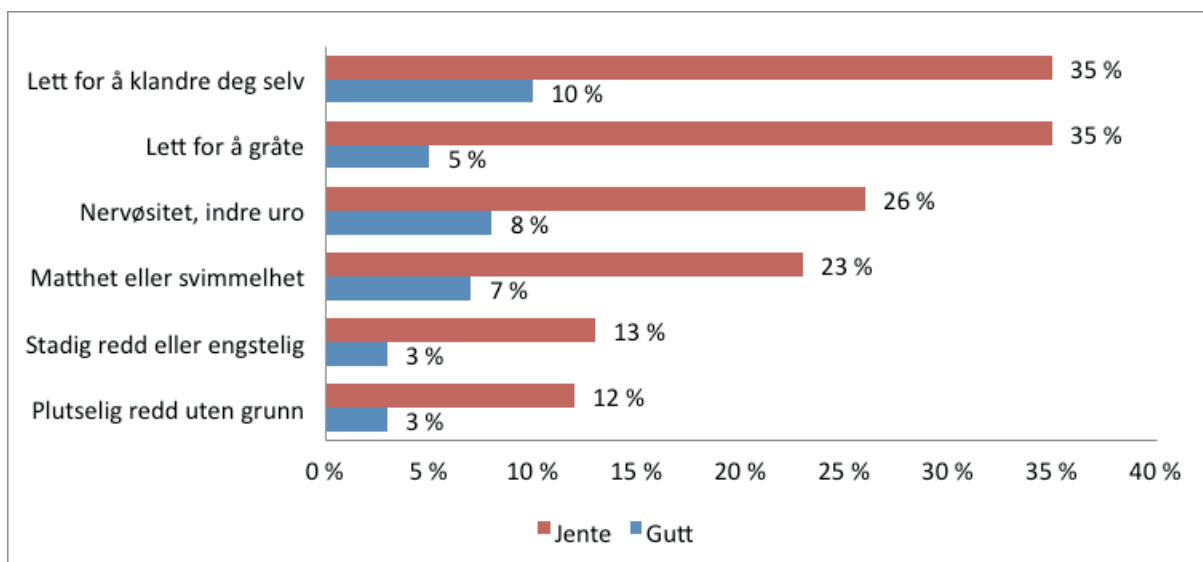
I Ungdata-undersøkelsen har ungdom i Agder fått en rekke spørsmål om ulike symptomer på angst. Mens depressivt stemningsleie er kjennetegnet ved følelsesmessige symptomer som lavt stemningsleie, lav selvfølelse og vedvarende motløshet, innebærer angst i større grad redsel og frykt, og har en tydeligere fysiologisk komponent. I Ungdata måles angstsymptomer på en lignende måte som depressive symptomer. Ungdommene skal ta stilling til seks plager som er hentet fra Hopkins Symptom Checklist (Bakken, Frøyland og Sletten 2016, s. 92).

Figur 2.48. Andelen ungdomsskoleelever og elever på videregående skole bosatt i den aktuelle kommunen som har vært plaget av 5-6 av de 6 ulike symptomene på et depressivt stemningsleie i løpet av den siste uka

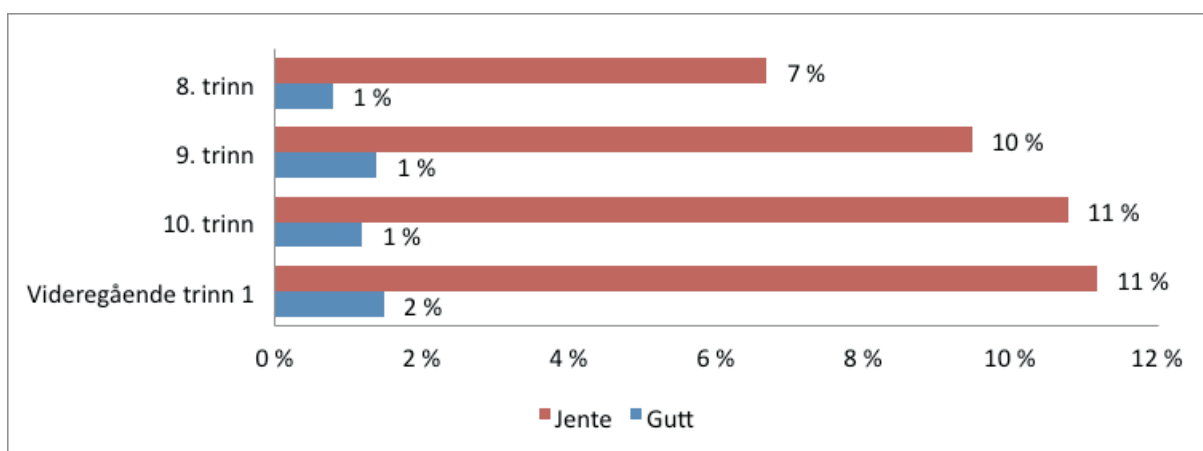
I undersøkelsen har ungdommene blitt bedt om å oppgi hvor mange ganger i løpet av den siste uka de har vært plaget av følgende: «lett for å klandre seg selv», «lett for å gråte», «nervøsitet, indre uro», «matthet eller svimmelhet», «stadig redd eller engstelig» eller «plutselig redd uten grunn». Disse symptomene brukes for å måle om ungdommene har symptomer på angst.

Denne typen plager er mindre utbredt enn de depressive symptomene. I figur 2.49 ser vi at det er betydelige forskjeller mellom jenter og gutter når det gjelder symptomer på angst. Det både jenter og gutter i størst grad svarer er at de har vært ganske mye eller veldig mye plaget av i løpet av siste uke er at de har hatt lett for å klandre seg selv.

Figur 2.49. Har du i løpet av den siste uka vært plaget av noe av dette?

For å kartlegge andelen som er mye plaget av symptomer på angst har vi sett på hvor mange av ungdommene som ukentlig er ganske mye eller veldig mye plaget av 5-6 av de ulike symptomene på angst. I figur 2.50 ser vi at dette gjelder for opptil 11 ganger så mange jenter som gutter (i 10. trinn), og at omfanget av jenter som er plaget øker med alder.

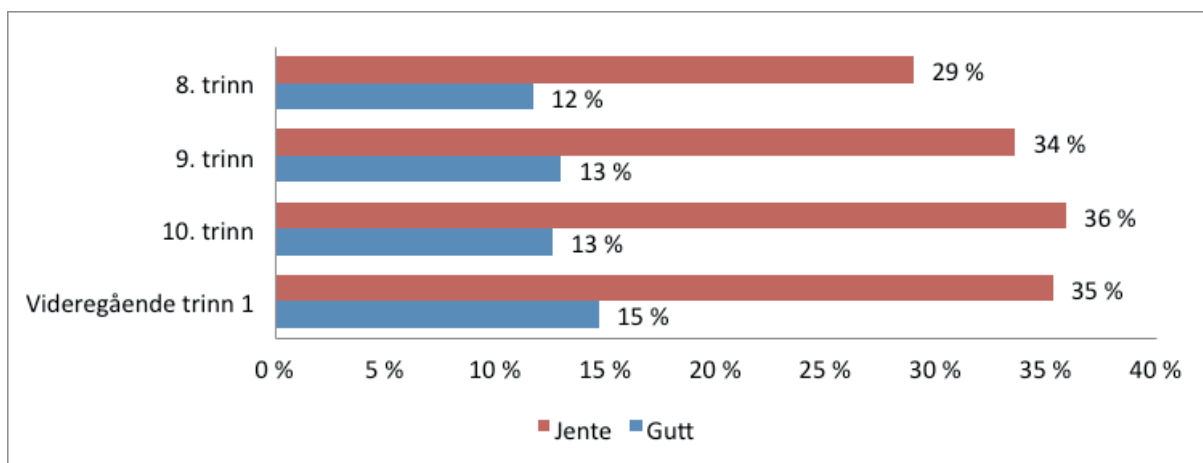

Figur 2.50. Andelen som har vært plaget av 5-6 av de 6 ulike symptomene på angst i løpet av den siste uka

Selvskading og forsøk på selvmord

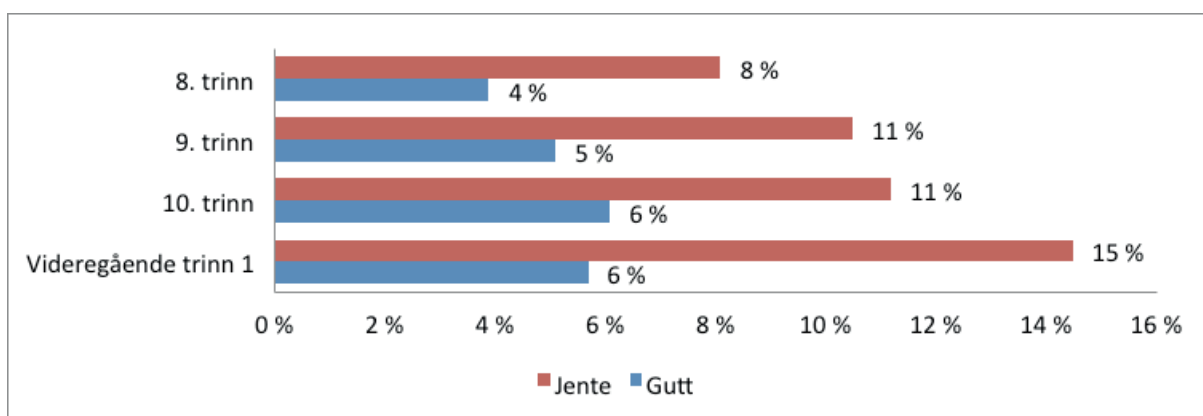
Ungdommene på ungdomsskolenivå i 19 av de 30 kommunene i Agder, samt alle elevene på videregående skole, har hatt med spørsmål om forsøk på selvskading og selvmord.

I figur 2.51 ser vi at det er et stort flertall av jenter som har forsøkt å skade seg selv. Andelen som har forsøkt å skade seg selv øker litt med alder.

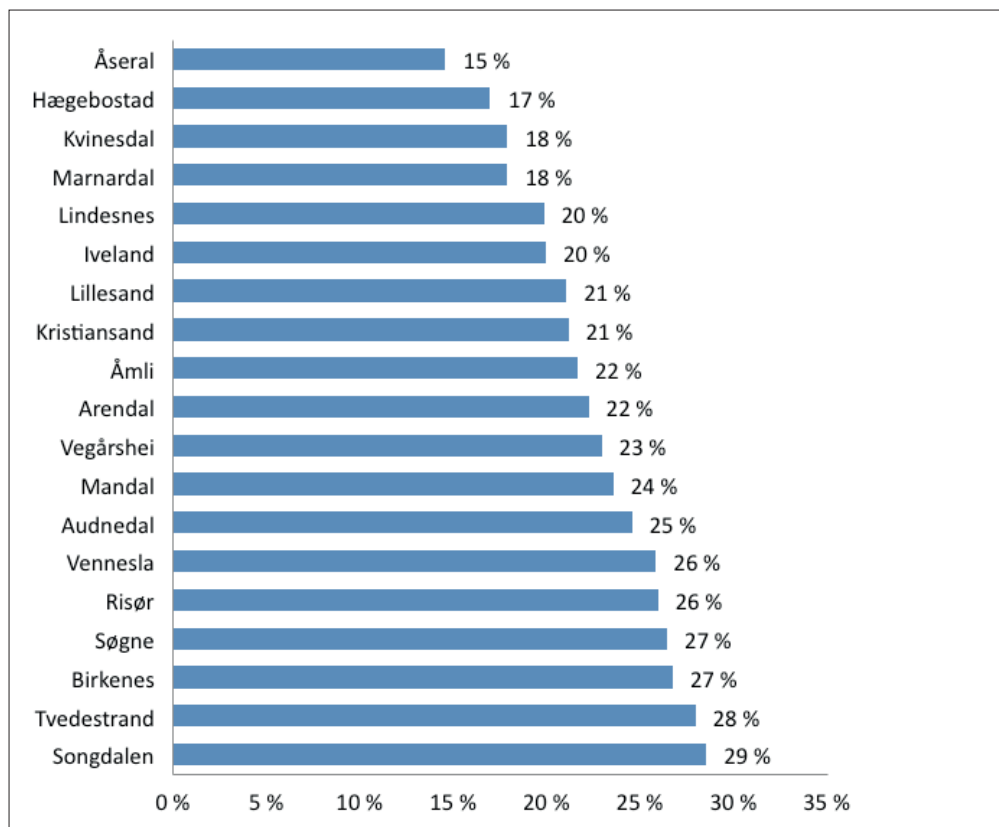
Figur 2.51. Har du noen gang forsøkt å skade deg selv? Andel som har svart ja.

I figur 2.52 ser vi at det også er et stort flertall av jenter, sammenlignet med gutter, som svarer at de har forsøkt å ta sitt eget liv. Andelen som har forsøkt å ta sitt eget liv øker med alder.

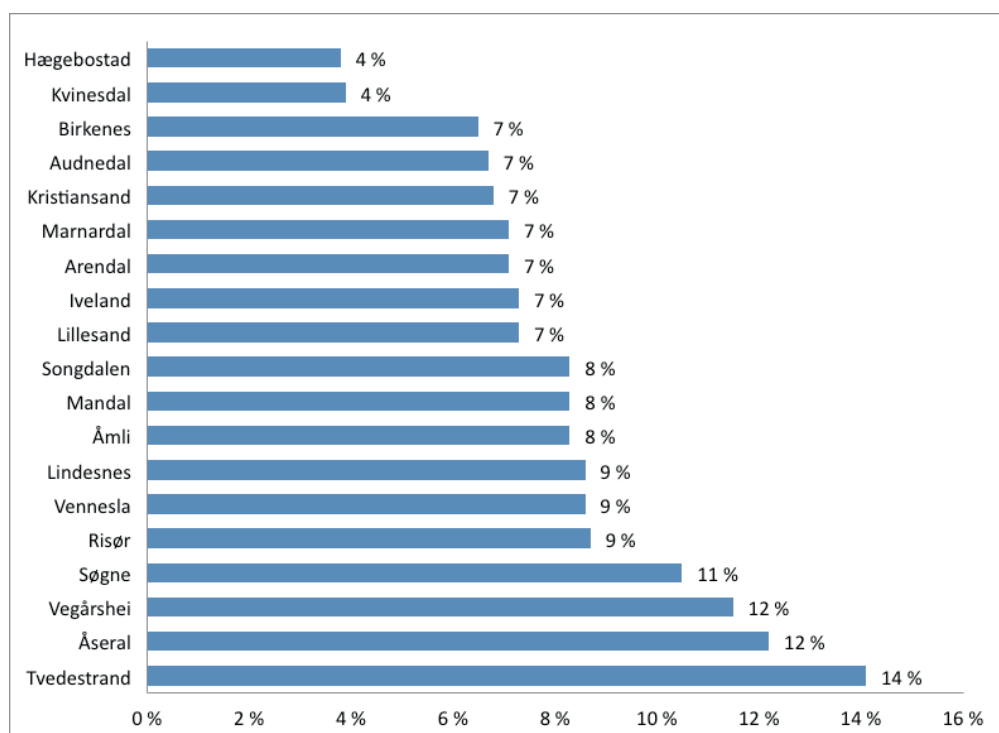
Figur 2.52. Har du noen gang forsøkt å ta ditt eget liv? Andel som har svart ja.

I figur 2.53 ser vi andelen ungdom i den enkelte kommune som hadde med spørsmålet om selvskading, som svarer at de noen gang har forsøkt å skade seg selv.

Figur 2.53. Andel ungdomsskole-elever som svarer at de noen gang har forsøkt å skade seg selv

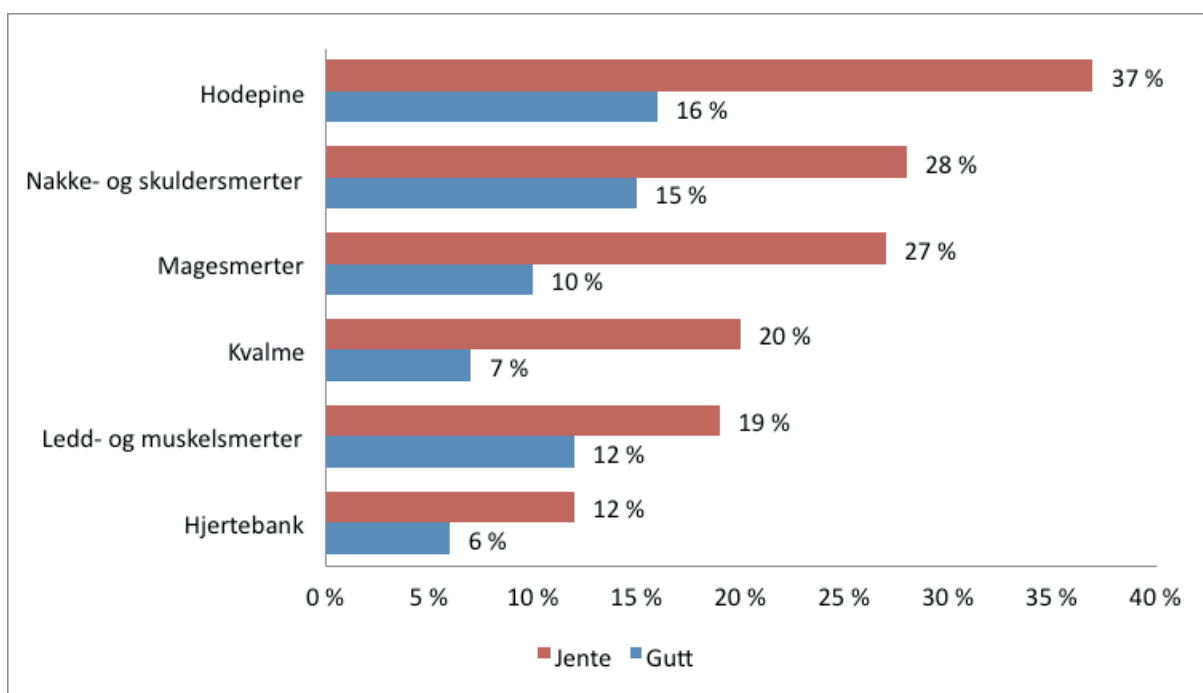
De samme ungdommene som ble spurt om selvskading ble også spurt om de noen gang har forsøkt å ta sitt eget liv. I figur 2.54. ser vi andelen i den enkelte kommune som hadde med dette spørsmålet, som svarer at de noen gang har forsøkt å ta sitt eget liv.

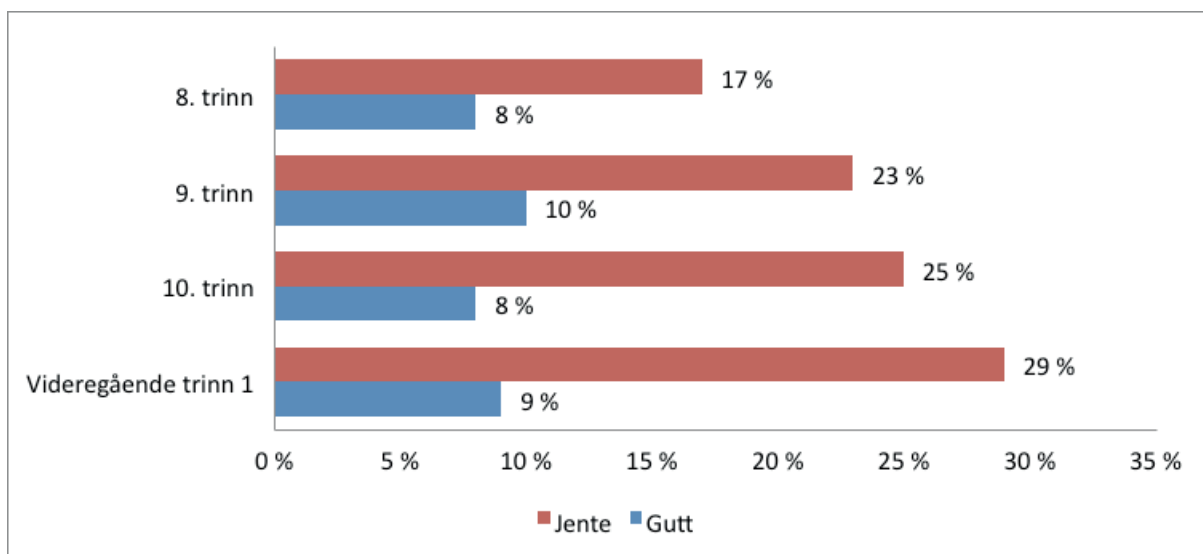
Figur 2.54. Andel ungdomsskole-elever som svarer at de noen gang har forsøkt å ta sitt eget liv

2.7.3 Fysisk helse

I Ungdata-undersøkelsen har ungdommene i Agder blitt spurt om hvor ofte de har hatt ulike fysiske helseplager i løpet av den siste måneden. Figur 2.55 viser at hodepine er den vanligste plagen, både hos gutter og jenter, etterfulgt av nakke- og skuldersmerter og magesmerter. 37 % av jentene og 16 % av guttene svarer at de har hatt hodepine mange ganger eller daglig i løpet av den siste måneden. 28 % av jentene og 15 % av guttene har mange ganger eller daglig hatt nakke- og skuldersmerter. Mange – særlig jentene – har også hatt magesmerter. 20 % av jentene og 7 % av guttene har mange ganger eller daglig hatt kvalme. 19 % av jentene og 12 % av guttene har mange ganger eller daglig hatt ledd- og muskelsmerter. 12 % av jentene og 6 % av guttene har mange ganger eller daglig hatt hjertebank.

Figur 2.55. Andelen som har hatt ulike fysiske helseplager mange ganger eller daglig i løpet av siste måned

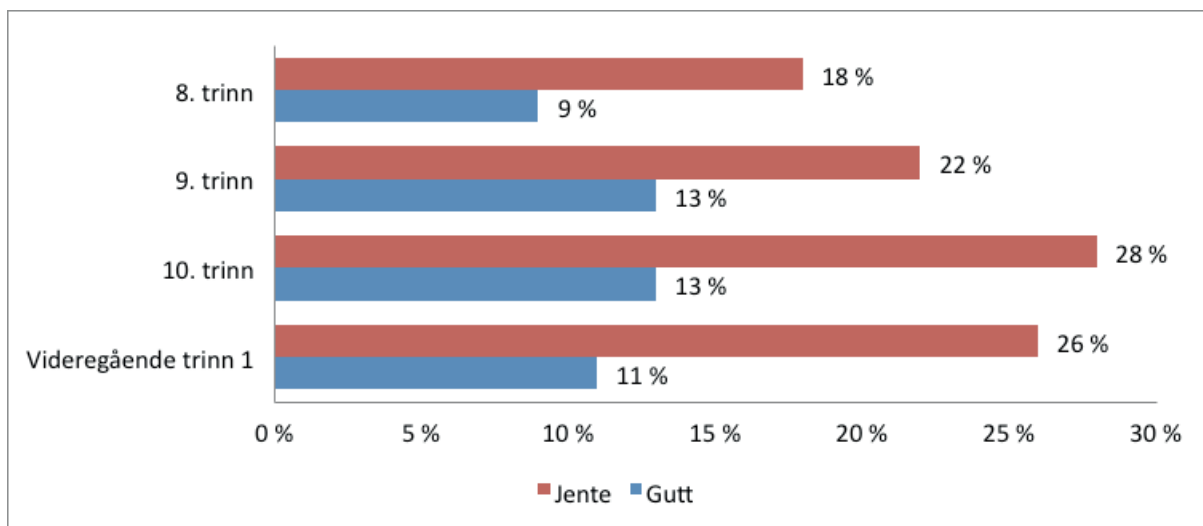

Figur 2.56. Andelen som har vært plaget av 3 eller flere av de 6 ulike fysiske helseplagene mange ganger eller daglig den siste måneden

For å kartlegge andelen som er mye plaget av fysiske plager har vi sett på hvor mange av ungdommene som har hatt 3 eller flere av de 6 ulike fysiske helseplagene mange ganger eller daglig den siste måneden. Figur 2.56 viser at over dobbelt så mange jenter som gutter har 3 eller flere fysiske helseplager mange ganger eller daglig. Andelen som har 3 eller flere fysiske helseplager øker med alderen for jentene, mens den holder seg ganske stabil for guttene.

I Ungdata-undersøkelsene i Vestfold og i Telemark ble det påvist stor samvariasjon mellom fysiske og psykiske helseplager (Vardheim 2013 og Aase, Bentsen og Møller 2015). Det ble i Vardheims rapport foreslått at de fysiske helseplagene kanskje vel så mye er symptomer på psykisk uhelse. Også i Ungdata-undersøkelsen i Agder ser vi stor samvariasjon mellom fysiske og psykiske helseplager. Blant de som svarer at de ikke har hatt noen psykiske helseplager den siste uka, er det 77 % som ikke har hatt noen fysiske helseplager den siste måneden. Men for de som har hatt 5-6 psykiske plager den siste uka, er det kun 15 % som ikke har hatt fysiske helseplager den siste måneden.

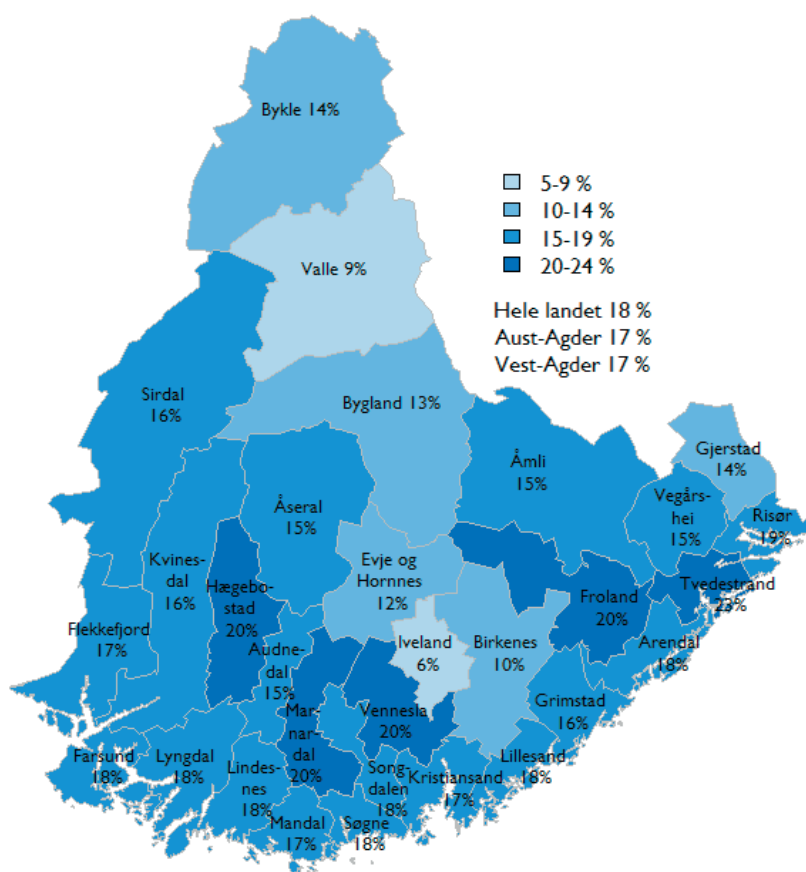

Figur 2.57. Andel ungdom som har brukt reseptfrie medikamenter (Paracet, Ibux og lignende) minst ukentlig den siste måneden

2.7.4 Bruk av reseptfrie medikamenter

Det ble i Ungdata-undersøkelsen i Agder spurt om bruk av reseptfrie medikamenter i løpet av den siste måneden. 36 % av ungdommene svarer at de ikke har brukt reseptfrie medikamenter i løpet av den siste måneden. 46 % svarer at de har brukt dette sjeldnere enn én gang i uka. 10 % har brukt det minst ukentlig, 6 % flere ganger i uka og 2 % daglig.

Ikke overraskende finner vi at det er hyppigere bruk av reseptfrie medikamenter hos jenter enn hos gutter. Vi finner også at omfanget i bruken øker gjennom ungdomsskolen, men går litt ned på videregående skole. Dette gjelder både for jentene og guttene.

Figur 2.58. Andelen ungdomsskoleelever og elever på videregående skole bosatt i den aktuelle kommunen som har brukt reseptfrie medikamenter (Paracet, Ibux og lignende) minst ukentlig den siste måneden

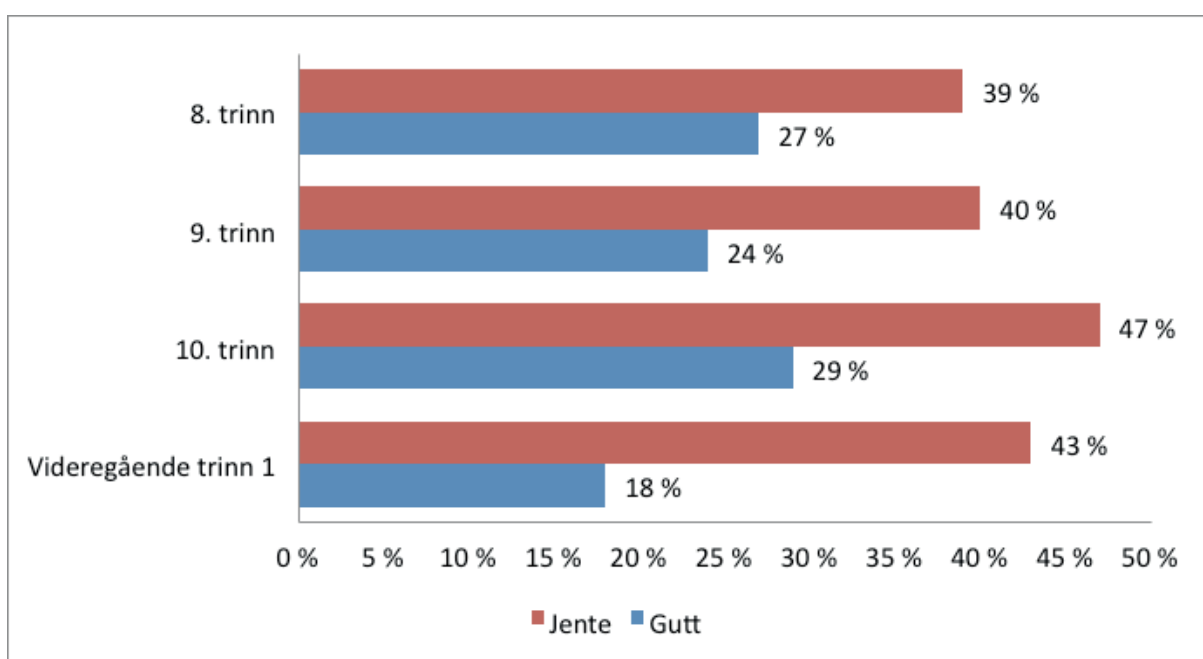
Vi finner også at det er en del variasjoner mellom kommunene i bruk av reseptfrie medikamenter – fra 6 % som har brukt dette minst ukentlig i Iveland til 23 % i Tvedestrand. Agderfylkene totalt sett ligger litt under nasjonale tall (17 % i Agder mot 18 % nasjonalt).

2.8 Tjenestetilbudet

2.8.1 Skolehelsetjenesten

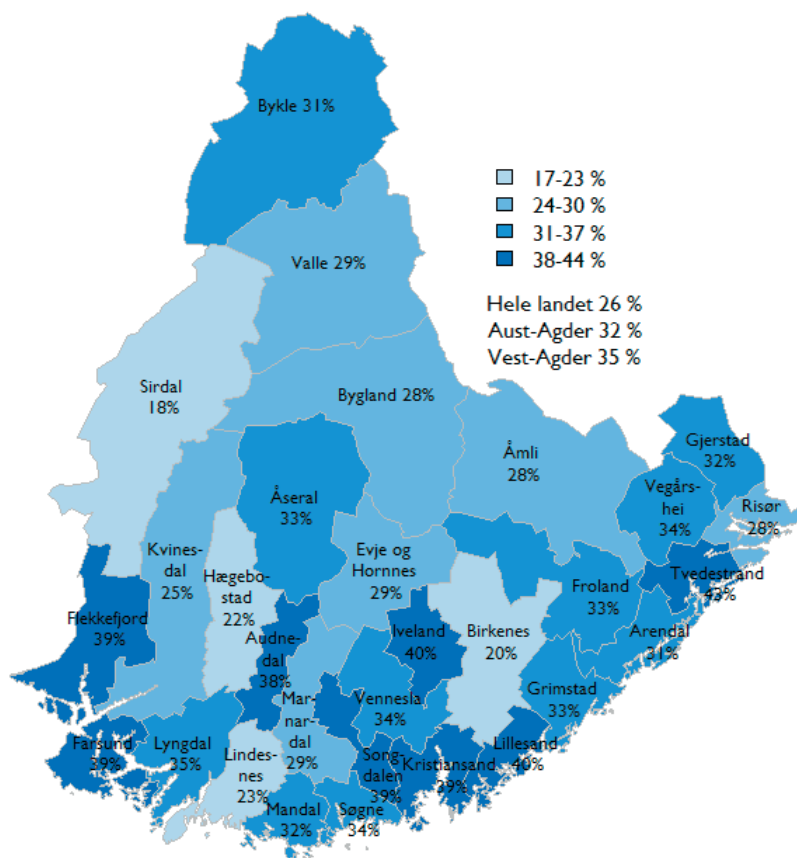
Skolehelsetjenesten er en helsefremmende og forebyggende tjeneste, som skal være lett tilgjengelig for alle. Skolehelsetjenesten er gratis, og er et lovpålagt tilbud i alle kommuner. I Ungdata-undersøkelsen har ungdommer i Agder blitt spurt om de har brukt helsesøster/ skolehelsetjenesten i løpet av det siste året. Totalt oppgir 34 % at de har brukt helsesøster/ skolehelsetjenesten minst en gang i løpet av det siste året. Dette er en del høyere enn de nasjonale Ungdata-tallene der 26 % oppgir det samme.

Figur 2.59 viser at det er langt flere jenter enn gutter som oppsøker helsesøster/ skolehelsetjenesten.

Figur 2.59. Andelen som har brukt helsesøster/skolehelsetjenesten minst en gang i løpet av det siste skoleåret

Figur 2.60 viser at bruken av helsesøster/skolehelsetjenesten varierer en del mellom kommunene – fra 18 % i Sirdal som har brukt skolehelsetjenesten minst en gang i løpet av det siste året, til 42 % i Tvedestrand. Vi finner også at det er langt flere både i Aust-Agder (32 %) og i Vest-Agder (35 %) som svarer at de har brukt helsesøster/skolehelsetjenesten minst en gang i løpet av siste år, sammenlignet med resten av landet (26 %).

Figur 2.60. Andelen ungdomsskoleelever som har brukt helsesøster/skolehelsetjenesten minst en gang i løpet av det siste året

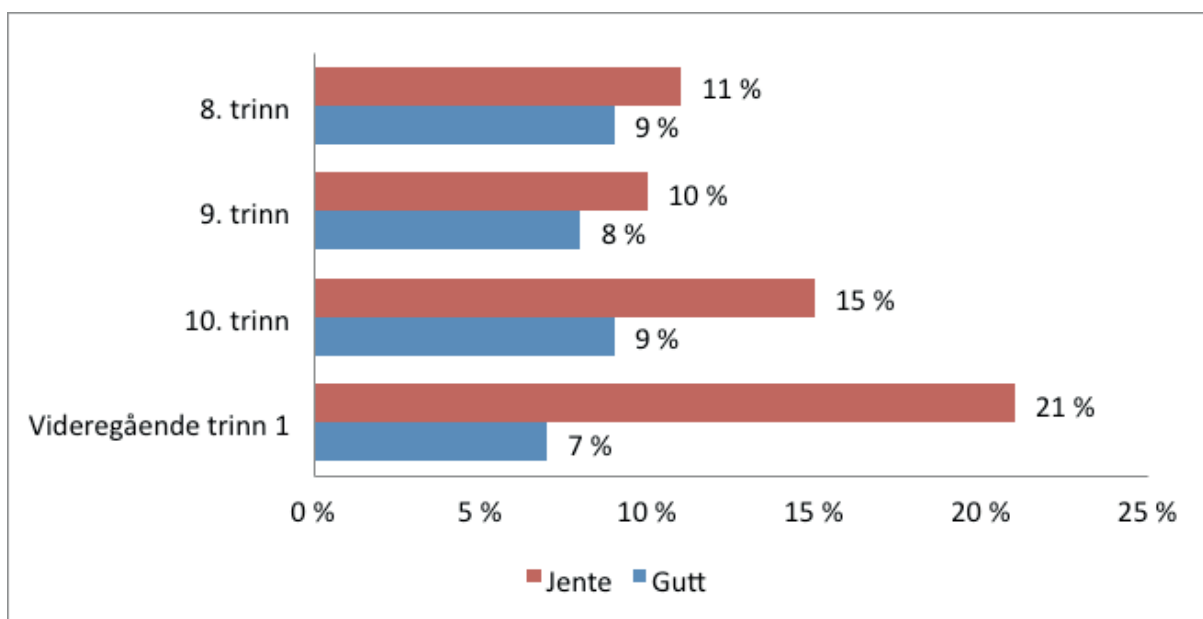
I Agder har vi ikke spurt om grunnen til at ungdommene har brukt skolehelsetjenesten. Vi har også erfart at elevene definerer «bruk» av helsestasjonen på ulike måter. Noen regner rutinemessig besøk på helsestasjonen, som vaksinasjoner, som bruk, mens andre ikke regner dette med.

2.8.2 Helsestasjon for ungdom

Helsestasjon for ungdom er et gratis tilbud for ungdom mellom 13 og 20 år som finnes i de fleste kommuner. Hvor ofte og hvor lenge helsestasjonen er åpen varierer mye mellom kommunene og noen kommuner samarbeider også med andre kommuner om tjenesten.

I Ungdata-undersøkelsen har ungdom i Agder blitt spurt om det er helsestasjon for ungdom i kommunen deres, og om de har brukt denne. 58 % på ungdomsskolen og 70 % på videregående skole svarer at det er helsestasjon for ungdom i deres kommune. På begge skolenivå er det 3 % som svarer at det ikke er helsestasjon, mens de resterende svarer at de ikke vet om det er helsestasjon for ungdom i deres kommune.

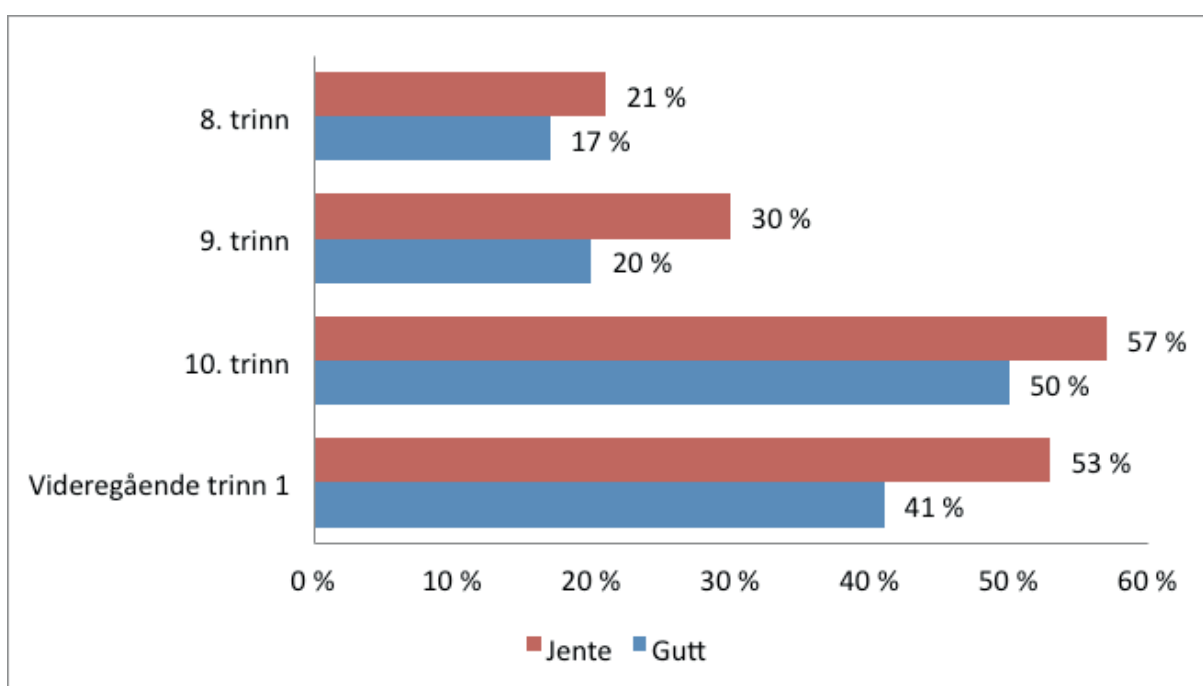
Figur 2.61 viser at det er langt flere jenter enn gutter som bruker helsestasjon for ungdom. Bruken øker jo eldre ungdommene blir, men dette gjelder bare for jentene. Mens 11 % av jentene på 8. trinn hadde vært på helsestasjon for ungdom minst en gang det siste året, gjelder det samme for 21 % av jentene på videregående trinn 1.

Figur 2.61. Andelen som har brukt helsestasjon for ungdom minst en gang det siste året

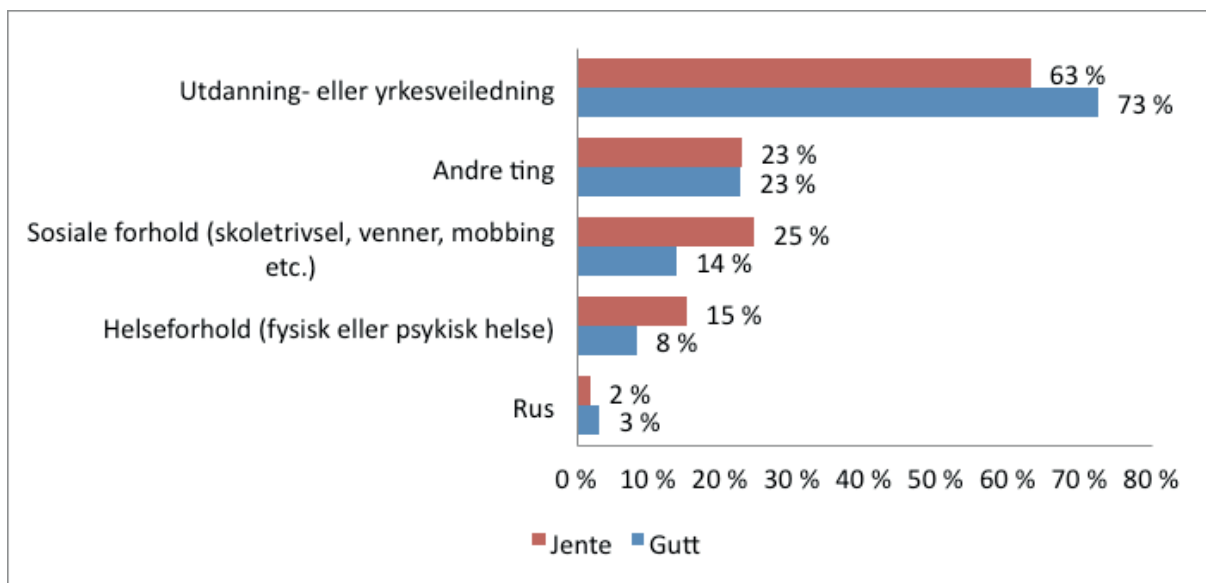
2.8.3 Skolerådgiver, sosialrådgiver eller miljøarbeider

I «Ung i Agder 2016» hadde vi også med et spørsmål om bruk av skolerådgiver, sosialrådgiver eller miljøarbeider. Dette er fagfolk som kan fange opp mange av de problemene vi tradisjonelt tenker en helsesøster skal fange opp. På 10. trinn og VG1 er det langt flere som har brukt disse enn som har brukt helsesøster/skolehelsetjenesten. Vi finner også mindre forskjeller mellom kjønnene i bruk av skolerådgiver, sosialrådgiver eller miljøarbeider enn i bruk av helsesøster/skolehelsetjenesten.

Figur 2.62. Andel som har brukt skolerådgiver, sosialrådgiver eller miljøarbeider det siste året (voksenpersoner som har til oppgave å veilede elever eller bidra til å bedre miljøet på skolen)?

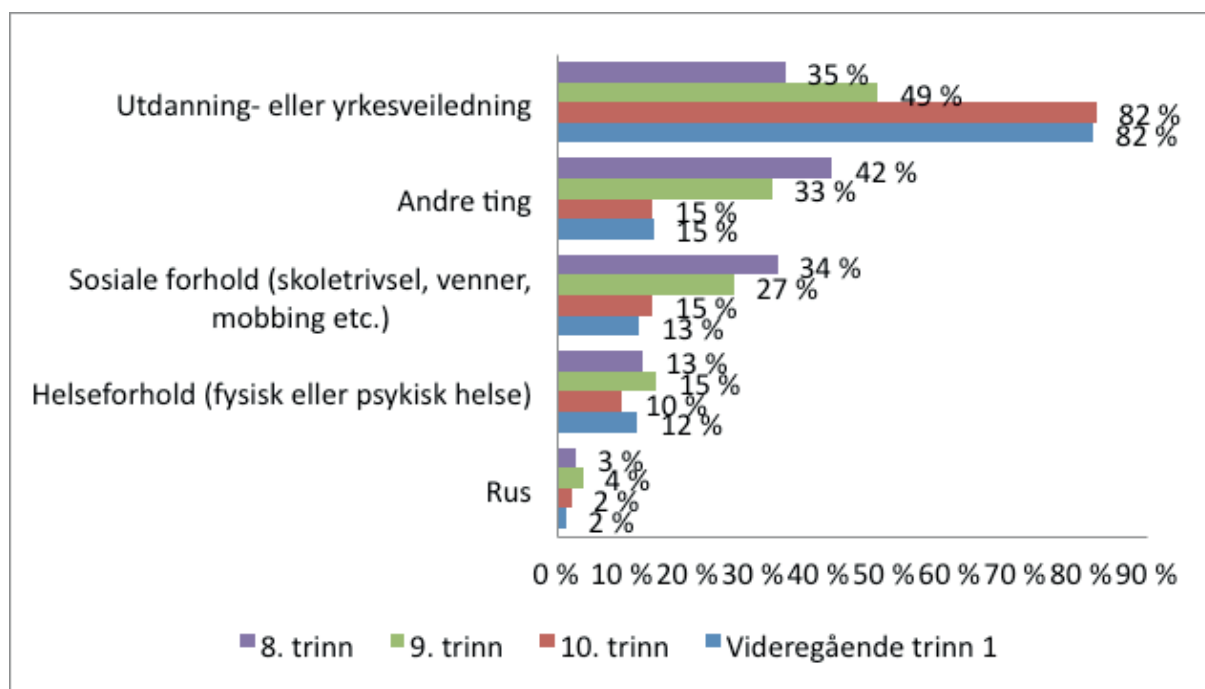
I figur 2.63 ser vi at mange tar kontakt med skolerådgiver, sosialrådgiver eller miljøarbeider på grunn av utdannings- eller yrkesveiledning. Men det er også mange som tar kontakt på grunn av sosiale forhold (skoletrivsel, venner, mobbing, etc.) og ulike helseforhold (fysisk eller psykisk helse). Det er flest gutter som tar kontakt på grunn av utdannings- eller yrkesveiledning, mens det er et stort flertall av jenter som tar kontakt på grunn av sosiale forhold eller helseforhold.

Figur 2.63. Hva er grunnen til at du har brukt skolerådgiver, sosialrådgiver eller miljøarbeider?

I figur 2.64 ser vi også at det er betydelige forskjeller mellom de ulike trinnene når det gjelder grunnene til at de tar kontakt med skolerådgiver, sosialrådgiver eller miljøarbeider. Det er spesielt elevene på 10. trinn eller VG1 som tar kontakt på grunn av utdannings- eller yrkesveiledning. Det er spesielt elevene på 8. og 9. trinn som tar kontakt på grunn av «andre ting» og «sosiale forhold».

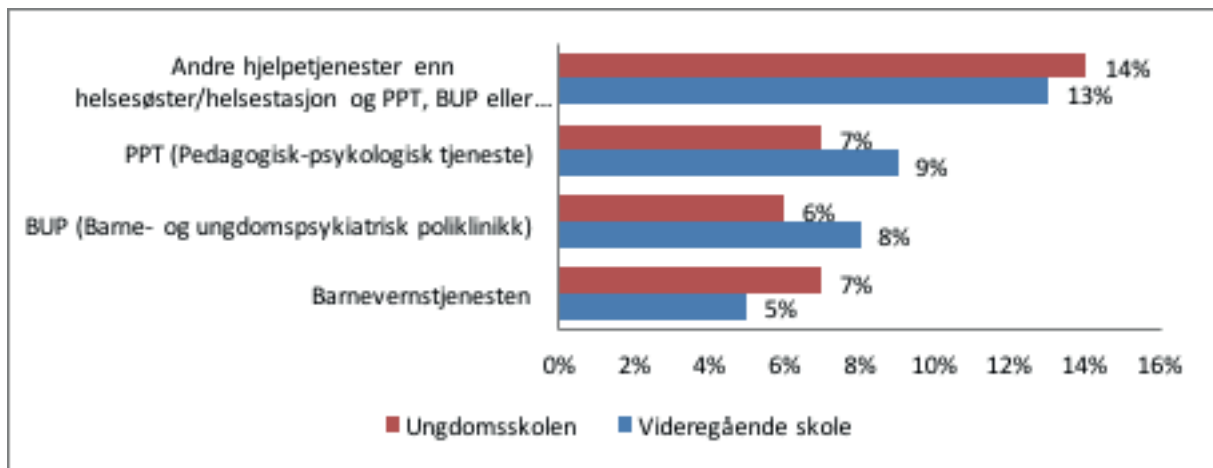

Figur 2.64. Hva er grunnen til at du har brukt skolerådgiver, sosialrådgiver eller miljøarbeider?

2.8.4 Andre hjelpetjenester

Ungdommene har også blitt spurt om de noen gang har vært i kontakt med andre type hjelpetjenester.

13 % av elevene i videregående skole og 14 % av elevene i ungdomsskolen har vært i kontakt med andre hjelpetjenester enn helsesøster/helsestasjon og PPT, BUP og barnevernet. 9 % av elevene i videregående skole og 7 % av elevene i ungdomsskolen har vært i kontakt med PPT det siste året, 8 % av elevene i videregående skole og 6 % av elevene i ungdomsskolen har vært i kontakt med BUP det siste året og 5 % av elevene i videregående skole og 7 % av elevene i ungdomsskolen har vært i kontakt med barnevernstjenesten det siste året.

Figur 2.65. Andelen som noen gang har vært i kontakt med ulike hjelpetjenester

3

Sosioøkonomiske oppvekstforskjeller hos ungdom i Agder

Tekst: Rosanne Kristiansen

Foreldrenes ressurser er viktige for barn og unges levekår, og sosioøkonomisk bakgrunn har betydning for en rekke områder, slik som skolegang, helsevaner og senere deltakelse i arbeidslivet (Dahl m.fl. 2014). Blant voksne finner vi at personer med lengre utdanning og høy inntekt har bedre helse enn personer med lav utdanning og lav inntekt. Det samme forholdet finner vi også for barn og unge som vokser opp i familier med en lav sosioøkonomisk posisjon.

Tormod Bøe ved Regionalt kunnskapssenter for barn og unge Vest (RKBU Vest) har gjort en oppsummering av ledende perspektiver innenfor den psykologiske forskningen om sammenhengen mellom lav sosioøkonomisk status og psykiske vansker hos barn og unge. Han viser blant annet til at sosiale forskjeller i språk-, sosioemosjonell- og kognitiv utvikling har betydning for barns helse og trivsel, og for mulighetene til å lykkes i skolegang og arbeidsliv (Bøe 2015).

Man finner også en sammenheng mellom sosioøkonomiske ressurser og ulikhet i sosiale relasjoner. Høyere utdanning, inntekt og yrkesaktivitet øker sjansen for større sosiale nettverk, mens lavere husholdningsinntekt oftere er en barriere for sosial deltakelse (Barstad og Sandvik 2015).

Kunnskap om hvordan foreldrenes utdanning og inntekt har betydning for barn og unge er nyttig i samfunnsutviklingsprosesser og i utformingen av tjenester rettet mot barn. Det å jobbe for å redusere sosial ulikhet er også et overordnet mål i folkehelsearbeidet.

Mange av de sosiale forskjellene i Norge lar seg beskrive som en «gradient» av forskjeller, der avstanden øker for hvert trinn man beveger seg oppover i et sosioøkonomisk hierarki (Bakken, Frøyland og Sletten 2016, s. 13). I denne artikkelen rangerer vi foreldrenes sosioøkonomiske status (også kalt SØS) etter et mål som NOVA laget til sin rapport «Sosiale forskjeller i unge liv» (ibid.)¹⁴ NOVAs mål skal fange opp omfanget av sosioøkonomiske ressurser som ungdom har tilgang til gjennom familien sin. SØS-målet inneholder opplysninger om foreldrenes utdanningsnivå, antall bøker i hjemmet og tilgangen til ulike materielle goder, herunder tilgang til eget soverom, antall biler i familien, antall datamaskiner i familien og ferieturer med familien.

¹⁴ For en mer detaljert beskrivelse av SØS-målet, se NOVA sin rapport: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NOVA/Publikasjoner/Rapporter/2016/Sosiale-forskjeller-i-unges-liv>

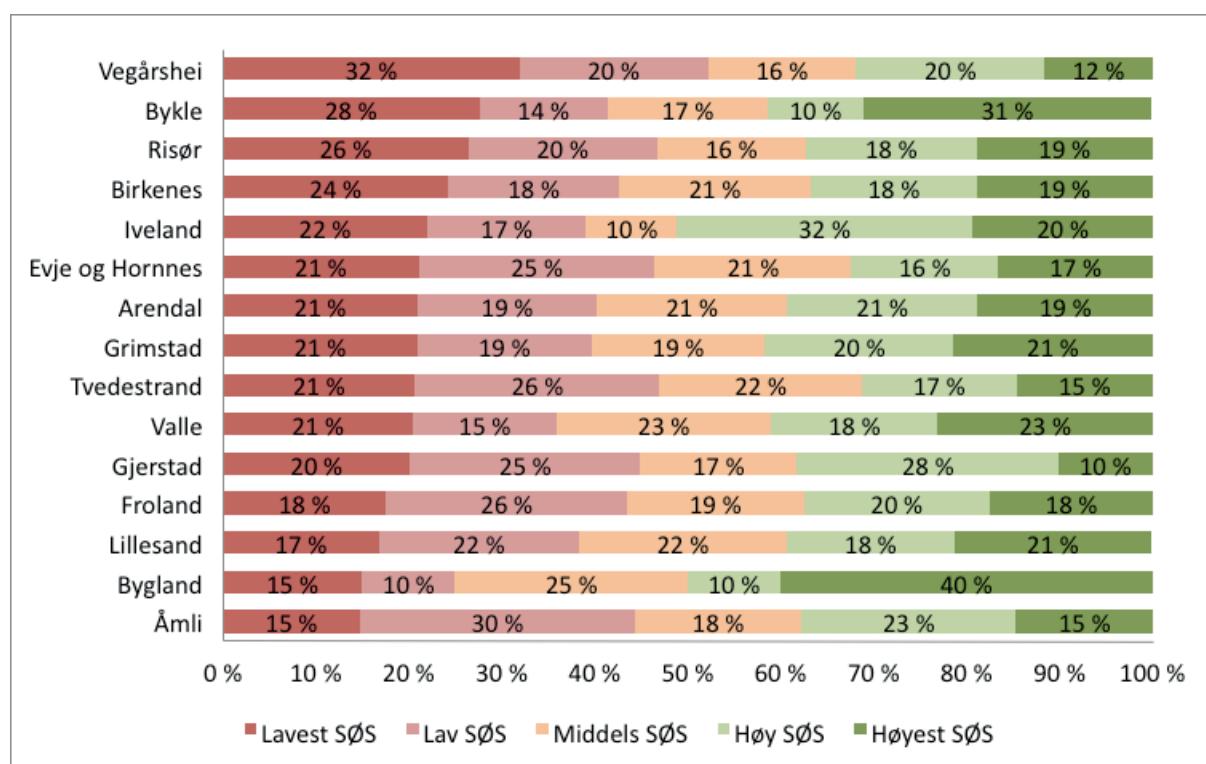
NOVA har blant annet testet målet opp mot ungdommenes skolekarakterer, og mener at målet fanger opp sentrale sider ved familiens sosioøkonomiske status på en god måte. NOVA viser at man gjennom å konstruere en felles indeks basert på dimensjonene i SØS-målet trolig vil få et robust og valid mål på familiens sosioøkonomiske status (Bakken, Frøyland og Sletten 2016, s. 28).

Variabelen «familiens sosioøkonomiske status» (SØS) sorterer totalpopulasjonen av ungdom i Agder i fem like store sosioøkonomiske grupperinger. Siden SØS-målet er noe alderssensitivt, er denne prosedyren gjort for hvert av de fire klassetrinnene (som er med i Ung i Agder). Da får man fem like store sosioøkonomiske grupperinger på hvert klassetrinn, som kalles henholdsvis: «lavest SØS», «lav SØS», «middels SØS», «høy SØS» og «høyest SØS».

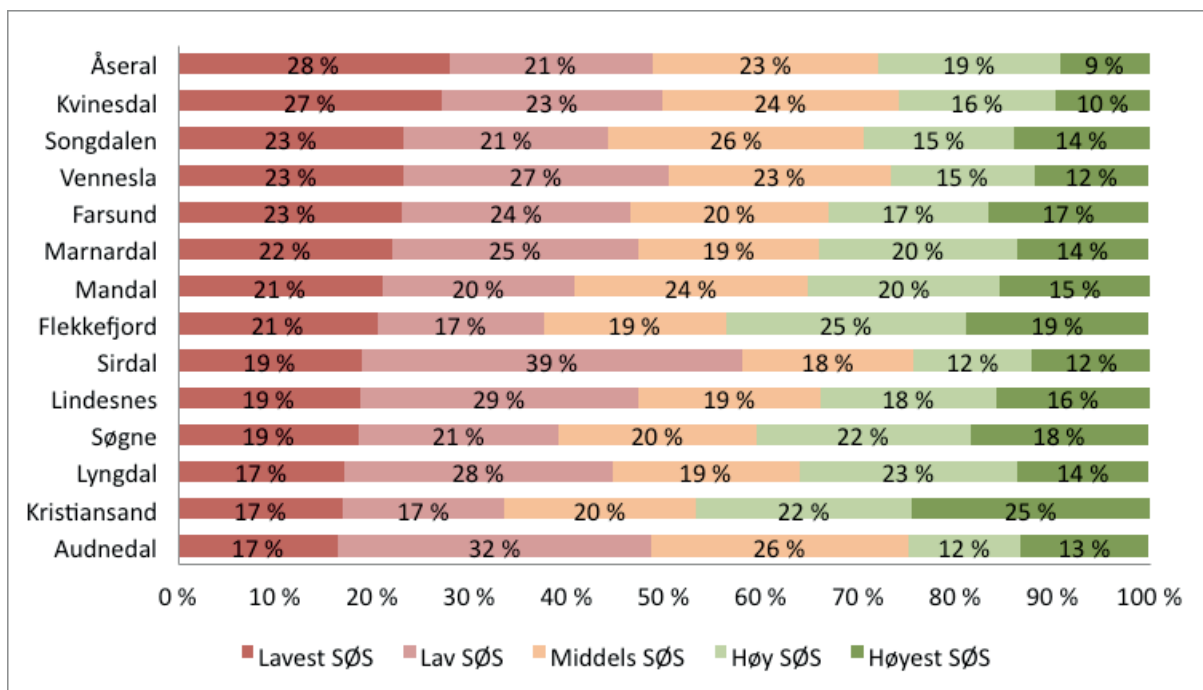
Disse grupperingene danner utgangspunktet for å se på om vi finner systematiske sosioøkonomiske ulikheter når vi ser på ulike fenomen. Tanken er at denne sosioøkonomiske skalaen representerer trinn på en (hierarkisk strukturert) sosial stige, der det antas at mengden ressurser øker mer eller mindre lineært for hvert trinn man beveger seg oppover stigen.

I denne artikkelen har vi av plasshensyn valgt ut noen områder vi ser nærmere på; fysisk aktivitet/fysisk helse, psykisk helse, rusbruk, mobbing og utdanningsmotivasjon. Disse områdene er sentrale temaer i Ungdata-undersøkelsen, og temaer som også vil bli sett nærmere på i de andre dypdykk-kapitlene.

Først skal vi se på hvordan SØS-grupperingene fordeler seg på de ulike kommunene i Agder. Med i dette materialet er alle de 13 269 ungdommene som har svart på Ungdata-undersøkelsen i Agder, fra 8. trinn til VG1. I figur 3.1.1 og figur 3.1.2 ser vi at det er variasjon mellom kommunene i hvordan de fem SØS-målene fordeler seg. Totalt sett er gruppen delt i 5 like store grupper. I resten av kapittelet vil vi se på Agder som helhet, og hvordan sosial ulikhet påvirker ulike aspekter eller områder i ungdommenes liv.

Figur 3.1.1 Sosioøkonomisk status (SØS) fordelt på de ulike kommunene i Aust-Agder

Figur 3.1.2 Sosioøkonomisk status (SØS) fordelt på de ulike kommunene i Vest-Agder

3.1 Fysisk aktivitet og fysisk helse

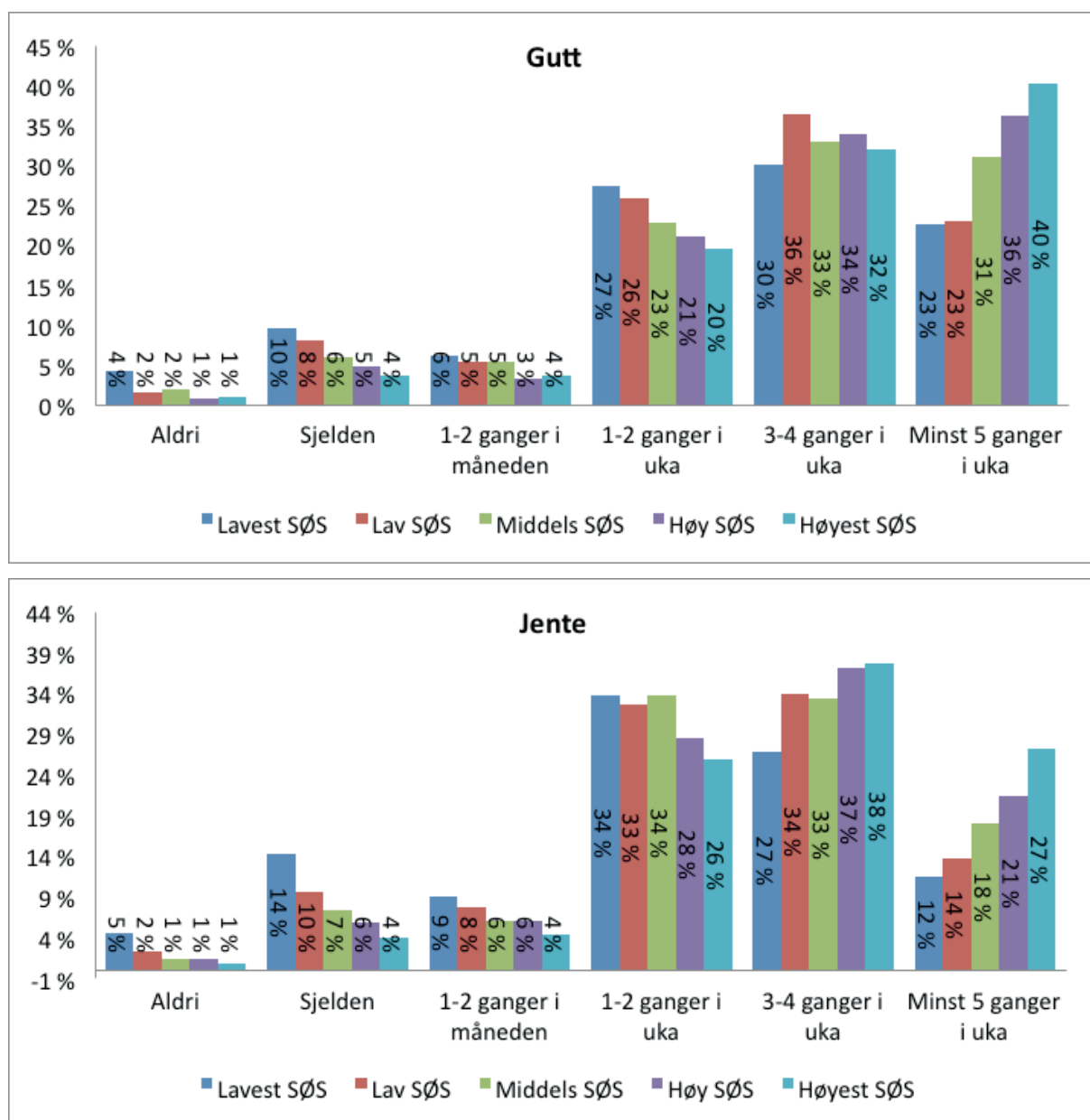
3.1.1 Fysisk aktivitet og deltakelse i organisert aktivitet

Ulike undersøkelser viser at barn og unge som vokser opp i inntektsfattige familier, og barn med innvandringsbakgrunn, jevnt over deltar mindre enn sine jevngamle i ulike fritidsaktiviteter. Dette gjelder særlig jenter. Deltakelse i ulike typer fritidsaktiviteter bidrar til mestringfølelse, inkludering i nærmiljøet, vennskap og sosiale nettverk. Regjeringen har som målsetting at alle barn og unge skal ha muligheten til å delta i minst en fritidsaktivitet jevnlig (Prop. 15 S (2016-2020), s. 37).

I rapporten «Deltaking, støtte, tillit og tilhørighet. En analyse av ulikhet i sosiale relasjoner med utgangspunkt i levekårsundersøkelsene» viser forskerne Sandvik og Barstad hvordan blant annet kort utdanning, lav inntekt og helseproblemer kan være barrierer for deltagelse. Kunnskap om slike barrierer spiller en viktig rolle i arbeidet med å legge til rette for deltagelse i lokalmiljøet og i frivillige organisasjoner (Barstad og Sandvik 2015).

Helsedirektoratet anbefaler at barn og unge utøver minimum 60 minutter fysisk aktivitet, med en moderat til høy intensitet, hver dag. I figur 3.2 ser vi en tydelig sosial gradient i antall ganger ungdommene er så fysisk aktive at de blir andpustne eller svette. Det er en betydelig høyere andel av ungdommene med høy/høyest SØS som er fysisk aktive minst 5 ganger i uka, og med det nærmer seg eller fyller Helsedirektoratets anbefaling om at barn og unge skal være i fysisk aktivitet hver dag. For guttene er det nesten dobbelt så mange ungdommer i

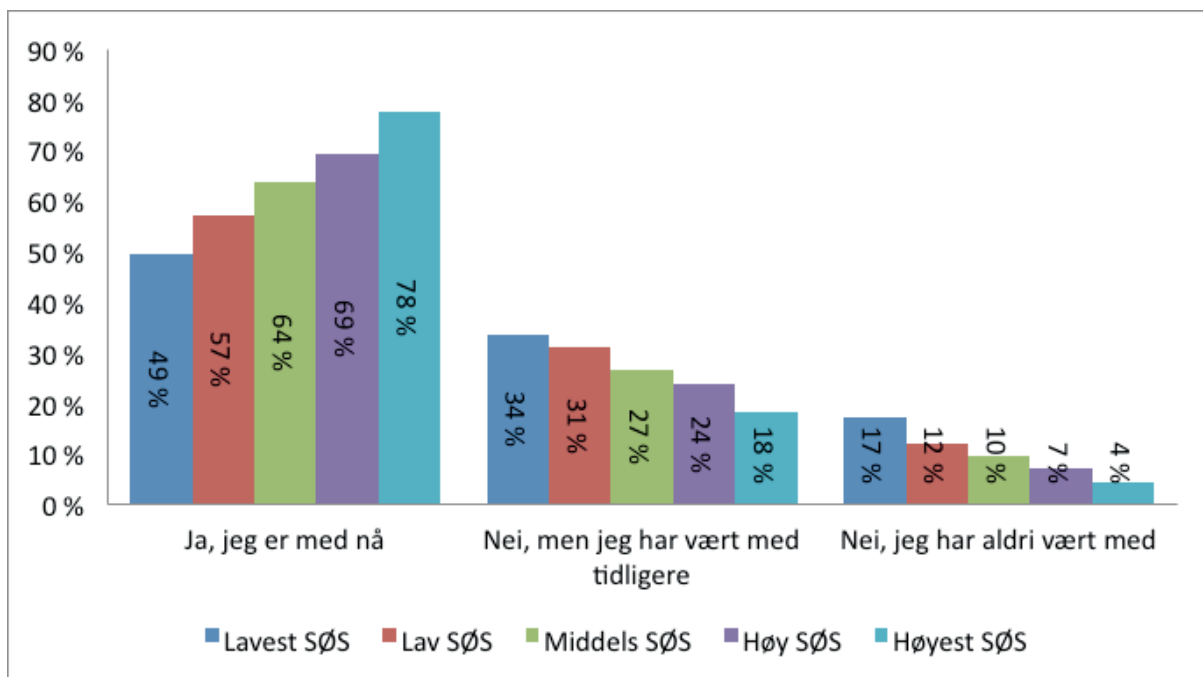
gruppen med høyest SØS som er aktive minst 5 ganger i uka (40 %), mot de med lavest SØS (23 %). Forskjellene i antall ganger ungdommene er aktive, er aller størst for jentene når vi ser på de som er aktive 3-4 ganger i uka eller minst 5 ganger i uka. For jentene er det godt over dobbelt så mange av de med høyest SØS som er aktive minst 5 ganger i uka (27 %), mot de med lavest SØS (12 %). Av de med lavest SØS er det 14 % gutter som aldri eller sjeldent er fysisk aktive, mot 5 % av de med høyest SØS. For jentene er det 19 % av dem med lavest SØS som aldri eller sjeldent er fysisk aktive, mot 5 % av dem med høyest SØS.

Figur 3.2. Hvor ofte er du så fysisk aktiv at du blir andpusten eller svett? Fordelt på kjønn og sosioøkonomisk bakgrunn

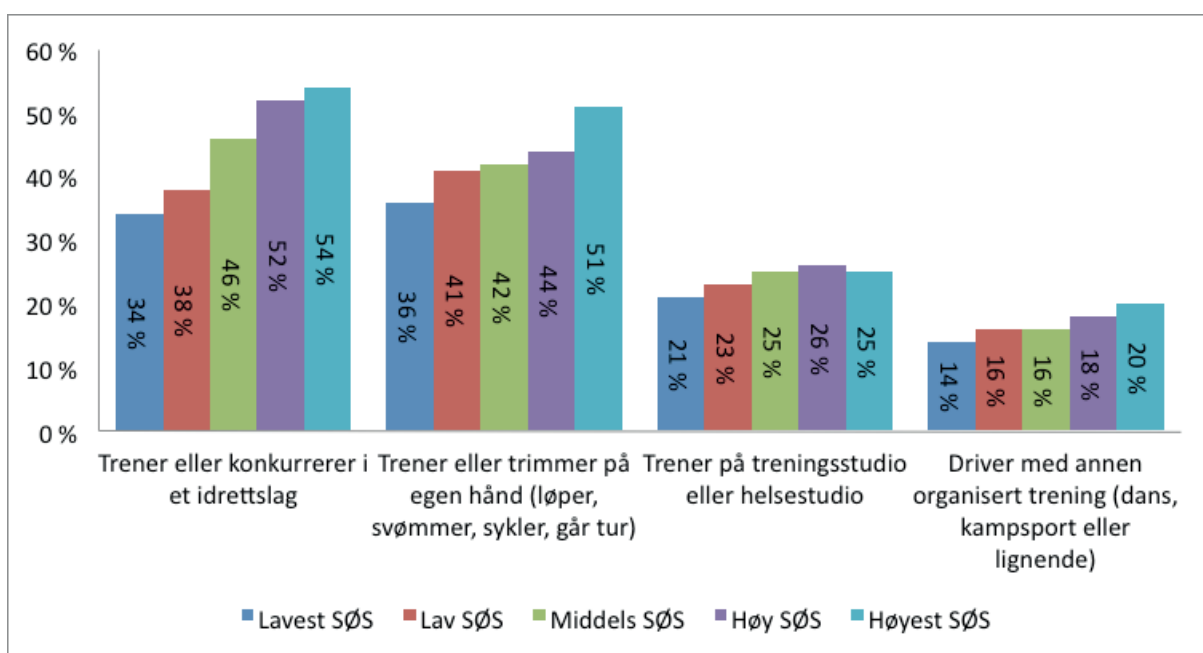
I ungdataundersøkelsen har ungdommene blitt spurt om de er medlem eller tidligere har vært medlem av en organisasjon, en klubb, et lag eller en forening etter fylte ti år. Her finner vi også en tydelig sosial gradient (figur 3.3). Mens 78 % av ungdommene med høyest SØS er med i en organisasjon, en klubb, et lag eller en forening nå, gjelder dette kun for 49 % av dem med

lavest SØS. Det er fire ganger så mange av de med lavest SØS (17 %) som aldri har vært med i en organisasjon, en klubb, et lag eller en forening etter fylte ti år, sammenlignet med dem med høyest SØS (4 %).

Figur 3.3. Er du, eller har du tidligere vært, med i noen organisasjon, klubber, lag eller foreninger etter at du fylte ti år?

I figur 3.4 finner vi særlig sosioøkonomiske forskjeller i andelen ungdom som ukentlig eller oftere trener eller konkurrerer i et idrettslag, eller trener eller trimmer på egen hånd (løper, svømmer, sykler, går tur). Det er også sosioøkonomiske forskjeller i andelen som trener på treningsstudio eller driver med annen organisert trening, men denne er ikke så markant.

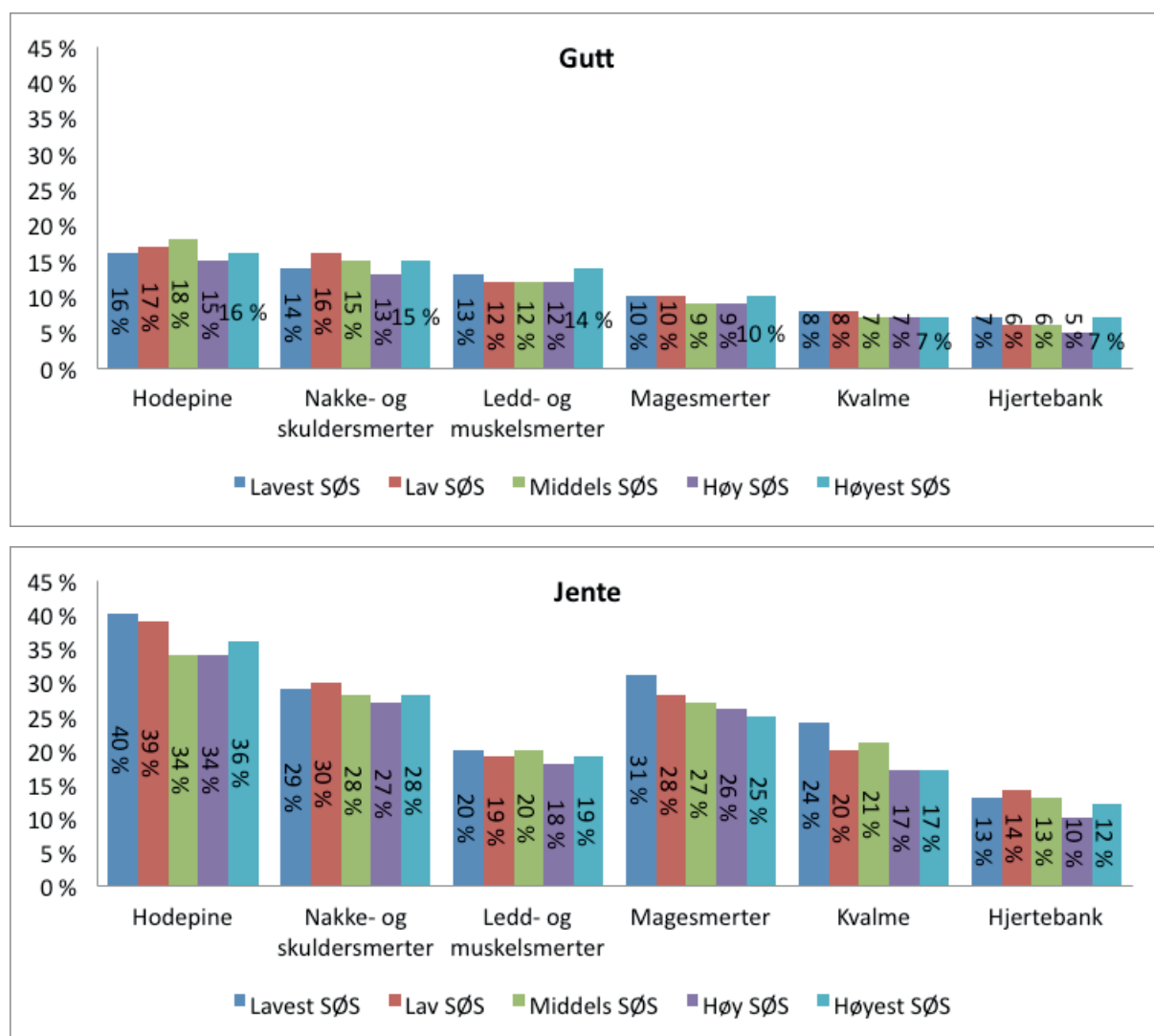

Figur 3.4. Hvor ofte trener du eller driver med følgende aktiviteter? Andelen som driver med aktiviteten minst 1-2 ganger i uka

3.1.2 Fysiske helse

I ungdataundersøkelsen har ungdommene i Agder blitt spurt om hvor ofte de har hatt ulike fysiske helseplager i løpet av den siste måneden. Ungdommene ble bedt om å svare på hvor ofte de (i løpet av den siste måneden) har hatt nakke- og skuldersmerter, ledd- og muskelsmerter, kvalme, hjertebank, hodepine og magesmerter.

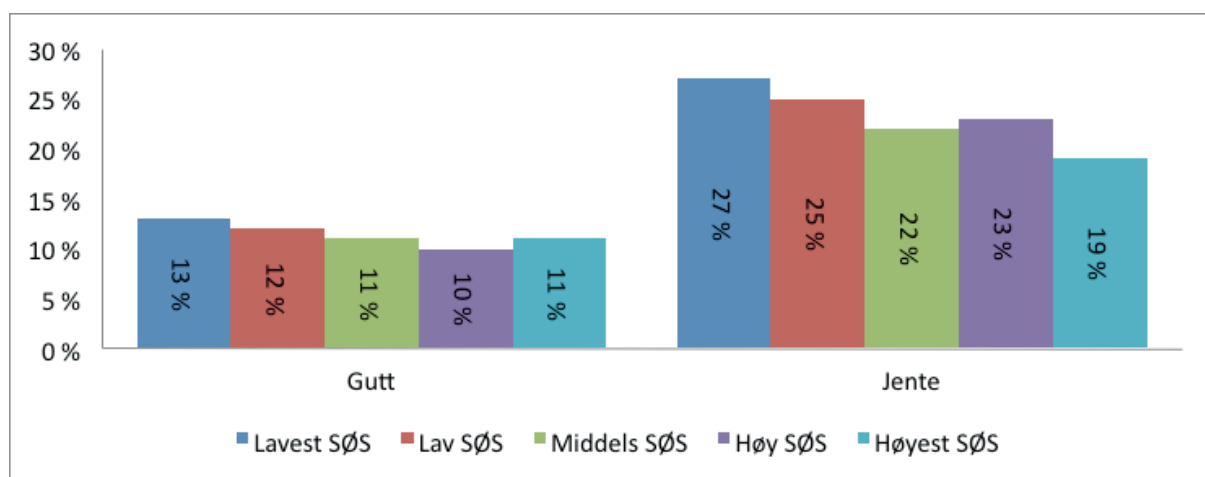
Figur 3.5 viser andelen som «daglig» eller «mange ganger» har opplevd seks typer fysiske plager, etter kjønn og sosioøkonomisk bakgrunn. Mens det blant guttene er relativt små forskjeller fordelt på sosioøkonomisk bakgrunn, viser figuren noen systematiske forskjeller blant jentene. Det er en noe større andel jenter fra de laveste sosioøkonomiske gruppene som er plaget med hodepine, magesmerter og kvalme. For de andre fysiske plagene, finner vi ikke like tydelige sosioøkonomiske forskjeller. For noen av fenomenene finner vi en liten oppsving i andelen som har fysiske plager hos ungdom som tilhører gruppen med høyest SØS.

Figur 3.5. Andelen som har hatt ulike fysiske helseplager mange ganger eller daglig i løpet av siste måned. Fordelt på kjønn og sosioøkonomisk bakgrunn

Det er også et spørsmål i Ungdata om hvor fornøyd ungdommene er med sin egen helse. Her ser vi også at det er systematiske forskjeller mellom de ulike sosioøkonomiske grupperingene, hvor de ungdommene som er i gruppene med høyere SØS er langt mer fornøyd med egen helse enn de ungdommene med lavere SØS (figur 3.6).

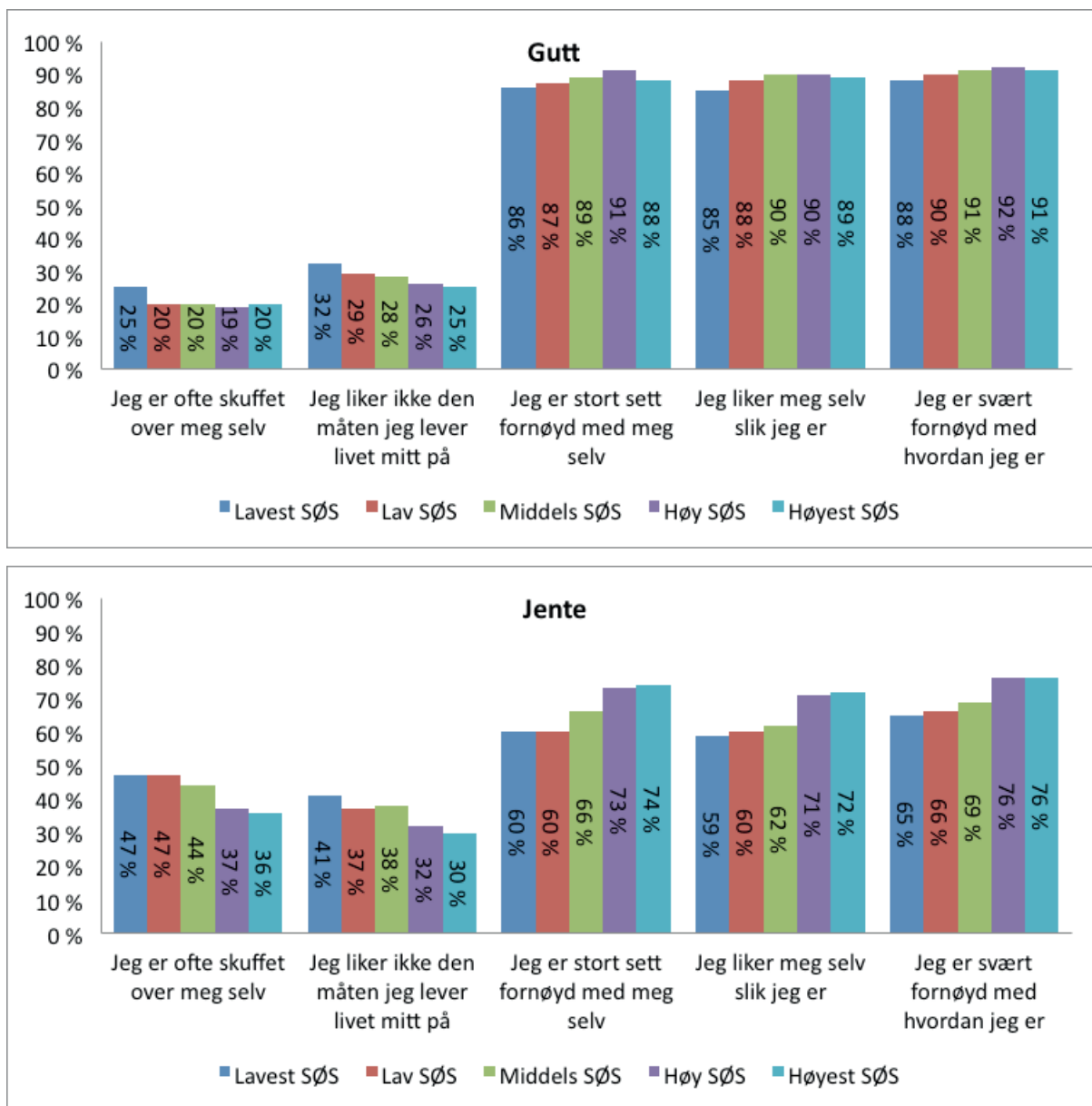
Blant guttene finner vi at det er 13 % flere fra den høyeste SØS-gruppen som er fornøyd med egen helse, sammenlignet med dem fra laveste SØS. For jentene er forskjellen på 17 %.

Figur 3.6. Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med helsa di? Andel som er «litt fornøyd» eller «svært fornøyd». Fordelt på kjønn og sosioøkonomisk bakgrunn

3.1.3 Bruk av reseptfrie medikamenter

Ungdata kartlegger også bruken av reseptfrie medikamenter (Paracet, Ibux og lignende). Figur 3.7 viser andelen som bruker slike medikamenter minst ukentlig, blant ungdom med ulik sosioøkonomisk bakgrunn. Disse analysene tyder også på at ungdom fra lavere sosiale lag har flere fysiske helseplager. Mens 27 % av jentene fra den laveste SØS-gruppen har brukt reseptfrie medikamenter minst ukentlig den siste måneden, gjelder det samme for 19 % av jentene fra den høyeste SØS-gruppen. Blant guttene er de tilsvarende tallene 13 % og 11 %. Det er langt flere jenter enn gutter som bruker slike preparater, og den sosiale gradienten er tydeligere for jentene enn for guttene.

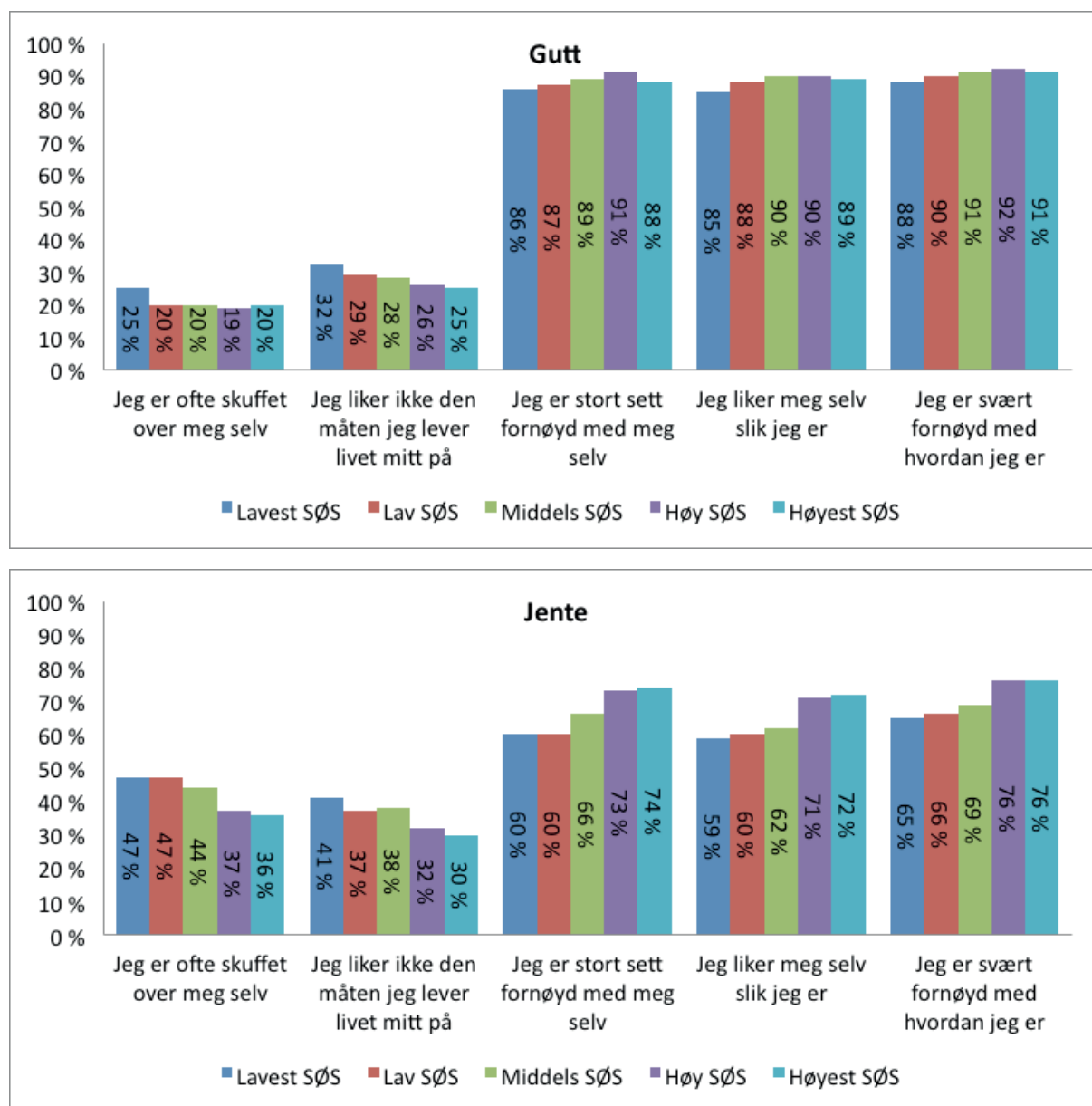
Figur 3.7. Andel ungdom som har brukt reseptfrie medikamenter minst ukentlig den siste måneden. Fordelt på kjønn og sosioøkonomisk bakgrunn

3.2 Psykisk helse

Forekomsten av psykiske plager er generelt lav før puberteten, mens omfanget øker i ungdomstiden, spesielt blant jenter. Mange barn og unge som sliter psykisk i ungdomstiden «vokser av seg» plagene, men omfattende og vedvarende plager i barne- og ungdomsårene øker risikoen for kroniske forløp (Bakken, Frøyland og Sletten 2016, s. 89). I Ungdata måler vi ungdommenes psykiske helse på ulike måter. De områdene vi har trukket fram og skal se nærmere på her er ungdommenes selvbilde, omfang av symptomer på et depressivt stemningsleie og omfanget av symptomer på angst.

3.2.1 Selvbilde

Ungdataundersøkelsen gir informasjon om selvbildet til ungdom i Agder ved hjelp av fem påstander de har tatt stilling til. Figur 3.8 viser at flertallet av ungdommene har et godt selvbilde. Vi finner sosioøkonomiske forskjeller i selvbilde hos både jentene og guttene, men som vi ser av figur 3.8 er denne tydeligere hos jentene.

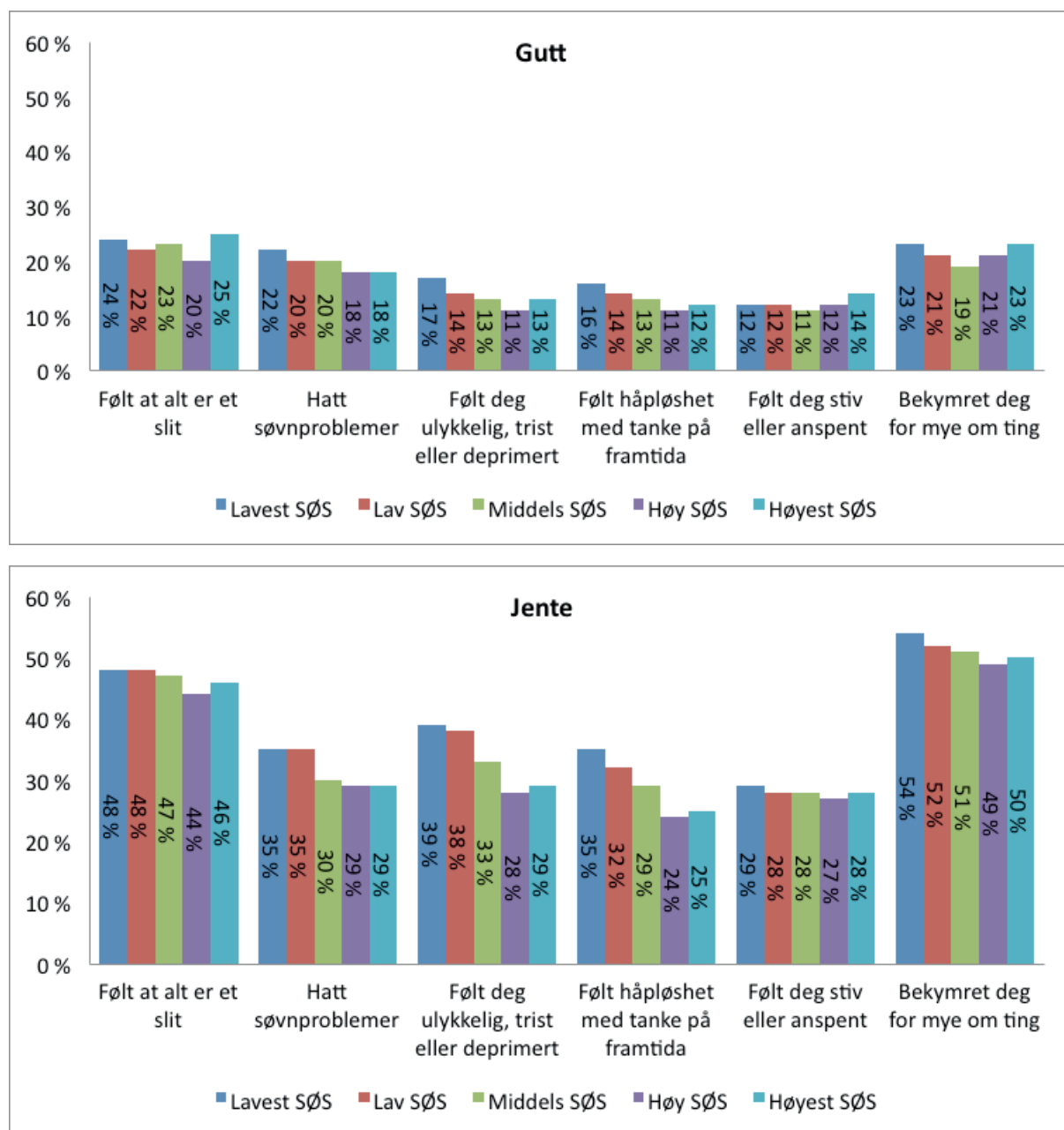

Figur 3.8. Andelen som svarer at ulike påstander om selvbildet stemmer ganske godt eller stemmer svært godt. Fordelt på kjønn og sosioøkonomisk bakgrunn

3.2.2. Psykiske plager

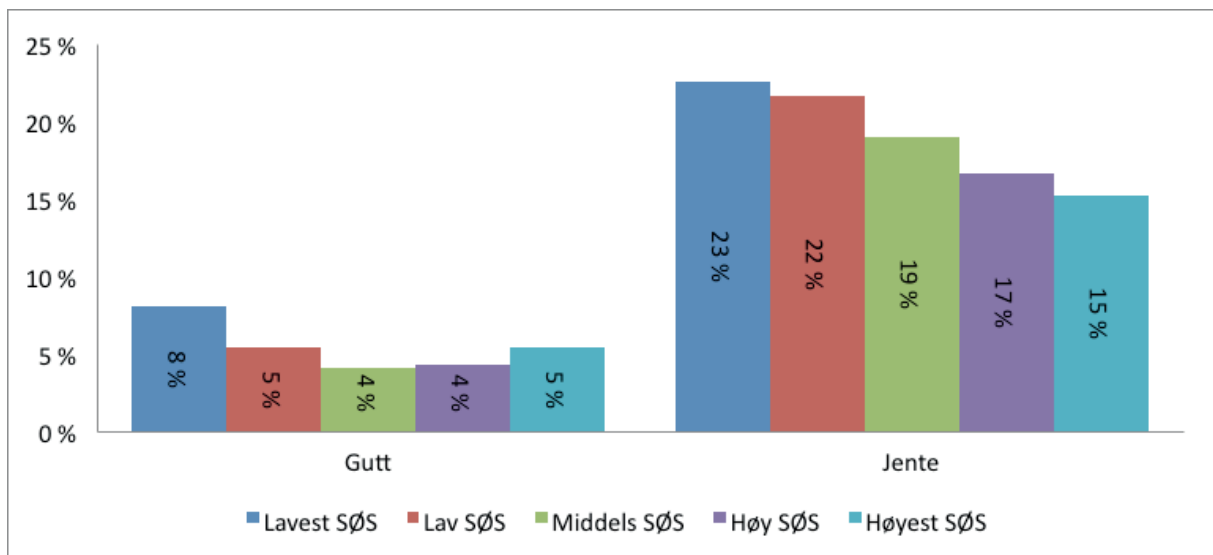
Som vi så i den deskriptive delen av rapporten er det langt flere jenter enn gutter som sliter med mange psykiske plager. Når vi ser på den sosiale gradienten, ser vi at den er til stede på nesten alle variablene som skal måle psykiske plager, både for guttene og jentene. På noen av variablene er det en tendens til en u-kurve, blant annet er det omtrent like mange gutter fra høyeste SØS som fra laveste SØS som har bekymret seg mye for ting, og flere som føler at alt er et slit.

For fenomenene «hatt søvnproblemer», «følt deg ulykkelig, trist eller depriment» og «følt håpløshet med tanke på framtida» finner vi de største sosioøkonomiske forskjellene.

Figur 3.9. Andelen som har vært ganske mye eller veldig mye plaget av ulike symptomer på et depressivt stemningsleie i løpet av den siste uka. Fordelt på kjønn og sosioøkonomisk bakgrunn

For å kartlegge andelen som er mye plaget av depressive symptomer har vi sett på hvor mange av ungdommene som ukentlig er ganske mye eller veldig mye plaget av 5-6 av de ulike symptomene på depressive symptomer, det vil si alle de variablene som er med i figur 3.9. Hos begge kjønn finner vi at de med lavest SØS er mest plaget av psykiske symptomer, men gradienten er tydeligst hos jentene. Mens 23 % av jentene med lavest SØS har vært ganske mye eller veldig mye plaget av 5-6 av de 6 ulike symptomene på et depressivt stemningsleie, gjelder det samme for 15 % av de med høyest SØS.

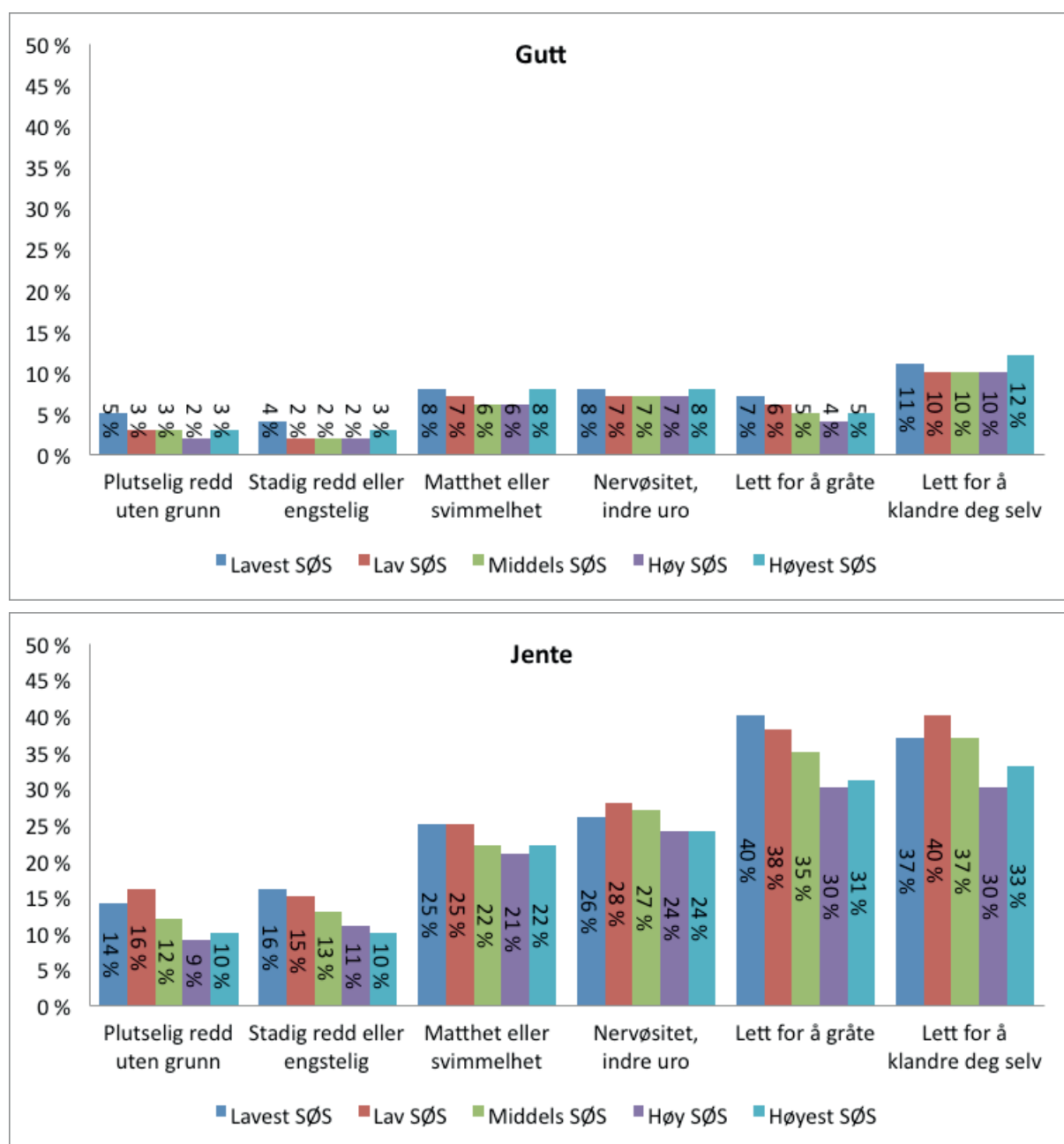

Figur 3.10. Andelen ungdom som har vært ganske mye eller veldig mye plaget av 5-6 av de 6 ulike symptomene på et depressivt stemningsleie i løpet av den siste uka. Fordelt på kjønn og sosioøkonomisk bakgrunn

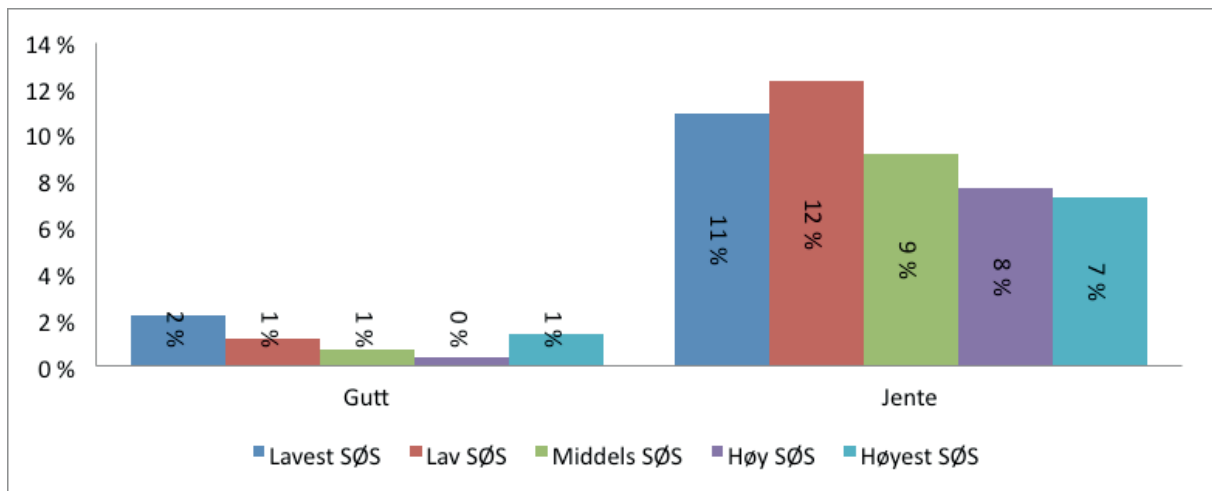
3.2.3 Angst

I Ungdata-undersøkelsen har ungdommene blitt bedt om å oppgi hvor mange ganger i løpet av den siste uka de har vært plaget av følgende: «lett for å klandre seg selv», «lett for å gråte», «nervøsitet, indre uro», «matthet eller svimmelhet», «stadig redd eller engstelig» eller «plutselig redd uten grunn». Disse symptomene brukes for å måle om ungdommene har symptomer på angst. Denne typen plager er mindre utbredt enn de depressive symptomene. Også her rapporterer en høyere andel jenter enn gutter om plager. Hos guttene finner vi ikke en tydelig sosial gradient. Det er tendenser blant guttene til at en litt høyere andel både av de med lavest SØS og de med høyest SØS som sliter med ulike symptomer på angst. For jentene finner vi at de med lav eller lavest SØS gjennomgående er mer plaget av ulike angstsymptomer enn de med høy eller høyest SØS, selv om vi også her ser en liten oppsving i plager blant de med høyest SØS, på noen av symptomene.

Figur 3.11. Andelen som er «veldig mye plaget» eller «ganske mye plaget» av angstsymptomer den siste uka. Fordelt på kjønn og sosioøkonomisk bakgrunn

For å kartlegge andelen som er mye plaget av symptomer på angst har vi sett på hvor mange av ungdommene som har vært ganske mye eller veldig mye plaget av 5-6 av de 6 ulike symptomene på angst den siste uka. Hos begge kjønn finner vi at de med høyest SØS er minst plaget av angstsymptomer.

Figur 3.12. Andelen som har vært ganske mye eller veldig mye plaget av 5-6 ulike angstsymptomer den siste uka. Fordelt på kjønn og sosioøkonomisk bakgrunn

3.3 Rusbruk

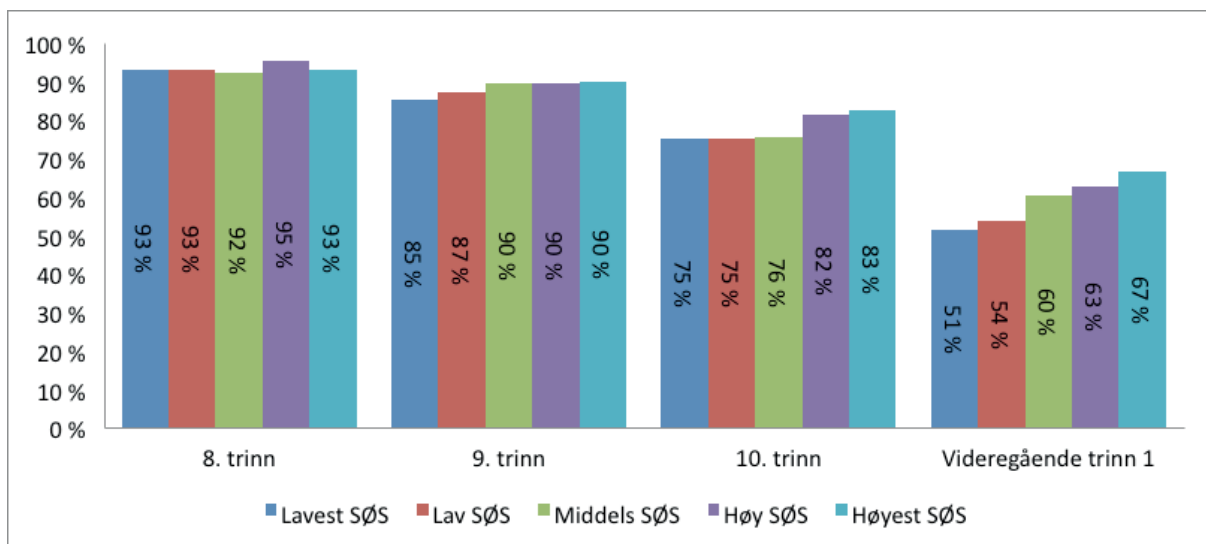
I dette kapittelet ser vi nærmere på om sosioøkonomisk bakgrunn påvirker hva slags regler ungdommene vokser opp med når det gjelder alkoholbruk, ungdommenes egen alkoholbruk og foreldrenes alkoholbruk.

Vi ser også kort på om det er noen sosioøkonomiske forskjeller i bruk av cannabis og andre rusmidler.

3.3.1 Alkohol

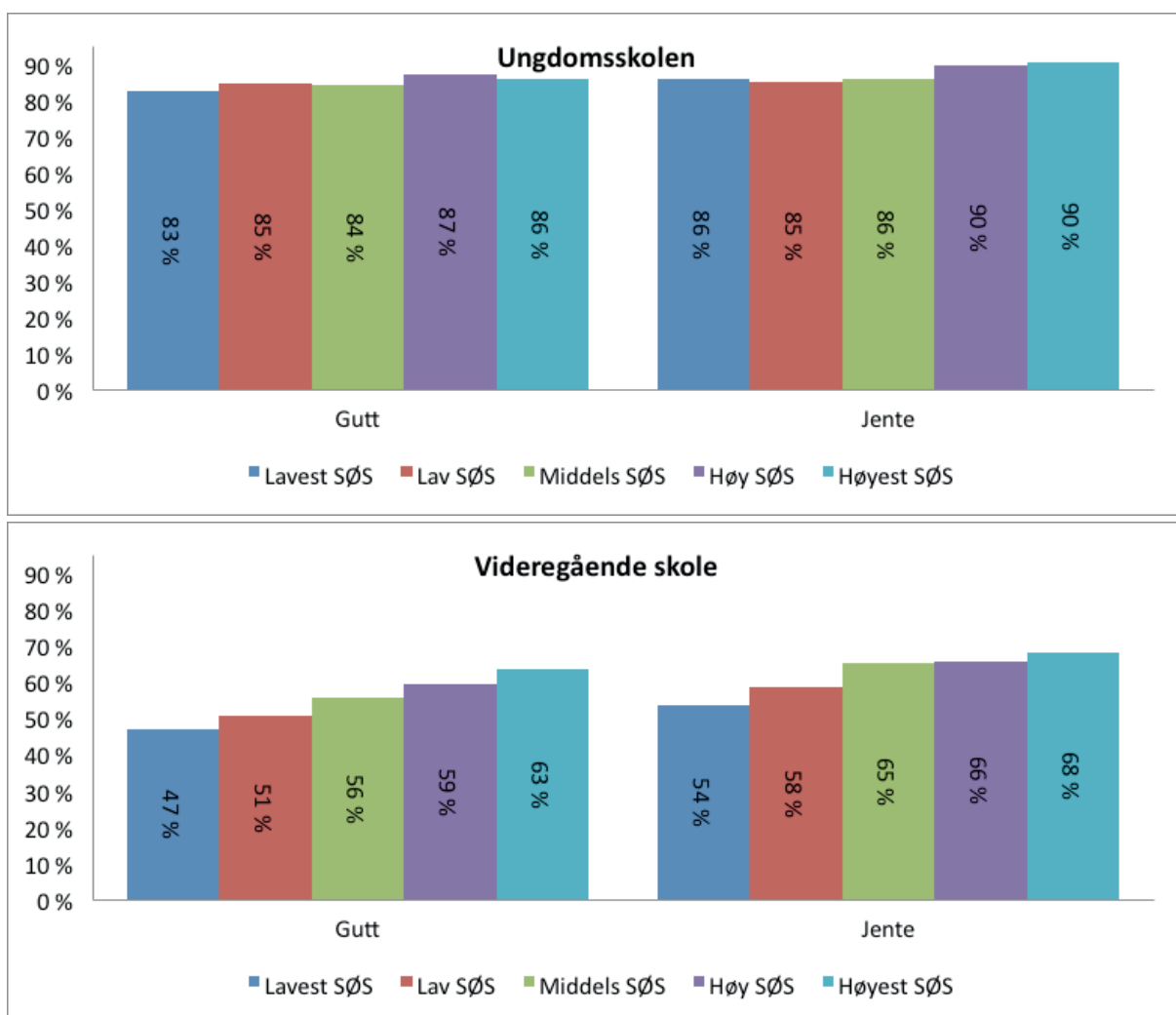
Foreldrenes holdninger

Det er noen spørsmål i ungdataundersøkelsen som indikerer foreldrenes holdninger til ungdommenes alkoholbruk. Blant annet er det et spørsmål om man får lov til å drikke alkohol av foreldrene sine. I 8. trinn får de aller fleste ikke lov, uavhengig av sosioøkonomisk bakgrunn. Men vi ser dette endrer seg ettersom ungdommene blir eldre, og i 10. trinn er det et tydelig hopp i andelen som svarer at de ikke får lov til å drikke alkohol fra de med middels høy SØS og opp til de to gruppene med høyest SØS (figur 3.13). På VG1 ser vi en tydelig sosial gradient i når det gjelder hvilke ungdommer som får lov til å drikke alkohol av foreldrene sine. De fleste ungdommene er mellom 16 og 17 år det året de går på VG1, altså er de under aldersgrensen for kjøp av alkohol.

Figur 3.13. Får du lov til å drikke alkohol av foreldrene dine? Andelen som har svart «nei». Fordelt på trinn og sosioøkonomisk bakgrunn

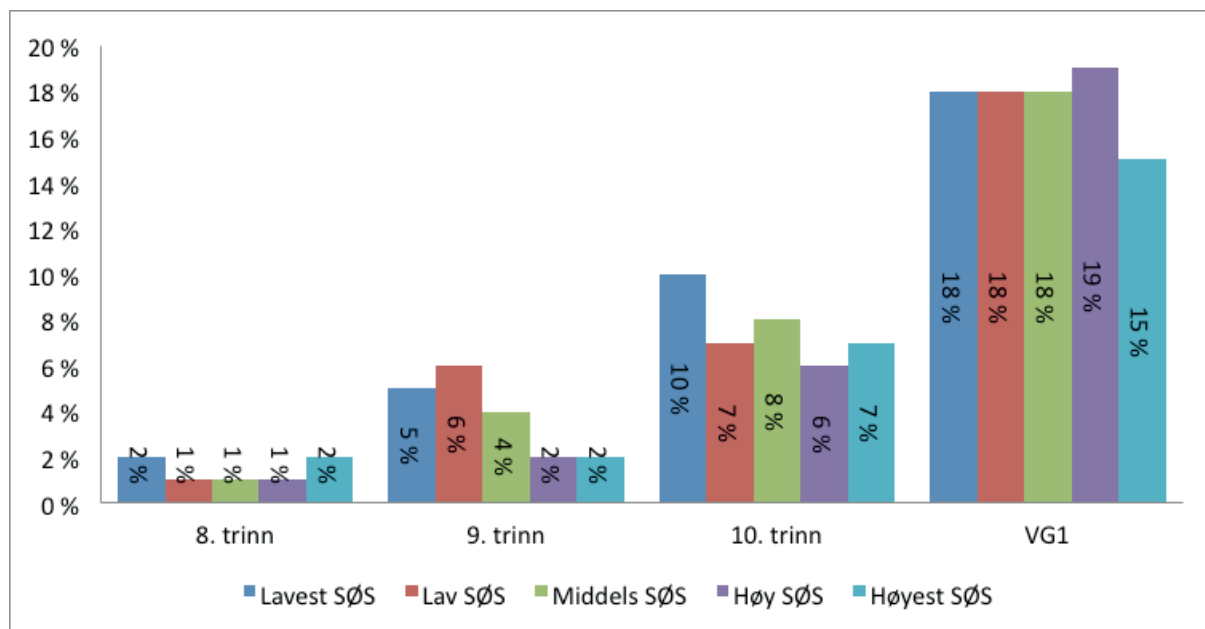
I figuren under viser vi hvordan kjønnsdimensjonen virker inn på foreldrenes regelsetting. Vi finner at det er flere jenter enn gutter som svarer at de ikke får lov til å drikke alkohol, på begge skolenivå. På VGS finner vi en sosioøkonomisk gradient, som er litt tydeligere for jentene enn for guttene.

Figur 3.14. Får du lov til å drikke alkohol av foreldrene dine? Andel som har svart «nei». Fordelt på skolenivå, kjønn og sosioøkonomisk bakgrunn

Ungdommenes alkoholbruk

Hvis vi ser på andelen ungdom som svarer at de drikker en gang i måneden eller oftere, ser vi en tendens til en sammenheng med sosioøkonomisk bakgrunn. Ved nærmere analyser finner vi ikke kjønnsforskjeller her.

Figur 3.15. Hender det at du drikker noen form for alkohol? Andelen som har svart «nokså jevnt 1-3 ganger i måneden» eller «hver uke». Fordelt på trinn og sosioøkonomisk bakgrunn

Foreldrenes alkoholbruk

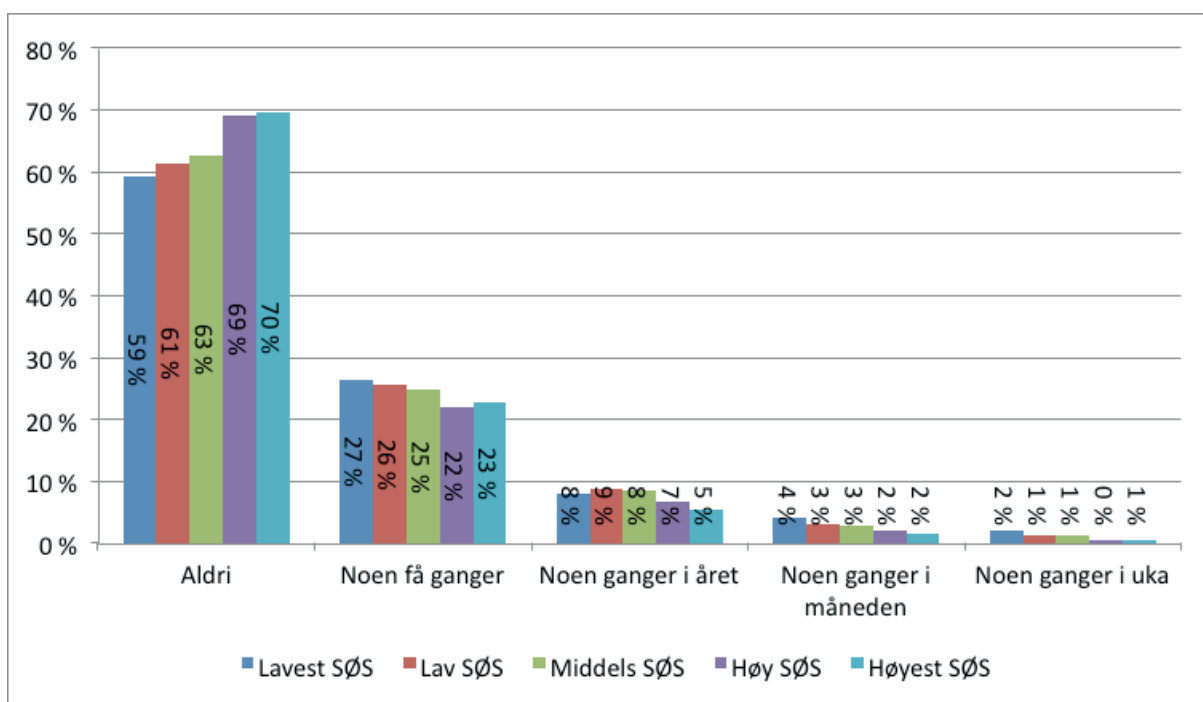
Hvis vi ser nærmere på hvordan ungdommene svarer når det gjelder foreldrenes egen alkoholbruk, finner vi en klar sosial gradient (figur 3.16). Det er en betydelig større andel ungdom fra de høyeste SØS-gruppene som svarer at mor eller far drikker alkohol en gang i uka eller oftere.

Figur 3.16. Andelen ungdom som svarer at mor eller far drikker alkohol en eller flere ganger i uka

Men hvis vi ser på hva ungdommene svarer når det gjelder å ha sett foreldrene beruset (figur 3.17), så ser vi at den sosiale gradienten er diametralt omvendt av figur 3.16. Mens 59 % av ungdommene fra den laveste SØS-gruppen svarer at de aldri har sett sine foreldre beruset, gjelder det samme for 70 % av ungdommene fra den høyeste SØS-gruppen.

Dette fant også NOVA i sin rapport (Bakken, Frøyland og Sletten 2016, s. 47), og de skriver: «I likhet med tidligere forskning viser Ungdata dermed et mønster der foreldre i høyere sosiale lag drikker oftere, mens det å drikke seg beruset foran ungdommene – som kanskje indikerer en mer problematisk alkoholbruk – er vanligere blant foreldre i lavere sosiale lag».

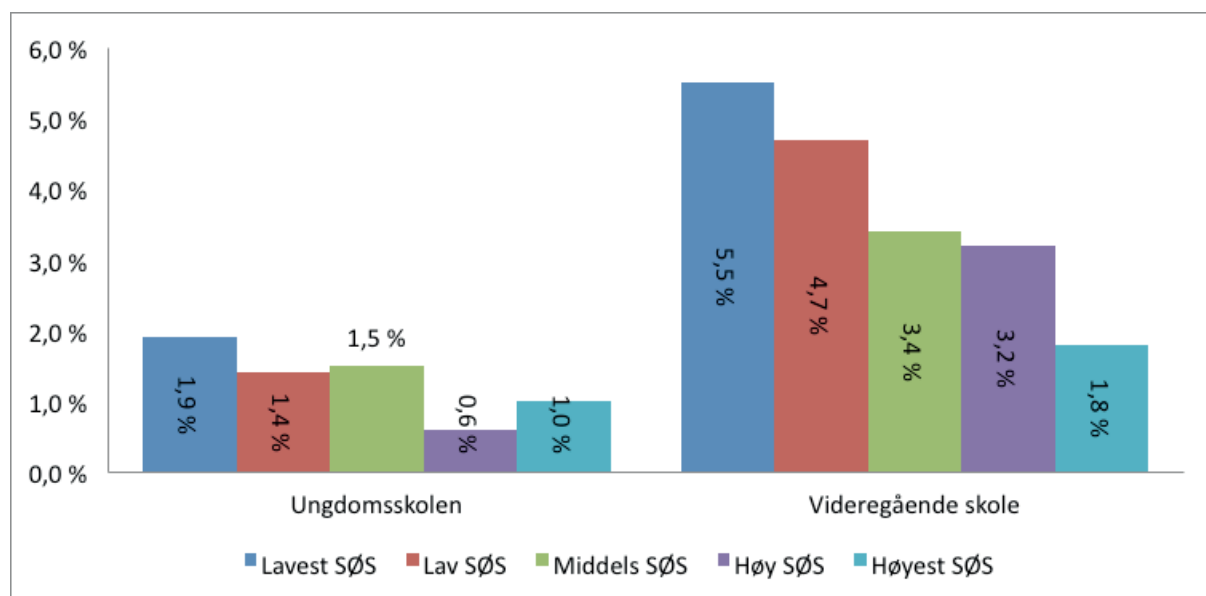

Figur 3.17. Har du noen gang sett at noen av dine foreldre har vært beruset?

3.3.2 Bruk av cannabis og andre narkotiske stoffer

Når det gjelder cannabisbruk, finner vi generelt liten bruk blant ungdommene. Men vi ser også en tydelig sosial gradient i bruk av cannabis. Dette er særlig tydelig blant ungdom på videregående skole, hvor omfanget av cannabisbruk øker. Her finner vi at mens 5,5 % av ungdom fra den laveste SØS-gruppen svarer at de har brukt cannabis 2 ganger eller mer det siste året, så gjelder det samme kun for 1,8 % av ungdommene fra den høyeste SØS-gruppen.

Figur 3.18. Hvor mange ganger har du brukt hasj/marihuana/cannabis det siste året (de siste 12 månedene)? Andel som har brukt 2 ganger eller mer. Fordelt på skolenivå og sosioøkonomisk bakgrunn

Når det gjelder bruk av andre narkotiske stoffer, så finner vi kun marginal bruk og ingen signifikante forskjeller mellom de ulike sosioøkonomiske gruppene.

3.4 Mobbing

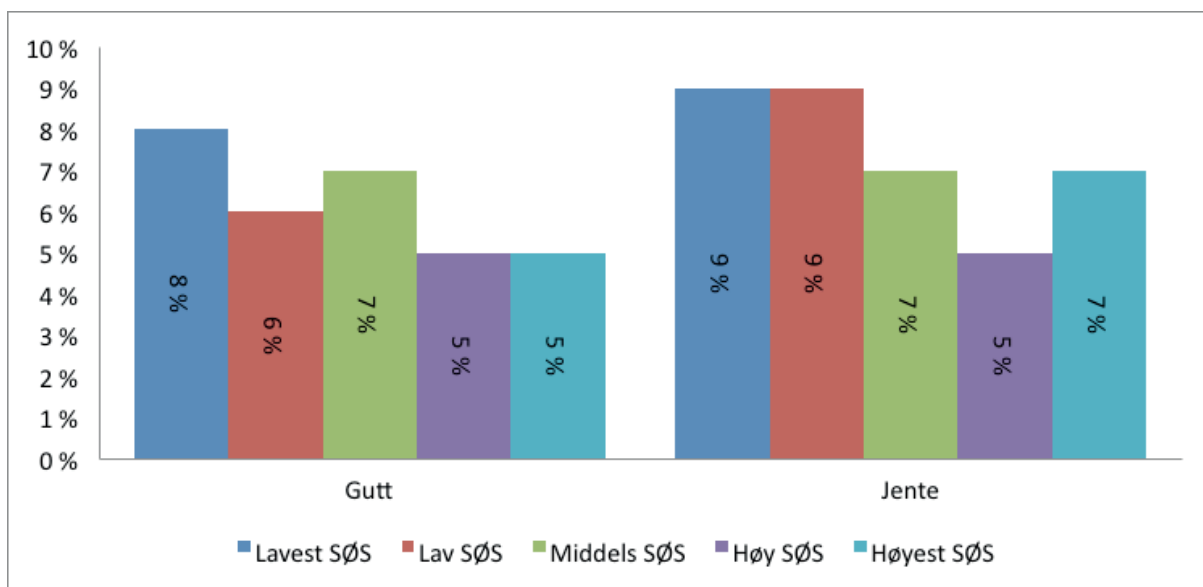
Barn og unge som blir utsatt for mobbing er oftere enn andre plaget av en rekke psykiske, helsemessige og atferdsmessige problemer. Blant annet er det vanligere å finne depresjon, angst og ensomhet hos mobbeofre¹⁵.

Ungdata måler ikke mobbing direkte, men ungdommene får spørsmål om de har vært utsatt for «plaging, trusler eller utfrysing av andre på skolen eller i fritida». De blir også spurt om de utsetter andre for dette. Vi finner at både når det gjelder det å være utsatt for mobbing fra andre, og det å utsette andre for mobbing, er dette mest utbredt blant unge i lavere sosiale lag. Andelen som mobber eller selv blir utsatt for mobbing, avtar med økende sosioøkonomisk status i familien. NOVA skriver i sin rapport: «Ungdom fra lavere sosiale lag er ikke bare oftere enn andre ofre, de er også oftere aktive aktører i konfliktsituasjoner. Forebygging på dette

15 <https://www.fhi.no/fp/barn-og-unge/oppvekst/fakta-om-mobbing-blant-barn-og-unge/>

feltet bør derfor både handle om å beskytte ofrene, og om å hjelpe overgriperne» (Bakken, Frøyland og Sletten 2016, s. 119).

Vi finner at det både for jentene og guttene er en høyere andel ungdom blant dem i de laveste SØS-gruppene som blir utsatt for plaging, trusler eller utfrysing av andre unge, sammenlignet med dem med høyest SØS.

Figur 3.19. Blir du selv utsatt for plaging, trusler eller utfrysing av andre unge på skolen eller i fritida? Andel som svarer hver 14. dag eller oftere. Fordelt på kjønn og sosioøkonomisk bakgrunn

Det er en langt lavere andel ungdom som sier at de er med på å plage, true eller utfrysing av andre unge, enn dem som svarer at de blir utsatt for dette. Men også her finner vi at andelen som er med på dette er høyest i den laveste SØS-gruppen (Figur 3.20).

Figur 3.20. Hender det at du er med på plaging, trusler eller utfrysing av andre unge på skolen eller i fritida? Andel som svarer hver 14. dag eller oftere. Fordelt på kjønn og sosioøkonomisk bakgrunn

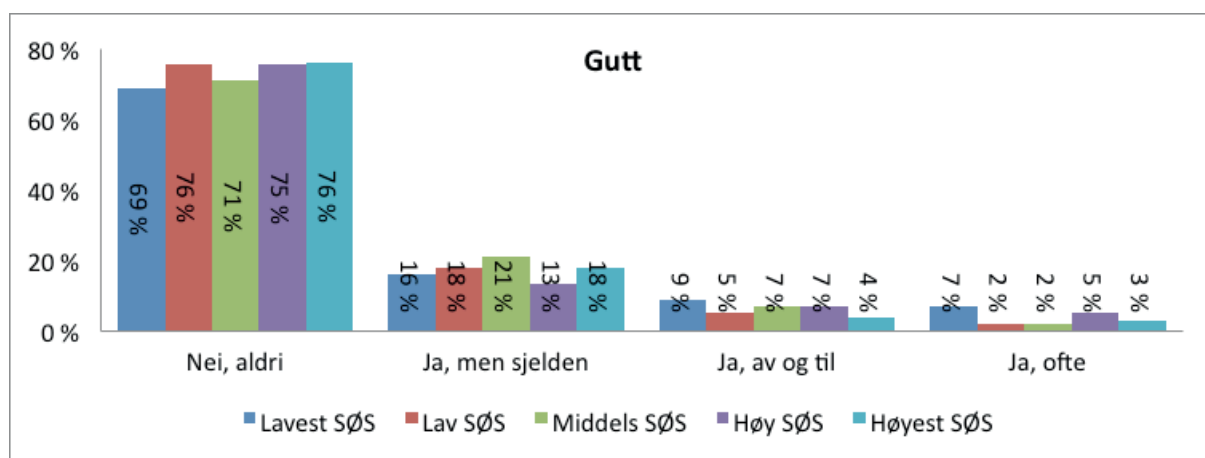
3.5 Utdanningsmotivasjon

Det er en nasjonal målsetting å styrke tiltak som sikrer ungdom skoletilknytning, trivsel og mestring, for å bidra til bedre skoleprestasjoner og økt gjennomføring i videregående skole (Prop. 15 S (2016-2020): s. 36). Av de elevene som startet videregående opplæring i 2010, var det 75 % av elevene fra Vest-Agder og 72 % av elevene fra Aust-Agder som fullførte og bestod i løpet av 5 år¹⁶. Dette betyr at 26-28 % av elevene blir en del av frafallsstatistikken. Det er mange teorier om hva som er grunnene til frafall, men et område det har vært fokus på, er sosial ulikhet i utdanningsfeltet. Forskning viser at ungdom fra høyere sosiale lag jevnt over får bedre karakterer og oftere tar høyere utdanning (Bakken, Frøyland og Sletten 2016, Dahl m.fl. 2010).

I ungdataundersøkelsen i Agder er det stilt to spørsmål til ungdom som er elever ved VG1 som skal måle utdanningsmotivasjonen til ungdommene. Spørsmålene er: «Har du i løpet av dette året hatt tanker om å slutte på videregående skole?» og «Tror du at du kommer til å gjennomføre videregående utdanning?». Siden ungdataundersøkelsen blir gjennomført blant ungdom som er på skolen, har vi ikke mulighet til å kartlegge ungdom som faktisk har falt fra, men vi har med noen spørsmål som skal måle utdanningsmotivasjon eller hvilke ungdom som går med tanker om å slutte på videregående skole. Vi tenker at disse spørsmålene kan hjelpe oss til å forstå noe om denne gruppen.

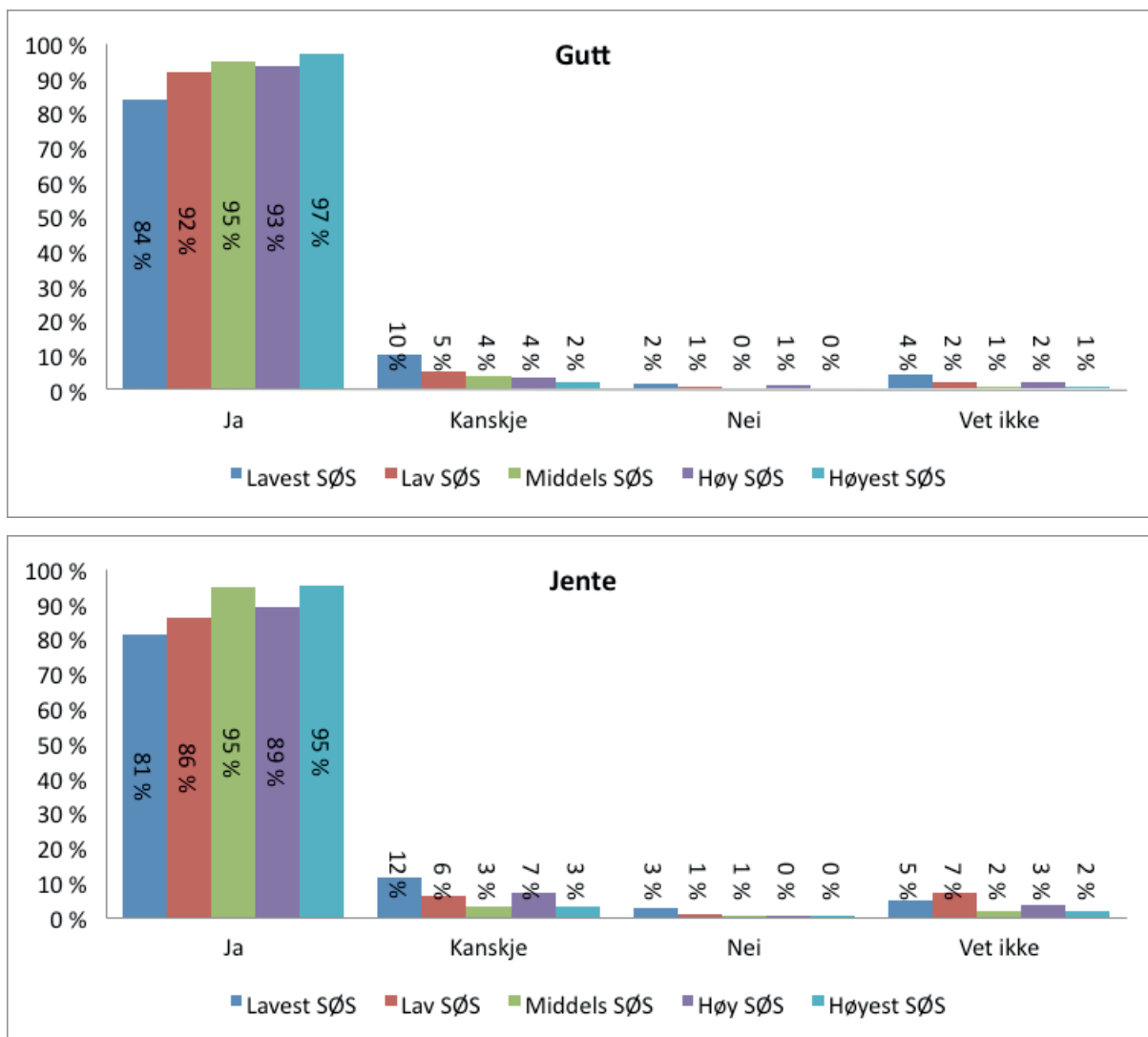
I dette avsnittet har vi kun forsøkt å se på hvorvidt sosioøkonomisk bakgrunn henger sammen med hva ungdommene svarer om egen motivasjon til å fullføre videregående skole.

Hvis vi ser på det første spørsmålet: «Har du i løpet av dette året hatt tanker om å slutte på videregående skole?», så finner vi at 69 % at guttene fra laveste SØS aldri har hatt slike tanker, mot 76 % av guttene fra høyeste SØS. For jentene finner vi at 55 % at jentene fra laveste SØS aldri har hatt slike tanker, mot 71 % av jentene fra høyeste SØS. Vi finner også at det er en betydelig større andel av ungdommene fra laveste SØS som av og til eller ofte har hatt slike tanker, sammenlignet med dem fra høyeste SØS. Dette er særlig tydelig hos jentene. Det er 4 ganger så mange jenter fra laveste SØS (12 %) som ofte har hatt slike tanker, sammenlignet med jenter fra høyeste SØS (3 %).

Figur 3.21. Har du i løpet av dette året hatt tanker om å slutte på videregående skole? Fordelt på kjønn og sosioøkonomisk bakgrunn

Vi ser også at det er betydelig flere gutter fra høyeste SØS (97 %) sammenlignet med laveste SØS (84 %) som tror de kommer til å gjennomføre videregående skole. For jentene er tilsvarende tall 95 % og 81 %.

Figur 3.22. Tror du at du kommer til å gjennomføre videregående utdanning? Fordelt på kjønn og sosioøkonomisk bakgrunn

3.6 Oppsummering og avslutning

Målet med denne artikkelen har vært å se på om variasjoner i sosioøkonomiske ressurser henger sammen med andre variasjoner i ungdommenes liv. I Agder finner vi, på samme måte som NOVA fant i rapporten «Sosiale forskjeller i unge liv» (Bakken, Frøyland og Sletten 2016) at det på de fleste områder er systematiske forskjeller i ungdoms livskvalitet og oppvekstsituasjon knyttet til familiens sosioøkonomiske status.

Det er mange områder i ungdataundersøkelsen vi ikke har fått med i denne artikkelen. Men innen de områdene vi har sett på, finner vi en del systematiske forskjeller:

Fysisk aktivitet: Det er en betydelig høyere andel ungdom med høy/høyest SØS som er fysisk aktive minst 5 ganger i uka, sammenlignet med ungdom fra de lavere SØS-gruppene. Den sosiale gradienten er tydeligst hos ytterpunktene, det vil si for de som svært sjeldent er aktive eller de som er aktive fem dager i uka eller oftere. Ved å se nærmere på ulike typer trening, finner vi særlig forskjeller mellom de ulike SØS-gruppene når det gjelder andelen som trener eller konkurrerer i et idrettslag eller trener/trimmer på egen hånd. Her rapporterer en langt større andel ungdom fra de høyeste SØS-gruppene om deltakelse i disse aktivitetene, sammenlignet med ungdom fra de laveste SØS-gruppene.

Organisert aktivitet: Andelen som er med i organisasjon, klubb, lag eller forening er betydelig høyere for ungdom fra de høyeste SØS-gruppene.

Fysisk helse: For å si noe om ungdommenes fysiske helse har vi sett på fenomenene hodepine, nakke- og skuldersmerter, ledd- og muskelsmerter, magesmerter, kvalme og hjertebank. Blant guttene finner vi ikke betydelige forskjeller i plager mellom de ulike SØS-gruppene. Hos jentene er det en noe større andel fra de laveste SØS-gruppene som er plaget med hodepine, magesmerter og kvalme. Vi finner systematiske forskjeller mellom de ulike SØS-gruppene, hvor ungdom som er i de høyeste SØS-gruppene er langt mer fornøyd med egen helse enn de fra de lavere SØS-gruppene. Bruk av reseptfrie medikamenter er også høyest blant dem med lavest SØS, og særlig er forskjellene mellom SØS-gruppene store for jentene.

Psykisk helse: Vi finner forskjeller i selvbildet mellom de ulike SØS-gruppene, både hos jentene og guttene, hvor ungdom fra de laveste SØS-gruppene har dårligst selvbilde. Tydeligst ser vi dette hos jentene. Når det gjelder psykiske plager finner vi også her størst forskjeller mellom de ulike SØS-gruppene hos jentene. Vi finner også at det er fenomenene «hatt søvnproblemer», «følt deg ulykkelig, trist eller deprimert» og «følt håpløshet med tanke på framtida» hvor det er størst forskjell mellom de ulike SØS-gruppene, og hvor det er ungdom fra de laveste SØS-gruppene som er mest plaget av dette. Hvis vi ser på opphopning av psykiske plager, det vil si andelen som har vært plaget av 5-6 av de 6 ulike psykiske plagene sist uke, ser vi også her en tydelig gradient, hvor ungdommene fra de laveste SØS-gruppene er mest plaget. Særlig er dette tydelig for jentene. Når det gjelder symptomer på angst, så finner vi ikke en tydelig gradient på de enkelte symptomene på angst hos guttene. For jentene finner vi at de med lav eller lavest SØS gjennomgående er mer plaget av ulike angstsymptomer enn de med høy/høyest SØS.

Alkohol: På 10. trinn og VG1 finner vi at det er en betydelig større andel av ungdommene fra de høyeste SØS-gruppene som ikke får lov til å drikke alkohol av foreldrene sine. Hvis vi ser på andelen ungdom som drikker en gang i måneden eller oftere, ser vi en tendens til at ungdom fra de laveste SØS-gruppene drikker noe mer, men her er ikke gradienten tydelig. Når det gjelder foreldrenes alkoholvaner, så svarer ungdom fra de høyeste SØS-gruppene at det er en større andel foreldre som drikker alkohol ukentlig eller oftere, sammenlignet med hva ungdom fra de laveste SØS-gruppene svarer. Men når det gjelder spørsmål om ungdommene har sett foreldrene beruset, finner vi at det er langt flere ungdommer fra de laveste SØS-gruppene som har sett foreldrene beruset én eller flere ganger, sammenlignet med ungdom fra de høyeste SØS-gruppene.

Cannabis: Særlig på videregående finner vi en tydelig sosial gradient i andelen ungdom som har brukt cannabis to ganger eller mer det siste året.

Mobbing: Både for jentene og guttene er det en høyere andel ungdom i de laveste SØS-gruppene som blir utsatt for plaging, trusler eller utfrysing av andre unge hver 14. dag eller oftere, sammenlignet med de høyeste SØS-gruppene.

Utdanningsmotivasjon: Elevene fra videregående skole har fått to spørsmål som er ment til å måle motivasjon for å fullføre videregående utdanning. Vi finner at det er betydelig flere ungdom fra de laveste SØS-gruppene som har hatt tanker om å slutte på videregående skole i løpet av dette året. Det er også langt færre i de laveste SØS-gruppene som tror de kommer til å fullføre videregående skole, sammenlignet med de høyeste SØS-gruppene.

Som det pekes på i NOVA sin rapport om sosial ulikhet i unges liv (Bakken, Frøyland og Sletten 2016), vil også vi framheve at selv om vi på mange områder ser systematiske forskjeller mellom ungdom etter familiens sosioøkonomiske status, så skal vi være forsiktige med å være deterministiske eller konkludere entydig negativt. NOVA peker på noen poeng det er viktig å huske på. Det er ikke et en-til-en-forhold mellom sosial bakgrunn og de ulike utfallene vi har sett på. I tillegg er mennesker ikke bare et produkt av sine omgivelser og mange ungdommer har evne til å overskride sosiale og emosjonelle barrierer som de støter på i oppveksten. Videre kan mennesker fra ulike sosiale lag også velge å leve ulike liv, slik at noen valg kan være et uttrykk for verdier og idealer.

Men så lenge vi finner systematiske ulikheter på viktige områder i ungdoms oppvekstvilkår ut fra sosioøkonomisk bakgrunn, er det verdt å reflektere litt rundt hvorfor det blir en slik ulikhet. Det er i hovedsak to forklaringsmodeller på dette. Den ene viser til at familiens ressurser i seg selv har betydning, altså at foreldre som har god råd har større handlingsrom til å realisere ulike ønsker og muligheter. Dette kalles «ressurshypotesen». Tanken her er at foreldre som har god råd i større grad kan velge bosted, de har større boliger, de har større valgmuligheter når det gjelder fritidstilbud for barna, osv. Den andre hypotesen viser til at familieøkonomien påvirker barna på en mer indirekte måte. Her antar man at dårlig råd i familien skaper stress som påvirker familierelasjonene negativt. Det at mye energi går til å få endene til å møtes, kan både skape konfliktsituasjoner i hjemmet, og gjøre at man har mindre overskudd til positive familieaktiviteter. Denne hypotesen kalles «familiestresshypotesen». Sannsynligvis vil begge hypotesene ha betydning.

Samfunnsviter Arne Klyve sier ofte i sine foredrag at «det mest urettferdige øyeblikket i livet er det øyeblikket du slår opp øynene på stallebordet og ser hvem du har fått som foreldre». Det er viktig å fortsette arbeidet mot sosial ulikhet i oppvekstvilkårene. Som Dahl, Bergli og van der Wel skriver i sin rapport (2013): «De sosiale, økonomiske og utdanningsbaserte forholdene i familien som barn og ungdom vokser opp i, har betydning for helsen deres. (...) Det er en tendens til at fordeler og ulemper hoper seg opp gjennom livsløpet. Ulikheter i risikofaktorer og helseproblemer blant barn og unge kan derfor bli markante sosiale, økonomiske og helsemessige forskjeller senere i livet. Slik reproduseres ulikhetene mellom generasjonene. (...) De fleste vil være enige om at det ikke finnes en god etisk begrunnelse for en slik ulikhet i livssjanser» (Dahl, Bergsli og van der Wel 2013). Dette i seg selv gjør det viktig å holde fokus på sosial ulikhet og sette i gang virkemidler der man kan.

4

Mobbing

Tekst: Geir Møller

4.1 Innledning

«Jeg har aldri i hele mitt liv blitt mobbet, og jeg aner ingenting om hvor fælt det må være. Men jeg vet altfor mye om hvordan det er å være en mobber.

Jeg var en mobber. Hvorfor? Jeg kan ikke helt svare på det. Kanskje for å overleve. Mobbe eller å bli mobbet?

Jeg har gitt en jente spiseforstyrrelser, og det er noe jeg aldri kan tilgi meg selv for.

Det begynte da jeg var en 11 år gammel forvirret jente. Alt var slett ikke i orden. Jeg følte meg glemt, misforstått og det føltes som om foreldrene mine ikke brydde seg om meg. Jeg var «pubertalsk» og trist.

Da jeg mobbet føltes det som om jeg endelig kunne kontrollere noe, eller noen. Jeg fikk oppmerksomhet, og jeg og vennene mine ble mer sammensveiset. Vi var onde sammen, men vi hadde et innmari godt samhold.

Det triste er at jo mer sammensveiset vi ble, jo verre ble det for henne.»

Kilde: Aftenpostens nettutgave 18.des.2014

Teksten over er hentet fra et innlegg i Aftenposten fra en tidligere mobber. Forfatteren peker på minst tre forklaringer på hvorfor hun mobbet. Den første mulige forklaringen er at hun stod overfor et valg mellom å mobbe eller bli mobbet, eller å «overleve» eller ikke. For det andre peker hun på at mobbingen kunne skyldes behovet for å ha kontroll, for å få oppmerksomhet og for å skape et indre samhold i jentegjengen. For det tredje viser forfatteren til at hun følte seg glemt, misforstått og at foreldre ikke brydde seg.

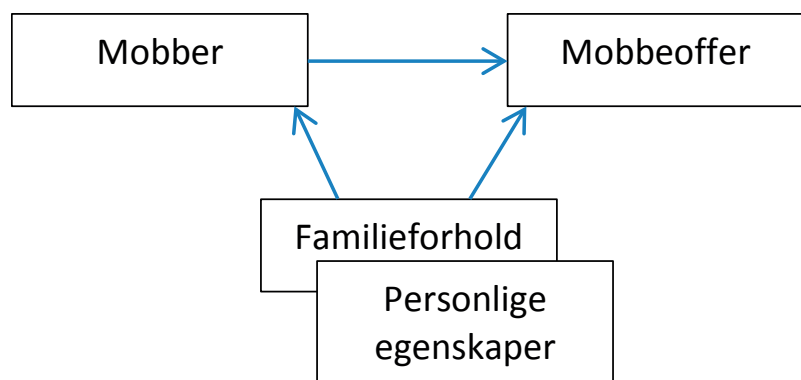
I denne artikkelen ønsker vi å se nærmere på de spørsmålene som stilles av jenta, spørsmål som reflekterer mye av den faglige debatten om hvorfor mobbing skjer. Handler mobbingen om jentas aggresjon som følge av at hun opplevde å være forsømt av foreldrene? Handlet det om en mindre gruppes utøvelse av makt for å styrke det indre samholdet? Eller handler det mer om kulturen på skolen der mobbingen kan forstås som en konsekvens av kampen om posisjoner innenfor skolens sosiale hierarki. Det første spørsmålet springer ut av det tradisjonelle individfokuserte perspektivet på mobbing. Det andre spørsmålet leder oppmerksomheten i større grad mot mobbing som et gruppefenomen. Det tredje spørsmålet handler om at det kan være trekk ved hele skolen som er kilden til mobbing. Vi beveger oss med andre ord fra det individuelle perspektivet, til gruppeperspektivet og over i mer strukturelle perspektiver.

Artikkelen tar utgangspunkt i Ungdataundersøkelsen som ble gjennomført i agderfylkene i løpet av våren 2016. Her inngår spørsmål om ungdoms erfaring med mobbing, både tradisjonell mobbing og digital mobbing. Med utgangspunkt i elevenes svar på disse spørsmålene, undersøker vi nærmere hva som kjennetegner mobbingen og de som er involvert i mobbing. Datagrunnlaget gir ikke muligheter for fullstendig analyse av både individnivået, gruppenivået eller det strukturelle nivået. Men med støtte i annen litteratur, peker analysen likevel på at mobbing ikke bare kan forstås som en konsekvens av enkeltindividers aggressive atferd, men også som en konsekvens av gruppemekanismer og kulturer eller strukturen på en skole eller i et helt lokalsamfunn.

4.2 Ulike teoretiske perspektiver på mobbing

En forutsetning for å kunne gjøre noe med mobbing, er at vi forstår hva mobbing er. Olweus som var tidlig ute med å studere mobbing, har i lang tid stått i en særstilling innenfor dette feltet. Denne særstillingen handler både om hans teoretiske forståelse av mobbing og om skoleprogrammet han har utviklet for å forebygge eller håndtere mobbing i skolen.

Olweus (1997, 1992) bygger sin forståelse av mobbing på et individuelt perspektiv. Utgangspunktet her er en empirisk beskrivelse av det usikre og svake mobbeofferet, og mobberen som en aggressiv person med sterke behov for kontroll, dominans og makt. Karaktertrekkene til mobberen forklares ut fra ulike forhold i barndommen

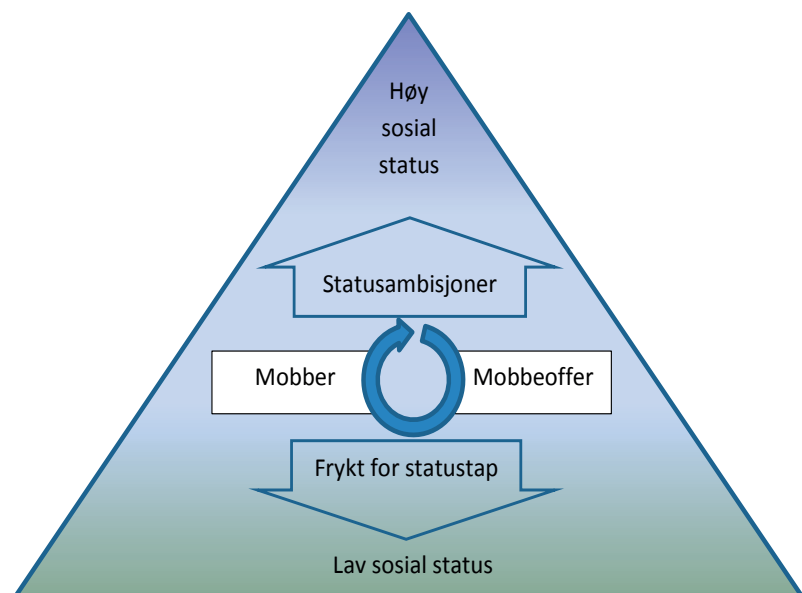
som fremmer aggresjon. Dette er mangelfull emosjonell omsorg, mangelfull grensesetting og bruk av fysisk avstraffelse. Olweus (1997) oppsummerer disse tre punktene med følgende: «... too little love and care and too much freedom in childhood are conditions that contribute strongly to the development of an aggressive reaction pattern». En fjerde faktor er barnet eller ungdommens medfødte temperament. I tillegg til disse fire faktorene viser Olweus (1992) også til relasjonen mellom de voksne i familien som en medvirkende faktor i barnets utvikling av aggressiv atferd. Noe forenklet kan teorien beskrives som i figuren på forrige side.

I følge Olweus (1997) er hans mobbeprogram utviklet med grunnlag i den teoretiske forståelse av problematferd og i forskning på håndtering av problematferd. Programmet bygger på følgende fire prinsipper: 1) varme, interesse og involvering fra voksenpersoner (både på skolen og i hjemmet), 2) grensesetting, 3) sanksjonering ved mobbing/brudd på regler og 4) at voksenpersoner både på skole og i hjemmet skal opptre som autoriteter. De fire prinsippene gjenspeiler langt på vei det individuelle perspektivet som ligger i teorien til Olweus. Men ser vi nærmere på programmet, retter det seg også mot gruppe- og systemnivået (se <http://www.forebygging.no/>).

Fra litteraturen om mobbing finner vi flere som viser til betydningen av gruppen og at mobbing oppstår som en konsekvens av ulike gruppeprosesser. Et eksempel på dette er Roland (2014) som legger vekt på behovet for tilhørighet og behov for makt. I tillegg til at mobbing motiveres av behovet for makt, viser Roland til at det også er en konsekvens av en gruppes behov for å skape indre tilhørighet. Noe forenklet kan vi si at det indre samholdet skapes ved å definere et mobbeoffer.

Nyere teoriutvikling innenfor feltet har lagt mer vekt på å forstå mobbing som en konsekvens av mer strukturelle forhold i klassen, skolen eller i nærmiljøet. Et eksempel på dette er Faris m.fl. (2012, 2014) som tar utgangspunkt i nettverksteori fra sosiologien. I følge Faris er mobbing en konsekvens av en konkurranse eller kamp om posisjoner i ungdommenes sosiale hierarki, og ikke minst en kamp for å unngå sosiale degradering. I kampen om

sosiale posisjoner skilles det ikke klart mellom mobberen og mobbeofferet. I «kampens hete» vil man i det ene øyeblikket kunne være mobber og i det andre øyeblikket være offer. I følge Faris er det de som befinner seg i midten av den sosiale rangstigen som har mest å vinne og mest å tape, og som dermed er mest involvert i mobbing.

Et annet eksempel er boken «School bullying. New Theories in Context» (Schott og Søndergaard 2014). Her legges det også vekt på at mobbing oppstår som en konsekvens av en kamp om posisjoner: «And the needs to fight for their positions within the group is one of the driving dynamics of bullying». Videre pekes det på at de egenskapene eller kjennetegnene som mobbingen retter seg mot (utseende, klær etc.) ikke er gitt, men skapes eller konstrueres som en del av prosessen hvor det kjempes om posisjoner. Enkelt sagt kan vi si at mobbingen ikke retter seg mot bestemte kjennetegn, men mot det som til enhver tid egner seg. Implikasjonene av dette er at alle i prinsippet kan involveres i mobbing.

Et tredje eksempel finner vi i boken «Bullying as a Social Experience» (Migliaccio og Raskauskas 2015). Her legges det et økologisk perspektiv til grunn for å forstå mobbing. Det innebærer at relasjonen mellom mobberen og den mobbede ses i lys av lag med strukturelle faktorer som igjen skaper kulturer der mobbing i ulik grad har mulighet til å få fotfeste.

4.3 Omfang av mobbing i Agderfylkene

I Ungdata måles mobbing ved hjelp av fire spørsmål som tar for seg både tradisjonell mobbing og mobbing via digitale medier. To spørsmål handler om hvorvidt respondentene har mobbet andre, enten på tradisjonell måte eller ved hjelp av digitale medier, og to spørsmål handler om de selv har vært utsatt for mobbing (tradisjonelt eller digitalt). Alle spørsmålene avgrenser erfaringen med mobbing til de siste 12 månedene.

	Tradisjonell	Digital
Mobber	Hender det at du er med på plaging, trusler eller utfrysing av andre unge på skolen eller i fritida?	Hender det at du er med på plaging eller trusler mot andre unge via Internett eller mobil?
Mobbet	Blir du selv utsatt for plaging, trusler eller utfrysing av andre unge på skolen eller i fritida?	Blir du selv utsatt for plaging eller trusler fra andre unge via Internett eller mobil?

I undersøkelsen har vi slått sammen disse fire spørsmålene. I første omgang har vi slått sammen spørsmålene om tradisjonell og digital mobbing. Det betyr at vi betrakter tradisjonell mobbing og digital mobbing som to sider av samme sak. Digital mobbing handler bare om at ny teknologi har bidratt til at fenomenet mobbing spres fra de tradisjonelle arenaene og over på digitale arenaer.

Alle spørsmålene om mobbing har i utgangspunktet seks svarkategorier som sier noe om mobbingens hyppighet.¹⁷ Disse seks kategoriene er igjen kodet om til følgende tre kategorier: 1) aldri, 2) sjeldent og 3) månedlig eller oftere. De som svarer at de mobber eller blir mobbet månedlig eller oftere, kategoriseres som mobbere og/eller mobbet. I tillegg har vi en gruppe som svarer at de mobber eller blir mobbet sjeldent og en gruppe som svarer at de aldri verken mobber eller blir mobbet. Vi får da følgende fem kategorier: 1) de som verken mobber eller blir mobbet, 2) de som sjeldent er involvert i mobbing (som mobber eller mobbet), 3) de som både er mobbere og blir mobbet, 4) de som bare blir mobbet og 5) de som bare mobber.

17 1) Ja, flere ganger i uka, 2) Ja, omtrent én gang i uka, 3) Ja, omtrent hver 14. dag, 4) Ja, omtrent én gang i måneden, 5) Sjeldent og 6) Aldri.

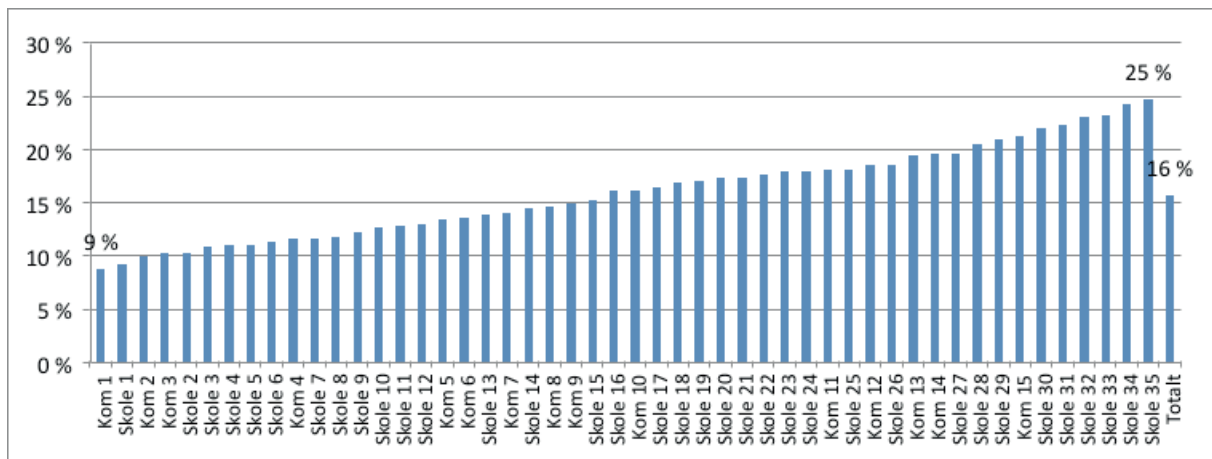
Tabell 4.1 Fordeling av ungdom etter involvering i mobbing

	Prosent	N
Ingen involvering	46,4	4307
Sjeldent involvert	37,9	3517
Både mobber og mobbet	8,3	774
Bare mobber	0,8	74
Bare mobbet	6,6	608
Totalt	100	9280

Tabell 4.1 viser hvordan elevene fordeler seg i de fem gruppene. Det fremgår at under halvparten av elevene oppgir at de aldri er med på å mobbe eller blir mobbet (46 prosent). En nesten like stor andel oppgir at de sjeldent er involvert i mobbing (40 prosent). Noe overraskende ser vi at en forholdsvis stor andel av elevene oppgir at de månedlig eller oftere både har vært med på å mobbe eller at de har blitt mobbet selv (8,3 prosent). Denne gruppen er faktisk større enn de som bare oppgir at de har blitt mobbet (6,6 prosent). Kanskje like overraskende er det at i underkant av 1 prosent av elevene oppgir at de bare har mobbet (0,8 prosent).

Disse resultatene viser på linje med andre undersøkelser at det ikke går noe entydig skille mellom de som mobber og ofrene for mobbingen. Tvert imot, de som er involvert, er vel så mye involvert på begge sider, som at de deler seg i to adskilte grupper av mobbere og mobbede. Det kan bety at det er mer relevant å trekke et skille mellom de som er involvert i mobbing og de som ikke er involvert (fremfor å skille mellom mobbere og mobbede).

Figur 4.1 Variasjon i andelen elever som oppgir at de er involvert i mobbing (gjensidig mobbing, mobber eller mobbet)

Figur 4.1 viser hvor stor andel av elevene som oppgir at de er involvert i mobbing på et eller annet vis (månedlig eller oftere). Enhetene i diagrammet er en blanding av kommuner og skoler. Dette fordi vi kun har data på skolenivå i 7 av de 22 kommunene som har gjennomført Ungdata. Så langt vi kjenner til, er det imidlertid bare i én av de øvrige 15 kommunene at det finnes mer enn én ungdomsskole. I praksis vil vi derfor i de aller fleste kommunene ha data på skolenivå.

Det fremgår av figuren at andelen elever som er involvert i mobbing, varierer mellom 9 og 25 prosent på skolene. Andelen elever som er involvert både i form av å mobbe og å bli mobbet, varierer mellom 3 og 15 prosent. Tilsvarende varierer andelen elever som bare oppgir å ha blitt mobbet mellom 3 og 16 prosent. Andelen som bare oppgir å mobbe varierer mellom skolene fra 0 og opp til 3 prosent.

Det er for øvrig interessant å observere at det ikke er noe sammenheng mellom andelen mobbere på skolene og andelen som oppgir at de blir mobbet. Andelen rendyrkede mobbere ser heller ikke ut til samvarierte med andelen elever som samlet sett er involvert i mobbing. Derimot ser vi at den samlede andelen elever som involveres i mobbing på den ene eller andre måten, bestemmes av hvor mange som er i gruppen av både mobbere og mobbede.

4.4 Hvem er involvert i mobbing?

I denne delen har vi sett nærmere på hva som kjennetegner ungdom som er involvert i mobbing. Hovedspørsmålet vi stiller, er om mobbing først og fremst kan forstås i lys av enkelt-individer og deres familieomgivelser, eller om det også kan handle om gruppefenomen eller mer strukturelle forhold.

4.4.1 Datagrunnlag

Analysen er gjennomført ved hjelp av en logistisk regresjonsanalyse. Denne analysemetoden er egnet til å studere et fenomen med to utfall, dvs. om ungdommene er involvert i mobbing eller ikke. Det betyr at vi ønsker å undersøke hva som kjennetegner de som er involvert i mobbing sammenlignet med de som ikke er involvert. Mer konkret skiller vi mellom følgende tre sammenligninger:

- Ikke involvert (0) versus involvert både i å mobbe og i å bli mobbet (1)
- Ikke involvert (0) versus involvert ved å bare bli mobbet (1)
- Ikke involvert (0) versus involvert ved å bare være mobber (1)

I analysene har vi tatt for oss fem forklaringsfaktorer eller typer av kjennetegn, ut over elevenes kjønn og klassetrinn. Dette er mål på (a) ungdommenes atferd, (b) ungdommenes verdier eller holdninger, (c) egenskaper ved foreldre, (d) ungdommenes vennerelasjoner og (e) ungdommens tilknytning til skolen. Alle disse dataene er på individnivå, men det er kun de to førstnevnte som måler individuelle egenskaper ved elevene. De tre sistnevnte måler egenskaper ved ungdommenes omgivelser, dvs. egenskaper ved familien, venner og skole.

I tillegg til de fem nevnte forklaringsfaktorene, har vi også forsøkt å måle egenskaper ved skolene ved å aggregere opp ungdommenes svar på spørsmål om tilknytning til skolen. I analysene blir dette dermed egenskaper knyttet til den enkelte skole.

Tabell 4.2 Oversikt over variabler i analysen

Forklarings-faktor	Variabelnavn	Beskrivelse	Min	Max
Bakgrunn	Kjønn: gutt	Gutt=1; jente=0	0	1
	Klassetrinn	8. klasse (referanse)		
		9. klasse	0	1
		10. klasse	0	1
Atferd	Atferds-problemer	Samlevariabel: Antall lovbrudd/regelbrudd i løpet av siste året (beregnet totalt antall lov-/regelbrudd)	0	40
	Alkoholbruk	Antall ganger beruset siste seks måneder (1=aldri ...5=mer enn 10 ganger)	1	5
Psykologiske faktorer	Mestringstro	Samlevariabel: Grad av mestring (-forventing)	1	4
	Status: ytre	Status: utseende og klær (1=reduserer ... 5=øker status)	1	5
	Status: indre	Status: «god på skolen» og «til å stole på» (1=reduserer ... 5=øker status)	1	5
	Status: rusbruk	Status: «drikke seg full» og «røyke hasj» (1=reduserer status ... 5=øker status)	1	5
Foreldre	Foreldrerelasjon	Samlevariabel: Antall negative relasjoner til foreldrene	0	7
	Foreldrestøtte	Mulighet for å snakke med/søkt hjelp hos foreldre/familie ved personlige problemer (1=nei, 2=kanskje, 3=helt sikkert)	1	3
	Alkoholregler	Får ikke lov til å drikke alkohol av foreldre (1=nei, 0=ja/vet ikke)	0	1
Venner	Vennerelasjoner	Jeg kan finne noen å være sammen med hvis jeg ønsker det (1=aldri ... 4=ofte)	1	4
	Vennestruktur	Én eller to faste venner (referanse)		
		Én eller to faste venner som er med i en gruppe andre ungdommer	0	1
		En vennegjeng som holder sammen	0	1
		Nokså tilfeldig hvem jeg er sammen med	0	1
		Er ikke så ofte sammen med jevnaldrende	0	1
Skole	Skolerelasjoner	Samlevariabel: Antall positive relasjoner til skolen	0	5
Skole (A)	Skolerelasjoner A	Antall positive skolerelasjoner: samlet verdi aggregert på skolenivå.	3,45	4,29

Forklaringsfaktoren atferd består av to variabler. Den ene er en variabel som måler antall lovbrudd eller regelbrudd i løpet av det siste året. Mer spesifikt inkluderer dette spørsmål om ungdommene har vært med på tyveri, slåssing, hæverk og trusler. Den andre variabelen – alkoholbruk – måler hvor ofte ungdommene har drukket seg beruset i løpet av de siste seks månedene.

Forklaringsfaktoren psykologiske faktorer består av to variabler. Den ene kaller vi mestringstro og er et mål på ungdommenes vurdering av egen evne til å mestre ulike situasjoner (Bandura 1989). Den andre variabelen er tredelt og måler ungdommenes vurdering av status. Den første av disse variablene måler det vi kaller ytre status (klær og utseende), den andre det vi kaller indre status (skoleflink og tillit) og den tredje rusbruk (drikke seg full og røyke hasj).

Forklaringsfaktoren foreldre inneholder tre variabler. Variabelen foreldrerelasjoner er en samlev variabel basert på syv spørsmål som handler om relasjonen mellom ungdommene og deres foreldre. I hovedsak handler spørsmålene om hvor godt foreldrene er kjent med ungdommenes aktiviteter og venner. Variabelen personlig problemer er et spørsmål om ungdommene opplever at de kan få hjelp av foreldre eller andre familiemedlemmer når de opplever å ha problemer. Også denne sier noe om relasjonen mellom ungdommene og foreldrene. Den tredje variabelen er et spørsmål om hvorvidt ungdommene har lov til å drikke alkohol eller ikke, og er ment som en indikator foreldrenes regelbruk.

Forklaringsfaktoren venner består av to variabler. Den ene variabelen – vennerelasjoner – måler i hvilken grad ungdommene har noen venner å være sammen med når de ønsker det. Den andre variabelen – vennestruktur – er et spørsmål om hvilke type vennerelasjoner ungdommene har. Her skilles det først og fremst mellom ulike typer vennskap, ikke graden av vennerelasjoner.

Den siste forklaringsfaktoren – skole – inneholder kun én variabel. Dette er en samlev variabel som måler ungdommenes relasjoner til skolen. Variabelen baserer seg på fem ulike spørsmål om ungdommenes holdninger til og trivsel på skolen.

Generelt har vi en antakelse om at alle disse forklaringsfaktorene kan bidra til å forklare ungdommenes involvering i mobbing. Generelt er det imidlertid vanskelig å si noe om årsaksretningen når vi opererer med tverrsnittsdata. De ulike variablene kan vel så gjerne være en konsekvens av mobbing som en årsak til mobbing. Dette gjelder spesielt variabelen skolerelasjoner. Siden mobbing gjerne foregår på skolen, er det rimelig å anta at mobbing på skolen fører til negative holdninger til skolen, vel så mye som at dårlige relasjoner til skolen forklarer forekomsten av mobbing.

I analysen har vi også konstruert variabler som har til hensikt å si noe om egenskapene ved skolen. Dette har vi gjort ved å aggregere opp elevenes svar på spørsmålet om skolerelasjoner. Hensikten med denne variabelen er å fange opp egenskaper ved skolemiljøet eller skolekulturen.

4.4.3 Hva kjennetegner de som er involvert i mobbing?

Nedenfor vises tre analysemodeller av sannsynligheten for å opptre i gruppene «både mobber og mobbet», «mobber» og «mobbet». Tabellen inneholder såkalte oddsraten. Denne viser for det første om vi har en positiv eller negativ sammenheng. Verdier over 1 forteller at vi har en positiv sammenheng, og verdier under 1 forteller at vi har en negativ sammenheng. En oddsratio på 1 forteller at sannsynligheten for å være involvert i mobbing er lik uavhengig av verdien på den aktuelle (uavhengige) variabelen. Er oddsratioen høyere enn 1, forteller det at sannsynligheten for å være involvert i mobbing øker med økende verdi på den aktuelle (uavhengige variabelen).

Koeffisientene i tabellen sier dermed noe om hvordan de ulike variablene (egenskapene) påvirker sannsynligheten for å være både mobber og mobbet, bare mobber og bare mobbet, sammenlignet med gruppen som aldri deltar i mobbing. For enkelthetsskyld bruker vi begrepene «gjensidig deltakelse i mobbing» om gruppen som både mobber og blir mobbet.

Tabell 4.3 Analyse av ulike forklaringsfaktorer på sannsynligheten for å delta i gjensidig mobbing, det å ha mobbet og det å bli mobbet

	Gjensidig mobbing		Mobber		Mobbet	
	Exp(B)	Sign	Exp(B)	Sign	Exp(B)	Sign
Kjønn: gutt	1,387	**	1,669		0,548	***
Klasse: 8. klasse (referanse)	-	***	-		-	***
9. klasse	1,048		0,785		0,949	
10. klasse	0,675	**	0,812		0,595	***
Atferdsproblemer	1,128	***	1,070	**	1,039	**
Alkoholbruk	1,093		1,419	(*)	1,199	*
Mestringstro	0,691	***	1,116		0,746	***
Status: ytre	1,754	***	1,559	*	1,512	***
Status: indre	0,828	*	1,294		1,007	
Status: rusbruk	1,019		1,025		1,049	
Foreldrerelasjon (dårlige relasjoner)	1,397	***	1,335	*	1,305	***
Foreldrestøtte	0,694	***	0,913		0,734	***
Alkoholregler	0,672	**	1,652		0,758	(*)
Vennerelasjoner	0,758	***	0,750	(*)	0,634	***
Vennestruktur: Én eller to faste venner (referanse)	-	***	-		-	***
Én eller to faste venner som ofte er med i en gruppe andre ungdommer	1,406	*	2,671		0,734	(*)
En vennegjeng som holder sammen	0,743	*	2,621	(*)	0,537	***
Nokså tilfeldig hvem jeg er sammen med	0,876		2,760		0,861	
Er ikke så ofte sammen med jevnaldrende	1,305		2,078		1,358	
Constant	0,563		0		1,017	
Nagelkerke R2	,330		,149		,230	

***=0,001%; **=0,01%; *=0,05%; (*)=0,10%.

For hver forklaringsfaktor oppsummerer vi først hovedfunnene. Derne­st kommenteres resul­tatene. To av modellene har forholdsvis god forklaringskraft. Modellen som analyserer egen­skaper ved mobberne har noe dårligere forklaringskraft enn de to øvrige, noe som bl.a. skyldes at det er få personer som inngår i gruppen av bare mobbere.

Kjønn og klassetrinn

- Gutter er mer involvert i mobbing (gjensidig mobbing) enn jenter. Jenter er imidlertid i større grad bare utsatt for mobbing.
- Mobbingen er avtakende i 10. klasse sammenlignet med 8. og 9. klasse. Både gjensidig mobbing og det å bare bli mobbet avtar.

En litteraturgjennomgang av Álvarez-García m.fl. (2015) viser at kjønn kanskje er den mest studerte variabelen i forhold til mobbing. En rekke undersøkelser har vist at gutter er mer tilbøyelige til å mobbe enn jenter. Kun én av de refererte undersøkelsene viser at jenter er mer tilbøyelige til å mobbe enn gutter, men da relatert til «indirekte mobbing». Resultatene her nyanserer dette bildet. Som vist over, er gutter mer involvert i mobbing i den forstand at de både opptrer som mobbere og som mobbeofre. Nyanseringen handler dermed om at gutter er mer involvert i mobbe­handlinger på begge sider, ikke ensidig i rollen som mobber. I tråd med resultatene i den nevnte artikkelen, finner vi også her at jenter har større sannsynlighet for å ensidig bli utsatt for mobbing.

Vi ser også at mobbingen avtar i 10. klasse sammenlignet de to foregående klassetrinn. Dette skyldes imidlertid at vi i modellen kontrollerer for en del forhold som har mobbefremmende virkning på 10 trinn (bl.a. status knyttet til rusbruk og mestringstro). Dersom disse faktorene var jevnt fordelt på de ulike klassetrinnene, ville vi sett at mobbingen avtar. Men i realiteten er mobbe­omfanget forholdsvis jevnt fordelt på de ulike klassetrinnene, eller noe større på 9. trinn enn på de øvrige trinnene. Dette er også langt på vei i tråd med øvrige undersøkelser som viser at mobbing har et kurvelineært forløp. I følge Álvarez-García m.fl. (2015) øker omfanget av mobbing frem til omkring 14 årsalderen, da den reduseres igjen. Enkelte undersøkelser har imidlertid også vist at den avtakende effekten kan komme tidligere (Lambert m.fl. 2008, Tochigi m.fl. 2012).

Atferd

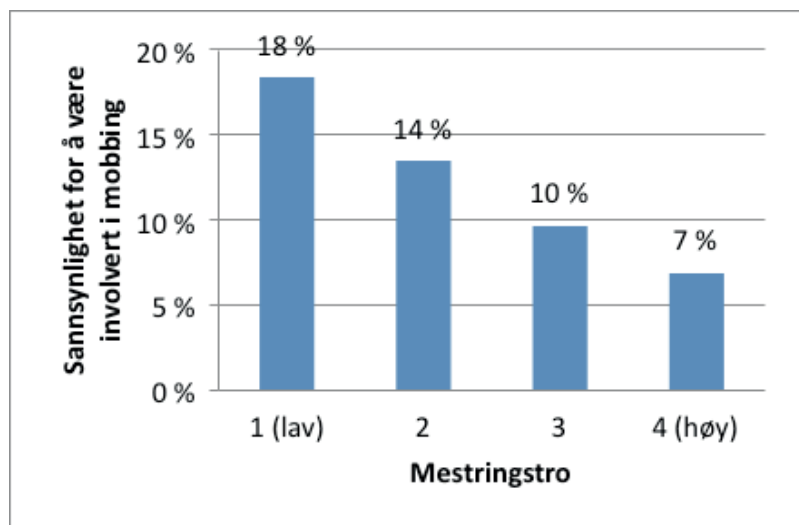
- Jo mer atferdsproblemer i form av lov- eller regelbrudd, desto mer sannsynlig er det at ungdommene involveres i mobbing. Dette gjelder spesielt sannsynligheten for å delta i gjensidig mobbing, men også sannsynligheten for å bare mobbe og bare være offer for mobbing.

Vi ser at variabelen som måler kriminell atferd eller regelbrudd, har en positiv virkning i alle modellene. Det betyr at jo mer kriminalitet/regelbrudd, desto større er sjansen for å bli involvert i mobbing, for å være mobber og for å bli utsatt for mobbing. Disse resultatene er i tråd med andre undersøkelser som viser at mobbere tenderer til å ha mer antisosial atferd eller sosiale atferdsproblemer (Álvarez-García m.fl. 2015). Det vi ser her er imidlertid at slike egen­skaper ikke bare øker sannsynligheten for å være mobber, men også sannsynligheten for å delta gjensidig i mobbing og å bli utsatt for mobbing. Det siste er kanskje mest overraskende fordi antisosial atferd tradisjonelt har blitt knyttet til mobberen, ikke den mobbede.

Psykologiske faktorer

- Jo mer mestringstro ungdommene har, desto mindre er sannsynligheten for å være involvert i mobbing eller være utsatt for mobbing.
- Jo mer ungdommene opplever at ytre kjennetegn gir status, desto større sannsynlighet er det for at ungdom involveres i mobbing og desto større er sannsynligheten for å bli involvert i alle former for mobbing.
- Jo mer ungdom vektlegger indre status, desto mindre er sannsynligheten for å være involvert i gjensidig mobbing.

Figur 4.2 viser en beregning av sannsynligheten for å være involvert i gjensidig mobbing avhengig av grad av mestringstro. For en gitt ungdom med gjennomsnittlig mestringstro (verdi på noe under 3), vil sannsynligheten for å bli involvert i mobbing være i underkant av 10 prosent. For en ungdom med lav mestringstro (verdi =1) vil sannsynligheten øke til hele 18 prosent, mens for en med høy mestringstro er sannsynligheten på omtrent 7 prosent.

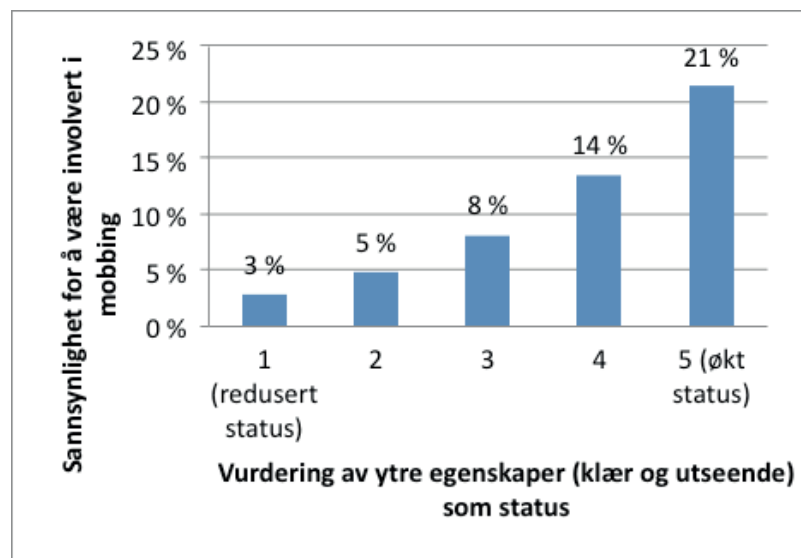
Figur 4.2 Sannsynligheten for å bli involvert i gjensidig mobbing avhengig av ungdommenes mestringstro.

Flere undersøkelser har sett på sammenhengen mellom mestringstro og mobbing (Ando m.fl. 2005, Maffini og Kim-Ju 2016). Gjennomgående ser vi her at høy grad av mestringstro beskytter mot mobbing, både det å bli utsatt for press til å mobbe, og mot det å bli utsatt for mobbing. Yüksel-Sahin (2015) viser også til en undersøkelse hvor det fremgår at de som er utsatt for mobbing har mindre mestringstro enn andre elever. Resultatene vi finner i vår undersøkelse, støttes med andre ord av andre undersøkelser. Jungert m.fl. (2016) har i tillegg sett på tilskuernes tilbøyelighet til å gripe inn i mobbesituasjoner, og viser at høy grad av mestringstro (tro på at det er mulig å gripe inn) bidrar til større grad av forsvarende inngripen blant andre elever. Tilsvarende vises det til at lav mestringstro bidrar til å hindre at tilskuere til mobbingen griper inn (og dermed stilltiende aksepterer mobbingen).

Resultatene i vår undersøkelse gjenspeiler resultater fra den internasjonale litteraturen. Det er derfor et godt grunnlag for å konkludere med at mestringstro utgjør en viktig beskyttelsesfaktor mot å involveres i mobbing. Jo mer mestringstro elevene har, desto mindre sannsynlig er det at de deltar i gjensidig mobbing og jo mindre sannsynlig er det at de ensidig blir mobbet.

Vi finner også at ungdom som vektlegger det vi kaller ytre status (utseende og klær), har større sannsynlighet for å være involvert i gjensidig mobbing, å mobbe eller bli mobbet. Med andre ord er dette en gjennomgående egenskap som kjennetegner alle de tre gruppene som involveres i mobbing, og som skiller dem fra de som ikke deltar i mobbing. Det er her viktig å merkes seg at spørsmålet ikke dreier seg om hvorvidt man har eller ikke har slik status, men hvor viktig status slike ytre kjennetegn gir. Denne verdiskalaen oppleves dermed som mer betydningsfull for de som er involvert i mobbing, enn hos de som ikke er involvert, uavhengig hvor man befinner seg i dette statushierarkiet. Det er også rimelig å tolke resultatene dithen at dette er viktige symboler som markerer status i det sosiale hierarkiet, symboler som det «kjempes» om blant de involverte, og som kommer til uttrykk i form av mobbing. Det er for øvrig interessant å observere at ytre status har størst betydning for gruppen som er gjensidig involvert i mobbing.

Figur 4.3 illustrerer hvilken betydning ytre status har for ungdoms tilbøyelighet til å involveres i gjensidig mobbing. For en ungdom som mener ytre egenskaper reduserer status mye (verdi =1), vil sannsynligheten for å involveres i mobbing være 3 prosent. En tilsvarende ungdom som mener ytre status øker statusen mye, vil derimot ha en forventet sannsynlighet for å involveres på hele 21 prosent.

Figur 4.3 Sannsynligheten for å bli involvert i gjensidig mobbing avhengig av ungdommenes vurdering av om ytre egenskaper gir status.

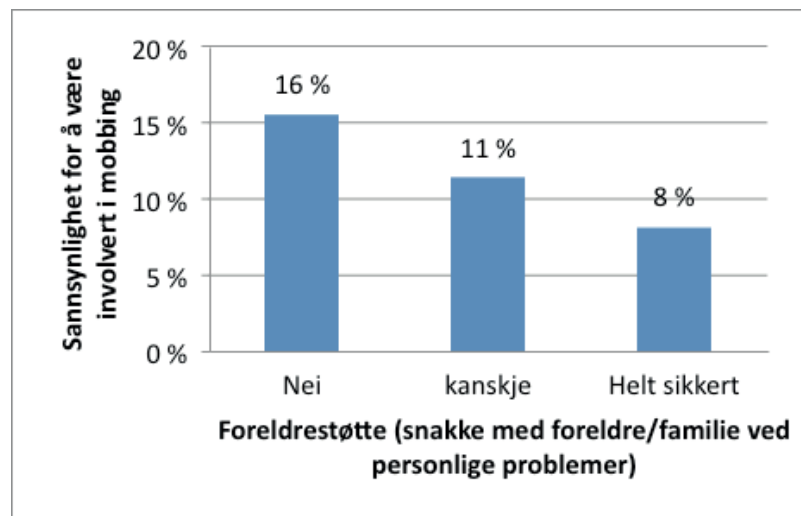
Foreldre

- Jo dårligere relasjoner ungdom har til deres foreldre, desto mer sannsynlig er det at de involveres i mobbing, at de er mobbere eller at de blir offer for mobbing.
- Jo mer støtte ungdommene opplever å ha hos foreldre eller andre familiemedlemmer, desto mindre involvert er de i mobbing, og jo mindre er sannsynligheten for at de er offer for mobbing.
- Ungdom som har forbudt mot å drikke alkohol, har mindre sjanse for å bli involvert i gjensidig mobbing.

Sammenhengen mellom ungdommens relasjoner til foreldrene og involvering i mobbing er forholdsvis sterk og entydig på tvers av de tre gruppene som er involvert i mobbing. Den generelle konklusjonen vi kan trekke av dette er at foreldres relasjoner og støtte til ungdommene beskytter mot mobbing. Dette gjelder både involvering i gjensidig mobbing, det å mobbe og det å bli utsatt for mobbing.

Figur 4.4 viser beregnet sannsynlighet for å delta i gjensidig mobbing, avhengig av ungdommens opplevelse av støtte hos foreldrene. For en gitt ungdom som svarer nei på spørsmålet om det er aktuelt å snakke med foreldre/familie om personlige problemer, er sannsynligheten for å involveres på 16 prosent. For en tilsvarende ungdom som svarer «helt sikkert» på det samme spørsmålet, vil sannsynligheten være 8 prosent.

Figur 4.4 Sannsynligheten for å bli involvert i gjensidig mobbing avhengig av ungdommenes støtte hos foreldrene

Disse resultatene samsvarer også med andre undersøkelser som har sett på foreldrenes rolle og ungdommens tilbøyelighet til å bli involvert i mobbing. På den ene siden viser disse at god kommunikasjon og støtte fra foreldrene, reduserer tilbøyeligheten til å mobbe/bli mobbet, mens en streng oppdragerstil (herunder fysisk avstraffelse) kan resultere i det motsatte (Lereya m.fl. 2013, Gómez-Ortiz m.fl. 2016). Det kan også være relevant å nevne at litteraturen ikke kan vise til noen entydig sammenheng mellom familiens sosio-økonomiske status og mobbing (målt som økonomi og utdanning), verken i forhold til det å mobbe eller det å bli mobbet (Álvarez-García m.fl. 2015).

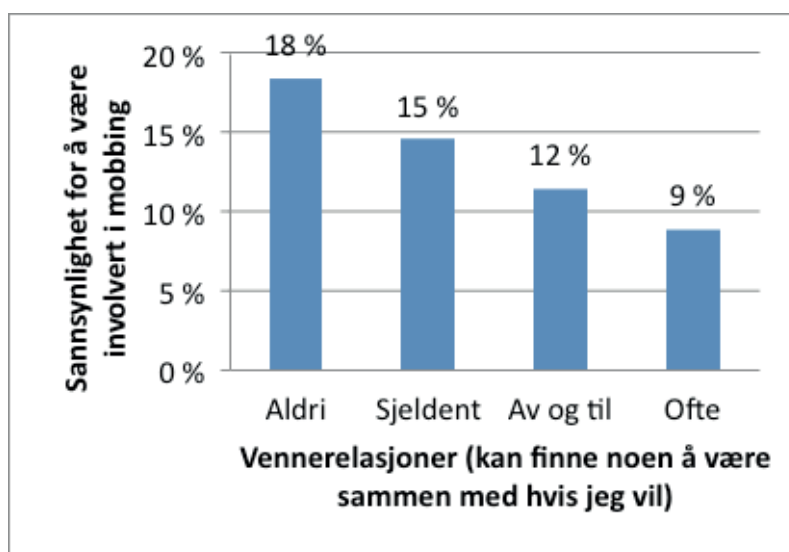
Venner

- Jo mer tilgang ungdom har på venner, desto mindre sannsynlig er det at de er involvert i gjensidig mobbing, at de er utsatt for mobbing eller er mobbere.
- Gitt tilgangen på venner (jf. første punkt), så er sannsynligheten for å være involvert i gjensidig mobbing større for de ungdommene som har venner tilknyttet en løst sammensatt gruppe (sammenlignet med det å ha én til to faste venner). Men det å delta i en slik vennegruppe reduserer samtidig risikoen for å bli mobbet (sammenlignet med det å ha én til to faste venner).

Gitt tilgangen på venner (jf. første punkt), så er sannsynligheten for å være involvert i gjensidig mobbing mindre dersom ungdommene er med i en fast vennegjeng som holder sammen. Det å være med i en fast vennegjeng som holder sammen, reduserer videre sannsynligheten betydelig for å bli mobbeoffer.

Generelt viser resultatene at det å ha venner representerer en beskyttende faktor mot både det å bli involvert i gjensidig mobbing, det å mobbe og det å bli mobbet. Figur 4.5 viser hvordan sannsynligheten varierer avhengig av hvordan ungdommene svarer på spørsmålet om vennerelasjoner. For en gitt person som aldri finner noen å være sammen med, er sannsynligheten for å være involvert i mobbing hele 18 prosent. For en person som ofte har noen å være sammen med, er tilsvarende sannsynlighet 9 prosent.

Men selv når vi har kontrollert for variasjoner i vennerelasjonene, ser vi at strukturen på vennerelasjonene også har betydning. Resultatene kan tolkes dithen at det å ha en løst sammensatt vennegjeng, øker sannsynligheten for å bli involvert i gjensidig mobbing (sammenlignet med det å ha én til to faste venner). Motsatt ser vi at det å ha en fast vennegjeng, reduserer sannsynligheten for å bli involvert i mobbing. En mulig forklaring kan være at i løst sammensatte vennegjenger, vil det være mer usikkerhet om posisjoner og status, noe som dermed leder til økt maktkamp og mobbing. Det er videre rimelig å anta at ungdom som inngår i fastere vennegjenger enten har en mer egalitær struktur eller kan ha en struktur som er mer aksepterende og mindre gjenstand for et spill om makt eller status.

Figur 4.5 Sannsynligheten for å bli involvert i gjensidig mobbing avhengig av tilgang på venner

Vi ser også at det å inngå i en fast vennegjeng (som holder sammen) klart reduserer sannsynligheten for å ensidig bli utsatt for mobbing (sammenlignet med det å ha én eller to venner). Med andre ord tyder dette på at en slik fast vennestruktur – gitt at den interne orden er stabil – har en beskyttende virkning for å bli utsatt for mobbing. I tillegg ser vi også en tendens til at det å være med i løst sammensatt vennegjenger reduserer sannsynligheten for å bli mobbet. Kort sagt kan vi si at vennegjengen – uansett om den er fast eller løst sammensatt – har en mer beskyttende virkning mot å bli utsatt for mobbing, enn om man kun har en eller to venner. Det er likevel den faste vennegjengen som ser ut til å være mest beskyttende.

4.5 Er det effekter av skolemiljøet eller skolekulturen?

I denne delen har vi undersøkt hvorvidt egenskaper ved skolen eller kommunen kan ha betydning for ungdommenes involvering i mobbing. Dette har vi gjort ved å ta inn (i analysemodellen) et mål på ungdommenes forhold til skolen. I tillegg har vi laget et mål hvor vi har aggregert opp elevens forhold til skolen til skolenivå.¹⁸ Denne variabelen antar vi vil være et mål på skolemiljøet eller skolekulturen.

Tabell 4.4 Analyse av skolerelasjoner og skolemiljøet betydning for å involveres i mobbing, det å ha mobbet og det å bli mobbet

	Gjensidig mobbing		Mobber		Mobbet	
	Exp(B)	sign	Exp(B)	Sign	Exp(B)	Sign
Andre variabler (se tabell 4.3)						
Skolerelasjoner	0,675	***	1,104		0,432	***
Skolerelasjoner A (skolemiljø)	0,400	**	0,109	*	0,734	
Constant	19,044		0,601		21,365	
Nagelkerke R2	,403		,160		,339	

***=0,001%; **=0,01%; *=0,05%

Tabell 4.4 viser for det første at det er en sammenheng mellom hver enkelt elevs opplevde skoletilknytning og tilbøyeligheten til å bli involvert i gjensidig mobbing og tilbøyeligheten for å bli mobbet. Jo sterkere skoletilknytningen er, desto mindre er sannsynligheten for å bli involvert i gjensidig mobbing og jo mindre er sjansen for å bli utsatt for mobbing. Vi finner ingen sammenheng mellom skolerelasjoner og det å mobbe.

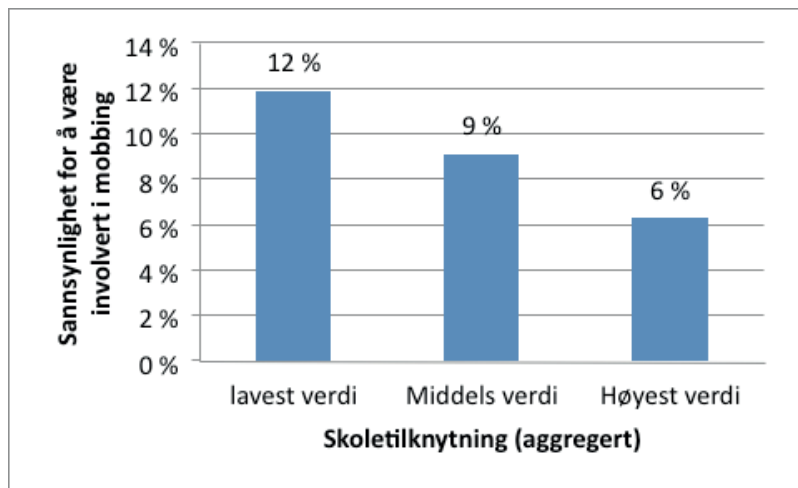
Det er imidlertid rimelig å anta at det å være involvert i mobbing, bidrar til en mer negativ oppfatning av skolen, noe som dermed fører til dårligere skolerelasjoner. Med andre ord er det rimelig å anta at mobbing forårsaker dårlige skolerelasjoner, og ikke nødvendigvis at dårlige skolerelasjoner gir grobunn for mobbing. Faktisk kan det tenkes at vi har å gjøre med gjensidig forsterkende effekter (dårlig skoletilknytning fører til mobbing og mobbing fører igjen til at elevene får dårligere forhold til skolen).

Vi ser også at den aggregerte variabelen for skolerelasjoner (skolemiljø) har en betydning for mobbingen. Denne forteller at på skoler hvor det gjennomgående er gode relasjoner mellom skole og elever, er sannsynligheten for å bli involvert i mobbing klart mindre enn på skoler hvor skoletilknytningen generelt er lavere. Vi ser også at dette til en viss grad også gjelder mobbere, dvs. at jo bedre relasjoner på skolen, desto mindre sannsynlig er det å finne mobbere der.¹⁹

18 Dette har vi gjort ved først å beregne et gjennomsnitt av elevenes relasjoner til den respektive skole/kommune. Hver skole/kommune får dernest tilskrevet det beregnede gjennomsnittet, dvs. elevenes gjennomsnittlige skoletilknytning på hver skole/kommune.

19 Analysene er også testet ved hjelp av en tonivåmodell (linear mixed model) med bruk av en dikotom avhengig variabel. Disse analysene viser omtrent de samme resultatene. Skole-/kommuneeffekten svekkes noe i analysen av gjensidig mobbing, men er signifikant på 10%-nivå. Skole-/kommuneeffekten er derimot fremdeles signifikant på 5%-nivå i analysen av mobbere

Figur 4.6 viser sannsynligheten for å være involvert i mobbing for en gitt person som går på en skole med laveste verdi på skoletilknytning, middels skoletilknytning og høyeste skoletilknytning. På en skole med den laveste verdien er sannsynligheten 12 prosent, mens for en skole med høyest verdi er sannsynligheten 6 prosent.

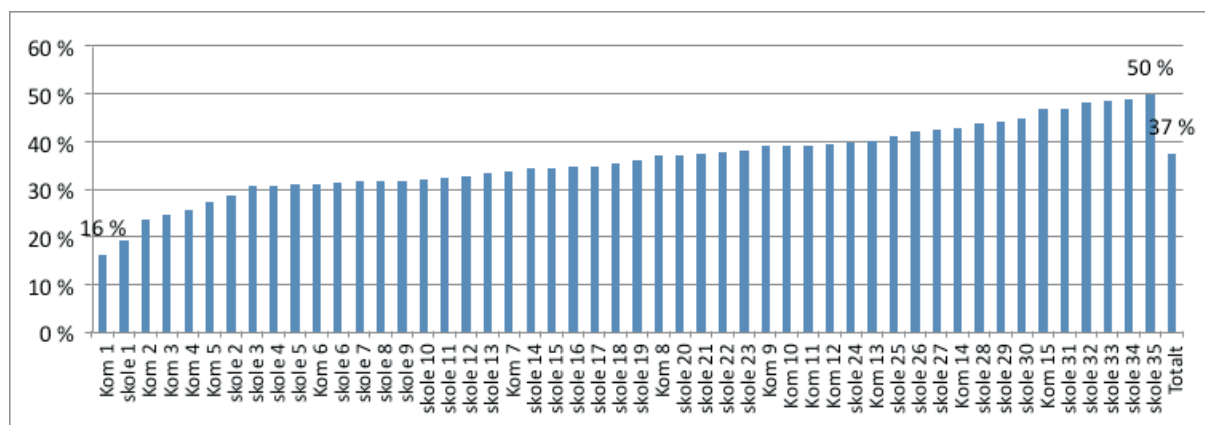
Figur 4.6 Sannsynligheten for å bli involvert i gjensidig mobbing avhengig av skolemiljø

4.6 Mobbefaktorer i agderskolene

Ovenfor har vi pekt på flere faktorer som ser ut til å ha betydning for det å bli involvert i mobbing, det å mobbe eller det å bli mobbet. Avslutningsvis har vi her vist hvordan skoler fordeler seg på enkelte av disse variablene. Vi har da valgt å se nærmere på ungdommenes oppfatning av ytre status (klær), ungdommenes relasjoner til sine foreldre, vennerelasjoner og skoletilpasning.

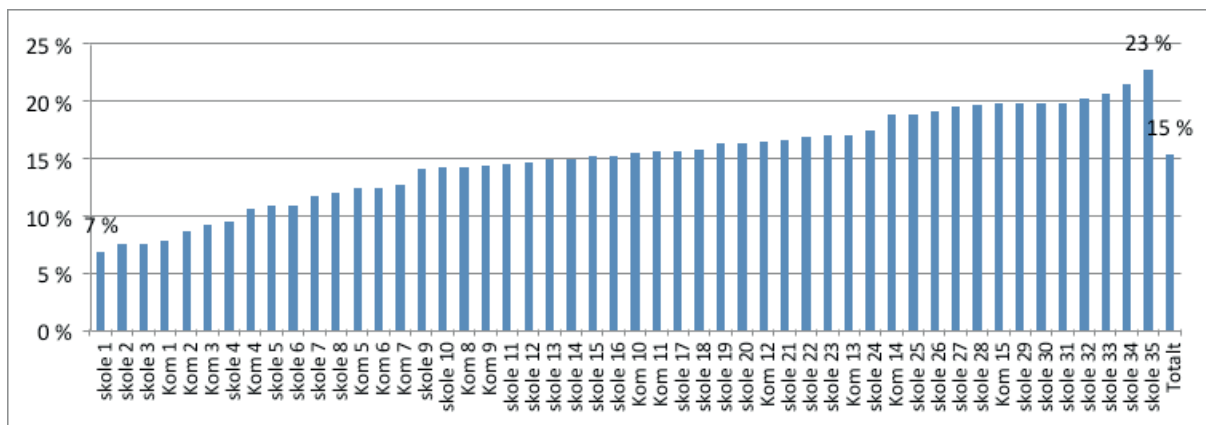
Dersom vi legger til grunn at vi har å gjøre med årsakssammenhenger her, kan vi også beregne en forventet reduksjon i mobbingen ved å sammenligne de skolene som kommer dårligst ut på de fire faktorene, og de som kommer best ut. Dette vil med andre ord kunne synliggjøre potensialet for å redusere omfanget av mobbing. For hver av de fire risikofaktorene har vi derfor beregnet hva den dårligst stilte skole kunne forventet i redusert mobbing ved å oppnå like gode resultat som de beste skolene. Disse beregningene baserer seg da på at vi varierer én og én av de fire variablene (egenskapene), mens alle andre relevante forhold som kan påvirke omfanget av mobbing, holdes likt. Alle regneeksemplene baserer seg på en sammenligning av det å være involvert i gjensidig mobbing og det å stå utenfor all form for mobbing.

Figur 4.7 Andel elever som oppgir at moteriktige klær gir økt status

Figur 4.7 viser i hvilken grad ungdommene mener at ytre kjennetegn som klær bidrar til å gi økt status. Blant hele utvalget samlet ser vi at det er 37 prosent som mener at det å ha moteriktige klær gir økt status. Samtidig varierer dette forholdsvis mye mellom skolene. På den ene siden har vi en skole hvor det bare er 16 prosent som mener at det gir økt status, mens vi på den andre siden har en skole hvor hele 50 prosent mener det gir økt status. På det andre spørsmålet som inngår i variabelen «ytre status» - dvs. spørsmålet om utseende - finner vi tilsvarende variasjon mellom skolene.

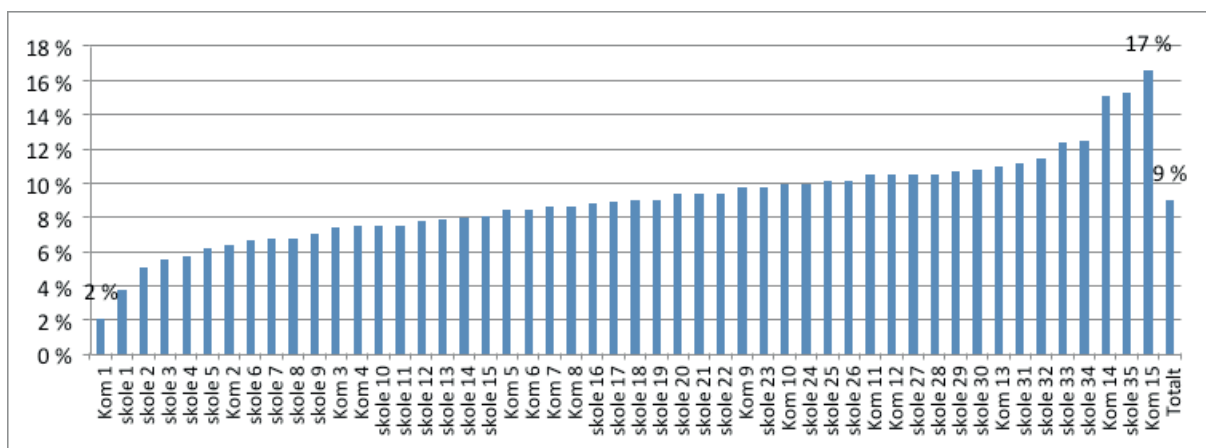
Med bakgrunn i forskjellen vi finner mellom skoler, kan vi beregne forskjeller i forventet sannsynlighet for å bli mobbet. Dersom skolen med den høyeste verdien på ytre status, reduserte verdien for ytre status tilsvarende skolen med lavest verdi (gitt at alt annet var likt), finner vi at sannsynligheten for å bli involvert i gjensidig mobbing reduseres fra 11,3 prosent til 9 prosent.

Figur 4.8 Andel elever med 3 eller flere negative relasjoner til sine foreldre (av totalt 7)

Figur 4.8 viser målet på ungdommenes relasjoner til sine foreldre. Her ser vi at andelen elever som opplever å ha 3 eller flere negative relasjoner til sine foreldre, varierer mellom 8 og 23 prosent. For hele utvalget er andelen 15 prosent.

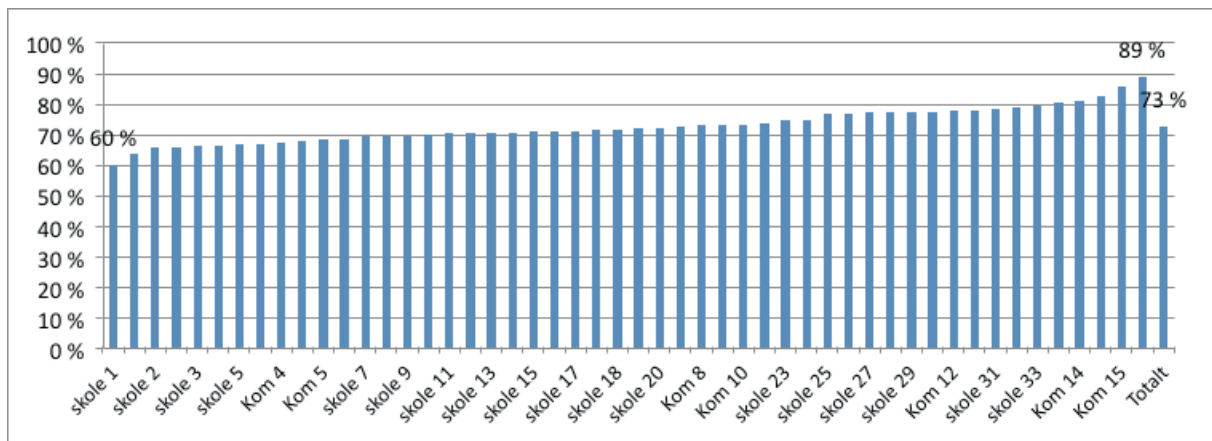
Dersom skolen med den laveste verdien for foreldrerelasjoner – gitt alt annet likt – fikk tilsvarende verdi som den skolen med høyest verdi på foreldrerelasjoner, ville sannsynligheten for å bli involvert i mobbing reduseres fra 11,1 prosent til 8,8 prosent.

Figur 4.9 Andel elever som oppgir at de aldri eller sjeldent har noen å være sammen med

Figur 4.9 viser hvordan målet på ungdommenes vennerelasjoner varierer mellom skoler. Andelen elever som oppgir at de aldri eller sjeldent har noen å være samme med varierer fra 2 prosent til hele 17 prosent mellom skolene. For hele utvalget er andelen 9 prosent.

Beregninger viser her at dersom den skolen med høyest verdi – gitt alt annet likt – reduserte verdien tilsvarende skolen med lavest verdi, ville sannsynligheten for å bli involvert i mobbing reduseres fra 10,7 prosent til 9,5 prosent.

Figur 4.10 Andel elever med god skoletilpasning (4-5 faktorer av totalt 5)

Figur 4.10 viser andelen elever som oppgir å ha god skoletilpasning. Kriteriet her er at elevene svarer positivt på minst 4 av fem spørsmål om skolen. Andelen som ut fra disse kriteriene har god skoletilpasning, varierer fra 60 prosent til 89 prosent. For hele utvalget er andelen 73 prosent.

Beregningene viser her at dersom skolen med lavest verdi oppnår like god skoletilpasning som den beste skolen, vil vi få en forventet reduksjon i sannsynligheten for å bli mobbet fra 14 prosent til 6 prosent. Med andre ord betyr variabelen skoletilpasning forholdsvis mye.

Regneeksemplet over bygger på en forutsetning om at målet på skoletilpasning er en indikasjon på et skolemiljø som gir grobunn for lite eller mye mobbing. Men som nevnt tidligere, kan målet på skoletilpasning være vel så mye et resultat av at det foregår mobbing, som at det er en indikasjon på et skolemiljø som skaper mobbing. I så fall vil målet på mobbing og målet på skoletilpasning være to sider av samme sak, med den konsekvens at skoletilpasning ikke kan betraktes som en årsak til mobbing. Det er derfor heftet en del usikkerhet med regneeksemplet for skoletilpasning.

Vi kan også gjøre et siste regneeksempel der vi tar utgangspunkt i den skolen som kommer dårligst ut på de fire risikofaktorene vist over, og den skolen som kommer best ut. Dersom den dårligste av disse to kommunene hever seg på nivå med den beste kommunen på alle de fire faktorene, finner vi at den dårligste skolen kan redusere sannsynligheten for at elevene blir involvert i gjensidig mobbing (fremfor å ikke være involvert) fra 16,5 prosent og ned til 5,9 prosent.

4.7 Oppsummering

Utgangspunktet for denne artikkelen var et avisinlegg fra en tidligere mobber som reflekterte over årsaken til at hun mobbet. De mulige forklaringene som trekkes frem, gjenspeiler langt på vei det vi finner i den akademiske litteraturen på feltet. Spørsmålet er om mobbing er et resultat av enkeltindividers aggressive handlinger (som igjen har opphav i oppdragelse eller genetiske faktorer), om det er et resultat av ulike gruppeprosesser eller om det handler om kulturelle eller strukturelle forhold på skolenivå.

Med utgangspunkt i Ungdata-undersøkelsen har vi forsøkt å belyse disse spørsmålene. Selv om datamaterialet ikke gjør det mulig å undersøke alle de tre nivåene inngående, tyder likevel resultatene på at det kan være fruktbart å forstå mobbing som noe mer enn bare individuell aggressiv atferd. Dette støttes også av nyere forskning og teoretisering omkring mobbeproblematikken.

Vi finner riktignok flere forhold som støtter opp om individ- eller familieperspektivet. For det første ser vi at jo mer atferdsproblemer ungdommene har, desto større er sannsynligheten for å bli involvert i mobbing. For det andre finner vi at ungdom med høy grad av mestringsstro, er mindre involvert i mobbing. For det tredje finner vi at ungdommenes relasjoner til foreldrene spiller en stor rolle. Jo bedre forhold, desto mindre involvert i mobbing.

Men vi finner også resultater som peker i retning av at mobbing handler om grupper, strukturer eller kulturer. For det første ser vi at vennerelasjonene spiller en viss rolle. Tilgang på venner ser i seg selv ut til å beskytte mot mobbing. Samtidig ser vi også tegn på at vennestrukturen har en viss betydning. Deltar man i en fast vennegjeng, representerer dette en beskyttelse. Er man derimot med i en løsere vennegjeng, øker sannsynligheten for å bli involvert i mobbing.

For det andre ser vi at et mål på skolemiljøet eller skolekulturen har betydning for sannsynligheten for å bli mobbet. Jo bedre skolemiljø – målt som en aggregert størrelse av elevens skoletilknytning – desto mindre sannsynlig er det at elevene blir utsatt for mobbing.

For det tredje finner vi at de ungdommene som vektlegger ytre statussymboler (klær og utseende) har en klart større risiko for å bli involvert i mobbing. Dette gjelder både det vi kaller gjensidig mobbing, det å mobbe andre og det å bli utsatt for mobbing. Disse resultatene støtter således opp om forståelse av mobbing som noe mer enn individuelle handlinger til personer med bestemte atferdsutfordringer.

De tre sistnevnte resultatene kan ses i lys av nyere teorier om mobbing. Her vises det til at mobbing må forstås som en kamp om posisjoner innenfor et sosialt hierarki. Mobbing blir dermed et uttrykk for denne posisjoneringen. I et slikt perspektiv vil det ikke være tilstrekkelig å ta tak i den enkelte mobberen. Det vil heller ikke være tilstrekkelig å håndtere mobberens eventuelle mangelfulle oppvekstvilkår i form av disiplinering, straff og belønning. Dersom miljøet kjennetegnes av at det utkjempes slike kamper, vil det alltid dukke opp noen nye aktører på banen. I det ene øyeblikket er de mobbere og i det andre mobbeofferet. Da er det ikke nødvendigvis hendelsene rundt den enkelte mobbesaken som er mest interessant, men heller hvordan klasse- eller skolemiljøet som helhet fungerer. Det strukturelle perspektivet

peker nettopp på miljøet eller samspillet mellom elevene som helhet. Fremfor å stille spørsmål om årsaken til enkelte mobbehendelser, blir spørsmålene heller:

- Hva slags oppfatning har elevene av skolen eller klassen? Har de en forståelse av at det er en arena hvor det viktigste er å posisjonere seg i forhold til andre, eller har de en oppfatning av å være et mer egalitært fellesskap hvor status betyr mindre?
- Hva slag spilleregler gjelder blant elevene? Er den rådende oppfatningen at det handler om å mobbe eller bli mobbet, og hva slags virkemidler er i så fall akseptert?
- Hvordan er tillitsforholdet mellom elevene, samt mellom elevene og skolen? Er det slik at ungdommene stadig opplever å være utsatt for et spill om hvem som er «innenfor» eller «utenfor», eller er det slik at de gjennomgående stoler på hverandre?

Det strukturelle perspektivet utelukker ikke det individuelle perspektivet. Snarere kan det betrakte som et supplement og en ambisjon om å være i forkant. Mens tiltak som springer ut av det individuelle perspektivet får preg av å være selektivt rettet mot mobberen og mobbeofferet, vil tiltak som tar utgangspunkt i det strukturelle være mer universelt og gjelde hele skolen eller klassen.

5

Gjennomføring av videregående opplæring

- studieforberevende program og yrkesfaglige program

Tekst: Asle Bentsen

5.1 Bakgrunn

Ungdom som ikke fullfører videregående opplæring har vært en vedvarende bekymring i den politiske debatten de siste tiårene. Andelen som gjennomfører videregående utdanning økte like etter Reform 94, spesielt på studieprogram som gir yrkeskompetanse, men har siden vært forholdsvis stabil (Hernes 2010). Videregående opplæring skal sette eleven i stand til å møte samfunnets krav, den skal utjevne sosiale forskjeller og muligheter, og dyrke enkeltindividets og samfunnets talent. I tillegg skal tidlig innsats forhindre frafall og sikre alle en god utdanning (St. meld. Nr. 44 (2008-2009) «Utdanningslinja»).

Ungdom som avbryter utdanninga like etter grunnskolen får dårligere forankring i arbeidslivet. De er langt mer utsatt for arbeidsledighet, og får sjelden andre jobbtilbud enn lavtlønna, konjunkturfølsomme lavstatusjobber (Baklien, Bratt og Gotaas 2004). Det kan med andre ord få store konsekvenser dersom man ikke fullfører videregående opplæring.

I Vest-Agder har omtrent 75 % av ungdommene som begynte i videregående opplæring i 2010 fullført og bestått etter 5 år. I Aust-Agder gjelder dette 72 % og i Norge samlet er det omtrent 73 % (<https://skoleporten.udir.no>). Det er imidlertid fortsatt store forskjeller mellom de som går på studieforberevende program og de som går på program som gir yrkeskompetanse. Nasjonale tall viser at mens 86 % av dem som startet på et studieforberevende program i 2010 hadde fullført utdanninga etter fem år, gjelder det samme for 59 % på yrkesfaglige program (<https://skoleporten.udir.no>).

Denne analysen tar sikte på å drøfte årsakene til skoleavbrudd med fokus på forskjellene mellom dem som går på utdanningsprogram som gir generell studiekompetanse og dem som går på utdanningsprogram som gir yrkeskompetanse.

5.2 Årsaker til skoleavbrudd

St. meld. Nr. 44 (2008-2009) «Utdanningslinja» har oppsummert noen av de viktigste årsakene til skoleavbrudd basert på foreliggende litteratur²⁰. Den oppgir svake faglige ferdigheter fra

²⁰ Meldinga bruker begrepet «fracfall». Frafall inkluderer i den definisjonen både dem som bruker mer enn fem år på videregående utdanning, dem som har gjennomført utdanninga men ikke bestått, i tillegg til dem som har avsluttet utdanningsforløpet uavhengig av om de er i annen aktivitet. I denne analysen brukes «skoleavbrudd» eller «ikke avsluttet utdanning etter fem år». Disse begrepene er noe mer presise og indikerer at det ikke bare er ungdom som er inaktive som regnes med i «fracfallsstatistikkene».

grunnskolen som den viktigste årsaken. Videre angir den innfrielse av førsteønsket til videregående opplæring, samt foreldres utdanning som viktig. Sosial og økonomisk ulikhet kan også være en forklaringsfaktor for skoleavbrudd. Det er en sterk sammenheng mellom sosio-økonomisk status og utdanningsnivå (Dahl m. fl. 2010). Lauglo angir også en form for kulturell kapital inn blant forklaringene. Familiens relasjoner og interesser utenfor privatlivet, i form av at foreldrenes engasjement i politikk og samfunnsliv er en positiv ressurs for de unges skolegang, uavhengig av utdanningsnivå (Lauglo 2009). Andre viktige faktorer er høyt fravær, lav trivsel i grunnskolen, skoletrøtthet og mangelfull opplæring. Hernes hevder at skoleavbrudd i liten grad skyldes for høye krav, men heller dårlige opplegg og mangelfulle styringssystemer i utdanningssektoren (Hernes 2010).

I 2015 ble det publisert en kunnskapsoversikt fra Kunnskapssenter for utdanning. Der skisseres fire hovedkategorier av årsaker til skoleavbrudd (Lillejord m. fl. 2015):

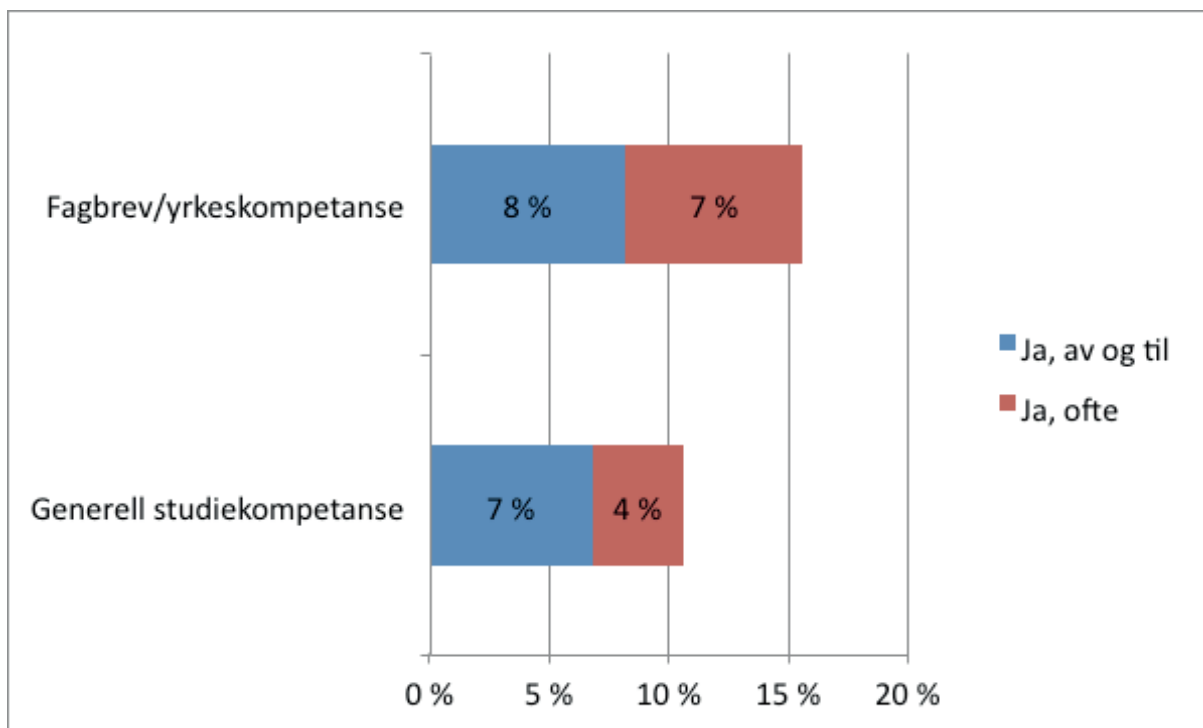
- Skoleprestasjoner
- Bakgrunn
- Identifikasjon og engasjement i forhold til skolen
- Konteksten opplæringen foregår i

Denne oversikten antyder med andre ord at ikke bare ungdommenes prestasjoner på, og forholdet til skolearenaen, samt familiearenaen er sentral, men også at konteksten er viktig. Kort fortalt handler skoleprestasjoner om karakterer. Bakgrunn handler om familie, innvandringsbakgrunn, klasse og kjønn. Identifikasjon og engasjement viser til forholdet mellom individ og skole, og kan også være påvirket av bakgrunn. Et eksempel på hva kontekst kan innebære er hvor, eller i hvilken kultur, opplæringen foregår. For eksempel er andelen ungdom som avbryter skolegangen på studieprogrammene som gir yrkeskompetanse større i de tre nordligste fylkene enn i resten av landet.

5.3 Data og metode

Analysen bygger på funn fra Ungdata-undersøkelser gjennomført på VG1 ved de videregående skolene i Aust-Agder og Vest-Agder. 3189 ungdommer inngår i utvalget. 1835 av disse går på et utdanningsprogram som gir generell studiekompetanse, mens 1354 går på et utdanningsprogram som gir yrkeskompetanse med eller uten fagbrev. Svarprosenten og andel respondenter var noe høyere i Vest-Agder enn i Aust-Agder, og følgelig er analysen i større grad basert på svar fra ungdommene i Vest-Agder enn ungdommene i Aust-Agder. Det er imidlertid ingen indikasjoner på at dette påvirker resultatene.

I Ung i Agder 2016 ble det stilt et spørsmål som lyder: «Har du i løpet av dette året hatt tanker om å slutte på videregående skole?». Ungdom som ikke svarte på dette spørsmålet, eller svarte at de ikke ønsket å svare, er tatt ut av analysen. Blant ungdommene som går på et utdanningsprogram som gir yrkeskompetanse svarte 67 % «Nei, aldri», 18 % svarte «Ja, men sjelden», 8 % svarte «Ja, av og til», og 7 % svarte «Ja, ofte». For ungdom som går på utdanningsprogram som gir generell studiekompetanse svarte 69 % «Nei, aldri», 21 % «Ja, men sjelden», 7 % «Ja, av og til», og 4 % «Ja, ofte».

Figur 5.1. Har du i løpet av dette året hatt tanker om å slutte på videregående skole?

Spørsmålet som er stilt er benyttet som en indikator på skoleavbrudd, men hvor treffsikker indikatoren er, er usikkert. Sannsynligvis vil noen av dem som svarer ja gjennomføre skolegangen, mens noen av dem som svarer nei kanskje vil avbryte opplæringa. Likevel er det gode grunner til å anta at mange av dem som avbryter videregående opplæring har gått med tanker om dette i forkant, og en analyse av spørsmålet vil derfor forhåpentligvis kunne bidra med økt kunnskap om ungdom som ikke fullfører og består opplæringa innen fem år.

For å belyse variasjoner i hvordan de ulike faktorene som påvirker skoleavbrudd varierer mellom studieforberedende program og yrkesfaglige program, har vi benyttet oss av lineær regresjon. Regresjonsanalyse er innen statistikk en kvantitativ analyse av sammenhenger mellom en avhengig variabel og en eller flere uavhengige variabler. Det er gjort en analyse på elevene som går på program som gir generell studiekompetanse, og en analyse for elevene på program som gir yrkesfaglig kompetanse. Resultatene er deretter sammenlignet og drøftet. Regresjonsanalyser er en velegnet metode når man ønsker å undersøke den relative betydningen for ulike forklaringsvariabler (Skog 1998). Den er også velegnet når vi ønsker å undersøke de ulike faktorenes påvirkning på hverandre.

5.4 Uavhengige variabler i analysen

Tabell 5.1 viser de uavhengige variablene i analysen. Første kolonne viser de seks hovedfaktorene: individuelle bakgrunnsfaktorer, familie, skole, atferd, kognitive faktorer og helse. Andre kolonne viser de ulike variablene som inngår i de ulike faktorene. Tredje kolonne inneholder en mer detaljert beskrivelse av variablene, eller av spørsmålene i Ungdata-undersøkelsen som variablene bygger på. Fjerde kolonne viser gjennomsnittsverdien på variablene (Gjennomsnittet for utdanningsprogrammene som gir generell studiekompetanse vises først,

deretter gjennomsnittet for programmene som gir yrkeskompetanse). Femte og sjette kolonne viser minimums- og maksimumsverdien på hver av variablene.

Tabell 5.1 Oversikt over uavhengige variabler i analysen

	Variabelnavn	Variabelbeskrivelse	Gj.snitt (Generell studie- kompetanse/ yrkeskompetanse)	min	max
Bakgrunn	Kjønn	Kjønn (gutt=1, jente=2)	1,57/1,44	1	2
Familie	Foreldrerelasjon	Antall dårlige foreldrerelasjoner (0=Ingen dårlige relasjoner, 1=1-2 dårlige relasjoner, 2=3-4 dårlige relasjoner, 3=5-7 dårlige relasjoner)	0,90/1,08	0	3
	Økonomi	Familieøkonomi (1=God råd, 2=Verken eller, 3=Dårlig råd)	1,32/1,46	1	3
	Foreldres utdanningsnivå	Foreldre med høyere utdanning (0=Ingen av foreldrene, 1=En av foreldrene, 2=Begge foreldrene)	1,40/0,92	0	2
Skole	Fornøyd med skolen	Fornøyd med skolen (1= Svært misfornøyd, 2=Litt misfornøyd, 3=Verken fornøyd eller misfornøyd, 4=Litt fornøyd, 5=Svært fornøyd)	4,08/3,96	1	5
	Skoleproblemer	Ulike typer gjentatte skoleproblemer (0=Ingen problemfaktorer, 1= 1 problemfaktor, 2=2problemfaktorer, 3=3 problemfaktorer)	0,25/0,34	0	3
	Mobbing	Blir du selv utsatt for plaging, trusler eller utfrysning av andre unge på skolen eller i fritida? (1=Aldri, 2=Nesten aldri, 3=Ja, omtrent én gang i måneden, 4=Ja, omtrent hver 14. dag, 5=Ja, omtrent én gang i uka, 6=Ja, flere ganger i uka)	1,47/1,63	1	6
	Skoletilpasning	Faktorer med god skoletilpasning (1=Ingen/èn faktor, 2=2-3 faktorer, 3=4 faktorer, 4=5 faktorer)	2,99/2,97	1	4
Atferd	Fysisk aktivitet	Hvor ofte er du så fysisk aktiv at du blir andpusten eller svett? (1=Inntil 2 ganger i måneden, 2= 1-2 ganger i uka, 3=3-4 ganger i uka og oftere)	2,47/2,18	1	3
	Måltid	Måltider som spises daglig (0=Verken frokost eller lunsj, 1=Enten frokost eller lunsj, 2=Både frokost og lunsj)	1,35/1,11	0	2
	Regelbrudd	Antall regelbrudd (beregnet) (1=Ingen regelbrudd, 2=1-3 regelbrudd, 3=4-10 regelbrudd, 4=11-20 regelbrudd, 5=21 og flere regelbrudd)	1,53/1,80	1	5
	Alkohol	Hvis du tenker spesielt på de siste 6 månedene, hvor mange ganger har du drukket så mye at du har følt deg beruset? (1=Aldri, 2=1 gang, 3=2-4 ganger, 4 =5-10 ganger, 5=Mer enn 10 ganger)	1,76/2,08	1	5
Kognitive faktorer	Negative framtidsfaktorer	Negative framtidsfaktorer (0=0-1 faktor, 1=2-3 faktorer, 2=4-5 faktorer)	0,10/0,08	0	2
	Tegn på dårlig selvbilde	Tegn på dårlig selvbilde (1=0-1 tegn, 2=2-3 tegn, 3=4-5 tegn)	1,51/1,58	1	3
Helse	Lette psykiske plager	Antall lette psykiske plager	1,24/1,07	0	6

Bakgrunnsvariabelen i denne analysen er kjønn. Det er større frafall blant gutter enn jenter (Hernes 2010), men det kan også forklares av andre bakenforliggende faktorer (se f. eks. Vogt 2008). Av tabell 5.1 ser vi også at det i gjennomsnitt er flere jenter på program som gir generell studiekompetanse enn på program som gir yrkesfaglig kompetanse.

Både foreldrenes utdanningsnivå og økonomi ble omtalt innledningsvis, og antas å ha påvirkning på ungdommenes risiko for skoleavbrudd. I tillegg har relasjonen en ungdom har til sine foreldre vist seg å være viktig både for alkoholbruk og psykisk helse (Møller og Bentsen 2014), og antas også å kunne være viktig i forhold til skoleavbrudd. Vi ser av tabell 5.1 at ungdommene på studieforbereende program i langt større grad har foreldre med høyere utdanningsnivå enn ungdommene på yrkesfaglige program (1,4 i snitt mot 0,9).

Hvordan ungdommene har det på skolen, og hva slags forhold de har til denne er av stor betydning for gjennomføringen av skolegangen. I rapporten «Ung i Telemark 2015» var skoletilpasning en av de mest sentrale faktorene som beskyttet mot skoleavbrudd (Aase, Bentsen og Møller 2015), og vi ser av tabell 5.1 at den gjennomsnittlige skoletilpasningen ikke varierer noe særlig mellom de to hovedgruppene utdanningsprogram.

Familie- og skolefaktorer betegnes gjerne som miljøfaktorer. I denne analysen ønsker vi også å se nærmere på om det er noen individuelle forklaringer som skiller elevene på studieforbereende program og yrkesfaglige program. Er det noe de ulike ungdommene gjør som kan forklare forskjellene? Vi har derfor inkludert noen variabler som beskriver ungdommenes atferd i analysen. Kan det være forskjeller i fysisk aktivitet, måltidsvaner, regelbrudd eller alkoholvaner som kan være forklarende for de ulike andelene som ikke gjennomfører opplæringsløpet innen fem år?

Det kan også tenkes at den enkeltes evne til å takle motgang, den enkeltes kognitive evner eller holdninger knyttet til tilværelsen, og kollektive variasjoner i dette, kan forklare forskjellene i skolegjennomføring. Selvbilde og fremtidsro er variabler som er tatt med inn for å undersøke dette.

Til sist har vi tatt med helse, her representert med psykisk helse, for å se om det også her er noe som skiller ungdommene på studieforbereende program fra ungdommene på yrkesfaglige program. I nyere tid har det vært et stort fokus på ungdoms psykiske helse, og variasjoner i forekomsten av god eller dårlig psykisk helse, kan være en forklarende faktor.

5.5 Faktorer som har betydning for tanker om skoleavbrudd

Analysen inneholder tre modeller. I den første modellen ser vi på bakgrunnsvariabelen og familievariablene. I den andre modellen har vi tatt med et sett variabler knyttet til skolen, og i den tredje har vi også tatt med variablene knyttet til atferd, kognitive faktorer og helse. Som nevnt tidligere har vi kjørt den samme analysen på to forskjellige utvalg. Tabell 5.2 viser resultatene fra regresjonsanalysen hvor ungdom på studieforbereende program utgjorde utvalget, mens tabell 5.3 viser resultatene av regresjonsanalysen på utvalget bestående av ungdom på program som gir yrkeskompetanse. Hensikten med denne metoden var å kunne sammenligne de to utvalgene med hensyn til enkeltvariabler, men også med tanke på de ulike hovedfaktorene.

Tabell 5.2. Lineær regresjon tanker om skoleavbrudd (b-verdi). Generell studiekompetanse.

	Variabelnavn	Modell 1	Modell 2	Modell 3
	Konstant	1,096	2,181	1,915
Bakgrunn	Kjønn_Gutt	0,135***	0,100**	-0,031
Familie	Foreldrerelasjon	0,101***	0,017**	-0,016
	Økonomi	0,057**	0,26	0,005
	Foreldres utdanningsnivå	-0,073**	-0,27	-0,022
Skole	Fornøyd med skolen		-0,098***	-0,085***
	Skoleproblemer		0,378***	0,295***
	Mobbing		0,037	0,019
	Skoletilpasning		-0,222***	-0,134***
Atferd	Fysisk aktivitet			-0,034
	Måltid			-0,046*
	Regelbrudd			0,015
	Alkohol			0,030
Kognitive faktorer	Negative framtidsfaktorer			0,117*
	Tegn på dårlig selvbilde			0,121***
Helse	Lette psykiske plager			0,123***
R(2)		0,061	0,246	0,302

Tabell 5.3. Lineær regresjon tanker om skoleavbrudd (b-verdi). Fagbrev/yrkeskompetanse

	Variabelnavn	Modell 1	Modell 2	Modell 3
	Konstant	0,641	2,355	2,290
Bakgrunn	Kjønn_Gutt	0,289***	0,236***	-0,107*
Familie	Foreldrerelasjon	0,140***	0,038*	-0,006
	Økonomi	0,127***	0,049*	0,031
	Foreldres utdanningsnivå	-0,012	-0,012	-0,010
Skole	Fornøyd med skolen		-0,101***	-0,098***
	Skoleproblemer		0,312***	0,214***
	Mobbing		0,047*	0,002
	Skoletilpasning		-0,358***	-0,295***
Atferd	Fysisk aktivitet			-0,048
	Måltid			-0,035**
	Regelbrudd			-0,010
	Alkohol			0,062***
Kognitive faktorer	Negative framtidsfaktorer			0,238**
	Tegn på dårlig selvbilde			0,082*
Helse	Lette psykiske plager			0,152***
R(2)		0,129	0,374	0,430

Estimatene i tabellen leses på følgende måte: for en enhets økning i den uavhengige variabelen øker (positivt tall) eller minker (negativt tall) verdien på den avhengige variabelen.

Signifikans *=5 %, **=1 %, ***=0,1 %

5.5.1 Bakgrunn

I Modell 1 ser vi at det å være jente øker sannsynligheten for å ha hatt tanker om å slutte i videregående opplæring både for ungdom på studieforbereidende program og for dem på yrkesfaglige program. Når vi tar inn flere variabler i Modell 2 ser vi at det fortsatt er slik at det å være jente øker sannsynligheten, men effekten har avtatt noe. I Modell 3, når vi har tatt med variablene som omhandler atferd, kognitive faktorer og helse, er bilde endret. For ungdom på studieforbereidende program ser det ut til at det er noe større sannsynlighet for å ha tenkt på å slutte på skolen dersom man er gutt, men effekten er ikke statistisk signifikant²¹. Blant ungdommene på studieprogram som gir yrkeskompetanse ser det imidlertid ut til å være en noe økt sannsynlighet for å ha tenkt på skoleavbrudd dersom man er gutt, og sammenhengen er statistisk signifikant.

5.5.2 Familie

Ikke overraskende ser det i Modell 1 ut til at familievariablene betyr en del for ungdommene. For dem på studieforbereidende program er både foreldrerelasjoner, familieøkonomi og foreldrenes utdanning av betydning. Betydningen svekkes når vi tar inn skolevariablene, og forsvinner når vi også tar med variablene for atferd, kognitive faktorer og helse. En forklaring på dette kan være at ungdommene som har negative relasjoner til foreldrene også har flere vanskelige forhold til skole, atferd, kognitive faktorer og helse. Mye tyder også på at det er en slik risikooppfostring i familier med dårlig økonomi. Det er verdt og merke seg at Modell 1 som bare har med variablene for bakgrunn og familie har en større forklaringskraft (R^2) for utvalget som består av elever på studieprogram som gir yrkesfaglig kompetanse. De forklarer altså mer av variasjonen i datamaterialet for disse ungdommene.

5.5.3 Skole

Analysene viser at jo mer fornøyd ungdommene er med skolen, desto mindre sannsynlig er det at de har tenkt på å avbryte opplæringa. Det ser ut til å være like viktig for elever på studieforbereidende program som for elever på program som gir yrkeskompetanse. Skoleproblemer ser også ut til å påvirke den uavhengige variabelen sterkt for begge opplæringsretningene. De som har skulka, kranglet voldsomt med en lærer, og/eller som har gjort noe galt slik at skolen har vært nødt til å ta kontakt med foreldrene, er mer utsatt for skoleavbrudd. Denne effekten er sterkere for elever på studieforbereidende program, noe som kan dreie seg om at den typen oppførsel blir ansett som et større avvik på disse fagene, og dermed blir en større belastning. Den største forskjellen mellom ungdommene på studieforbereidende program og yrkesfaglige program finner vi knyttet til skoletilpasning. Skoletilpasning dreier seg her om hvorvidt ungdommene trives på skolen, føler at lærerne bryr seg om dem, om de kjeder seg, om de føler at de passer inn blant de andre elevene og om de gruer seg til å gå på skolen. Det ser ut til at denne skoletilpasningen er langt viktigere for ungdom som går på studieprogram som gir yrkeskompetanse, enn for dem som går på program som gir generell studiekompetanse. Det å ha en høy grad av skoletilpasning minsker altså sannsynligheten for å ha tenkt på å avbryte opplæringa i langt sterkere grad for elevene på yrkesfaglige program.

21 Statistisk signifikans er et begrep som brukes for å beskrive sannsynligheten for at noe er et resultat av tilfeldigheter. Et resultat av en statistisk analyse betegnes som statistisk signifikant dersom det er lite sannsynlig at et resultat har oppstått tilfeldig. Begrepet signifikans i statistisk sammenheng betegner ikke nødvendigvis at noe er viktig, slik det ofte kan i andre sammenhenger. Det betegner kun at noe sannsynligvis ikke er tilfeldig. Uttrykket signifikansnivå benyttes ofte for å beskrive hvor statistisk signifikant et resultat må være for å være akseptabelt (http://no.wikipedia.org/wiki/Statistisk_signifikans).

5.5.4 Atferd

Det er rimelig å anta at hva ungdommene «gjør», hvilke valg de tar og så videre, påvirker mulighetene til å gjennomføre skolegangen. Felles for ungdommene på begge opplæringsretningene er at det å spise frokost og lunsj regelmessig ser ut til å redusere risikoen for å ha tenkt på å avbryte opplæringa. Dette kan dreie seg om at et godt kosthold gir overskudd og økt evne til å takle motgang, men kan også henge sammen med strukturelle sider ved familien. Bruk av alkohol ser også ut til å påvirke tanker om skoleavbrudd, men sammenhengen er bare statistisk signifikant for ungdommene på yrkesfaglige program. For dem viser analysen at jo oftere man har vært beruset, desto større sannsynlighet er det for at man har tenkt på å slutte på skolen.

5.5.4 Kognitive faktorer

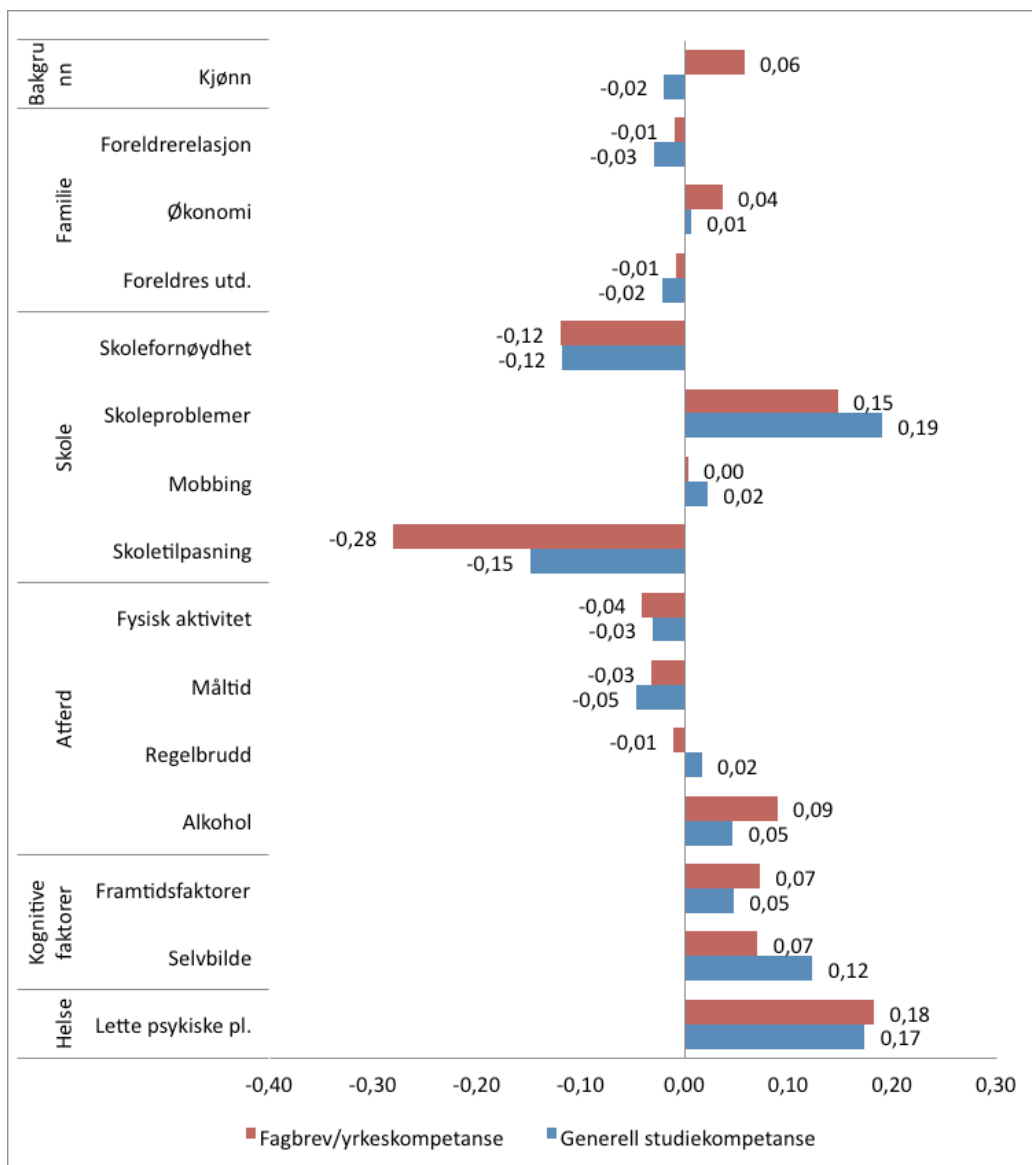
Vi finner også noen variasjoner i variablene innenfor de kognitive faktorene. Det ser ut til at det å ha tegn på dårlig selvbilde i større grad henger sammen med tanker om skoleavbrudd for ungdom på program som gir generell studiekompetanse. De som oppgir å ikke være fornøyd med seg selv og måten de lever livet sitt på har mye oftere tenkt på å slutte på skolen, og den tendensen er altså vesentlig sterkere på studieforberedende program. Dette kan tolkes som at prestasjonsjaget oppleves sterkere for disse ungdommene. Det kan igjen bety at de enten utsettes for større press fra omgivelsene, at de legger større press på seg selv, at de i mindre grad er i stand til å forholde seg til presset, eller kombinasjoner av disse forklaringene. Variabelen «Negative framtidsfaktorer» består av spørsmål som omhandler hvorvidt ungdommene tror de kommer til å ta høyere utdanning (både høyskole, universitet eller fagbrev), eie egen bolig, bli arbeidsledig, og/eller få et godt og lykkelig liv. Ungdommene som svarer negativt, det vil si ikke tror de kommer til å ta høyere utdanning, ikke kommer til å eie egen bolig, at de kommer til å bli arbeidsledige og så videre, tenker i større grad på å avslutte skolegangen. Denne tendensen er sterkere på yrkesfaglige program.

5.5.5 Helse

Det er mange spørsmål i spørrebatteriet som handler om helse i vid forstand. Spørsmålene som er mest knyttet til den somatiske helsa henger i stor grad sammen med tegn på den psykiske helsa, og er derfor ikke egnet som indikatorer på fysisk helse. Vi har derfor valgt å benytte et spørrebatteri som går direkte på psykisk helse. Ungdommene har svart på spørsmål som omhandler hvorvidt de har vært plaget av å bekymre seg for mye om ting, å ha følt at alt er et slit, å ha følt seg ulykkelig, trist eller deprimeret, å ha hatt søvnproblemer, å ha følt håpløshet med tanke på framtida, og å ha følt seg stiv eller anspent, den siste uka. Resultatene fra regresjonsanalysen viser at også disse plagene har en sterk sammenheng med å ha hatt tanker om å avbryte utdanninga. Dette er også i tråd med nyere forskning på frafall (f. eks. Breslau 2010). Det er liten forskjell mellom de to opplæringsretningene.

5.6 Drøfting

For å belyse de ulike faktorene i analysen viser figur 5.2 standardiserte betaverdier fra regresjonsmodellen i Modell 3. Tallene (de standardiserte betaverdiene) har ingen egen betydning, men gjør det mulig å sammenligne de ulike variablene og faktorene direkte med hverandre. Figuren skal leses slik at jo lengre streker/høyere verdier, desto større er påvirkningen på den avhengige variabelen «Har du i løpet av dette året hatt tanker om å slutte på videregående skole?». Positive verdier betyr at variabelen gir økt sannsynlighet for tanker om å slutte utdanningen, mens negative verdier betyr redusert sannsynlighet for tanker om å slutte.

Figur 5.2. Standardiserte betaverdier fra regresjon av tanker om skoleavbrudd (Signifikansnivåene er de samme som i tabell 5.1 og 5.2 under kolonnene for modell 3).

Når resultatene av analysen fremstilles på denne måten, fremgår det at det er innenfor skolearenaen at forskjellene mellom ungdommene på studieprogram som gir generell studiekompetanse og studieprogrammene som gir fagbrev/yrkeskompetanse er størst. Spesielt dreier det seg om det vi har kalt «Skoletilpasning». Det å ha en god skoletilpasning er altså av vesentlig større betydning for elevene på yrkesfag. Som vi så i tabell 5.1 er det ikke slik at elevene på studieforberedende program oppgir å ha bedre tilpasning enn dem på yrkesfaglige program, og vi er derfor nødt til å lete etter forklaringer andre steder.

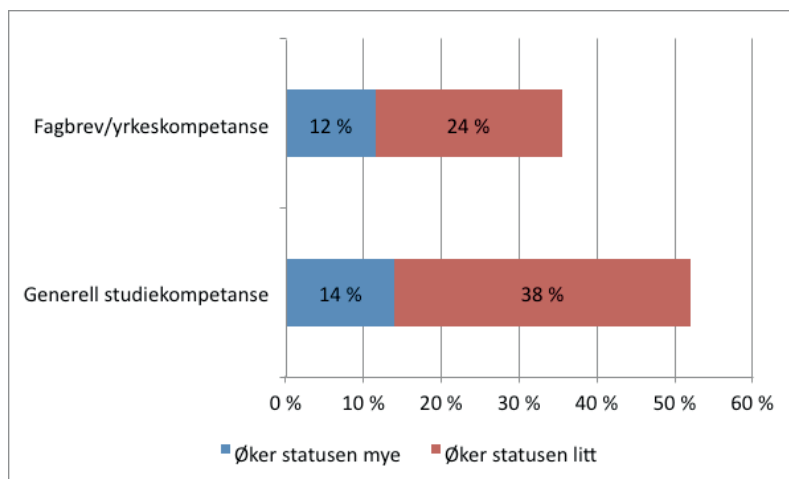
Går vi tilbake til den tidligere nevnte kunnskapsoversikten fra Kunnskapssenter for utdanning (Lillejord m. fl. 2015), er det en av forklaringene på frafall som er spesielt interessant, nemlig «identifikasjon og engasjement i forhold til skolen». Identifikasjon og engasjement i forhold til skolen handler om forholdet mellom individ og skole, og kan også være påvirket av bakgrunn. Tabell 5.1 viste at ungdommene som går på studieprogram som gir yrkeskompetanse i snitt har litt dårligere forhold til sine foreldre, kommer fra familier med litt dårligere råd, og i snitt har foreldrene deres sjeldnere høyere utdanning. Vi så videre i tabell 5.2 og tabell 5.3 at effekten av familievariablene avtok og forsvant når vi også kontrollerte for variablene som omhandler skole, og videre atferd, kognitive faktorer og helse. Dette kan tyde på at skoletilpasning kan regnes som en beskyttelsesfaktor, som særlig blant ungdommer på yrkesfag, kan kompensere for egenskaper ved familien.

Innledningsvis ble det vist til «St. meld. Nr. 44 (2008-2009) «Utdanningslinja» hvor det blant annet står at videregående utdanning skal bidra til å utjevne sosiale forskjeller. På mange måter kan det se ut som «Skoletilpasning» kan være en av nøklene til å oppnå en slik utjevning. Gjennom å jobbe med ungdommene og deres forhold til skolen, sørge for at de har tillit til skoleinstitusjonen og sine medelever, vil det være mulig å få enda flere ungdom til å fullføre videregående utdanning, og spesielt blant dem som går på studieprogram som gir yrkesfaglig studiekompetanse.

I en rapport fra Utdanningsforbundet, «Frafall fra fagopplæring - slik yrkesfaglærer ser det» (Utdanningsforbundet 2009) trekkes manglende motivasjon og faglige forutsetninger ut som de viktigste faktorene for frafall. Basert på regresjonsanalysen fra denne analysen er det vanskelig å ta standpunkt til den konklusjonen fordi vi ikke har opplysninger om elevenes faglige nivå, og heller ikke veldig gode mål på motivasjon. Som nevnt innledningsvis har jo både karakterer fra grunnskolen og det å komme inn på sitt førstevalg vist seg og være viktig for å unngå frafall tidligere. Imidlertid er det interessant at av 16 årsaker som lærerne i undersøkelsen har blitt bedt om å vurdere er det bare en av disse som handler om tilpasning til skolen, og bare en som handler om familien. Kanskje kan det være lurt å dreie fokus noe mer i retning av ungdommenes forhold til skolen.

Det andre funnet som utmerker seg i figur 5.2 er forskjellene som handler om «Tegn på dårlig selvbilde». Det er en vesentlig sterkere sammenheng mellom tegn på dårlig selvbilde og det å ha tenkt på å slutte på skolen hos elevene på studieprogram som gir generell studiekompetanse. Det er relativt sett flere jenter enn gutter som sliter med dårlig selvbilde (NOVA 2014), og det er flere jenter enn gutter på de studieprogrammene som gir generell studiekompetanse. Likevel er det ikke slik at det er flere med tegn på dårlig selvbilde blant dem på studieretningsfag, det er heller slik at det å slite med lavt selvbilde kan få større konsekvenser for disse ungdommene.

Tidligere analyser av tall fra Ungdata-undersøkelser har forklart omfanget av psykiske plager med ungdommenes forventningspress til seg selv, eller forventningspress fra omgivelsene (Hartberg og Hegna 2014). Kanskje er det også slik at ungdommene på studieprogram som gir generell studiekompetanse i større grad kjenner på et slikt press, og at selvbildet er knyttet sterkere opp til skoleprestasjonene. Vi har ingen gode mål på et slikt press i denne analysen. Imidlertid er det en vesentlig større andel av ungdommene på studieforberedende program som oppgir at «Det å være god på skolen» øker statusen i vennemiljøet. 52 % av disse ungdommene oppgir at det øker statusen, mens 36 % av ungdommene på yrkesfag oppgir det samme.

Figur 5.3. Hva er viktig for å få status i ditt vennemiljø? - Å være god på skolen.

Dette kan ses på som et tegn på at skolen, og det å prestere, kan bety mer for ungdommene på studieretningsfag. Et godt selvbilde er en god beskyttelsesfaktor, og kanskje er det ekstra viktig for ungdom som kjenner mye på press fra seg selv og omgivelsene.

Dette kan ses på som et tegn på at skolen, og det å prestere, kan bety mer for ungdommene på studieretningsfag. Et godt selvbilde er en god beskyttelsesfaktor, og kanskje er det ekstra viktig for ungdom som kjenner mye på press fra seg selv og omgivelsene.

5.7 Oppsummering

Denne analysen har pekt på flere likheter og forskjeller mellom ungdom på studieforberedende program og yrkesfaglige program knyttet til hva som påvirker sannsynligheten for å ha tenkt på å slutte på skolen. Vi har vist at mange av påvirkningsfaktorene er omtrent like for ungdommene på de ulike opplæringsretningene, men at det spesielt er to faktorer som skiller seg ut. Skoletilpasning er viktigere for ungdommer på yrkesfaglige program, og selvbilde er viktigere for dem på studieforberedende program. Disse forskjellene forklarer ikke nødvendigvis forskjellene i reelt frafall mellom ungdommer på studieprogram som gir generell studiekompetanse og ungdommer på program som gir yrkeskompetanse, men kan bidra til å nyansere bildet noe. Funnene vil også være nyttige for å tilpasse ulike tiltak mot skoleavbrudd til å treffe målgruppen. Dersom den videregående opplæringa virkelig skal oppfylle intensjonene om å utjevne sosiale forskjeller, må forholdene legges til rette for at alle får gode relasjoner til skolen.

6

Alkoholbruk

Tekst: Ingvild Vardheim

I den første delen av rapporten så vi hvordan alkoholbruken blant ungdommene i Agder øker jevnt utover ungdomsårene. I dette kapitlet vil vi se nærmere på variasjonene i alkoholbruken blant Agder-ungdommene: Hvilke faktorer kan tenkes å påvirke variasjonene i ungdommenes alkoholvaner? Er det de samme faktorene som påvirker alkoholbruken på de ulike klassetrinnene? Og hvordan varierer disse påvirkningsfaktorene mellom kommunene i Agder?

6.1 Bakgrunn

Det er gjennomført mange undersøkelser om hvilke bakenforliggende forhold som har innvirkning på ungdoms rusbruk. Flere av disse studiene konkluderer med at foreldrene har en særlig viktig rolle i et forebyggende perspektiv; at ungdom i høy grad lar seg påvirke av hva foreldrene formidler gjennom ord, handlinger og holdninger. Et høyt alkoholforbruk hos ungdommen er assosiert med lite restriktive regler og høyt forbruk hos foreldrene. Tilsvarende er tett oppfølging, engasjement og tydelige grenser fra foreldrenes side assosiert med et lavere forbruk og mindre forekomst av rusrelaterte problemer hos ungdommen (Bolstad m.fl. 2010).

Sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og alkoholbruk er blitt undersøkt i flere studier. Her er imidlertid resultatene mer sprikende. Mens enkelte har påvist at det er en negativ sammenheng (jo bedre økonomi, desto mindre alkoholbruk), viser andre til en positiv sammenheng (jo bedre økonomi, jo mer alkoholbruk). I utgangspunktet kan vi tenke oss at familieøkonomien både vil ha en direkte og indirekte innvirkning på alkoholbruken. Økonomi vil ha en direkte virkning ved at god økonomi gir lettere tilgang på alkohol, men kan også ha en indirekte virkning ved at den for eksempel bidrar til å selektere ungdom til ulike miljøer som i ulik grad preges av alkoholbruk (Møller og Bentsen 2014). Flere studier konkluderer med at det å drikke alkohol er mer utbredt blant ungdom i høyere sosiale lag, men at et problematisk drikkemønster likevel er vanligere blant ungdom i de lavere sosiale lagene (Bakken og Von Soest). Tilsvarende viser de nasjonale Ungdatatallene et mønster der foreldre i høyere sosiale lag drikker oftere, men at det å drikke seg beruset foran ungdommene – som kan være en indikasjon på mer problematisk alkoholbruk – er vanligere blant foreldre i lavere sosiale lag (Bakken, Frøyland og Sletten 2016).

Det å ha venner betyr mye for ungdommers sosiale relasjoner og identitet, og flere studier viser at manglende eller «dårlige» venner kan fungerer som en risikofaktor for barn og unges utvikling, mens sterke venneforhold kan virke beskyttende. Samtidig er det godt dokumentert i litteraturen at ungdoms bruk av rusmidler også henger sammen med venners adferd og holdninger, og at det er samsvar i alkoholbruken til ungdom i samme vennegjeng (Andrews et al. 2002, Bahr et al. 2005, Pedersen 2015). Variasjon i alkoholbruk kan således forklares med hvem du er sammen med, som følge av at ungdom sosialiseres og påvirkes av andre gruppe-medlemmer. Den sosiale dimensjonen ved alkohol understrekes også i de nasjonale Ungdata-rapportene: «Å drikke i ungdomsalderen er dessuten sammenvevd med vennskap, flørting og en sosial livsstil. Unge som drikker alkohol midt i tenårene, har som regel mange venner og et aktivt sosialt liv» (NOVA 2016).

Flere studier viser også at deltakelse i kultur-, idretts- og friluftsliv er viktige faktorer som påvirker barn og unges trivsel og helse, og at ungdommer som ikke deltar i organisasjoner er en risikogruppe som oftere får utfordringer med rus, kriminalitet og lignende (Krange og Strandbu 2004).

6.2 Data og metode

Vi har gjennomført to analyser der vi forsøker å forklare hva som påvirker hvor ofte ungdommene drikker seg beruset. Først har vi gjennomført en generell analyse av alle ungdommene i Agder der vi ser på sammenhengen mellom drikkemønster og en rekke ulike påvirkningsfaktorer. Deretter har vi foretatt delanalyser på de ulike klassetrinnene, henholdsvis 8. og 9. trinn, 10. klasse og i første klasse på videregående skole. Hensikten er å finne ut om forholdene som påvirker alkoholbruken blant de yngste ungdommene, er andre enn de som påvirker bruken når det er mer vanlig blant ungdom å drikke alkohol. Siden utbredelsen øker såpass mye i løpet av disse årene, kan det være rimelig å anta at det er ulike faktorer som forklarer hvorfor noen starter tidligere og noen seinere.

Vår hypotese er at faktorene knyttet til ungdommenes nærmeste omgivelser, det vil si familien, har stor betydning for særlig de yngste ungdommene. Etterhvert som ungdommene blir eldre og mer selvstendige, antar vi at de i mindre grad påvirkes av relasjonene til foreldrene eller foreldrenes regler for alkohol. Tilsvarende forventer vi at forhold utenfor hjemmet, som venne-relasjoner og bruk av fritid, får økende betydning jo eldre ungdommene blir.

Effekten av de ulike variablene har vi testet ved hjelp av lineær regresjonsanalyse²². Nedenfor vil vi se nærmere på de ulike uavhengige variablene, altså de mulige påvirkningsfaktorene, vi har inkludert i analysene. Det er i alt 14 variabler som inngår i analysene, som alle er basert på spørsmål fra Ungdata-undersøkelsen i Agder. Disse antar vi har en sammenheng med ungdommens alkoholvaner, målt som hvor ofte ungdommene har drukket seg beruset i løpet av de siste seks månedene.

22 Regresjonsanalyse har som ambisjon å finne kausale sammenhenger, og analyseresultatene forteller oss om én eller flere variabler er årsak til variasjon hos en annen. Når vi inkluderer flere variabler i analysene slik som vi vil gjøre her, kan vi estimere sammenhengen mellom en uavhengig (X) og avhengig (Y) variabel, samtidig som vi tar hensyn til effekten av andre uavhengige variabler i modellen. Når vi kontrollerer for de andre variablene i analysen, betyr det i praksis at de ikke varierer, eller at de er konstante.

Familie: Egenskapene ved ungdommenes familie måles både i form av ungdommens relasjoner til foreldrene, foreldres alkoholbruk, regler for alkoholbruk samt sosioøkonomisk bakgrunn. Ungdommenes relasjoner til foreldrene er en variabel som er konstruert med bakgrunn i et spørrebatteri som omhandler foreldrenes tillit til ungdommen og foreldrenes oversikt over hvem ungdommene er sammen med. Variabelen oppsummerer antall påstander respondenten har svart enten «passer ganske godt» eller «passer svært godt». Sosioøkonomisk bakgrunn er målt som en kombinasjon av tre dimensjoner ved familiens sosioøkonomiske status: foreldrenes utdanningsnivå, antall bøker i hjemmet og selvopplevd familieøkonomi.

Venner og nærmiljø: Som et mål på ungdommenes vennerelasjoner har vi tatt med et spørsmål om hvor sikre ungdommene er på at de har gode venner: «Har du minst en god venn som du kan stole fullstendig på og betro deg til om alt mulig?» Her kan ungdommene svare enten «ja, helt sikkert», «Ja, det tror jeg», «Det tror jeg ikke», eller «Har ingen jeg vil kalle venner nå for tiden». I likhet med vennerelasjonene blir nærmiljøet ofte trukket frem som en beskyttelsesfaktor for den enkelte ungdom. Som et mål på nærmiljø har vi inkludert et spørsmål som omhandler ungdommenes subjektive oppfatning av nærmiljøet: «Hvor godt trives du i nærmiljøet ditt?».

Skole: Skolen er en viktig arena for både læring og sosialisering. Tilknytningen til skolen vet vi er særlig viktig for ungdommers psykiske helse, og mistilpasning vil kunne være en alvorlig risikofaktor. Vi har inkludert to variabler som knyttet til skole. Den første er et samlemål på «skoleproblemer», som summerer opp påstander der elevene har svart at de har skulket skolen, blitt innkalt til rektor, blitt sendt ut av klasserommet eller hatt en voldsom krangel med lærer. Den andre er et samlemål på «skoletilknytning» som måler hvor godt elevene trives på skolen, hvorvidt de kjeder seg på skolen, i hvilken grad de gruer seg til å gå på skolen og i hvor stor grad de mener at lærerne bryr seg om dem.

Fritid: Etterhvert som ungdommene blir eldre og mer selvstendige, tilbringer mange mindre tid med familien, mens venner og fritid spiller en mer sentral rolle. Hvordan ungdommene bruker fritida er derfor relevant for å forstå den sosiale konteksten ungdommene inngår i. Vi har tatt med fire variabler som beskriver ungdommenes fritidsaktiviteter: Deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter, tid brukt alene eller med familie, tid brukt hjemme med venner og tid brukt på uorganiserte aktiviteter som kafebesøk, bilkjøring, «henge» ute med venner o.l.

Kognitive faktorer: Ungdommenes psykiske egenskaper i form av oppfatninger, holdninger eller verdier antar vi vil kunne ha en selvstendig påvirkning på ungdommenes atferd, i dette tilfelle alkoholbruk. I analysen har vi tatt med to forhold: Det første er et samlemål basert på spørsmål knyttet til selvbilde, det vil si hvor fornøyd ungdommene er med seg selv og livet de lever. Det andre er et samlemål knyttet til fremtidsstro, det vil si ungdommenes forventninger til ulike sider ved fremtiden. Disse variablene brukes her som indikasjon på mental mestringsevne, og er tatt med for å undersøke i hvilken grad personlige egenskaper påvirker alkoholvanene.

I tillegg har vi inkludert bakgrunnsvariablene kjønn og alder.

Tabell 6.1 Variabelliste

	Variabelnavn	Variabelbeskrivelse	Gj.snitt	min	max
Bakgrunn	Kjønn	Kjønn (gutt=1 jente=0)	0,49	0	1
	Alder	Alder målt som hvilket klassetrinn ungdommen går på (1=8 klasse, 4=1 vgs)	2,54	1	4
Familie	Foreldrerelasjon	Antall dårlige foreldrerelasjoner (0=Ingen dårlige relasjoner, 1=1-2 dårlige relasjoner, 2=3-4 dårlige relasjoner, 3=5-7 dårlige relasjoner)	0,86	0	3
	Alkoholregler	Får lov å drikke alkohol av foreldrene (0=nei; 1 =ja)	0,08	0	1
	Alkoholbruk foreldre	Minst én forelder med stort alkoholkonsum (1=ja, 0=nei)	0,29	1	0
	Sosioøkonomisk bakgrunn	Samlemål konstruert med bakgrunn i foreldrenes utdanningsnivå, antall bøker i hjemmet og velstandsnivå. Utvalget er inndelt i 5 like store grupper	2,9	1	5
Venner og nærmiljø	Vennerelasjoner	Har du minst en venn som du kan stolefullstendig på og kan betro deg til om alt mulig? (1= har ingen så gode venner, 4=Ja , helt sikkert)	3,55	1	4
	Nærmiljø	Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med ulike sider ved livet ditt? - Lokalmiljøet der du bor (1=svært misfornøyd, 5=svært fornøyd)	3,92	1	5
Skole	Skoleproblemer	Ulike typer gjentatte skoleproblemer (Skulket, innkalt til rektor, sendt ut av klasserommet eller kranglet med lærer) (0=Ingen problemfaktorer, 1= 1 problemfaktor, 2=2 problemfaktorer, 3=3 problemfaktorer)	1,66	0	3
	Skoletilpasning	Faktorer med god skoletilpasning (1=Ingen/èn faktor, 2=2-3 faktorer, 3=4 faktorer, 4=5 faktorer)	2,94	1	4
Kognitive faktorer	Negative framtidsfaktorer	Negative framtidsfaktorer (0= ingen faktorer, 1=1 faktor, 2=2-3 faktorer)	0,50	0	2
	Tegn på dårlig selvilde	Tegn på dårlig selvilde (1=0-1 tegn, 2=2-3 tegn, 3=4-5 tegn)	2,15	1	3
Fritid	Sosial fritid - ute	Fritid utendørs, bla kafe, gatekjøkken, kjøpesenter o.l (1=ingen ganger, 4=6 eller flere ganger)	2,47	1	4
	Sosial fritid - inne	Fritid hjemme med venner, hos andre eller oss en selv (1= ingen ganger, 4=6 eller flere ganger)	2,39	1	4
	Alene/sammen med foreldre	Fritid hjemme med foreldre/alene (1=ingen ganger, 4=6 eller flere ganger)	2,98	1	4
	Organisasjonsdeltakelse	Har deltatt i organiserte møter eller aktiviteter siste måned (1= ingen ganger, 4=5 ganger eller oftere)	3,01	1	4

6.3 Resultater

Vi presenterer først resultatene fra den generelle analysen om ungdommenes alkoholbruk, deretter resultater fra de ulike klassetrinnene.

6.3.1 Hva påvirker ungdommenes bruk av alkohol?

Familie: Resultatene viser at det er en tydelig sammenheng mellom ungdommenes relasjoner til foreldrene, foreldrenes alkoholvaner, regler i hjemmet om alkoholbruk og hvor ofte ungdommene selv drikker alkohol.

- Ungdommene som får lov til å drikke alkohol av foreldrene, drikker oftere enn de som ikke får lov å drikke alkohol
- Jo dårligere tillitsforhold ungdommene har til sine foreldre, desto oftere drikker de alkohol
- Ungdommene som har minst én forelder med stort alkoholkonsum, drikker seg oftere beruset enn andre ungdommer

Alle disse sammenhengene er statistisk signifikante i vår analyse. Det er særlig regler i hjemmet om alkoholbruk som ser ut til å forklare hvorfor noen ungdommer drikker oftere enn andre. Av alle variablene vi har inkludert i analysen, har denne (i tillegg til problematferd på skolen) sterkest forklaringskraft. I kapittel 2 viste vi hvordan andelen ungdommer som oppgir at de får lov å drikke av foreldrene, øker særlig i overgangen fra ungdomsskolen til videregående skole. I denne analysen tar vi imidlertid også hensyn til ungdommenes alder. Det betyr at dersom to ungdommer scorer likt på alle de andre forholdene vi har tatt med i modellen, blant annet alder, vil fortsatt den som får lov å drikke alkohol av foreldrene, drikke klart oftere enn den som ikke får lov. Resultatet indikerer med andre ord at foreldrenes «oppdragerstil», i dette tilfellet regler for bruk av alkohol, spiller en betydelig rolle for alkoholbruk uavhengig av ungdommenes alder.

Sosioøkonomisk bakgrunn ser ut til å ha relativt liten betydning for hvor ofte ungdommene drikker seg beruset. Her finner vi først en signifikant negativ effekt når vi kun måler sammenhengen mellom disse to variablene, dvs. jo bedre sosioøkonomisk bakgrunn, desto sjeldnere alkohol. Men denne sammenhengen blir langt svakere når vi introduserer de andre familievariablene i analysen, noe som betyr at det er en sammenheng mellom sosioøkonomisk bakgrunn og familierelasjoner. Dette kan vi tolke dithen at ressurssvake familier har dårligere/svakere familierelasjoner eller mer liberale alkoholregler, og at det er dette som egentlig forklarer den tilsynelatende sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og alkoholbruk. Nærmere analyser viser at det særlig er tillitsforholdet til foreldrene som korrelerer med variabelen som måler sosioøkonomisk bakgrunn: Jo lavere score for sosioøkonomisk bakgrunn, desto dårligere forhold har ungdommene til foreldrene, noe som igjen har betydning for alkoholbruk.

Venner og nærmiljø: Resultatene viser at gode vennerelasjoner har en viss betydning for hvor ofte ungdommene drikker alkohol. Ungdommene som er sikre på at de har minst én god venn, drikker oftere enn ungdommene som er usikre på om de har nære venner. Altså; Jo færre nære venner, desto sjeldnere drikker ungdommene alkohol. Dette støtter opp om forklaringene på alkohol som en sosial aktivitet, og at ungdom sjelden drikker alene. Betydningen av vennereelasjoner er imidlertid markant svakere enn betydningen av variablene som måler egenskapene ved familien. Ungdommenes opplevelse av nærmiljøet ser ut til å ha liten betydning for hvor ofte de drikker alkohol.

Skole: Vi finner at ungdommenes forhold til skolen har en relativt stor betydning for hvor ofte de drikker alkohol:

- Jo mer skoleproblemer ungdommene har, desto oftere drikker de seg beruset på alkohol
- Jo bedre tilpasningen til skolen er, desto sjeldnere drikker ungdommene alkohol

Av disse to er det særlig omfanget av skoleproblemer som i sterkest grad samvarierer med hyppig alkoholbruk. I tillegg til foreldrenes regler for bruk av alkohol, er det denne variabelen som i størst grad forklarer variasjonene i alkoholvaner i våre analyser. Samtidig viser nærmere analyser at elevene med skoleproblemer oftere vurderer forholdet til foreldrene som dårlig, sammenlignet med elevene med lite skoleproblemer. Dette tyder på at både rusbruk, skoleproblemer og svake foreldrerelasjoner er fenomener som opptrer side om side. Ikke overraskende ser det også ut til at elevene med skoleproblemer ofte kjennetegnes av dårlig sosioøkonomisk bakgrunn. Med andre ord ser det ut til at både skoleproblemer og foreldre-relasjoner er mellomliggende faktorer som forklarer noe av sammenhengen vi finner mellom sosioøkonomisk bakgrunn og alkoholbruk i de innledende analysene.

Skoletilpasning, som er et mål for hvor godt ungdommene trives og føler at de passer inn på skolen, har en noe svakere sammenheng med alkoholbruk sammenlignet med skoleproblemer. Dette kan forstås som at det kan være nyttig å trekke et skille mellom skolen som en sosial arena og skolen som læringsarena (Møller og Bentsen 2014). De aller fleste elevene svarer at de trives på skolen, og de som mistrives utgjør en liten gruppe elever som trolig har spesielle erfaringer eller holdninger til skolen.

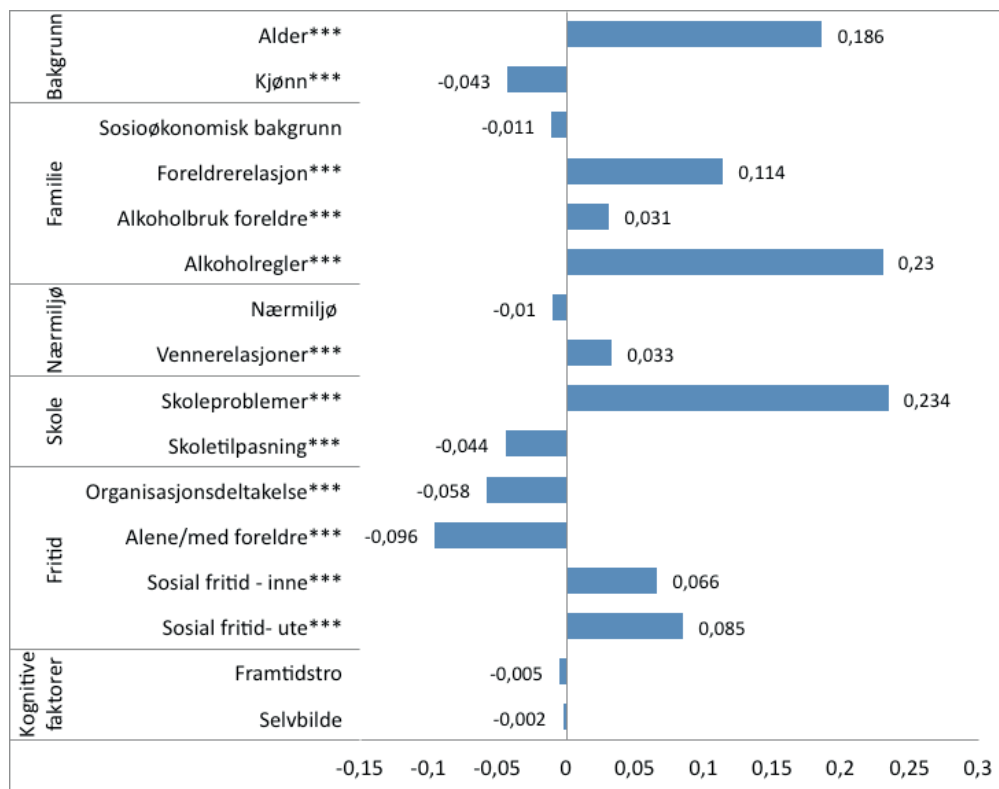
Fritid: Hvordan ungdommene bruker fritiden sin ser også ut til å ha betydning for alkohol-bruken. Generelt ser det ut til at jo mer av fritiden som brukes i sosiale sammenhenger, enten ute eller hjemme med venner, desto oftere drikker ungdommene seg beruset. Ikke overraskende finner vi også at jo mer tid elevene bruker alene eller sammen med foreldrene, desto sjeldnere drikker de alkohol. Som forventet drikker også ungdommene som deltar i organiserte aktiviteter, sjeldnere enn ungdom som ikke deltar på dette. Selv om effekten av denne variabelen er statistisk signifikant, har den imidlertid relativt liten betydning sammenlignet med effekten av skole- og familierelasjonene.

Kognitive faktorer: Vi finner ingen signifikant sammenheng mellom henholdsvis ungdom-menes selvbilde og fremtidstro, og hvor ofte de drikker seg beruset. En forklaring på dette kan være at disse variablene ikke måler godt nok det vi er ute etter, det vil si en mental egenskap som kan ha en beskyttende virkning eller utgjøre en risiko.

Bakgrunnsvariabler: Resultatene viser at kjønn har en betydning for alkoholvaner i den forstand at jenter generelt drikker seg signifikant oftere beruset enn gutter. Det betyr at dersom en jente og en gutt scorer likt på alle de andre variablene i modellen, som for eksempel alkoholregler og skoletilpasning, vil fortsatt jenta drikke seg signifikant oftere beruset enn gutten. Naturlig nok har også alder en sterk forklaringskraft i analysen.

I figuren under viser den såkalte beta-verdien styrken på sammenhengen mellom de ulike variablene. Verdiene varierer fra -1 til 1. Figuren skal leses slik at jo lengre streker, desto sterkere effekt. Et negativt fortegn indikerer at variabelen påvirker alkoholbruk i negativ retning (dvs. sjeldnere alkoholbruk), mens positive verdier betyr påvirkning i positiv retning (dvs. oftere alkoholbruk). Sammenhengene som er statistisk signifikante på 5 %, 1 % eller 0,1 % -nivå er markert én, to eller tre stjerner²³.

²³ Et resultat betegnes som statistisk signifikant dersom det er lite sannsynlig at resultatet har oppstått tilfeldig. Signifikansnivå benyttes ofte for å beskrive hvor statistisk signifikant et resultat må være for å være akseptabelt. Et signifikansnivå på 5 % indikerer at sannsynligheten for at resultatet skyldes tilfeldige feil, er under 5 %.

Figur 6.1 Hvilke faktorer påvirker ungdommenes alkoholbruk? (beta-verdier) Signifikans * = 5 %, ** = 1 %, *** = 0,1 %

6.3.2 Variasjoner mellom klassetrinn

Analysene av alkoholbruk på de ulike klassetrinnene viser at de fleste faktorene har relativt lik betydning uavhengig av ungdommenes alder. På alle trinnene er det variablene som måler foreldrerelasjonen og skolerelasjonen som har sterkest sammenheng med hvor ofte ungdommene drikker seg beruset. Samtidig ser vi at enkelte forhold får redusert betydning etterhvert som ungdommene blir eldre, mens andre får styrket effekt.

Familie: Resultatene viser en forholdsvis sterk sammenheng mellom foreldrerelasjoner og alkoholbruk blant elever i både ungdomsskolen og videregående. Vi finner imidlertid at flere av sammenhengene blir sterkere i løpet av ungdomsårene.

- Hvorvidt ungdommene får lov å drikke av foreldrene betyr mer for alkoholvanene til elevene i første klasse på videregående enn blant de yngre ungdommene
- Sammenhengen mellom foreldrerelasjonen og alkoholbruk er også noe sterkere blant elevene i videregående enn elevene i 10. klasse
- Foreldrene alkoholkonsum betyr også noe mer for alkoholbruken blant elevene på videregående enn på ungdomstrinnet

Av disse er det særlig betydningen av foreldrenes alkoholregler som får styrket effekt etter hvert som ungdommene blir eldre. Videregåendelevenerne som ikke får lov til å drikke alkohol av foreldrene, drikker seg klart sjeldnere beruset enn elevene som får lov til å drikke alkohol, alt annet likt. Som nevnt innledningsvis, forventet vi å finne en svakere sammenheng mellom familieforhold og faktisk alkoholbruk blant elevene på videregående, som følge av at ungdommene blir mer selvstendige og kanskje mindre lydhøre ovenfor foreldrenes regler og

holdninger. En forklaring på hvorfor vi får motsatt resultat kan være at siden de aller fleste ungdomsskoleelevene «uansett» ikke drikker, vil ikke heller ikke variasjonene i familieforhold gi like store utslag. I første klasse på videregående skole blir blant annet foreldrenes alkoholregler mer relevant, noe ungdommene i større grad forholder seg til, og det skapes tydeligere skiller mellom de som drikker og de som ikke drikker. Uansett tolkning: resultatene viser at foreldrene som rollemodeller og deres sosiale kontroll er vel så viktig blant elevene i første klasse på videregående skole som på ungdomsskolen. Sammenhengen mellom sosioøkonomisk bakgrunn og alkoholvaner er forøvrig like svak i alle aldersgruppene.

Venner og nærmiljø: På alle klassetrinnene er sammenhengen mellom venneforhold og alkoholbruk positiv: Jo sikrere ungdommene er på at de har gode venner, desto oftere drikker de seg beruset. Som forventet blir sammenhengen sterkere jo eldre ungdommene blir, et uttrykk for at den sosiale dimensjonen ved alkohol blir viktigere etter hvert som ungdommene blir eldre. Sammenlignet med variablene som omhandler familie og skole, er imidlertid effekten relativt svak også blant videregåendeelevene. Sammenhengen mellom ungdommenes vurderinger av nærmiljøet og hvor ofte de drikker seg beruset, er også relativt svak blant alle aldersgruppene.

Skole: Både skoleproblemer og skoletilknytning har relativt sterk sammenheng med alkoholvaner uavhengig av klassetrinn. Dårlig tilknytning til skolen ser altså ut til å representere en permanent risiko for økt rusatferd. Vi finner at den positive sammenhengen mellom problemhendelser på skolen og alkoholbruk blir noe svakere jo eldre ungdommene blir, men betydningen av skoletilknytning blir noe sterkere. En rimelig forklaring på at sammenhengen mellom problematferd og alkoholbruk er særlig sterk blant de yngste ungdommene, er at de få som drikker i denne alderen allerede er en risikoutsatt gruppe. Etter hvert som drikkingen «normaliseres» og det blir mer tilfeldig hvem som drikker, er det naturlig at sammenhengen med problematferd og alkoholbruk reduseres, og andre forhold får større betydning. Den økte effekten av skoletilpassning antyder at skolen som beskyttelsesfaktor blir noe viktigere jo eldre ungdommene blir.

Fritid: Når det gjelder betydningen av ungdommenes fritidsvaner viser resultatene flere endringer etterhvert som ungdommene blir eldre. Generelt har fritidsvanene størst betydning for alkoholvaner blant de eldste ungdommene:

- Den positive sammenhengen mellom det å være sammen med venner (enten ute eller hjemme) har større betydning for alkoholbruk jo eldre ungdommene blir
- Den negative sammenhengen mellom det å være alene eller sammen med foreldrene og alkoholbruk har større betydning for alkoholbruk jo eldre ungdommene blir
- Den negative sammenhengen mellom deltakelse i organiserte aktiviteter og alkoholbruk er sterkere blant elevene i første klasse på videregående skole enn på ungdomstrinnet

Resultatene understreker utvilsomt det sosiale aspektet ved alkohol, som blir viktigere jo eldre ungdommene blir. Ungdommene i 8. og 9. klasse bruker nok også mye tid på venner, enten hjemme eller ute, men dette er i mindre grad knyttet opp mot alkohol slik det er i første klasse på videregående skole. Vi finner at det særlig er den uorganiserte fritiden, dvs. det å «henge» ute med venner, som får sterkere betydning for alkoholbruk utover ungdomsårene. Dette kan nok forklares ved at ungdommene eksponeres for andre og mer «utrygge» ute-arealer etterhvert som de blir eldre, der også alkohol er mer utbredt. Samtidig blir det noe mer

legitimt å drikke alkohol sammen med venner hjemme. Tilsvarende blir det tydeligere jo eldre ungdommene blir, at ungdommene som sitter hjemme alene eller er sammen med foreldrene, sjeldnere drikker alkohol. Til slutt finner vi at organisasjonslivet fungerer som en beskyttende arena særlig for de eldre ungdommene.

Kognitive faktorer: Ungdommenes fremtidstro, altså i hvilken grad de har optimistiske eller pessimistiske forventninger til ulike sider ved fremtiden, ser ut til å bety lite for alkoholbruk uavhengig av klassetrinn. Når det gjelder selvbilde finner vi imidlertid at denne variabelen har en viss betydning for ungdommene i 8. og 9. klasse: Jo bedre disse ungdommene vurderer sitt eget selvbilde, desto sjeldnere drikker alkohol. Blant ungdommene i 10. klasse og i første klasse på videregående er ikke denne variabelen lenger statistisk signifikant. Igjen kan dette være et uttrykk for at de ungdommene som starter å drikke alkohol tidlig er en utsatt gruppe, som nok kjennetegnes av flere ulike risikofaktorer. Når drikkingen mer utbredt utover ungdomsårene er det også naturlig at risikofaktorer som dårlig selvbilde ikke er like tett knyttet til hyppig alkoholbruk.

Bakgrunnsvariabler: Resultatene viser at kjønn ser ut til å få noe sterkere effekt utover ungdomsårene. Mens forskjellene i alkoholbruk blant jenter og gutter ikke er store blant 8. og 9. klassingene, drikker jentene seg signifikant oftere beruset enn guttene både i 10. klasse og i 1. klasse på videregående.

Tabellen nedenfor gir en oversikt over resultatene fra regresjonsanalysen på de ulike klassetrinnene. Igjen viser verdien styrken på sammenhengen, som varierer fra -1 til 1. Fortegnet viser retningen på sammenhengen, mens signifikante effekter er markert med stjerner.

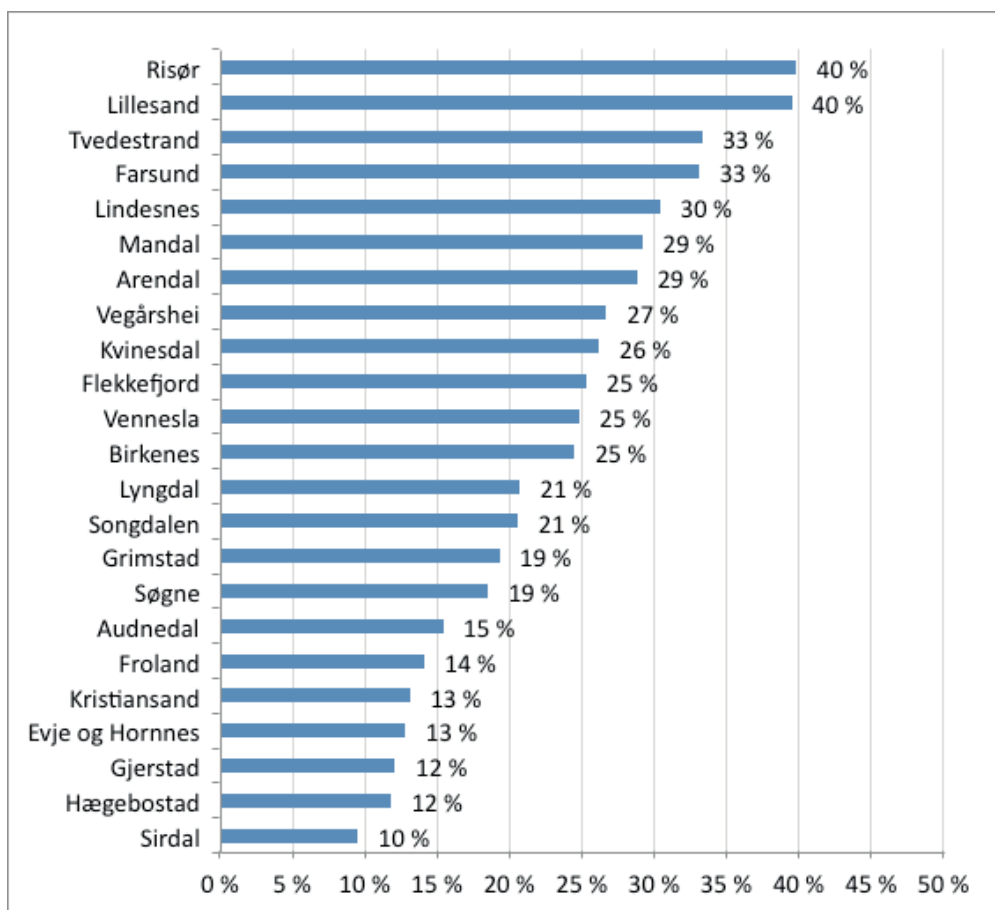
Tabell 6.2 Hvilke faktorer påvirker ungdommenes alkoholbruk? Resultater fra regresjonsanalyse på ulike klassetrinn (beta-verdier)

	Variabelnavn	8. og 9. klasse	10. klasse	VG1
Konstantledd		1,065	1,109	1,541
Bakgrunn	Kjønn (gutt)	-0,003	-0,054**	-0,052**
Familie	Foreldrerelasjon (antall negative)	0,128***	0,166***	0,116***
	Foreldres alkoholbruk	0,038**	0,014**	0,061**
	Alkoholregler	0,131***	0,125***	0,258***
	Sosioøkonomisk bakgrunn	-0,019	-0,011	0,014
Venner og nærmiljø	Vennerelasjoner	-0,027*	-0,029	-0,049**
	Nærmiljø	-0,003	-0,049	-0,002
Skole	Skoletilpasning	-0,04**	-0,063***	-0,069***
	Skoleproblemer	0,263***	0,257***	0,252***
Kognitive faktorer	Negativ framtidstro	-0,015	0,026	-0,015
	Selvbilde	-0,038*	0,001	0,021
Fritid	Uorganisert aktivitet	0,065***	0,116***	0,123***
	Hjemme med venner	0,027	0,091***	0,08***
	Alene/Familieaktivitet	-0,066***	-0,096***	-0,13***
	Aktiviteter eller møter siste måned	-0,034***	0,005***	-0,101***
R(2)		0,195	0,285	0,332

Signifikans *=5 %, **=1 %, ***=0,1 %

6.4 Variasjoner mellom kommuner i Agder

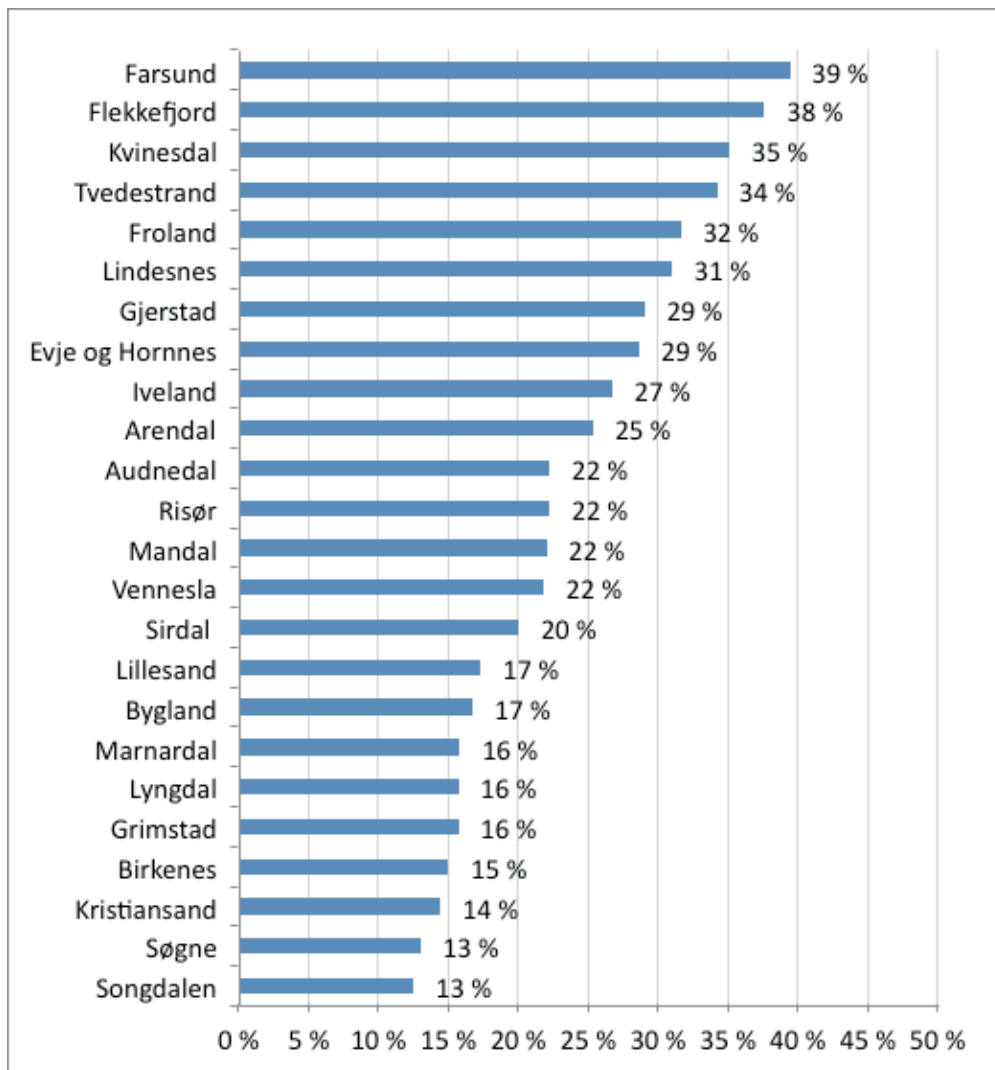
Vi har også sett nærmere på hvordan enkelte faktorer knyttet til ungdommenes alkoholbruk, varierer mellom kommunene i Agder. Først ser vi på variasjonene i den avhengige variabelen, altså hvor ofte ungdommene har drukket så mye alkohol at de har følt seg beruset i løpet av de siste 6 månedene. Figuren under viser andelen 10. klassinger som har drukket seg beruset minst én gang, fordelt på kommunene i Agder. I de minste kommunene er ikke ungdomsskoleelevene fordelt på klassetrinn, og disse kommunene er derfor ikke inkludert i figuren.

Figur 6.2 Andelen 10. klassinger som har drukket seg beruset på alkohol minst én gang i løpet av de siste 6 månedene.

Vi ser av figuren at det er relativt store variasjoner mellom kommunene på dette spørsmålet. Mens 40 % av 10. klassingene i Risør og Lillesand har drukket seg beruset, er det samme tallet i Sirdal 10 %.

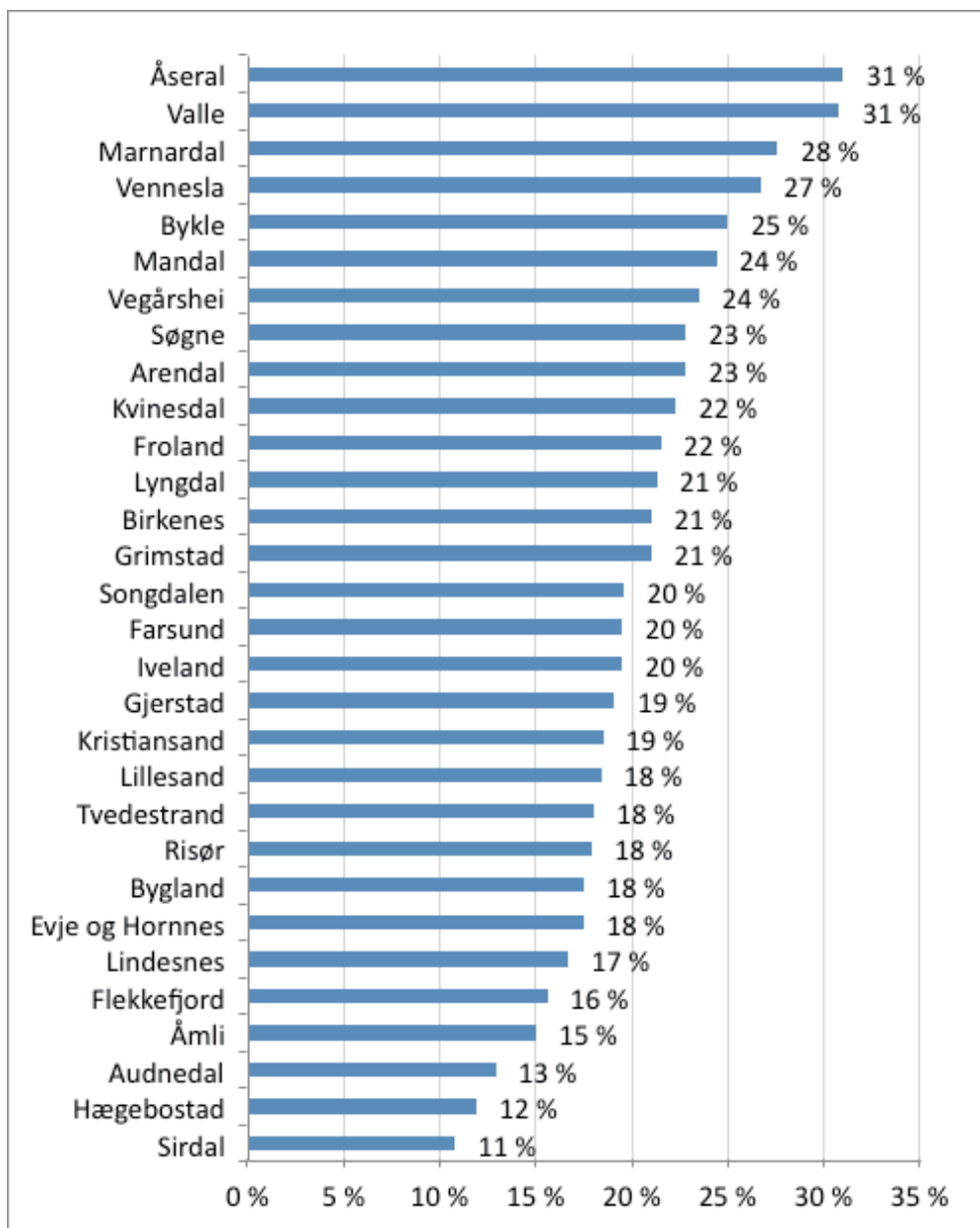
Videre ser vi nærmere på de to variablene som har størst påvirkningskraft i våre analyser; Alkoholregler og skoleproblemer. Figuren nedenfor viser andelen elever i VG1 (bosatt) i de ulike kommunene som svarer at de har fått lov til å drikke alkohol av foreldrene. Vi har utelatt de aller minste kommunene fra figuren (med færre enn 15 respondenter).

Figur 6.3 Andelen videregående elever som får lov å drikke alkohol av foreldrene, fordelt på bostedskommune.

Figuren viser betydelige variasjoner mellom kommunene også på dette spørsmålet. Nesten 40 % av elevene i Farsund og Flekkefjord er sikre på at de får lov til å drikke alkohol, mens dette gjelder 13 % av elevene i Søgne og Songdalen.

Resultatene fra regresjonsanalysene viste at skoleproblemer, et mål på hvor ofte ungdommene har skulket skolen, blitt innkalt til rektor, blitt sendt ut av klasserommet eller hatt en voldsom krangel med lærer, samvarierer sterkt med alkoholbruk. Figuren under viser andelen ungdomsskoleelever som svarer at de har gjort eller opplevd slik problematferd minst én gang i løpet av de siste 12 månedene.

Figur 6.4 Andelen ungdomsskoleelever med mer enn én problemhendelse i løpet av de siste 12 månedene

Også her er variasjonene mellom kommunene markant; fra over 31 % i Åseral og Valle, til 11 % i Sirdal. Blant de minste kommunene kan imidlertid relativt få elever gjøre store utslag på grafen, slik at tallene må tolkes med varsomhet.

6.5 Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett nærmere på alkoholbruken blant ungdommen i Agder. Formålet har vært å undersøke hvilke faktorer som påvirker bruken av alkohol, og hvorvidt det er de samme faktorene som påvirker bruken på ulike klassetrinn.

Den generelle analysen av ungdommenes alkoholvaner viser at det særlig er to forhold som skiller seg ut. For det første finner vi at ulike egenskaper ved familien, særlig hvorvidt ungdommene får lov til å drikke alkohol av foreldrene eller ikke, og også hvordan de vurderer forholdet til foreldrene, har stor betydning for hvor ofte ungdommene drikker alkohol. Ungdommene som har en problematisk atferd på skolen - det vil si de som gjentatte ganger har skulket, blitt innkalt til rektor, blitt sendt ut av klasserommet eller kranget med lærer - har betydelig større sannsynlighet for ofte å drikke seg beruset. Skoletilknytning, vennerelasjoner, fritidsvaner og kjønn har også signifikant betydning for alkoholbruken, men i langt mindre grad enn de to førstnevnte variablene. I analysene finner vi også støtte for at den tilsynelatende negative sammenheng mellom sosioøkonomisk bakgrunn og alkoholbruk, i stor grad skyldes andre familiære forhold. Dette innebærer at familier med dårlig sosioøkonomisk status har andre holdninger, regler eller tilknytning til ungdommene, og at dette bidrar til å forklare hvorfor disse ungdommene drikker seg beruset noe oftere enn ungdommer fra ressurssterke familier.

Analysen av alkoholbruk på de ulike klassetrinnene, viser at mange av variablene har relativt lik betydning uavhengig av ungdommenes alder. Samtidig ser vi visse utviklingsmønstre. Ungdommenes forhold til foreldre, særlig foreldrenes regler for bruk av alkohol, får sterkere betydning jo eldre ungdommene blir. Blant elevene i første klasse på videregående betyr disse reglene, altså hvorvidt de får lov å drikke eller ei, langt mer enn blant de yngste ungdommene. Foreldrenes eget alkoholkonsum blir også en viktigere forklaringsfaktor, i den forstand at ungdommene som har minst én forelder med et høyt alkoholkonsum, drikker signifikant oftere enn ungdommene som ikke har dette. Vi finner også at ungdommene fritidsvaner betyr mer for alkoholbruk jo eldre de blir, i den forstand at det å være ofte sosial med venner er tydelig assosiert med hyppig alkoholbruk blant de eldste ungdommene. Forskjellen mellom jenter og gutter, i den forstand at jenter drikker seg noe oftere beruset enn gutter, ser også ut til å bli sterkere jo eldre ungdommene blir. Dårlig tilknytning til skolen ser derimot ut til å representere en mer stabil risiko for økt rusatferd, uavhengig av ungdommenes alder.

I utgangspunktet forventet vi at familierelasjonene skulle få en svekket betydning med alder, som følge av den selvstendighetsprosessen ungdommene går gjennom i løpet av disse årene. Tilsvarende forventet vi at vennerelasjoner og det sosiale miljøet rundt ungdommene ble viktigere forklaringsfaktorer etter hvert som ungdommene blir eldre. Denne siste antakelsen får vi støtte for i analysene, og det viser at unge som drikker midt i tenårene, som regel har mange venner og lever et aktivt liv. Samtidig som ungdommene sosialiseres inn i miljøer der alkohol er mer utbredt, ser vi imidlertid at foreldrenes atferd, normer og verdier ikke får mindre betydning, snarere tvert i mot. I fremtidige studier vil det være interessant å undersøke hvorvidt disse resultatene endrer seg dersom vi også inkluderer de eldste videregående elevene i analysen. Det vil også være spennende å gå nærmere inn på vennestrukturene ungdommene inngår i, for å bedre forstå hvordan ungdom sosialiseres og påvirkes av hverandre.

7

Psykisk helse

Tekst: Asle Bentsen

7.1 Bakgrunn

De resultatene fra tidligere Ungdata-undersøkelser som har fått mest oppmerksomhet, har i stor grad dreid seg om ungdommenes psykiske helse. Mange unge, og spesielt mange unge jenter, oppgir at de ofte føler at alt er et slit, at de føler seg triste, ulykkelige eller deprimerte og så videre. Det er viktig å presisere at spørsmålene i Ungdata ikke måler depresjon eller andre diagnostiserbare plager, men de er likevel uttrykk for et fenomen som gir grunn til bekymring. Psykiske plager kan medføre økt risiko for ikke å gjennomføre videregående utdanning (Aase, Bentsen og Møller 2015). Det kan være et varsel om fysiske helseplager (Cosci, Fava og Sonino 2015). Det kan medføre redusert funksjonsevne og tapt livskvalitet (Major m.fl. 2011), og det er en av de viktigste årsakene til sykefravær og uføretrygd, spesielt blant unge.

I denne analysen ønsker vi å se nærmere på hva som forklarer psykiske plager hos ungdommen. Når det gjelder generelle årsaksforklaringer på forekomsten av psykiske plager er det gjort mange arbeider tidligere. I denne analysen ønsker vi å se nærmere på jenter på VG1, fordi det er i denne gruppen forekomsten av psykiske plager (slik de er målt i Ungdata) er på sitt høyeste. Antagelsen er at når forekomsten øker og er høy, vil det enten begrunnes i at en av de klassiske årsaksforklaringene for psykisk uhelse forsterkes, eller at det dukker opp nye og andre årsaker til plagene enn det har vært tidligere. Ved å analysere data fra jenter på VG1 håper vi dermed å kunne bidra til å utdype kunnskapen om psykiske plager.

I forskningsfeltet er det forholdsvis bred enighet om at psykiske plager utvikles gjennom genetiske, biologiske og miljømessige faktorer hos den enkelte (Mathiesen, Karevold og Knudsen 2009), og de fleste teorier om årsaker er varianter av en stress – sårbarhetsmodell (Sletten & Bakken 2016). En variant av dette er en forklaring om at jenter rent biologisk går gjennom en mer sårbar psykologisk fase enn det gutter gjør (Holsen 2009). En annen er at jentene opplever større belastninger f. eks. som følge av reklame og moteindustri (Hartberg og Hegna 2014).

7.2 Data og metode

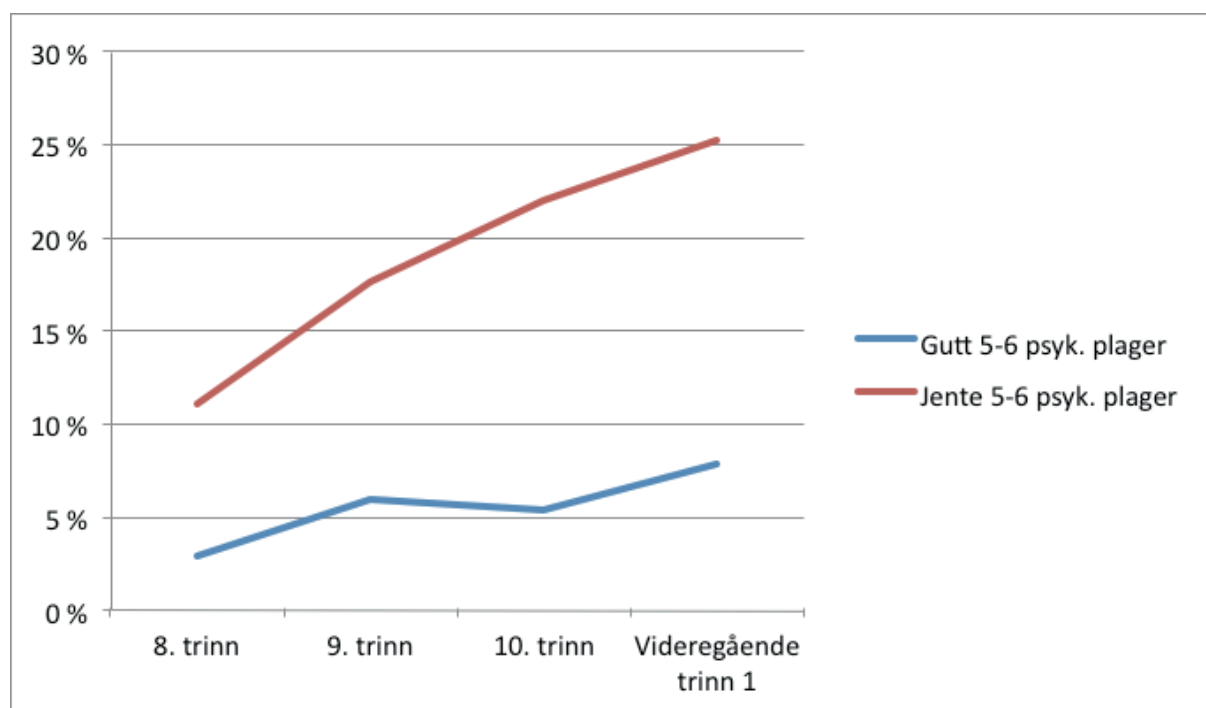
Analysen bygger på funn fra Ungdataundersøkelser gjennomført på VG1 ved de videregående skolene i Aust-Agder og Vest-Agder. 3240 elever har svart på de 6 spørsmålene som er brukt til å måle psykiske plager. 1592 av disse er jenter, og utgjør utvalget for hoveddelen av denne analysen.

Spørreskjemaet til undersøkelsen inneholder seks enkeltspørsmål som kan oppfattes som tegn på psykiske plager (se tekstboks). Ut fra disse spørsmålene har vi konstruert en samleindikator vi kaller «Tegn på psykiske plager». Denne indikatoren måler antallet spørsmål der den enkelte ungdom har svart at de er «ganske mye plaget» eller «veldig mye plaget».

Har du i løpet av den siste uka vært plaget av noe av dette:

- Følt at alt er et slit
- Hatt søvnproblemer
- Følt deg ulykkelig, trist eller deprimert
- Følt håpløshet med tanke på framtida
- Følt deg stiv eller anspent
- Bekymret deg for mye om ting

Som vi ser av Figur 7.1, er det vesentlig flere jenter enn gutter som oppgir å ha vært plaget med 5-6 av disse plagene den siste uka. Andelene som opplever 5-6 plager øker også for hvert klassetrinn.

Figur 7.1. Tegn på psykiske plager.

For å belyse hva som kan påvirke psykiske plager har vi benyttet oss av lineær regresjon. Vi har altså undersøkt hvordan ulike uavhengige variabler påvirker den avhengige variabelen «Tegn på psykiske plager». Vi har først sett på uavhengige variabler knyttet til områdene familie, skole, atferd og kognitive faktorer, og deretter sett på uforklart variasjon mellom skolene.

Med uforklart variasjon mellom skolene menes her variasjoner i psykiske plager som ikke kan forklares av de andre variablene i modellen.

7.3 Uavhengige variabler i analysen

Tabell 7.1 gir en oversikt over alle de uavhengige variablene i modellen utenom de ulike videregående skolene. Første kolonne viser de fire hovedfaktorene: familie, skole, atferd og kognitive faktorer. Andre kolonne viser de ulike variablene som inngår i de ulike faktorene. Tredje kolonne inneholder en mer detaljert beskrivelse av variablene, eller av spørsmålene i ungdataundersøkelsen som variablene bygger på. Fjerde kolonne viser gjennomsnittsverdien på variablene. Femte og sjette kolonne viser minimums- og maksimumsverdien på hver av variablene.

Tabell 7.1 Oversikt over uavhengige variabler i analysen

	Variabelnavn	Variabelbeskrivelse	Gj.snitt	min	max
Familie	Foreldrerelasjon	Antall dårlige foreldrerelasjoner (0=Ingen dårlige relasjoner, 1=1-2 dårlige relasjoner, 2=3-4 dårlige relasjoner, 3=5-7 dårlige relasjoner)	0,96	0	3
	Økonomi	Familieøkonomi (1=God råd, 2=Verken eller, 3=Dårlig råd)	1,43	1	3
	Foreldres utdanningsnivå	Foreldre med høyere utdanning (0=Ingen av foreldrene, 1=En av foreldrene, 2=Begge foreldrene)	1,16	0	2
Skole	Fornøyd med skolen	Fornøyd med skolen (1= Svært misfornøyd, 2=Litt misfornøyd, 3=Verken fornøyd eller misfornøyd, 4=Litt fornøyd, 5=Svært fornøyd)	3,98	1	5
	Skoleproblemer	Ulike typer gjentatte skoleproblemer (0=Ingen problemfaktorer, 1= 1 problemfaktor, 2=2problemfaktorer, 3=3 problemfaktorer)	0,28	0	3
	Mobbing	Blir du selv utsatt for plaging, trusler eller utfrysning av andre unge på skolen eller i fritida? (1=Aldri, 2=Nesten aldri, 3=Ja, omtrent én gang i måneden, 4=Ja, omtrent hver 14. dag, 5=Ja, omtrent én gang i uka, 6=Ja, flere ganger i uka)	1,59	1	6
	Skoletilpasning	Faktorer med god skoletilpasning (1=Ingen/én faktor, 2=2-3 faktorer, 3=4 faktorer, 4=5 faktorer)	2,90	1	4
Atferd	Fysisk aktivitet	Hvor ofte er du så fysisk aktiv at du blir andpusten eller svett? (1=Aldri, 2=sjelden, 3=1-2 ganger i måneden, 4=1-2 ganger i uka, 5=3-4 ganger i uka, 6=Minst 5 ganger i uka)	4,26	1	6
	Måltid	Måltider som spises daglig (0=Verken frokost eller lunsj, 1=Enten frokost eller lunsj, 2=Både frokost og lunsj)	1,19	0	2
	Regelbrudd	Antall regelbrudd (beregnet) (1=Ingen regelbrudd, 2=1-3 regelbrudd, 3=4-10 regelbrudd, 4=11-20 regelbrudd, 5=21 og flere regelbrudd)	1,54	1	5
	Alkohol	Hvis du tenker spesielt på de siste 6 månedene, hvor mange ganger har du drukket så mye at du har følt deg beruset? (1=Aldri, 2=1 gang, 3=2-4 ganger, 4=5-10 ganger, 5=Mer enn 10 ganger)	1,92	1	5
Kognitive faktorer	Negative framtidsfaktorer	Negative framtidsfaktorer (0=0-1 faktor, 1=2-3 faktorer, 2=4-4 faktorer)	0,09	0	2
	Tegn på dårlig selvbilde	Tegn på dårlig selvbilde (1=0-1 tegn, 2=2-3 tegn, 3=4-5 tegn)	1,75	1	3

Både familieøkonomi og familierelasjoner kan knyttes opp mot stress – sårbarhetsmodeller. Det synes rimelig å anta at et anstrengt forhold til foreldre, og en anstrengt familieøkonomi kan påvirke ungdommene på en måte som gjør dem mer utsatt for å oppleve psykiske plager.

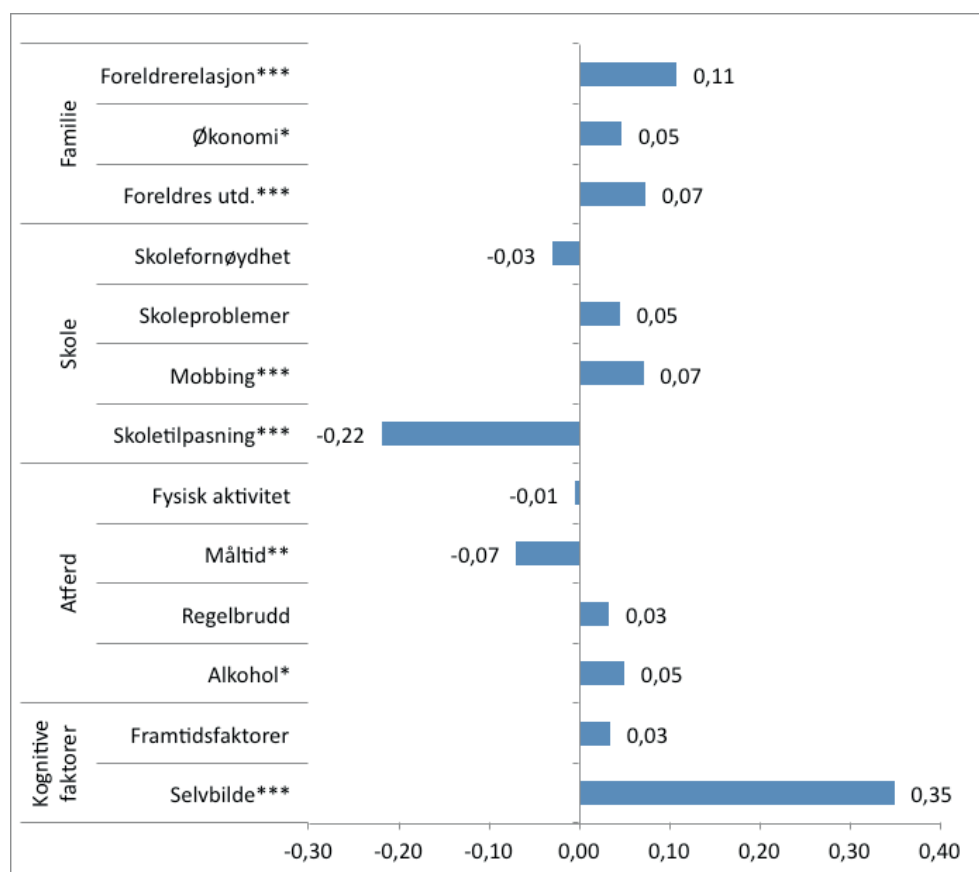
Det samme gjelder også skolearenaen. Sweeting m.fl. argumenterer for at jentene er utsatt for et dobbelt press fordi de både skal være skoleflinke og karriereorienterte samtidig som de skal være feminine og attraktive (Sweeting m.fl. 2010). I denne sammenhengen har vi fokusert på skoletrivsel, mobbing, skoleproblemer og skoletilpasning.

Når det gjelder atferdsfaktorene som er tatt med i denne analysen, omhandler disse fysisk aktivitet, regelbrudd, måltidsvaner og alkoholbruk. Antagelsen er at de valgene ungdommene tar også kan påvirke den psykiske helsen. Det finnes mye forskning både om psykisk helse og kropp, og psykisk helse og alkoholbruk, og det kan være interessant å se nærmere på hvordan disse atferdsvariablene henger sammen med psykiske plager.

Vi har også ønsket å undersøke hvorvidt den enkeltes evne til å takle motgang, den enkeltes kognitive evner eller holdninger knyttet til tilværelsen, kan forklare utbredelsen av psykiske plager. Selvbilde og fremtidstro er variabler som er tatt med inn for å undersøke det.

7.4 Faktorer som har betydning for psykisk helse

For å belyse de ulike faktorene i analysen viser figur 7.2 standardiserte betaverdier fra analysen. Tallene (de standardiserte betaverdiene) har ingen egen betydning, men gjør det mulig å

Figur 7.2
Standardiserte
betaverdier fra
regresjon av
psykiske plager.

Signifikans
*=5 %,
**=1 %,
***=0,1 %

sammenligne de ulike variablene og faktorene direkte med hverandre. Figuren skal leses slik at jo lengre streker/høyere verdier, desto større er påvirkningen på den avhengige variabelen «Tegn på psykiske plager». Positive verdier betyr at variabelen gir økt sannsynlighet for slike plager, mens negative verdier betyr redusert sannsynlighet.

7.4.1 Familie

Egenskaper ved familien er viktige for ungdommenes psykiske helse. Alle de tre enkeltvariablene påvirker psykiske plager ved at dårligere relasjon til foreldre, dårligere økonomi og lavere utdanning hos foreldrene gir økt sannsynlighet for psykiske plager. Kanskje gir økonomisk knapphet vedvarende bekymring hos ungdom (Dahl m.fl. 2014), men det kan også være at oppdragelsen i familier med dårlig råd er annerledes enn i familier med bedre økonomi. I følge Bøe m.fl. kan det være at oppdragelsen i familier med dårlig økonomi kan gjøre ungdom mer disponibel for psykiske plager (Bøe m.fl. 2013).

7.4.2 Skole

Det er ikke alle variablene knyttet til skolearenaen i denne analysen som har signifikant sammenheng med psykiske plager.²⁴ Hvorvidt ungdommene er fornøyd med skolen de går på, eller om de har opplevd noen skoleproblemer ser ikke ut til å ha noen betydning. Derimot ser det ut til at god skoletilpasning er den beste beskyttelsen mot psykiske plager. Ungdom som har høy grad av skoletilpasning er vesentlig mindre utsatt for psykiske plager enn andre. Samtidig kan dette bety at det er veldig viktig å ha en god skoletilpasning, og at det gir deg en ekstra belastning å ha negative relasjoner til skolen. Kanskje er det vanskeligere å stå utenfor når resten av din generasjon blir omtalt som «generasjon lydig», «en generasjon uten ungdomsopprør», «en veltilpasset ungdomsgenerasjon», «generasjon-cv», eller andre lignende uttrykk som har florert i både presse og fagmiljø.

7.4.4 Atferd

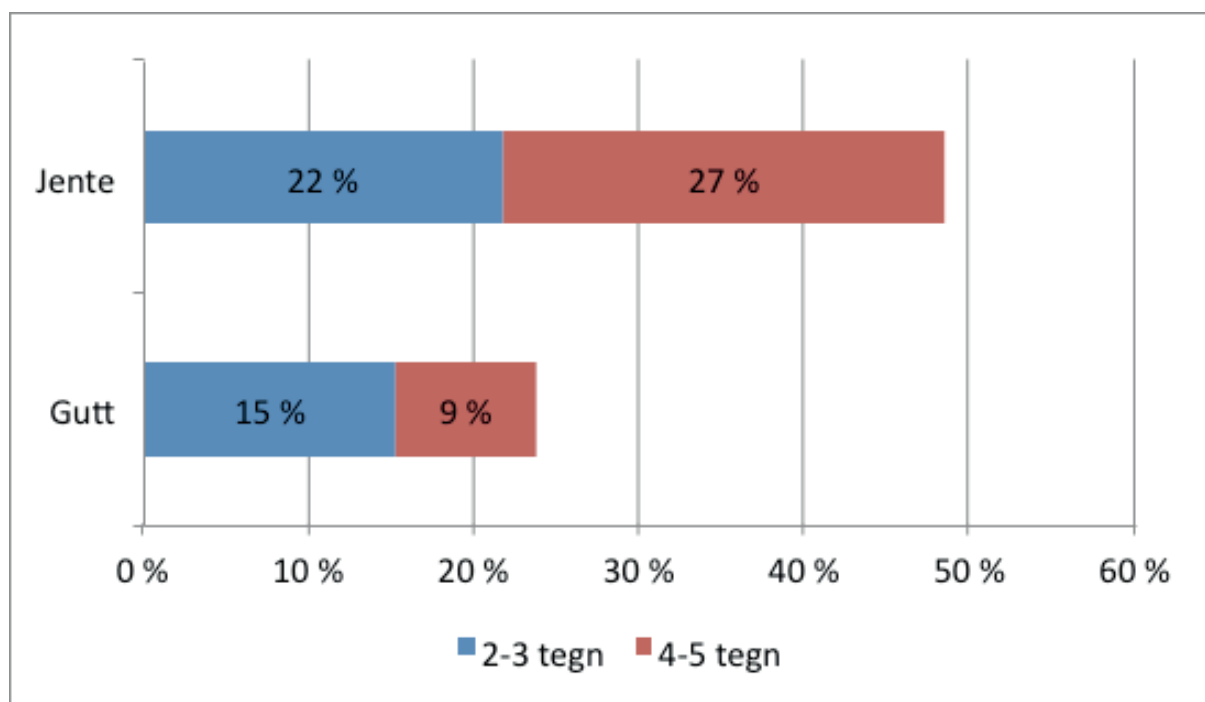
Både matvaner og alkoholvaner henger sammen med psykiske plager. Dersom du spiser frokost og lunsj daglig er det mindre sannsynlig at du opplever tegn på psykiske plager enn dersom du spiser ett, eller ingen av disse måltidene daglig. Det er også slik at jo oftere ungdommen har vært beruset, desto større sannsynlighet har de for å oppleve psykiske plager. Her er det viktig å skyte inn at det like gjerne kan være psykiske plager som fører til denne typen atferd, og at mat- og alkoholvaner også kan betraktes som indikatorer på en bestemt type ungdomsatferd som kan assosieres med psykiske plager. Det er med andre ord usikkert hva som er årsak og hva som er virkning.

7.4.5 Kognitive faktorer

Med kognitive faktorer mener vi her psykologiske trekk i form av oppfatninger eller forståelser hos ungdommene. Vi har her brukt noen spørsmål om ungdommenes syn på framtida, samt noen spørsmål om selvbilde, for å måle hva slags effekt kognitive faktorer kan ha på psykiske plager. Det fremgår av analysen at jo lavere selvbilde ungdommene har, desto flere psykiske plager opplever de. Som med noen av de kognitive faktorene er det selvsagt vanskelig å si om

²⁴ Statistisk signifikans er et begrep som brukes for å beskrive sannsynligheten for at noe er et resultat av tilfeldigheter. Et resultat av en statistisk analyse betegnes som statistisk signifikant dersom det er lite sannsynlig at et resultat har oppstått tilfeldig. Begrepet signifikans i statistisk sammenheng betegner ikke nødvendigvis at noe er viktig, slik det ofte kan i andre sammenhenger. Det betegner kun at noe sannsynligvis ikke er tilfeldig. Uttrykket signifikansnivå benyttes ofte for å beskrive hvor statistisk signifikant et resultat må være for å være akseptabelt (http://no.wikipedia.org/wiki/Statistisk_signifikans).

dårlig selvbilde fører til psykiske plager, eller om psykiske plager fører til dårlig selvbilde. Antageligvis er begge deler riktig. Uansett passer også dette inn i de tidligere nevnte stress – sårbarhetsmodellene. Det er også verdt å merke seg at mens 9 % av guttene har 4-5 tegn på dårlig selvbilde, gjelder dette hele 27 % av jentene.

Figur 7.3 Tegn på dårlig selvbilde. VG1

7.5 Skolevariasjoner

En av ambisjonene bak denne analysen var å se på uforklarte variasjoner mellom de ulike videregående skolene i Aust-Agder og Vest-Agder. Dette ble gjort med å lage en regresjonsmodell som så på forskjellene i psykiske plager med tegn på psykiske plager som avhengig variabel, og skolene som uavhengige variabler. I tillegg lagde vi en modell som inkluderte alle de andre uavhengige variablene samt skolene. Kvadraturen skolesenter ble valgt som referanseskole fordi den var midt i utvalget når det kom til utbredelse av psykiske plager²⁵.

Den første modellen, den som bare inkluderte tegn på psykiske plager og skolene, viste at det er noen variasjoner mellom de ulike skolene i utbredelse av psykiske plager, men ingen av forskjellene var statistisk signifikante. Det var med andre ord umulig å fastslå om forskjellene var et utslag av tilfeldigheter eller ikke.

Den andre modellen, som også inkluderte alle de andre bakgrunnsvariablene, viste at det bare var én skole som hadde et resultat som var signifikant forskjellig fra det som kunne forventes. Det var Vågsbygd videregående skole i Kristiansand. Resultatet betyr at denne skolen hadde en forekomst av psykiske plager som ikke kunne forklares av de andre bakgrunnsvariablene i modellen, men det betyr ikke at det nødvendigvis er noen høyere forekomst av psykiske plager på denne skolen.

²⁵ At denne skolen var referanseskole betyr i denne sammenhengen at vi så på variasjonene mellom skolene med denne skolen som sammenligningsgrunnlag. Vi så med andre ord på om de andre skolene hadde signifikante forskjeller fra denne skolen.

7.6 Oppsummering

Samlet sett viser denne analysen at tegn på psykiske plager i stor grad kan forklares innenfor de gjeldende teoretiske perspektivene som ble nevnt innledningsvis. Vi fant også at skoletilpasning kan være en beskyttelsesfaktor, og at dårlige selvbilde er en klar risiko for psykiske plager. Variasjonene mellom gutter og jenters selvbilde kan kanskje forklare noe av de store forskjellene vi finner mellom kjønnene når det kommer til utbredelse av psykiske plager. Det må imidlertid nevnes at det også finnes noen hypoteser om at det egentlig ikke eksisterer noen reel forskjell mellom gutter og jenter, men at de forskjellene skyldes blant annet spørsmålsstilling, og generelle holdninger til omgivelsene. Til sist fant vi lite uforklart variasjon mellom de ulike videregående skolene. Dette kan skyldes at det faktisk er lite variasjon, og at det stort sett er kjente forklaringer som påvirker den psykiske helsen. Imidlertid kan det også være at utvalget ble for lite til å identifisere statistisk signifikante forskjeller, eller at svakheter med modellen gjorde at forskjellene ikke kom til syne.

Ambisjonene bak denne analysen var både å finne årsaker til psykiske plager som var almene, og også å finne forklaringer som var mer tilpasset ulike skoler. Tanken var at det kunne bli lettere å spisse tiltak rettet mot enkeltskoler, eller grupper av skoler, dersom vi forstod enda mer om årsakene til utbredelsen av psykiske plager. Forhåpentligvis har analysen bidratt til innsikt rundt utbredelsen av psykiske plager selv om ikke vi fant noen skolevariasjoner. Dersom det faktisk er slik at det er lite variasjon er det i hvert fall lettere å utvikle tiltak som kan passe for alle.

Referanser

Aalmen, T., Karoliussen, K. R. og Andreassen, M. (2015), Skulking under lupen – sett i lys av Ungdata-tall fra Finnmark VGS: Rusfag nr. 1 – 2015, Skien: Kompetansesenter rus – region sør, Borgestadklinikken.

Aase, K. j., Bentsen, A. og Møller, G. (2015): Ung i Telemark 2015. Skien: Telemark Fylkeskommune og Kompetansesenter rus – region sør, Borgestadklinikken.

Álvarez-García, D., García, T., Núñezm, J.C. (2015): Predictors of school bullying perpetration in adolescence: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior* 23 (2015) 126-136.

Ando, M., Asakura, T., Simons-Morton, B. (2005): Psychosocial Influences on Physical, Verbal, and Indirect Bullying Among Japanese Early Adolescents. *Journal of Early Adolescence*, Vol. 25 No. 3, August 2005 268-297.

Andrews J.A., Tildesley E., Hops H., Li F (2002): The influence of peers on young adult substance use. *Health Psychol.* 21(4):349-57.

Bahr S.J., Hoffmann, J.P., Yang X. (2005): Parental and Peer Influences on Risk of Adolescents Drug Use. *Journal of Primary prevention.* Vol. 26, No 6.

Bakken, A., Frøyland, L.R. og Sletten, M.A. (2016). Sosiale forskjeller i unges liv. Hva sier Ungdata-undersøkelsene. NOVA Rapport 3/16. Oslo: NOVA, Høgskolen i Oslo og Akershus.

Baklien, B., Bratt, C. og N. Gotaas (2004): Satsing mot frafall i videregående opplæring. En evaluering. NIBR-rapport 2004:19.

Barstad, A. og Sandvik L. (2015): Deltaking, støtte, tillit og tilhørighet En analyse av ulikhet i sosiale relasjoner med utgangspunkt i levekårsundersøkelsene, SSB-rapport 2015/51.

Bolstad, A., A. Skutle, E. Iversen og E. Endresen (2010). Foreldrerollen i rusforebyggende arbeid. Bergen: Stiftelsen Bergensklinikkene.

Breslau, J. (2010): Health in Childhood and Adolescence and High School Dropout. California Dropout Research Project Report 17. Davis: University of California.

Bøe, Tormod, Sosioøkonomisk status og barn og unges psykologiske utvikling: Familiestressmodellen og familieinvesteringsperspektivet, Helsedirektoratet, IS-2412, Oslo: 2015.

Bøe, T. m.fl. (2013): Sosioeconomic Status and Child Mental Health: The Role of Parental Emotional Well-Being and Parenting Practices. *Journal of Abnormal Child Psychology*, Volume 42, Issue 5.

Cosci, F., Fava, G. A. og Sonino N (2015): Mood and Anxiety Disorders as Early Manifestations of Medical Illness: A Systematic Review. *Psychotherapy and Psychosomatics*, Vol 84, No. 1, 2015.

Dahl, E., Bergsli, H. og van der Wel, K. A. (2014): Sosial ulikhet i helse: En norsk kunnskapsoversikt. Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus.

Faris, R & Ennett, S. (2012). Adolescent Aggression: The Role of Peer Group Status Motives, Peer Aggression, and Group Characteristics. *Soc Networks*. 2012 October 1; 34(4):371-378.

Faris, R. & Felmlee, D. (2011). Status Struggles: Network Centrality and Gender Segregation in Same- and Cross-Gender Aggression. *American Sociological Review*, 76(1) 48-73.

Faris, R. & Felmlee D. (2014). Casualties of Social Combat: School Networks of Peer Victimization and Their Consequences. *American Sociological Review*, 79(2) 228-257.

Frøyland, L. R. og Sletten, M. (2011): Ung i Stavanger 2010 – endringer, risiko og lokale forskjeller. Rapport 7/11. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Folkehelseinstituttet (2016): Barn, miljø og helse • Risiko- og helsefremmende faktorer, Rapport 2016. Oslo: Nasjonalt folkehelseinstitutt.

Folkehelseinstituttet (2014): Folkehelse rapporten 2014. Helsetilstanden i Norge. Rapport 2014:4. Oslo: Nasjonalt folkehelseinstitutt.

Gómez-Ortiz, O., Romeraa, E.M., Ortega-Ruiza, R. (2016): Parenting styles and bullying. The mediating role of parental psychological aggression and physical punishment. *Child Abuse & Neglect* 51 (2016) 132-143.

Hartberg, S, og Hegna, K. (2014): Hør på meg. Ungdomsundersøkelse i Stavanger 2013. NOVA Rapport 2/2014.

Hernes, G. (2010): Gull av gråstein. Tiltak for å redusere frafall i videregående opplæring. Fafo-repport2010:03. Oslo:Fafo.

Holsen, I. (2009): Depressive symptomer i ungdomstiden. I Klepp og Aarø (red): Ungdom, livsstil og helsefremmendarbeid. Vol 1. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Jungert, T., Piroddi, B., Thornberg, R. (2016): Early adolescents' motivations to defend victims in school bullying and their perceptions of student-teacher relationships. A self-determination theory approach. *Journal of Adolescence* 53 (2016) 75-90.

Krange, O. og Strandbu, Å. (2004). Ungdom, idrett og friluftsliv. Skillelinjer i ungdomsbefolkningen og endringer frå 1992 til 2002. NOVA-rapport 16/04. Oslo: NOVA.

Lambert, P., Scourfield, J., Smalley, N., & Jones, R. (2008): The social context of school bullying: evidence from a survey of children in South Wales. *Research Papers in Education*, 23(3), 269-291.

Lauglo, J. (2009): Sammenhengen mellom familiestruktur og skoleprestasjoner før og etter kontroll for foreldres utdanningsnivå og inntekt, I: Mona Raabe (red.), *Utdanning 2009 - læringsutbytte og kompetanse*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Lereya m.fl. (2013): Parenting behavior and the risk of becoming a victim and a bully/victim: A meta-analysis study. *Child Abuse&Neglect* 37(2013)1091-1108.

Lid, S. (2015). Markant skifte i straff av ungdom. *Samfunnsspeilet* 2015:2. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Lillejord, S. m.fl. (2015): Frafall i videregående opplæring: En systematisk kunnskapsoversikt. Oslo: Kunnskapssenteret for utdanning.

Lillejord, S. m. fl. (2015): Frafall i videregående opplæring: En systematisk kunnskapsoversikt. Oslo: Kunnskapssenter for utdanning.

Maffini, C.S. og Kim-Ju, G.M. (2016): Fighting and Bullying Among Asian Americans and Latinos: Testing the Roles of Self-Efficacy, Ethnic Identity, and Ethnicity. *Youth & Society* 1-18 (2016).

Major, E. F. m.fl. (2011): Bedre føre var... Psykisk helse: Helsefremmende og forebyggende tiltak og anbefalinger. Folkehelseinstituttet. Rapport 2011:1.

Mathiesen, K S, Karevold, E og Knudsen, A K (2009). Psykiske lidelser blant barn og unge i Norge. Oslo: Folkehelseinstituttet.

Migliaccio, T. og Raskauskas, J. (2015): *Bullying as a Social Experience. Social Factors, Prevention and Intervention*. Ashgate Publishing Limited.

Møller, G. og Bentsen, A. (2014): Ungdata i Region Sør – en analyse av regionale Ungdata-tall, Skien: Kompetansesenter rus – region sør, Borgestadklinikken.

NOVA (2014): Ungdata. Nasjonale resultater 2013. Rapport 10/14. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Olweus, D. (1997): Bully/victim problems in school: facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*. Vol. XII, no 4, 495-510.

Olweus, D. (1992). *Mobbing i skolen. Hva vet vi og hva kan vi gjøre?* Oslo: Gyldendal

Prop. 15S (2015-2016), Opptappingsplanen for rusfeltet (2016-2020), Det kongelige helse- og omsorgsdepartement.

Pedersen, W. (2015). *Bittersøtt*. Oslo: Universitetsforlaget.

Pedersen, W., A. Bakken og T. von Soest (2015). Adolescents from affluent city districts drink more alcohol than others. *Addiction* 110(10):1595-604.

Roland, E. & Idsøe, T. (2001). Aggression and Bullying. *Aggressive Behavior*, 27, 446-462

Roland, E. (2014). *Mobbingens psykologi. Hva kan skolen gjøre?* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget AS.

Schott, R.M. og Søndergaard, D.M. (2014): *School Bullying. New Theories in Context*. Cambridge: Cambridge University Press.

Skog, O. J. (1998): *Å forklare sosiale fenomener. En regresjonsbasert tilnærming*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Sletten, M. A., og Bakken, A (2016): Psykiske helseplager blant ungdom – tidstrenger og samfunnsmessige forklaringer. Notat 4/2016. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

St. meld. Nr. 44 (2008-2009): Utdanningslinja. Kunnskapsdepartementet.

Sweeting, H. m.fl. (2010): Dimensions of adolescent subjective social status within the school community. Descriptions and correlates. *Journal of Adolescence*, 34 (3): 493-504.

Tochigi, M., Nishida, A., Shimodera, S., Oshima, N., Inoue, K., Okazaki, Y., et al. (2012): Irregular bedtime and nocturnal cellular phone usage as risk factors for being involved in bullying: A cross-sectional survey of Japanese adolescents. *PLoS One*, 7(9), e45736.

Utdanningsforbundet (2009): Frafall fra fagopplæring – slik yrkesfaglærerne ser det. Rapport 1/2009. Oslo: Utdanningsforbundet.

Vardheim, I. (2013): Ung i Vestfold 2013. TF-rapport 324. Bø: Telemarksforskning.

Vogt, K. C (2008): Er frafall i videregående opplæring et kjønnsproblem? Tidsskrift for Samfunnsforskning, nr. 4, 2008.

Von Soest, T. (2007). Spiseproblemer blant ungdommer i Norge. I Kvaem, I. L. og Wichstrøm, L. (red.): Ung i Norge. Psykososiale utfordringer. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Yüksel-Sahin (2015): An Examination of Bullying Tendencies and Bullying Coping Behaviors among Adolescents. Procedia - Social and Behavioral Sciences 191 (2015) 214 – 221.

KoRus-Sør
Borgestadklinikken - Blå Kors Sør

Postboks 1, Sentrum
3701 Skien

Telefon: 35 90 47 00
E post: info@borgestadklinikken.no
www.borgestadklinikken.no